

במדבר אור החיים

• [פרשת במדבר](#) • [פרשת נשא](#) • [פרשת בהעלתך](#) • [פרשת שלח לך](#) • [פרשת קרח](#) • [פרשת](#)
[חקת](#) • [פרשת בלק](#) • [פרשת פינחס](#) • [פרשת מטות](#) • [פרשת מסעי](#)

[פרשת במדבר](#)

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#)

[פרשת נשא](#)

[פרק-ה](#) [פרק-ו](#) [פרק-ז](#)

[פרשת בהעלתך](#)

[פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#) [פרק-יב](#)

[פרשת שלח לך](#)

[פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

[פרשת קרח](#)

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

[פרשת חקת](#)

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#)

[פרשת בלק](#)

[פרק-כב](#) [פרק-כג](#) [פרק-כד](#) [פרק-כה](#)

פרשת פינחס

[פרק-כו](#) [פרק-כז](#) [פרק-כח](#) [פרק-כט](#) [פרק-ל](#)

פרשת מטות

[פרק-לא](#) [פרק-לב](#)

פרשת מסעי

[פרק-לג](#) [פרק-לד](#) [פרק-לה](#) [פרק-לו](#)

במדבר

פרשת

במדבר פרק-א

[א] **במדבר סיני וגו'.** רז"ל דרשו (במד"ר פ"א) הבנות יקרות בפסוק זה, ונשאר להעיר למה לא הושה ה' מדותיו יתברך בשיעור הדברים, כי כשהזכיר הודעת המקום הקדים מחברת הכללות שהוא מדבר סיני ואחר כך הזכיר פרט המקום ואמר **באהל מועד**, וכשהזכיר הודעת הזמן הקדים זכרון פרט הזמן ואמר **באחד לחודש השני** ואחר כך הזכיר מחברת כללות הזמן ואמר **בשנה השנית** :

ונראה כי הכתוב אדרבא השכיל לדבר בשיעור שוה, והוא על דרך אומרם (ב"ר פס"ח) הנה מקום אתי שמקומו של הקדוש ברוך הוא הוא טפל לו,

ולערך זה יהיה טפל כל המקום לגבי המקום אשר חונה שם האלהים, ומעתה מחברת הכללות הוא אהל מועד והמדבר הוא פרט טפל לו, ולהעירך הכתוב בכוונה זו סדר סמוך לזה מאמר **באחד לחודש וגו' בשנה השנית**, אם כן מאמר באהל מועד הוא מחברת הכללות ולזה נסדר באחרונה כסדר שנה השנית שנסדר אחר מאמר באחד לחדש, ותדע כמה הוא מופלג מקום אשר ה' שם ממה שמצינו שבב' אמות שבין בדי הארון עמדו רווחים ס' ריבוא של ישראל (ב"ר פ"ה), הרי שהגם שהוא לעין מועט הוא מרובה לצד השוכן בו ברוך הוא :

[ב] שאו את ראש וגו'. צריך לדעת מספר זה למה. ורש"י ז"ל הביא דברי המדרש שאמרו כי כשבא להשרות שכינתו בתוכם חזר למנותם ע"כ, וזה לא יספיק ליישוב הפשט, כי היה לו למנותם קודם חודש ניסן לא אחר כך, גם בהפלגת זמן חודש ימים, ונראה לי בהקדים לחקור זאת, כי במספר שאחר העגל שהוא מספר שבפרשת פקודי באו לכלל חשבון ו' מאות אלף וגו' אלפים וה' מאות ונ' שיש במספר זה נוסף על מספר יוצאי מצרים שלשת אלפים וה' מאות וחמישים בהמשך זמן ששה חדשים הגם שכילה בהם העגל בג' מיני מיתות, מגפה, חרב בני לוי, השקאת אפר העגל, ובמספר שלפנינו שהוא אחר ו' חדשים אחרים ממספר הב' רואני שלא הוסיפו על מספר הקודם לו אפילו אחד. והדבר כמעט זר למאוד שלא הוסיפו, שאיך יתכן שבהמשך זמן זה לא יבואו מהם לכלל עשרים, ומה גם שלא אירע להם חסרון ונוסף שהיו עסוקים במלאכת המשכן :

ויגדל הקושיא לפי מה שאמרו בפסיקתא (זוטרתא) וזה לשונם ויהיו כל הפקודים וגו' ולהלן הוא אומר בקע וגו' לשש מאות אלף וגו' למדנו שכל זמן שהיו ישראל עסוקין במלאכת המשכן לא חסרה מהם נפש אחת ע"כ. דבריהם ז"ל לפי הנראה רחוקים, שהלא אדרבא בהשכיל על דבר אנו רואים שחסרו יותר ממה שחסרו במעשה העגל הגם שלא היו עסוקים במלאכת המשכן :

אכן לפי מה שעלה בידינו שכל שבט לוי שוקלים שקלים (שקלים פ"א מ"ג) אין קושיא, כי במספר שבפרשת פקודי היו הלויים בכלל המספר אבל במספר שלפנינו לא נכנסו הלויים, ומעתה הרי שהוסיפו כל מספר הלויים, ולזה אמר בסמוך למספר **והלויים לא התפקדו בתוך בני ישראל**, ולא היה צריך לומר שהנני רואה שלא התפקדו במספר הקודם, והן אמת אם אמר הכתוב כאשר צוה ה' כמו שאמר הכתוב אחר פרשת הדגלים הייתי אומר כי בא להשמיענו שקיימו מאמר ה' שצוה שלא יפקדו אותם, וממה שלא אמר אלא והלויים לא התפקדו בתוכם הרי זה מראה באצבע כי נתכוון לומר אל תתמה על המספר שהוא בשוה למספר הקודם בלא תוספת והלויים לא התפקדו והרי לפניך היתרון :

ופירוש דברי הפסיקתא יציץ וזרת, כי מה שמצינו חשבון עצום כזה ששוה במספר ב' לשלפנים זה יגיד כי הן הנה שהיו במספר הראשון ובששה חדשים שבין ב' המספרות לא נעדר מהם אחד והנוספין במספר

מלאו חסרון מספר הלויים שהיו בכלל הראשון ולא בכלל מספר השני, ולזה נתחכם ה' לומר למשה לשאת את ראש בני ישראל ביום אחד לחודש הב' וגו' בכיוון שהיה זמן שהגיע המספר למספר הראשון לבד הלויים להעירך במה שאמר בפסיקתא שהמספר עצמו האי היה כמספר הב' ולא מת אי' ונכנס אחר במקומו, והטעם לצד שהיו עסוקים במלאכת המשכן על דרך (דברים ד') ואתם הדבקים בה' חיים כלכם, ונוכל לומר גם לדברי המדרש שהביא רש"י שכשבא להשרות שכינתו בתוכם וכו' שבחר בזמן זה לטעם הנזכר:

ג **תפקדו אותם**. חזר לומר כן ולא הספיק במה שקדם לומר **שאו את ראש** וגו'. להעירך בכוונת אומרו **שאו** שיכוין על פי דבריהם ז"ל (ילקוט כאן) שאמרו שנתקנאו או"ה בישראל מה ראו להתקרב וכו' אמר להם הקדוש ברוך הוא הביאו לי ספר איקונין שלכם ונמצא כל אחד אינו יודע מאיזו משפחה הוא עד כאן. הרי כי יקפיד ה' על היחוס ויושפל כל החסר ספר איקונין, לזה כשבא ה' לצוות לפקוד בני ישראל קדם לומר **שאו** לשון נשיאות ורוממות למצוא לכל אי' ספר איקונין מה שאין כן באו"ה, ואחר כך ביאר מה היא המעלה **מבן עשרים שנה** וגו' **תפקדו אותם**, ומעתה צריכה לגופה:

יח **ואת כל העדה וגו' באחד לחודש**. יודיע הכתוב כי ביום עצמו נקהלו היהודים על הדבר, והדבר יגיד שכל אחד היה לו יחוסו אצלו בלא טורח הראיה והעדיות, גם שבו ביום הוכרו היחוסין של כולן, והוא אומרו **ויתילדו** סמוך למאמר באחד לחודש וגו':

ויתילדו וגו'. כתב רש"י ז"ל הביאו ספר יחוסיהן ועידי חזקת לידתן כל אחד ואחד להתיחס על השבט. והשיג רמב"ן כי לא היו צריכין לכל זה עד כאן. ואולי כי הוצרכו לחזקת לידה למיחוש ממזר שמכיר אביו, והכרת ממזרתו תהיה מהלידה, וצריך להביא חזקת לידה פירוש שנולד בכשרות, וזולת זה יוכל הממזר לומר ספר יחוסין עד יעקב אשר הודיעתו אמו:

כ **כל יוצא צבא**. אמר הכתוב כן בכל פרטי המספר, לומר שלא היה אחד מכל הבאים לכלל המספר שלא היה ראוי לצאת בצבא אלא כולן גבורי כח, והוא אומרו **כל** פירוש כל אחד מהם יוצא צבא. וזה נס שאינו באומות שאי אפשר שלא ימצא בכל המספרים שלהם אחד שאינו ראוי לצאת בצבא:

מז **והלויים לא התפקדו וגו'**. פירשתי למעלה (ב') כוונתו במאמר זה:

מט **לא תפקוד וגו' לא תשא**. פירוש בין על ידי כופר נפש בין שלא על ידי כופר נפש. ועיין מה שפירשתי בפרשת כי תשא:

עוד יכוין לומר שהגם שיבא לידך מספר של נשיאות ומעלה שהוא מספר
הדגלים אף על פי כן לא תשא:

במדבר פרק-ב

[ג] והחונים וגו'. אמד והחונים בתוספת וא"ו, לצד שקדם מצות חנייה
סביב למשכן הוסיף להתנות סדרן:

[לג] והלויים לא התפקדו וגו' כאשר וגו'. פירוש הגם שמספר זה מספר
הכבוד והמעלה שעשו כסדר המלאכים שירדו עם השכינה בהר סיני
כמאמרם ז"ל (במד"ר פנ:). אף על פי כן לא וגו' לצד כי מצות ה' היא לא
תפקוד ולא תשא:

במדבר פרק-ג

[א] תולדות אהרן ומשה וגו'. ולא מנה אלא תולדות אהרן, לומר כי בני
אהרן יחשבו על משה לצד שהוא התפלל בעדם וחיו דכתיב (דברים ט)
ובאהרן התאנף ה' להשמידו וגו', ואמרו ז"ל (ויק"ר פ"ז) שהועילה תפלתו
להציל אלעזר ואיתמר, ואומרו ביום דבר וגו' לומר זמן שהתפלל עליהם,
וכלל עוד בזה סיבת קבלת תפלתו שהוא לצד שדבר ה' אליו בהר סיני
ונעשה ציר נאמן לה' בקבלת התורה:

[ג] אלה שמות וגו' המשוחים וגו'. חזר לומר אלה שמות פעם ב' ולא
הספיק במה שאמר בפעם א' אלה שמות וגו' ולגמור אומר המשוחים וגו',
נתכוין למעט שלא נמשחו אלא אלו, ולזה דקדק לומר אלה למעט זולתם,
ומפסוק ראשון לא נשמע זה לצד שאמר ואלה שלא תשמע שפסל עם בני
ישראל שקדמו להם והבן:

[טו] כל זכר מבן חודש וגו'. טעם מבן חודש, כפי זמן אשר באו המה
תחתיהם שהם הבכורות, ולמה יתן הבכור פדיונו כיון שיש לו בן לוי
במקומו, ואם תאמר למה אין הלויים פודים כמו כן מאז והלאה את
הבכורות, ולא יצטרכו ישראל פדיון לבכוריהם, יש לומר כי אותם הלויים
כבר נכנסו תחת הבכורות שהיו אז ואת בניהם הקים ה' תחת אבותיהם

שהרי נתקדשו הם ובניהם עד עולם. ואולי כי לזה כפל ה' במאמרו במה שכתב בפסוק **ואני הנה לקחתי את הלויים וגו' והיו לי הלויים** פירוש הוחלטו הם ובני בניהם, מעתה אין לוי שיפדה בכור ישראל הבא אחר כן פטר רחם :

{לט} כל פקודי הלויים וגו'. רמב"ן ז"ל תמה בדבר שיש לתמוה בו, כי הלויים הן הנה ידידי ה' וקרוביו ואשר לא חטאו בעגל ולא נגפו ולא הורגו ולא הושקו ואיך נתמעטו כל כך מכל השבטים שאינם מגיעים במספרם מבן חודש לחצי שבט הקטן שבישראל, ולכשתעמוד על מספרם מבן כ' לא יגיע לשליש ולרביע, וראיתי שיישב בשני דרכים, האחד הוא לצד שהריבוי בא מצד העינוי דכתיב (שמות א) וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו', ודרך ב' מטעם כעסו של יעקב אבינו עליו השלום. ובעיני טעם הב' רחוק, כי לא נמצא רושם המעטת הזרע בכעס אביהם עליו השלום, ועוד תמצא במספר הבא בדברי הימים (א' כ"ג) היו הלויים שמנה ושלישים אלף מבן שלשים שנה עד בן חמשים שנה, ובמספרם בפרשת נשא באו לכלל חשבון שמונת אלפים וה' מאות ושמנים נמצאו שהוסיפו ד' חלקים בקירוב על מספר זה, ובמספר בני ישראל הבא שם לא באו לכפל מספר האמור כאן, ובאומד מספר זה לכשיהיו נמנים מבן כ' עד בן מאה ומעלה כדרך שנמנים ישראל יכול להיות מספרם כגדול שבטי ישראל ומעלה ואיה כעס אביהם :

וטעם הא' של העינוי הוא טעם נכון אבל לא יוצדק לפי מאמר חז"ל (ב"ר פ ע"ט) שאמרו לא מת יעקב עד שהגיעו ישראל לכלל מספר ס' ריבוא, ובהכרח ליישב הכתובים לפי דבריהם ז"ל כי אומרו כן ירבה פירוש כמו כן בשיעור הראשון ירבה ולא היה מתמעט הגם שהיו הורגים מהם ומענים אותם היה כח בישראל לפרות ולרבות כמשפט הראשון למלאות החסר, ומה שאמר הכתוב (שמות שם) ובני ישראל פרו וגו' ויקוצו מפני וגו', לצד כי בימי יעקב היו קטני קטנים ולא היו עושים רושם בעיר וכשגדלו עשו פירסום, ומעתה הריבוי היה קודם העינוי ולמה לא יהיה כן לשבט לוי, ואין לומר שהיו כמו כן רבים כשאר השבטים בעת פטירת אביהם ונתמעטו אחר כך ולצד שלא היה בהם העינוי לא חזרו להתרבות, כי גם על זה דן אנכי למה יתמעטו מברכה ראשונה, ורז"ל אמרו (במד"ר פ"ה) שהיה הארון מכלה בהם, זה היה אחר מינוי עבודת הלויים :

והנכון בעיני הוא כי שבט לוי מעשה אחד להם כמעשה עמרם אשר שלח את אשתו בשביל גזירת הבן הילוד, והטעם לצד שהיו מעונגים ולא נשתעבדו לא נמס לבבם כל כך לראות נטעיהם מושלכים ביאור כמעשה איש ישראל אשר מצד השעבוד ועול העבודה הוזל והוקל בעיניהם ובלבם לראות ילדיהם מושלכים ביאור, גם שהיו מזלזלים בעצמן לילד ולעזוב בשדות ובמחילות הארץ אשר אין אדם נכבד שנפשו מכובדת עליו כשבט לוי עושה כן, וזה לך האות כי עמרם שלח את אשתו, ולא הוצרך הכתוב להודיע את הדבר שגם בעמרם לא הגיד הכתוב הענין אלא מהשכלת הענין נודע, וללמד על כל שבטו יצא, וזו היא סיבת מיעוטם כי אם אין

גדיים אין תיישים, והגם שמצינו שעמרם החזיר גרושתו, אין ללמוד ממנו שכולם החזירו כי הוא זה אשר בא אליו הדבר בנבואה כמאמר חז"ל באגדה (שמו"ר פ"א סוטה יב) ובדברי הזוהר הקדוש (ח"יב יא): בפסוק וילך איש וגו', וכמו שאמרו ג"כ (שמו"ר פ"א) בפסוק ותתצב אחותו וגו' שהלכה לראות מה יהיה בנבואתה. ואם תאמר למה שבט בן תורה יעשה מיעוט פריה ורביה, אולי שדנו בה למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, וכיוצא בזה מצינו שאמרו (תענית יא). שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון הגם שיש מניעת פריה ורביה, ודנו כמו כן לצד כלוי הבנים הזכרים נמנעו כל עיקר, ומעתה אדרבא עשה ה' עמהם נס שנשארו מהם מספר זה, ולזה אחר זמן שהיו עסוקים גם הם בפריה ורביה פרו וישרצו וגו' יותר משאר השבטים:

מא **ואת בהמת הלויים וגו'.** פירוש הבהמות שהם חייבים בפדיון שהם פטרי חמורים שאמר הכתוב (שמות יג) ופטר חמור תפדה בשה, ודוקא פטר חמור אבל בכורות הטהורות לא, כי התמימין אינם בני פדיון, ובעלי מומין משנעשו בני מומין רגע אחד ברשות [הבעלים], (הבכור) זכה בו והרי הוא אצלו כחולין ומה מקום לפדיון:

מה **והיו לי הלויים אני ה'.** הכונה במאמר **אני ה'**, לומר שהגם שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שס"ד) עתידה עבודה שתחזור לבכורות, לא ירדו הלויים מהיות לה', והוא אומרו **והיו לי אני ה'** כשם ששמי לעולם ועד כמו כן יהיו לי הלויים:

מז **ולקחת חמשת וגו'.** צריך לדעת למה אמר ולקחת בוא"ו כיון שמאמר זה הוא גזרת מאמר ואת **פדויי השלשה** וגו', ואולי כי בזה העיר כוונת כתוב הקודם לזה ואת פדויי השלשה וגו' שגזרתו הוא מבכור בני ישראל פירוש שיקח פדיון בכורות העודפים על הלויים מאת הבכורות ולא מהלויים, שתעלה על דעתך לומר שכדרך שפדו בבהמת הלויים בהמתם כמו כן יפדו הנותרים מהם וקל וחומר הוא, תלמוד לומר מבכור בני ישראל פירוש יהיה הפדיון, וכן אמר במעשה ויקח משה וגו': **מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף**, והוסיף לומר מצוה שניה שיהיה הפדיון ה' שקלים, והוא אומרו ולקחת בתוספת וא"ו, וחזר לומר **תקח**, שיקח השקל בשקל הקודש שהוא כפול, ושדבר זה מעכב בפדיון:

נא **ויתן משה וגו' כאשר צוה ה' וגו'.** קשה אחר שאמר הכתוב **על פי ה'** מה מקום לומר **כאשר צוה ה' וגו'.** ונראה כי לצד שיש במעשה זה הטבה לאהרן אחיו ובניו, ויש מקום לומר כי היה למשה נחת רוח להטיב לאחיו, לזה בא הכתוב ושלל בחינת מחשבה זו ממשה שלא חשב במעשה זה רצון הנתינה לאחיו אלא לקיים מאמר ה' היה לו החפץ במעשהו:

במדבר פרק-ד

ב נשא את ראש בני קהת. לפי מה שהעלינו בפרשת כי תשא כי על ידי נתינת הכופר הוא נשיאת ראש להם ולזה אמר הכתוב במספרם כי תשא מה שאין כן הלויים שלא נתנו כופר במספרם אמר פקוד את בני לוי, אם כן למה שינה הכתוב את לשונו בלויים עצמן וחזר לומר **נשא** ולא פקוד. ונראה כי לצד שנתן ה' להם עבודה פנימית לשאת ארון ושלחן לזה יחס להם לשון נשיאות ראש בערך גרשון ומררי שיהיו הם מעולים מהם, והגם שגרשון הוא בכור לוי, קהת בחר לו יה כי ממנו יצא אור לעולם משה ואהרן, ושורת הדין שענף זה ישא ארון התורה אשר שם משה שיצא מקהת, ודקדק לומר **מתוך בני לוי**, מטעם שאמרנו לצד שהוא אמצעי בין גרשון ובין מררי ויתיחס אליו תוך:

ג לעשות מלאכה. שינה מהאמור בעבודת בני גרשון ובני מררי לעבוד עבודה ואמר **לעשות מלאכה**, העיר בזה שאין בכללות מעשה בני קהת עבודה, לצד שהארון הוא אדרבה נושא את נושאי (במד"ר פ"ד) ואין עושין בו אלא מלאכה. עוד נראה כי לצד שיש להם לעשות סדר נכון במשאם כשנושאים בכתף וכיוון ההליכה לצד כבוד ארון אלהים כנושא אדונו על כתפו, לזה קרא עבודתם מלאכה, מה שאין כן עבודת בני גרשון ובני מררי:

יט וזאת עשו וגו'. פירוש המעשה הוא שלא יהיו בני קהת ברשות עצמן לשאת כחפצם, שאז לצד חיבת עבודת הקודש הכל רצים לעבוד ונמצאו שוגגים בדבר, אלא ישימו אותם אהרן ובניו איש איש וגו' ובזה כל אחד מכיר מקומו, והוא אומר **ושמו אותם איש וגו'**, והוא אומר **ולא יבואו לראות** פירוש כדי שלא יבואו לידי ראיה כבלע את הקודש, ופירוש **ושמו** הוא שלא יועיל בהכרת כל אחד מקומו לבד אלא לא יכנס לשים ידו לשאת עד שיאמר לו אהרן ובניו פלוני שים ידך במקום פלוני לישא וכן על זה הדרך, והוא אומר **ושמו אותם**, ולזה תמצא במצות בני גרשון הגם שאמר הכתוב על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת וגו' לא אמר ושמו וגו':

וחיו ולא ימותו. פירוש כי בהתעסקם בארון שבו התורה שהוא מקור החיים יאריכו ימים, ולחשש ההיזק שיכול להיות מהנגיעה והראות בו אמר **ולא ימותו**:

במדבר

פרשת

חסלת

פרשת נשא

כא (כא~כב) **וידבר ה' וגו' נשא**. הוצרך לומר **וידבר** פעם ב' ולא הספיק במה שאמר וידבר ה' במספר בני קהת הקודם שבפרשת במדבר, לצד שבא לומר ענין אחר לבד המספר, והוא שינשא וירומם בני גרשון לערך בני מררי, וענין זה הוא דבר בפני עצמו שאין נשיאות זה בגדר נשיאות בני קהת שהם נושאי הארון, לזה קבע לו דיבור בפני עצמו, ולזה כשצוה על מספר בני מררי אמר בני מררי וגו' תפקוד לא קבע להם דיבור בפני עצמו שאין להם מעלה אלא מנין ממה שאמר תפקוד ולא תשא:

אל משה וגו'. ולהלן במספר אמר **ואל אהרן**, לצד כי שם בא הציווי לאהרן כדי שיעשה סדר האמור בענין משאם של בני קהת דכתיב ושמנו אותם וגו' ולא ימותו, לזה אמר **ואל אהרן**, מה שאין צורך לזה במשא בני גרשון:

כג **תפקוד אותם**. כפל לומר **תפקוד**, פרשתי בפרשת במדבר בענין בני קהת:

לצבא צבא וגו'. ובבני קהת אמר לצבא לבד, כי הם היו נושאים כלי הקודש הפנימיים לזה אמר לצבא, מה שאין כן מה שלפנינו הם צובאים צבא הצובא קודש שהם היריעות וגו' והקרשים וגו' שהם צבא הקודש לזה אמר **לצבוא צבא**, מעתה הם צובאים הצבא:

לד **לעבוד את עבודת אהל מועד**. ולהלן בבני גרשון אומר עבודה באהל מועד, לצד כי עבודת בני גרשון היא באהל מועד עצמו שנושאים יריעות המשכן ואהל מועד מכסהו וגו', מה שאין כן בני מררי שעבודתם היא הקרשים והאדנים וגו' שהם עבודת אהל מועד שנושאים אהל מועד, ולזה אמר **לעבוד את וגו' הקרשים** וגו' שהם עבודת אהל מועד, ולזה לא חש לומר לצבא לבד, שהרי פירש הכתוב דבריו, מה שאין כן בעבודת בני גרשון להעירך בהפרש שבין עבודתם לעבודת בני קהת לצד שבשניהם אמר עבודה באהל ואין היכר בדבריו להפרש שבין שניהם לזה כתב שינוי לצבוא צבא משונה ממה שכתב בבני קהת לצבא, ולצד הפרש שבין בני גרשון לבני מררי העירך בשינוי אחר כמו שכתבנו:

לד **ויפקוד משה ואהרן ונשיאי העדה**. טעם שלשתם, משה שליח ה', אהרן הנמסרים לו דכתיב (ג' ט') נתונים נתונים המה לו, נשיאי ישראל המוסרים אותם במקומם לעבוד דכתיב בפרשת במדבר (שם ז') ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה וגו', ומה שלא אמר כן במספר הלויים מבן חדש, לצד כי מספר ההוא היה על פי ה' לצד שהיה המספר גם למה שבעריסה, ואמרו ז"ל (במד"ר פ"ג) שבת קול היתה אומרת באהל זה יש כך וכך, לזה לא הזכיר אלא משה נביא ה':

לו **אלפים שבע מאות**. ולא אמר ושבע מאות כדרך שאמר בבני גרשון ושש מאות ושלשים, ובבני מררי ומאתים, וחמש מאות ושמונים, אולי רמז בחסרון ו' לקרח ואותם שמתו עמו שהיו מבני קהת, או אולי כי מספר השבע מאות משונה בהדרגה ממספר האלפים מטעם מעשה קרח,

לזה לא אמר ושבע מאות להוסיף על ענין ראשון להשוותם יחד, והגם שלא נתפרסם בתורה במעשה ההוא אלא קרח, אפשר שענף של קרח נטו קצת אחריו, או לצד שלא מיחו בו אחיו וקרוביו:

[מט] על פי ה' פקד וגו'. פירוש המינוי שמינה אותם בני קהת על דבר זה ובני גרשון על דבר זה וגו' היו כל הפקידות על פי ה' ואומרו **ביד משה** פירוש כל המינויים משה מינה אותם לא שצוה לאהרן למנות, ואחר שפקד אותם משה על פי מעשיו היה מתנהג אהרן לשום איש איש על עבודתו, ואומרו ופקודיו פירוש פקודיו שמינה אהרן ובניו על שבט לוי כאמור למעלה גם הוא אשר צוה ה' את משה:

במדבר פרק-ה

[ב] צו את בני ישראל וישלחו וגו'. טעם סמיכות פרשה זו לשלפניה, לצד שצוה ה' על הרחקת הלויים מדברים המקודשים ומינה עליהם הכהנים כאמור בסמוך, הטיל גם על ישראל הרחקת את שאינם ראויים ליכנס למחניהם הקדוש:

[ג] אשר אני שוכן. פירוש דוקא כל עוד שהוא שוכן, אבל הוגללו הפרוכות מותרים מצורעים ליכנס למחנות (מנחות צה.):

[ו] איש וגו' כי יעשו מכל וגו'. אמר **למעול** ולא אמר ומעלו מעל, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (ספרי פסיקתא ב' ב"ק קי.) שאמרו שהכתוב מדבר במשקר בממון חברו ונשבע לו לשקר, והגם שכבר נאמר הדבר בפרשת ויקרא, חזר ונשנה לפרטי הדינים שנתחדשו בו, כפי זה יעיר הכתוב כי משעת מעשה החטא שהוא הגזל וכפירת ממון יחשוב הוא למעול מעל בה' לישבע בשמו כשיתבעוהו לדין, שאם לא כן הרי הוא בהשבון, והוא אומרו **כי יעשו מכל חטאת האדם** שהוא גזילת ממון חברו משעת מעשה הנה הוא מסכים למעול מעל בה':

ואשמה הנפש ההוא. לצד שהוא חטא בשבועה בה' יפעיל הגרעון בנפש, ושינה ה' לומר לשון יחיד וכל מה שלפניו ומה שלאחריו לשון רבים, מלפניו אמר **כי יעשו** וגו', מלאחריו **והתודו**, ותמצא שאמרו בגמרא כי כשירגישך הכתוב בכגון זה הוא הרגש גדול, ועיין מה שכתבנו מזה בפרשת ויקרא (ז' כ"א). גם דקדק לומר תיבת **הוא** ללא צורך, יעורר הכתוב שהפגם הלז יעשה רושם למקור נפשות עם בני ישראל שתקרא נפש, וכדי שלא תבין שעל המועל הוא מדבר לזה אמר **הוא** ולא אמר

ואשמה נפשו, ועיין מה שכתוב בזהר (אחרי ס"ז). בפירוש פסוק נפשי אויתך בלילה בדיוק נכון:

[ז] **והשיב את אשמו.** שינה לדבר לשון יחיד הגם שהתחיל לדבר לשון רבים והתודו, לצד שהוידוי שוים הם בו, מה שאין כן האשם אינו בהשוואה, לצד שהוא בעולה ויורד כאמור בפרשת ויקרא, וגמר הכתוב לדבר בשיעור זה לשון יחיד, כי אין צורך לשנות לכתוב בענין אחר:

[ט] **וכל תרומה וגו' לו יהיה וגו'.** צריך לדעת למה כפל הכתוב ענין אחד ג' פעמים **וכל תרומה וגו' לו יהיה, ואיש את קדשיו וגו', איש אשר יתן וגו'.** עוד למה כפל לומר ג' פעמים **לו יהיה,** ורז"ל בספרי פירשו לו יהיה בא לתת הבכורים שנקראו ראשית כתרומה המובאים בית ה' שיהיו לו לכהן נתונים. לו יהיו שאמר בפסוק ב' לומר שאם הכהן הקריב קדשיו אפילו במשמרה שאינה שלו הרי הם שלו, ואומרו ואשר יתן לכהן לו יהיה אם נתן לו פדיון בכור בנו ומת אחר ל' יום לכהן לו יהיה ולא יחזירם, והרבה דרשות כיוצא בזה, אבל צריכין אנו ליישב המקרא על פי פשוטו. ונראה לפרש ג' כתובים הבאים כאחד שהם מלמדים כללות כ"ד מתנות אשר חלק ה' לכהנים, וכתבם רמב"ם בפרק א' מהלכות בכורים וזה לשונו כ"ד מתנות שנתן לכהנים נחלקים לה' חלקים, שהם ג'. הא' הם קדשים שזוכים מן המקדש ואלו הם. בשר חטאת. בשר אשם. שלמי ציבור. מותר העומר. שירי מנחות. שתי הלחם. לחם הפנים. שמן מצורע. עורות קדשים. חזה ושוק של שלמים. המורס מן התודה. המורס מאיל נזיר. בכור בהמה טהורה. והבכורים. הרי אלו י"ד מתנות שכולן צריכין הבעלים להביאם וליתנם לכהן וכולן קדש. חלוקה ב' הם התרומה ותרומת מעשר. והחלה. והג' הם המתנות. וראשית הגז. שדה אחוזה. פדיון הבן. פדיון פטר חמור. גזל הגר. והחרמים. שהם חולין ועל הכהן לחזר אחריהם עד כאן:

ואלה הם דברי הכתובים, כנגד חלוקה ראשונה שהם י"ד מתנות שיש בהם ב' הדרגות שהם קודש וצריכין ישראל להביאם וליתנם לכהן אמר **וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל הרי הזכיר עליהם שם קודש, אשר יקריבו לה' הרי הזכיר הבאתם שהם יקריבו אותם למקום המקודש. וכנגד חלוקה ב' שהם תרומה ותרומת מעשר וחלה אמר ואיש את קדשיו לו יהיו, הזכיר לשון הקדש לומר כי מדבר במתנות המקודשים, ולא הזכיר בהם הקרבה כי הכהן יחזר אחריהם. וכנגד ז' מתנות אמר איש אשר יתן לכהן לא הזכיר שם קדושה לצד שהם חולין גמורים, ודקדק לומר אשר יתן שאין לכהן זכות בהם אלא משעת נתינה כדין המתנות עד שיגיע ליד המקבל, ועיין מה שכתבתי בהלכות. מתנות כהונה (פרי תואר ס"י ס"א), ואמר לו יהיה שאין הכהן יכול למאן שלא ליקחם כאמור בדבריהם (יו"ד ש"ד). ומעתה יש טעם נכון במה שחלקם הכתוב לג' הדרגות לומר על כל אחת ואחת מג' חלוקות לו יהיה, שצריך לקחת כל הבא לו מהם, ולא היה נשמע אם היה אומר על חלוקה אחת מהם לבד:**

יב **דבר וגו' ואמרת וגו' איש איש וגו'**. כפל לומר **דבר ואמרת**, גם שינה את לשונו, גם כפל לומר **איש איש**, לצד שיש ב' הדרגות בסוטות א' נקיה ואחת טמאה, הטמאה תצבה בטנה ותפול ירכה וגו', והטהורה משבחת ונזרעה זרע, לזה אמר דיבור ואמירה, דיבור לטמאה, ואמירה רכה לטהורה אשר יקנא לה בעלה, כי ה' יתמוך לבה ביעודים הנאמרים אם לא נטמאה האשה, ולטעם זה עצמו כפל לומר איש איש, והוא על דרך אומרם ז"ל (מגילה יב:): באומרו ומעלה בו מעלה אם מעלה בו מעל איהו בקרי וכו', ומעתה יאמר אדם אם קינא לאשתו ויודע הוא בעצמו שאין בו מעל תהיה בדיקתה אצלו ממעשיו במקום השקאה ויאמר להחזיקה בטהרה אפילו אחר קינוי וסתירה, לזה אמר **איש איש** בין היודע בעצמו כי הוא איש טהור בין אשר לא טהור צריך להביאה אל הכהן:

ואולי כי לזה כיון הכתוב בכפל **דבר ואמרת**, בין למי שחושב שלא להביא מטעם שיודע בעצמו שהוא טהור, גם כדי שלא יריע חזקתו, ואומרו **ואמרת** אמירה רכה להחפץ בדבר, או לכל אחד ואחד ישנו בדיבור קשה ואמירה רכה, מי שיש בו מעל הגם שיש לו דיבור קשה כי תגלה רעתו בקהל אף על פי כן יש לו טובה להרחיקו ממכשול לבל ישכב עם טמאה בתמידות, ולמי שהוא נקי יש לו דיבור קשה להכריחו לבזות באשתו, ויש לו אמירה הסועדת הלב שתנקה האשה ונזרעה זרע וגו':

טו **והביא האיש את אשתו וגו'**. עד סוף כל הענין. יש להעיר בענין. א' מה היא כוונתו במאמר **מנחת זכרון מזכרת עון**, למה הוצרך לזכרון, ומה גם שהמעשה אינו רחוק להצריך זכרון, גם למה יתיחס למנחת שעורים שהיא מזכרת עון והלא רואה אני שהוא קרבן מנחה חדשה לישראל ממחרת הפסח. עוד צריך לדעת הכוונה במעשה זה של מים קדושים, מה מעשיהם של מים, ולמה נקראו קדושים, ורז"ל אמרו (סוטה ט"ו):

ספרי) שנתכוין לומר שקדשו בכלי שהוא הכיור, גם לזה יש להשכיל למה יצו ה' על דבר זה, גם מה הוא פעולת הספר להשקותה בו, בשלמא מה שעשה משה בעגל שהשקה את ישראל הוא על דרך תיסרך רעתך (ירמיה ב) גם למה מן המקדש, גם דקדק שיהיה מהמזומן במקדש (סוטה שם) ולא יחפור נפלאים ממני הדברים, גם אומרו **ונתן אל המים** ואמרו ז"ל (שם) שצריך שיהיה העפר צף על פני המים, ורבנן סוברים שאם הקדים העפר למים פסול, מה מעכב דבר זה, ורואני שלא הזכיר הכתוב במצוה זו חוקה לסתום פי שואל לאמר לא תשאל, גם אומרו **מי המרים** לא ידעתי למה יקרא להם מרים, ורז"ל בספרי אמרו מרים נהפכים המים להיות מרים, דבר אחר על שם סופן ממרין את הגוף, ובגמרא (שם כ.) אמר אבוה דשמואל צריך שיתן דבר מר לתוך המים מאי טעמא דכתיב המרים שמרים כבר עד כאן. והדברים תמוהים למה סתם ה' הדברים במצוה זו, נוסף על תמיהת הדבר בכללותו:

ואפשר לפרש הענין על פי מה שקדם לנו מידיעה בפנימיות התורה, הלא השמעתיד בפרשת בראשית (ב) בפסוק ויכלו השמים וגו' ויכל אלהים וגו'

כי כל נברא והווה תכסוף ותכל תאותו להדבק אל האלהים חיים ברוך הוא, והרגש תיאבון זה ישנו גם בבלתי נועע כל אחד כפי שיעור הרוחניות אשר הטביע בו הבורא כפי מה שצריך לקיומו ולתת שבח לבוראו כאומרו (משלי טז) כל פעל ה' למענהו. עוד מצינו לרז"ל שאמרו (בי"ד פ"ה) טעם שנקראו מים בוכים לצד שה' פלג המים חציים למעלה וחציים נשארו למטה מתחת ליבשה, המים שנשארו למטה הם בוכים ומתאנחים על שלא זכו להתקרב לאלהים חיים בחצי העליון, כי הוא זה כוסף הנבראים יחד ותקותם :

עוד הן הראנו ה' את אשר יחפוץ לקבוע דירה בתחתונים מימי אדם, ובחטאו נתקללה האדמה וגבה כסא המלוכה מקור הברכה מן העולם, (בי"ר פ"ט) עד עת בוא דברו ביום מתן תורה ויחשוק למעשה ידיו לדור בתחתונים, וזה לך האות מאמרו במדבר לבני ישראל לעשות לו מקדש, ולא המתין עד בואם אל ארץ נושבת שהיה נשאר זמן מועט אם לא היה מעשה המרגלים, וכשהתעיבו עול אפילו אחר שירדה שכינה וישכון כבודו שנים רבות סלק ה' שכינתו ושב למקומו הראשון שמים לרום, ומעתה זולת החטאים אשד יסובבו תהיה דירת אלהים חיים בתחתונים, ובזה ומחה ה' דמעת המים הבוכים ויוסר חרפת הארץ וישמחו המים ותגל הארץ אשר אררה ה' ורחק ממנה דוד עולם והנה עתה עת דודים, ואם יסובבו החטאים ישוב הדבר לכמות שהיה וירום הכסא, ועל זה ידו הדווים לקול תתו מים, וצריך להעיר אוזן בלימודים אלו כי הטבת ישראל כשעמדו על הר סיני והכשרתם היה גם כן ראוי להשרות שכינתו יתברך בארץ ומלאה הארץ דעה ודירת ה' בתחתונים כבעליונים ויתעלה מקומנו זה, כי המעלה והירידה תלויה בקרבתם לפני ה' :

ותמצא שאמרו ז"ל (שמ"ר פמ"א) חירות ממלאך המות וכו' חירות מיצר הרע, ועל ידי עון העגל חזר הכיעור לכמות שהיה והוציא ראשו השטן ולא הועיל הטבתם של ישראל אלא למקום מוגבל תוך מחניהם, אבל כללות העולם נשמ"ו ביום זעם וחזר קב המות לעולם, מה שאין כן בזמן המקווה אשר יאבד כל בחינת הרע כאומרו (זכרי"ג) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שאז ארצינו תקרא ארץ החיים כי בלע המות לנצח :

ושמור לך הדברים ועל פיהם נעלה במסילת כוונת הענין על נכון, כי יצו ה' בקנאות איש אשתו כי יבדקנה במעשה זה שיביאנה אל מקום אשר שם חונה האלהים, וכבר העירותיך כי למקום ההוא יקרא ארץ העליונה לצד ששכנה שם שכינה, ואינה בכלל ארור אשר אררה ה', גם מים אשר שם לא תרד עיניהם דמעה, כי למה יבכו ולמה ירע לבבם, וצוה ה' שיקח מהמים ההם קדושים, יקראו קדושים בקרבתם לפני ה' קדוש ונורא שמו, ובזה העירך מעשה המים, ואין דברי סותרים חס ושלוש דברי רבותינו שאמרו שהיו מקודשים בכיור, אלא ממה שדבר ה' בדרך זה נתכוין לדברי גם כן אלהים חיים, גם צוה לקחת מן העפר המקדש דוקא לצד שהוא קרוב לקדוש ועליון ברוך הוא, וצוה שלא יחפור בדקר אלא מן העפר המוכן לפני ה' בלא הפסק בנין כמאמרם ז"ל (סוטה טו:) לצד

היותם יותר קרובים ומרגישים בהשראת שכינה בהם, מה שהרגש זה אינו בעפר שהוא חוץ למקדש כי לא טַעַם טַעַם זה עד הנה לעשות את אשר חפץ ה' עשות:

וצוה ה' שיתן המים תחילה והעפר למעלה, הטעם כסדר אשר המה בעולם, ותמצא שחכמים שאמרו שאם הקדים העפר לא עשה כלום אמרו אם היו מעורבים כשרים, והוא הענין עצמו שהם סדורים מים ועפר, כי יש חלק שהמים למטה והעפר למעלה ויש חלק שהמים אצל העפר אבל עפר למטה אין דוגמא זו בסדר מים החיים, ולר"ש שאמר שם (טו:) אפילו עפר למטה סובר שאין להקפיד כי יש מים למעלה מהעפר ודי שיתקדשו המים בכלי וזהו חיותם להרגיש בהרגש הצריך לענין:

וצוה ה' לכתוב פרשת סוטה באזכרות שבה ומוחקים כל הכתב במים ובעפר ההוא, והטעם לתת כח בהם לעשות מעשה אשר יחפצו עשות, וצוה עוד שיקריב מנחה מהשעורים, הטעם דוגמא למנחה פחותה שהביא קין בתחלת העולם, וזה נסבב מחטא אדם וחווה, והוא הזכרת עון אשר גרם בכי למים וקללה לאדמה, והוא מאמר **מנחת זכרון מזכרת עון**, ואז ישקה האשה המים, והנה בבוא המים ההם במעי האשה במיחוי השם בתוכו אם האשה טמאה הנה השם ההוא על ידי המנחה שמזכרת עון יזכור עון הקודם וירגישו המים ובזה יהיו מרים כי יזכרו יגונם ובכיתם וה' מחה את דמעתם, והנה האשה הטמאה תסובב מרתם ובאו בה המים המרים למרים יחתכו מעיה ויעשו בה נקמה כי זאת האשה הגורמת בכיתם, ובכח השם הנתון בהם ינקמו נקמתם ממנה, והיודע חטא חווה בזוהמת נחש ידע כי זה הוא עון הראשון אשר העלה שכינת אור עליון מעולם זה התחתון, וכפי זה האם ימצא איש את אויבו וישלחנו, ויקיימו בה הבא להרגך השכם להורגו, ויעשו נקמה בה בין המים בין העפר שלשניהם יש גרם רעה, והגם שלא הזכיר הכתוב אלא מים יש בו גם העפר:

[כח] ואם לא נטמאה וגו' וטהורה וגו'. כפל לומר וטהורה, לצד שבא לומר כי מלבד שתנקה האשה מהמים ולא ישחיתוה עוד לה ונקתה ונזרעה זרע, לזה התנה **וטהורה** פירוש לא נטמאת בנתינת שכיבתו של איש מבלעדי אישה, **וטהורה** מדבר מגונה שהוא מעשה הנואפים הקודמים לביאה חשק הזולת וחיבוק ונישוק ודומה לו, אז הוא שיטיבו לה המים ככל הכתוב, אבל אם לא נטמאה אבל לא נטהרה מענפי החטא הגם שתנקי מהעונש לא יגיעוה טובות האמורות, ותמצא שבשבעת הכהן אמר **כי שטית תחת וגו' וכי נטמאת וגו'**, וקשה מה הוא כוונתו במאמר כי שטית, אם הוא כי נטמאת לא היה לו לומר וכי נטמאת בתוספת וא"ו, אלא ודאי שנתכוון לענין דברים הקודמים לטומאה שהוא חשק הזולת וכו', והתנה **וכי נטמאת** אז הוא שיהיה לה עונש, ואמר בהפכיות אם לא היו ב' החלוקות תנקה מהרע ותצליח בדבר טוב, וחלוקה האמצעית מובנת מאמצעות הדברים, ורז"ל אמרו (שם יח:) וטהורה היא מאיש אחר, ולדרכינו איש אחר נכלל במאמר לא נטמאה כי

במדבר פרק-ו

[ב] דבר וגו' ואמרת וגו'. כפל הכתוב לומר **דבר ואמרת**, גם שינה לשונו, אולי שיכוין לב' מיני נזיר שאחד משובח מחבירו, והוא נזירות כההוא שאמרו בנדרים (ט:). שאמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי וכו' אלא פעם וכו' העבודה שאגלח לשמים וכו' עליך אמר קרא נזיר להזיר לה' יעויין שם. לזה אמר **דבר** כנגד שאר נזירות, **ואמרת** כנגד נזירות המעולה, ולזה כפל לומר **נזיר להזיר לה'** ולא אמר להזיר לה', נתכוון לומר כנגד ב' מיני נזירות, **נזיר** כנגד כל הנזירות שיזיר עצמו, ומאמר **להזיר לה'** כנגד נזירות שהיא מתחלתה לה' כמעשה אותו אדם שהזיר כשראה בבואה שלו:

[ט] וטמא ראש נזרו. אמר תוס' וא"ו, גם אמר תיבת **ראש**, נתכוון לומר שהגם שאינו אלא טומאת שוגג אף על פי כן לא מלבד שנטמא גופו אלא אפילו קדושה שיש בראשו דכתיב נזר אלהיו על ראשו. עוד ירצה לומר כי לא סתר הנזירות מאז והלאה לבד אלא וטמא גם כן ראש נזרו פירוש תחילת הנזירות, והוא מה שגמר אומר **והזיר לה' וגו' והימים הראשונים יפלו**, ומה שחזר לומר אחר כך **כי טמא נזרו** ולא הספיק מה שקדם במאמר וטמא ראש נזרו, שלא יהיה מקום לבעל דין לומר שלא טמא אלא יום א' שהוא התחלת הנזירות, ומאמר **והימים הראשונים** גילה כי לא יום אחד לבד מתחילת הנזירות יטמא אלא ב' הראשונים ולא כל הימים, וגזירת הכתוב הוא, תלמוד לומר כי טמא נזרו בדרך כלל:

[כג] דבר אל אהרן וגו' לאמר. אמר פעם ב' **לאמור**, אולי כי חש הכתוב לומר שאינו אלא רשות תלמוד לומר לאמר כי מצות עשה היא לאמר. עוד ירצה שלא לאהרן ובניו שהיו אז בנמצא לבד הוא מצוה אלא גם לדורות. עוד נתכוון לשון רוממות, לומר כי מצוה זו יש בה דבר מלך לקיים הדבר, גם יש בה מעלה לכהנים כי הברכות מסרם ה' בידם, והוא אומרו דבר וגו' לאמר:

[כד] יברכך ה' וישמרך. הקדים הברכה ואחר כך השמירה, לומר שיצוה ה' שמירתו להם לפי ערך הברכה וגדולתה. עוד ירצה שכל כך תהיה גדולת הברכה עד שיצטרך ה' לשומרך. עוד ירצה **יברכך** ולא יסובב רעה מהברכה כדרך פן תאכל ושבעת וגו' (דבדים ח'):

{כה} יאר ה'. פירוש שלא יהיה מסך המבדיל בין ישראל לאביהם שבשמים שבזה יאיר אור שכינתו על ישראל:

ויחנך וגו'. פירוש יתן לך חן וחנינה, ועיין מה שפירשתי בפסוק (בראשית לט, כא) ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו וגו':

{כז} ישא ה' פניו אליך וגו'. פירוש אם סיבבו מעשים עד שהבדילו עונותיכם ביניכם ובין אלהיכם ישא ה' המבדיל, **וישם לך שלום** פירוש הוא הפך הפירוד, והמשכיל בתיבת שלום ידע כי הוא זה יסוד עולם המחזיק בעליונים ובתחתונים והוא כלי המחזיק ברכה כשאין מפריד, וזה הוא סוד ושמך את שמי על בני ישראל שגמר אומר ואני אברכם:

במדבר פרק-ז

{א} **ביום כלות משה.** רז"ל אמרו (במד"ר פ"ב) כלת כתיב, ורואני כי בספר תורה כתובה בוא"ו, ואני אומר כי דברי תורה כאלו וכיוצא באלו אינם נמסרים לכל מרים יד בתופשי התורה, כי יסובב הדבר הכפירה והזלזול בכבוד מורים, ויש לך לדעת כי סדר תורתנו הקדושה ותיבותיה ואותיותיה ספורות מזוקקות חצובות ממחצב קדוש ונורא נפלאים המה למכיר בהם ויותר פליאות נעלמים מעין כל, ואעירך גרגיר אחד והוא הלא תמצא כי יש אותיות נרגשות במבטא התיבות ואינם בכתב כגון יהושע כי במבטא ישנו להרגש של אות הוי"ו בין שי"ן לעי"ן ואינה במכתב, וישנה במקום שאינה נרגשת שהיא בין ה"א לשי"ן, והערה זאת תכונן דעת משכיל להכיר כי אותיותיה ספורות מזוקקות ואי אפשר להוסיף אפילו אות אחת הגם כי תצטרך למכטא הקריאה ותהיה נקראת הגם שאינה כתובה, ותהיה קרי ולא כתיב, וקבעה התורה הוא"ו שלא במקומה להעיר בנסתרות, ואולי כי מזה השכילך שנתכוון לצרף שלשה אותיות משמו יתברך בשמו של צדיק, ולסמוך שי"ן ועי"ן להעיר אל ש"ע נהורין, ואם היה מסדר וא"ו במקומה היתה נפסדת הידיעה בדבר כי לא פורש, והנה מביני מערכות האותיות המה ישכילו משבצותם והם האומרים כי כלת כתיב והוא"ו היא מושאלת שם בהשאלה, והמשכיל יבין כי הוא סודו של משה אשר מתיחדת לו וקיימה בו נקבה תסובב גבר (ירמ" לא), וזה שיעור הדברים כלת כתיב פירוש תיבה זו של כלות זה פירושה קח מהכתוב כלת כדי שתבין אשר תכוין אליו התיבה ואות הוא"ו היא בחינת החתן, והוא סוד נעלם וא"ו תוך כלת והבן. ודרשה זו אין אדם דורשה מדעתו אם לא תקדים ההכרה בדברים על בוריין ואמיתותם מפי מקבלי תורה וסודותיה ורמזיה:

[ה] קח מאתם וגו'. אומרו **מאתם**, ללמד שעדיין היו ברשות המביאים ולא באו לרשותו של משה, וטעמו של משה לצד שלא נצטוה שישאו המשכן על העגלות לא רצה לקבל כי למה הם ראויים, והנשיאים שיערו בדעתם כי הקרשים והאדנים משא גדול שצריך לעגלות, והסכימה דעתו של הקדוש ברוך הוא:

[י] ויקריבו הנשיאים וגו'. נראה כי כולם כאחד רצו להקריב ביום ראשון לחנוכת המזבח, שרצו שיתחנך מכולם יחד, וה' אמר נשיא אחד ליום וגו', ואמר כי בכל הי"ב ימים יחשב חנוכת המזבח, ולזה אחר אומרו **נשיא אחד** וגו' אמר פעם אחרת **לחנוכת המזבח** לומר כמו שכתבנו, וכאן לא אמר ה' למשה קח מאתם כדרך שאמר למעלה, משמע שלא היה צריך רשות לזה כי ודאי שיקח קרבנות וכל המובא בית ה' זהב וכסף, אלא לצד שבאו יחד אמר ה' אליו כי יסדרם נשיא א' ליום, אלא שראיתי לרז"ל בספרי שאמרו וזה לשונם מגיד שכשם שנתנדבו הנשיאים למלאכת המשכן כך נתנדבו לחנוכת המזבח ולא קבל משה מהן עד שנאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא שנאמר יקריבו את קרבנם לחנוכת וגו' עד כאן. רז"ל דייקו יתור אומרו **יקריבו את קרבנם** שלא היה צריך לומר ודרשו שבא לרשיון הא למדת שלא קבל מהם, ויש לנו לחקור זאת למה ימאן משה מקחת מידם נדבת ה', ואפשר שלא רצה לקבל מהם עד שידע אם ה' חפץ שהם יחנכו המזבח או משה או אהרן, ומה גם שלא ראה עמהם שבט לוי, ועיין בתחילת פרשת בהעלותך מה שכתבנו שם, והוא הדין שהיה מסתפק בכל אחד שיבא לחנך המזבח בקרבנו, אבל זולת זה בוודאי שהיה מקבל:

ויקריבו הנשיאים וגו'. אמר פעם ב' **ויקריבו הנשיאים**, לומר שהם עצמם טרחו בהבאת הנדבה עד המשכן, הגם שהם נשיאים לא חשו לכבודם. עוד ירצה שלא הביאו הקרבן ונתנוהו ביד המקריב אלא הקריבו אותם לפני המזבח בסמוך לו לומר כי אלו יקריבו ראשונה באין קודם להם, וכמו כן יכוין הכתוב במאמר **ויקריבו אותם לפני המשכן** האמור בעגלות לומר כי הקדשם הוא לצרכי משכן לשאת עליהם קרשיו וגו':

[יב] המקריב ביום הראשון את קרבנו. צריך לדעת למה הוצרך לומר **את קרבנו** ואולי שבא לומר שהביא משלו ולא משל השבט, ולדבריהם ז"ל (ספרי פיסקא מ"ח) שדייקו דבר זה ממה שכפל לומר בכל אחד זה קרבן נחשון וגו' זה קרבן נתנאל מלמד שהביאו משלהם טעם אומרו **קרבנו**, לפי שיש בו ב' בחינות הקרבה, א' הפלגת זכיותיו וקורבתו לפני ה' כאמור בענין בדבריהם ז"ל (במד"ר פי"ג) נפלאים מעשיו של נחשון, והב' הקרבן עצמו, לזה אמר **הקריב את קרבנו** פירוש הקריב קרבן האמור בענין עם קרבנו הנעלם שהוא סגל מעשה הטוב אשר הפליא עשות, ותדע כי עם קרבן האדם יתייחדו ויתועדו כוחות הקדושה אשר סובבו ממנו ואשר אליו, עוד לצד כי בחינת הקרבן יפעיל הקרבת ענפי הקדושה, והעיד הכתוב כי השיגה יד נחשון להקריב את קרבנו פירוש הצריך להקריב מניצוצי הקדושה וענפיה הקריב וייחד יחד כל הצריך להתקרב ולהתייחד

מבחינתו, והוא מאמר **המקריב את קרבנו**, וזה יעשה בכח ובכוונה בהבאת הקרבן :

למטה יהודה. ולא אמר נשיא ככל האמור בכל המטות, לומר כי ראוי הוא נחשון להקריב ראשון הגם שלא היה נשיא ומעלתו מצד עצמו, מה שאין כן בכל שאר הנשיאים כי מעלתם היא לצד היותם נשיאי השבט לבד. עוד ירצה להפליג מהותו שלא היה מחשיב עצמו כנשיא אלא כאחד מבני השבט, ולצד שמצינו רז"ל (תנחומא לקמן פסוק מ"ח) שביקשו לדרוש בשמות הנשיאים כל אחד כפי מעשיו, נראה כי צדיק זה שמו גם כן יגיד כי הוא זה אשר היה יחיד שנתנדב לקדש שמו בירידה לים, והוא אומרו **נחשון** אות נו"ן מתחלפת בלמ"ד באותיות דטלנ"ת שהגם שהיה נחשול של ים גובר בין ישראל שנקראו עמי נדב וירד לים כמאמרם ז"ל (סוטה לז.):

[יג] וקרבנו. אמר תוספת וא"ו מתחילת המעשה, לפי מה שפירשנו במאמר המקריב את קרבנו כי יכוין לנעלם יוצדק לומר בזכרון הנגלה ו**קרבנו**, גם לשאר הדרכים הוסיף בו וא"ו לרמוז ליתרון אשר כצדיק זה ירום וגבה מאד :

[יח] ביום השני וגו'. הקדים שבט יששכר, לצד היותו בן תורה הורם שבטו וקדם לראובן הבכור, ולא זו בלבד אלא גם זבולון המחזיק בידו ללמוד דכתיב (דברים לג) שמח זבולן בצאתך ויששכר וגו' ישב בצלו וקדם לראובן :

הקריב נתנאל וגו' נשיא יששכר. הקדים הזכרת שמו לזכרון הנשיאות, לעשות לו גדר המעלה גם בלא חשיבות הנשיאות, מה שאין כן כל שאר הנשיאים שהקדים זכרון הנשיאות לשמם ובשמו הזכיר זכרון התורה ואמצעות קניינה, זכרון התורה **נתנאל** נתן אל על דרך אומרו (משלי ד) לקח טוב נתתי לכם, אמצעות קניינה **בן צוער** שאין התורה נקנית אלא על ידי יסורין, כך היא דרכה של תורה (גיטין נז.). אדם כי ימות באהל, ואולי כי לצד זה גם כן הקדים זכרון שמו לומר כי לצד המפעל הרשום בשמו שהיה בו זכה להיות נשיא לבני יששכר יודעי בינה לעתים :

[יט] הקרב את קרבנו. כל זה מיותר אחר שכבר אמר הקריב נתנאל, אלא נתכוון להגדיל בחינות הנוספות בזכרון הקרבת נחשון בן עמינדב, ותמצא שהזכיר בנחשון זכרון הקרבן שלשה פעמים, **המקריב וגו' קרבנו וגו' וקרבנו**, אחד זכרון התקרבותו להקדים ראשונה ואחד לבחינת הקרבן הנעלם, ואחד לקרבן עצמו, כמו כן בנשיא של תורה הזכיר שלשה קרבנות, **הקריב נתנאל וגו' הקריב את קרבנו**, ובשאר הנשיאים לא הזכיר אלא הזכרת הקרבן המובא בית ה', כי לא יוכלו עשות כמלכי ישראל שהם שבט יהודה ושבט יששכר, וטעם אומרו הקרב בלא יו"ד, לדרוש המסורת שהוא לשון ציווי והורמנותא, והכוונה בזה על פי

מאמרם ז"ל (ספרי פי"ב) שערער ראובן עליו, לזה בא מאמר אדון הרשות ואמר **הקרב**, לזה כתב בלא יו"ד לרמוז זה:

[כד] **אליאב בן חלון**. נקרא כן לצד שהוא דבר המעמיד ליששכר ללמוד תורה יקרא אב, וכמו שמצינו שהקדימו משה ליששכר דכתיב (דברים לג) שמח זבולן וגוי ויששכר וגוי, והוא מאמר **אליאב** פירוש לי יתיחס לקרות אב, הגם שהוא **חלון** פירוש חולין שאינו בן תורה ועוסק בפרקמטיא חולין עולם הזה אף על פי כן דין אבא למלכא:

[ל] **אליצור בן שדיאור**. אולי שירמוז לראובן אשר מחל לו ה' עון הרשום בתורה (בראשית לה) וישכב וגוי והעלה לו צרי למחלתו, והוא אומרו **אלי** פירוש אלהי, **צור** על דרך (ירמיה ח) הצרי אין בגלעד, **בן שדי אור** כאן רמז לענין הרשום בתורה וישכב וגוי והצרי הוא שתכף למאמר וישכב וגוי, אמר ויהיו בני יעקב שנים עשר בזה ריפא הנגע, ולדברי חז"ל שאמרו (שבת נה:) כל האומר ראובן חטא וכו' הן הם הדברים שהראה ה' בסמיכות ויהיו בני יעקב וגוי:

[לו] **שלומיאל בן צורישדי**. ירמוז לשמעון ששלם לו אל על חטא יוסף ויאסור אותו במשמר, גם מה ששלם ה' במעשה זמרי, **צורי שדי** שה' אמר לכליונו די דכתיב (לקמן כה, ח), ותעצר המגפה:

[מב] **אליסף בן דעואל**. ירמוז להיות שנאספו לעריהם תחילה על פי ה' כאמור זולת גבורי חיל שעברו כל חלוץ וגוי, והוא אומרו **אל יסף**. עוד על פי דבריהם ז"ל שארץ סיחון ועוג לא היתה בכלל מתנת ארץ ישראל שנתן ה' לאברהם, כמו שאמרו בספרי (ח"ב פייסקא רצט) וזה לשונם פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך עד כאן. ומצינו שמשפט ארץ ישראל יש לה (שביעית פ"ט מ"ב) כידוע, ועיין מה שכתבתי בפרשת מטות בפסוק עטרות וגוי, לזה קראו **אליסף** לצד שהוסיף ליטול יותר ממתנת ה' והסכים ה' עמהם, **בן דעואל** פירוש שעשו היכר לעדות לדעת כי הם ידועי עובדי אל כאחד שבטי ישראל כאמור ביהושע סימן כ"ב:

[מח] **אלישמע בן עמיהוד**. רז"ל אמרו (תנחומא) ר"מ ור' יהושע בן קרחה היו דורשים את השמות אלישמע בן עמיהוד אלי שמע ולאדונתו לא שמע, עמי היה הודו ולא עם הרשעים עד כאן. נראה כי יכוין הכתוב במאמר **אלי שמע** שטעם שפירש יוסף לא לצד שום מיחוש אשר יסובב מהמעשה אלא לצד יראת ה' כאמרו. (בראשית לט) וחטאתי לאלהים, והוא מאמר **אלי שמע**. עוד ירצה על פי דבריהם שאמרו (סוטה לו:) שנדמה לו דיוקנו של אביו וכו', והן ידוע כי הוא מראה השכינה כי אביו במקומו לא ידע דבר ואפי' אם עודנו חי, אלא אביר יעקב אלהי ישראל, והוא מאמר **אלי שמע**, וכפל לומר עוד **עמיהוד** לרמוז מה שאמר הכתוב (שם) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה פירוש לשכב וגוי כפשוטו, להיות עמה שתבעה ממנו לקירוב בשרו לבשרה ולא רצה, והוא מאמר עמי הודו וכו', ורז"ל

שאמרו עם רשעים לשון רבים, אולי שכוונתם לומר שלא מאשת פוטיפר לבד נשמר אלא מכמה כיוצא בה :

[נד] גמליאל בן פדהצור. אמרו רז"ל הנזכרים וזה לשונם גמליאל עמי גמולים טובים, בן פדהצור פדאני מבית הסוהר עד כאן. וירמוז עוד על זה הדרך גמליאל שיוסף אמר כי גמלו ה' חסדים טובים בעד המעשה הגם שהוא פראו במה שהראהו דיוקנו, והוא אומרו **פדה צור** :

[ס] אבידן בן גדעוני. רמז לשאול שהוא אבי שכן קרא לו דוד (שמואל א כד) ואבי ראה גם ראה, דן שנידון לגדוע המלכות ממנו כאומרו (שם טו) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך. עוד ירמוז למרדכי אשר אבד זרע עמלק.

בן גדעוני בן אותו שנגדעה מלכותו של שאול בשבילו :

[סו] אחיעזר בן עמישדי. אולי שרמז לשמשון, ואומר **אחי** ירמוז לרוח ה' שהיתה עמו דכתיב (שופטים יד) ותצלח עליו רוח ה', ויכונה בשם אחי על דרך אומרו (תהלים קכב) למען אחי ורעי, **עזר** שהיה ה' בעזרו נגד אויביו, ואמר **בן עמישדי** ירמוז לאחר שנקרו פלשתים את עיניו וקרא לה' והיה עמו ונקם מאויביו :

[עב] פגעיאל בן עכרן. ירמוז על פי דבריהם (ספרי ח"ב פיסקא שנייה) שאשר הגיד לאחיו מעשה ראובן ונזפוהו וכשהודה ראובן הודו לדברי אשר וקרבוהו, והוא מאמר **פגעי אל** פירוש פגעו אליו אחיו אחר שעברוהו :

עוד ירצה. על דרך אומרו ברוך מבנים אשר. ואמרו רז"ל (שם) וזה לשונם אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר עד כאן. ומצינו שברכת הבנים תסובב משכונת הקדושה, וזה לך האות ארון התורה אשר חנה בבית עובד אדום הגיתי וכו' (ברכות סג:), והוא מאמר **פגעי אל** שפגע בו אל אשר מזה נתברך בבנים, ואמרו **בן עכרן** ירמוז לעכירות הבתולים מבנותיהם כמאמרם ז"ל (תדא"ר פ"ט) שלא היה להם דם בתולים :

[עח] אחירע בן עינן. ירמוז על דרך מאמרם ז"ל (ספרי שם) בפסוק שבע רצון מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים בדגים בפרגיות ומלא ברכת ה' ים גינוסר עד כאן. והוא מאמר **אחי רע** פירוש שחלק אחיו היה בעיניו רע בערך חלקו, והיתה עינו מלאה מחלק שנפל בגורלו :

[פד] ביום המשח אותו וגו'. כאן הצדיק דברינו שכתבנו למעלה כי כולן הקריבו יחד ביום אחד אלא שנסדרה נדבתם אחד ליום :

מאת נשיאי ישראל. צריך לדעת למה הוצרך לומר כן, ואולי שישבח הכתוב אותם שמעצמן עשו חנוכת המזבח, והוא מאמר **מאת נשיאי** פירוש מאתם היה המעשה ולא הוצרכו להגיע מהזולת, ורז"ל אמרו (ספרי ח"א נ"ג) שבא לומר ששוו כולן במצוה אחת וזכות אחד עד כאן. פירוש

אומרו זכות אחד הוא בענין הקרבן האמור בענין, אבל ימצא בהם הדרגות זה למעלה מזה כי נחשון גדול מכולן :

פז **כל הבקר לעולה**. אמר לשון יחיד, לומר כי גדר אחד לכולן. וכן אמר **בקר זבח השלמים** לשון יחיד לטעם זה עצמו :

פט **הקול מדבר אליו**. לפי מה שכתבנו במקומות אחרים (שמות כ' א'), כי דבור היוצא מה' היה נוצר ממנו מלאך והוא המדבר לנביא, ועל פי זה ישבתי כל תיבת לאמר האמור בדיבורי ה' והוא אומרו **הקול מדבר אליו** פירוש קולו של הקדוש ברוך הוא מדבר לו, והגם שהתיבה דגושה כמו מתדבר, לצד שהקול הוא עצמו הדיבור יוצדק ליאמר כסדר זה, והמשכיל יבין :

נשא

פרשת

חסלת

בהעלתך

פרשת

במדבר פרק-ח

ב **דבר וגו' ואמרת**. צריך לדעת למה כפל לומר **דבר ואמרת**, גם במלות שונות. ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (תנחומא במד"ד פט"ו) וזה לשונם למה נסמכה פרשת מנורה לפרשת נשיאים, לפי שראה אהרן חנוכת נשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות ערב ובוקר וכו' עד כאן. הנה דבריהם ז"ל צריכין ביאור, מה נחמה זו עושה לחלישות דעתו של אהרן על חנוכת הנשיאים שלא היה בכלל הלא אין מעשה המנורה מקביל לחנוכה, גם למה לא הניח דעתו בכל הקרבנות שהוא מקריב, תמידין, ומוספין, והקטורת, גם בהקרבת החנוכה עצמה של כל הנשיאים הרי הוא המקריב, ולמה לא ריצהו אלא במנורה, ויתיישב הענין בתת לב למה שאמרו במנחות בפרק ב' מדות דף פ"ח וזה לשונם כיצד עושה מסלקן ומניחן באוהל ומקנחן בספוג ונותן בהם שמן וכו' עד כאן. ולסברת החולק על סברא זו וסובר דקביעי נרות סובר גם

כן שהיו קנים שבהם נרות קבועים דקים והיה כופפם למטה עד שהיה מטיבם ומקנחם וחוזר וזוקפם כבראשונה כדמוכח שם מדברי רש"י ד"ה של פרקים וכו' :

ואני אומר אילו הייתי שם הייתי מוכיח ודן לפניהם מהכתובים דלא קביעי נרות, הראשון ממה שמצינו כשהזכיר כל פרטי מעשה המנורה לא הזכיר פרט זה שעשה למול פני המנורה יאירו, שאם הנרות קבועים כשהזכיר המעשה חל זכרון הדבר, ועוד ראייה אחרת ממה שאמר הכתוב בפרשת במדבר (ד' ט') ולקחו בגד תכלת וכיסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה ואת מחתותיה ואת כל כלי שמנה, הרי זה מראה באצבע שאין הנרות קבועים, שאם לא כן הרי הנרות בכלל המנורה הם ולא היה צריך לפרטם, אלא ודאי שאינם קבועים ולזה הוצרך לפרטם כמלקחיה וכמחתותיה שהם בפני עצמם :

שוב ראיתי כזה בדברי הימים (ב' ד') ואת המנורות ונרותיהם, הרי זה מגיד כי בזכרון מנורות לא יכללו נרותיהם, וגם ראיתי לרש"י ז"ל שם שכתב וזה לשונו להוציא מלב המפרשים נרות היו עשויים מגופה של מנורה ואדוקים בה שהרי כתיב מנורות ונרותיהם וכו' עד כאן יעוין שם דבריו באורך, הא למדת שפשטיות הכתובים יגידו כי לא קביעי נרות :

וכפ"ז נשכיל כוונת תשובת ה' לאהרן, כי אהרן היה מתאנח על חנוכת המזבח והשיבו הקב"ה חיידך שלך וכו' פירוש מעשה המנורה שמוריד הנרות ומניחן באוהל ומקנחם וחוזר ובונה אותם מחדש ומדליקה הרי כל יום כעושה מעשה חדש שמחנך הוא המנורה בכל הדלקה והדלקה, ואומרו מדליק ומטיב ערב ובוקר ולא מצינו הדלקה אלא בערב, הרי אמרו במסכת תמיד (פ"ג מ"ט) כי נר מערבי צריך להיות דולק יומם ולילה, ובתורת כהנים אמרו וזה לשונם להעלות נר נר מערבי דולק תדיר מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממצב העולה עד כאן. הרי שישנה להדלקה והטבה לילה ויום, ונמצא שמחנך בכל יום המנורה והם לא חנכו אלא פעם אחת המזבח, והוא מה שכפל הכתוב במאמרו **דבר ואמרת**, דבר דיבור הצריך למצוה, ואמרת מענה רך המיישב הדעת מחולשתה שאמרנו שחלשה דעתו של אהרן והשיבו כי שלו גדול וכו', גם תתפרש תיבת **ואמרת** לשון מעלה על דרך אומרו (דברים כו) את ה' האמרת שהשיבו שלו מעולה מכולן :

וגם לסברת האומר קביעי נרות הנה הוא אומר שהיו הקנים שבו הנרות דקים שהיה יכול לכפוף ולהוריד הנרות למטה עד שיקנחם ולחזור להעלותם ובאמצעות הקינוח וכו' יחשב כמחדש והרי הוא מחנך בכל יום, ויתיישב ערך הכתוב עצמו כמו שכתבתי :

בהעלותך את הנרות. צריך לדעת למה לא אמר בהדליקך, ורז"ל דרשו (במד"ר פט"ו ספרי) בו דרשות רבות. גם צריך לדעת למה לא צוה ה' מצוה זו ביום ראשון כי היא מצוה הנוהגת מיום ראשון בעבודה, ועוד הלא היא

כתובה המצוה עצמה שמצוה כאן בפרשת תרומה (שמות כה) והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה ולמה חזר לשנותה, עוד למה אמר **יאירו** ולא צוה לנוכח למצטווה תאיר כשיעור בהעלותך, וכמו שאמר גם כן בפרשת תרומה והאיר על עבר וגו'. אכן במה שהקדמתי במאמר חז"ל יתיישב הכל על נכון, כי אומרו **בהעלותך** לצד שהנרות לא היו קבועים יצו ה' שבכל עת אשר יורידם לקנחם ויעלה אותם לסדרם במקומם יסדרם כדרך שיאירו אל מול פני המנורה וגו', ולזה לא אמר גם כן תאיר כי אין המצוה בשעת הדלקה שיוצדק לומר תאיר אלא המצוה היא על סדר הנחתם שיניחם בסדר שיאירו אל מול וגו' והבן :

ובה נתיישב למה הוצרך לחזור לצוות לזה, כי לצד שעד עתה היה משה עושה כסדר זה בז' ימי המילואים, וחש ה' שידין אהרן בדעתו שאין מעכב סדר הנחתן ואדרבא יותר הוא סדר נכון שיהיו הנרות ישרים פיפיותיהם ולא באלכסון, לזה צוה ה' שיאמר לאהרן שדבר זה מעכב, ובחר לסדר מצוה זו כאן ולא סדרה עם סדורי הקרבנות אשר צוה ה' ועבודה המעכבת, להודיענו הקפדת אהרן וריצויו מה שנזכר במאמרם ז"ל :

אל מול פני המנורה וגו'. טעם הדבר יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו במסכת שבת דף כ"ב וזה לשונם מחוץ לפרוכת העדות וגו' וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים עד כאן. על פי הדברים האלה יצו ה' להאיר אל מול פני המנורה שהוא נר המערבי להראות כל נר ונר שלא בא אלא בשביל עדות אשר יגיד נר הפונים אליו כלם להראות נסו הנזכר, ומה שראיתי שדקדקו התוספות התם בתמיהת וכי לאורה הוא צריך וכי מטעם כל מ' שנה וכי ולא אמרו והלא כל העולם כולו לאורו של מקום, לעניות דעתי אינו דקדוק כי תצדיק התמיהה מהמורגש להם יותר מדברי הבאים באמונה כי ה' ברא שמש וירח המאירים לעולם, ולדרך זה יתיישב עם ההיא שהביאו משלהי כל הקרבנות וכי יעיין שם דבריהם :

ויש לנו לחקור זאת מעתה שלא בא המנורה אלא להגיד נסה שבנר מערבי היה מספיק בנר מצדה האחד ונר מצדה השני, ויש לומר כפי הפשט שהוא לנוי שאחר שהוצרכה ביאתה לרמז הנזכר אין נכון להביא בית ה' אלא דבר מתוקן ונכון שבמנורות. ובדרך רמז ירמוז בז' נרות לאומות העולם שהם ע' אומות כל אחד ירמוז לכלל העשירי, ירמוז כי כולן מאירים לנוכח המערבי שהם ישראל שהם בחינת המערב כידוע ליודעי חן, ורמז גם כן שכולן כלים ונר ישראל לא יכבה, ותמצא שהארת הנרות אינו אלא בלילה והוא סוד הגלות שנקרא לילה, מה שאין כן בבא זמן הישועה המתיחס לה בקר כתיב (ישעי' כא) אתא בקר וגו' יכבה נר האומות וישאר מכללותם נר ישראל שהוא הולך ואור עד נכון היום, גם רמז במצות הדלקת הנרות שיכוין המדליק בהדלקתם שתהיה הארתם למול פני

המנורה שהכל יהיו לצורכי ישראל המתייחס להם שם פנים כידוע למבינים :

ג **ויעש כן וגו' כאשר וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לומר **אל מול פני וגו'** ולא הספיק במאמר ויעש כן וגו'. עוד חזר לומר **כאשר צוה וגו'** והוא המאמר עצמו שאמר ויעש כן וגו', יכוין לומר על זה הדרך, אומרו **ויעש כן** כנגד פירוק הנרות וקינוחם כדי שתהיה כחדשה שבזה יוצדק החינוך כמו שאמרנו, ואומרו **אל מול פני וגו'** כנגד סדר הנחתן שיהיו פיפיותיהם אל מול פני וגו' ואומרו **כאשר צוה** לצד שהדיבור היה ביום ותבא לומר שאז בזמן שנצטוה עשה מעשה האמור, לזה אמר **כאשר וגו'** לוי שעשה בזמן שצוה ה' שהיא בערב, והגם שאמרנו כי ישנה להדלקה ביום בנר מערבי, דבר זה לא היה אלא בזמני ירידת עם ה' שהיה כבה נר מערבי (יומא לט): לא בימי אהרן, ומה גם בתחלת הקמת המשכן. גם רמז באומרו **כאשר צוה וגו'** להודיע שבחו של אהרן, כי מה שעשה אהרן לא עשאו לצד המעלה והכבוד אשר האמיר אותו ה' אלא לצד עשות מצות ה', על דרך אומרו (תהלים מ) לעשות רצונך אלהי חפצתי :

ד **וזה מעשה המנורה וגו'**. טעם שהוצרך לומר פסוק זה פעם אחרת כאן ולא הספיק מה שאמר כבר בפרשת תרומה ובפרשת ויקהל, יתישב בין למאן דאמר לא קביעי נרות שבא להסיר מכשול הטעות הנמשך ממאמר בהעלותך שאמרנו שהיה מפרק וחוזר ומעלה אותם, ומזה תבא הסברא לומר כי גם שאר המנורה אין חיוב בקיומה מקשה, שהרי גם הנרות בכלל חלק מהמנורה הם ומצינו שהם מפורקים ונדון מהם כדין דבר שהיה בכלל ויצא וכו' ללמד על הכלל, שהגם שאמר הכתוב מקשה זה היה בתחלה אבל אחר כך יכול לעשות כאשר יחפוץ, לזה אמר **וזה מעשה המנורה מקשה וגו'** שכן היא עומדת, וממוצא דבר אתה למד כי הנרות יצאו מהכלל מקשה של המנורה ולא תלמוד מהם. ולמאן דאמר קביעי נרות גם כן בא להודיע שעמדה המנורה במעשה מקשה גם אחר שהשתמשו בה :

ו **קח את הלויים וגו'**. פרש"י קחם בדברים, ונראה שנתכוין לומר שיבדילם מישראל ולעשות להם מחנה לוויה לצד הצורך בטהרתם יותר מבני ישראל, והעד מה שגמר אומר **וטהרת אותם**, הרי שבצורכי טהרה הכתוב מדבר :

יט **ואתנה את הלויים נתונים לאהרן וגו'**. כפל לומר תיבת נתונים, יכוין לחייב המקבל לקבל המתנה, שלא לומר אי אפשר לקבל מתנה זו, והגם שבמשפטי איש לחבירו יכול למאן כל עוד שלא הגיעה לידו ולא זכה בה, כאן מחייבם לקבל מתנה זו הגם שיש להם צד למאן במתנה זו, כי באמצעות זה יאסר על הכהנים עבודת הלויים ויתחייבו מיתה עליה כאומרם ז"ל בספרי (לקמן יח ג') וז"ל גם הם גם אתם בשלהם והם בשלכם במיתה. והגם שהרמב"ם בפרק ג' מהלכות כלי המקדש כתב וזה לשונו לויים שעבדו עבודת הכהנים וכו' חייבים מיתה בידי שמים אבל

הכהן שעבד עבודת הלוי אינו במיתה אלא בלא תעשה עד כאן. על כל פנים ישנו לעונש ונגרע מעבודתם בעבודת הקודש. ולטעם זה יש מקום למאן, לזה כפל לומר נתונים בעל כרחך:

מתוך בני ישראל. אמר הכתוב ה' פעמים בני ישראל בפסוק זה ללא צורך, רז"ל דרשו (ויק"ר פ"ב) שהוא מראה החיבה כפל זכרון שמותם ה' פעמים בפסוק א' כנגד ה' חומשי תורה, והוא דרך דרש. ולפי פשט הכתוב נראה כי בדיוק נאמרו הזכרות בני ישראל. ואמרו **מתוך בני ישראל** יכוין אל הכללות וכמאמר הקודם קח את הלויים מתוך בני ישראל, ואמרו לעבוד **עבודת בני ישראל** יכוין אל הבכורות שעבודה זו שלהם היתה והלויים עובדים עבודתם, ולזה הוצרך לומר בני ישראל ולא אמר עבודתם שאז היתה נאבדת הכוונה אשר כיוון לה הכתוב. ואמרו **ולכפר על בני ישראל** חוזר אל הכללות, וחש לומר לכפר עליהם שאז תהיה הכוונה שחוזר אל הקודם שהם הבכורות לבד, לזה נאמר בני ישראל לומר שעל הכללות הוא אומר, ואמרו **ולא יהיה בבני ישראל** וגוי ולא אמר ולא יהיה בכס נגף, נתחכם להודיע כי אמרו ולכפר וגוי ולא יהיה בכס נגף, אין אחת גזרת חברתה על זה הדרך לכפר וגוי כדי שלא יהיה בהם נגף, אלא הם ב' הדרגות הטובה על זה הדרך לכפר על נפשותיכם מתחלואי הנפש המסובבים מהחטאים, ועוד לא יהיה בבני ישראל נגף בגשתם, וכוונה זו מובנת ממה שאמר בבני ישראל שזה יגיד הבדל המאמר שאינו קשור למעלה. ואמרו **בגשת בני ישראל** נתכוון לומר שהגם שלא יגשו אלא היחידים על כל בני ישראל יקצוף על הדבר, ומצינו כיוצא בזה שיקצוף ה' על הכללות בשביל הפרט, וצא ולמד מעדת קורח מאמר ה' שם (ט"ז כ"א) הבדלו מתוך העדה וגוי והוצרך משה להתפלל לה' על הדבר, וע"ש הטעם:

[כ] ויעש וגוי וכל עדת וגוי כן עשו להם בני ישראל. יש להעיר למה כפל לומר כן עשו, עוד שינה שהתחיל לומר **כל עדת** וגמר **בני ישראל**. ונראה שנתכוין בכפל כן עשו בני ישראל על הבכורות, ובא להחזיק טובה לבכורות יותר שהגם שנטלו מקומן בעבודת בית אלהינו עשו ככל אשר צוה ה', הגם כי כפי הטבע אנושי יכאיב לבם ולא ידקדקו עשות ככל פרטי המצוה, ולזה שינה במאמרו מלשון שהתחיל לדבר בו כל עדת בני ישראל ואמר **בני ישראל**, כי לא על כלן מדבר הכתוב כאן אלא על פרט א' כאמור:

[א] **בשנה השנית וגו'.** צריך לדעת למה שינה הכתוב סדר הרגיל להקדים זכרון החודש ואחר כך זכרון השנה, שכן תמצא בתחלת הספר שאמר באחד לחדש השני בשנה השנית. גם כי בסדר זה שכתב נתחייב הכתוב להפסיק באמצע זכרון הזמן במאמר **לצאתם מארץ מצרים** מה שלא היה עושה כן אם היה מקדים זכרון החודש ואחר כך זכרון השנה שאז יאמר לצאתם מארץ מצרים אחרי כן, עוד יש להעיר למה נשתנית פרשה זו שלא נאמר בה דבר אל בני ישראל ככל התורה כולה. אכן יתבאר בהעיר עוד אומרו **ויעשו** בתוספת ו' בתחלת ענין, עוד קשה למה הוצרך ה' לצוות בני ישראל על הפסח והלא כבר צוה כאמור בפרשת בא אל פרעה, והיה נראה לומר לזה כי חש הכתוב לומר שאין מצות פסח אלא בארץ מצרים ובבואם אל ארץ נושבת ולא במדבר, לזה בא לומר **במדבר ויעשו בני ישראל את הפסח**, וזה דבר רחוק:

ונראה כי כוונת הכתוב היא לצד שאמרה תורה (שמות יב) כל בן נכר לא יאכל בו, ותניא במכילתא וזה לשונם כל בן נכר אחד ישראל מומר ואחד גוי במשמע עד כאן לשונם. ולצד שמצינו שישראל עשו העגל וכי' ואמרו ז"ל (חולין ה.) כל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה ויאמר עליו בן נכר, מעתה יש מקום לדון בישראל שאינם יכולין לעשות הפסח, והגם שנתרצה ה' למשה בתפלותיו ובמשפטיו אשר עשה בישראל, עם כל זה עודם לא נתבשרו שנתכפר עון העגל ויש ספק בדבר, לזה בא הקדוש ברוך הוא ונתן רשות ואמר להם **ויעשו בני ישראל את הפסח**, ודקדק לומר **ויעשו** לומר מלבד מה שהובטחו שניחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות עוד להם שהוכשרו להיות ראויים לעשות הפסח, ומעתה באנו להשכיל להטיב שינוי הקדמת זכרון השנה, כי כיון שכל עצמו לא בא המאמר כאן אלא להכשירם לעשות הפסח לזה פתח דבריו הזכיר **שנה השנית** להשכיל סובב המאמר שהוא לצד שהיה זה אחר מעשה העגל מה שאין הדבר מושכל בהזכרת זמן החודש שאינו מסתיים בזה הערת הדבר, ולזה לא אמר דבר אל בני ישראל שלא בא לצוות לזה אלא לרשיון ודי בהודעת המשפט למשה שכן הוא הדין, ואולי לפי מה שאמרו בפסחים (י.) שמאמר זה היה בראש חודש נוכל לומר כי זה המאמר היה קודם ירידת שכינה למשכן ביום ר"ח ניסן והקדים ה' מאמר זה לבשרם שכשרים הם לעשות פסח ואחר ירדה שכינה, ולזה תמצא שאמר בסמוך אחרי זה **וביום הקים את המשכן כסה הענן**:

[ו] **ויהי אנשים וגו'.** צריך לדעת למה אמר לשון יחיד על הרבים, ועוד למה הוצרך לומר **ולא יכלו** לעשות הפסח אחר שהודיע שהיו טמאים, ואולי כי לצד שצוה ה' מראש חדש על הפסח כמו שפירשו בפסחים דף ו' שמאמר ויעשו בני ישראל את הפסח הי' בראש חודש ניסן, ומן הראוי היה להם להשתמר מטומאה, ותבא הסברה להטיל בהם דופי אשר לא שמרו את מצות ה' ונטמאו ולא חששו למצות פסח, תלמוד לומר **ויהי** לשון יחיד לומר כי לא היה אלא ענין טומאה אחת אשר נטמאו האנשים בה, וענין טומאה זה עצמו לא היה בידם להשתמר ממנו ובעל כורחם היו נטמאים כמאמרם ז"ל (סוכה כה.) בין לר' יוסי הגלילי שאמר נושאי ארונו

של יוסף היו, בין לרבי עקיבא, בין לר' יצחק שאמר טמאי מת מצוה היו צריכין ליטמא הגם שידעו שטומאתם נמשכת עד ארבעה עשר, והוא מה שרמז מאמר **ולא יכלו** לעשות הפסח לומר שלא יכלו לשמור עצמן מהטומאה לעשות הפסח, ואומרו **ביום ההוא**, כבר דקדקו רז"ל (פסחים ז:): למר כדעתו ולמר כדעתו, עוד ירצה באומרו לשון יחיד לומר כי לצד שהיו יחידים הוא שלא יכלו לעשות הפסח, אבל אם היו צבור היו יכולין לעשות הפסח כי בא בטומאה, שוב ראיתי בספרי מרז"ל שדייקו כן:

לנפש אדם. אומרו לנפש אדם לומר אבל לטמא שרץ יכולין הם, על פי דבריהם ז"ל (שם) שאמרו שוחטין וזורקין על טמא שרץ וטובל ואוכל פסחו לערב, אבל טמא מת הגם שחל שביעי שלו ביום י"ד אין שוחטין עליו, והוא אומרו ביום ההוא ואמר ר' יצחק וזה לשונו שחל שביעי שלהם בערב הפסח כתיב ביום ההוא הוא שאינם יכולין אבל ביום שלאחריו היו יכולין, וגם לסברת האומר ביום ההוא נטמאו ישנו לפירושינו במאמר לנפש אדם לומר שאם היה שרץ שוחטין עליו:

ויקרבו לפני משה וגו'. טעם קרבתם לפני משה ואהרן, לפי פשט הכתוב כדי שתבא ההוראה ממשה תיכף ומיד לכהן להקריב את קרבניהם אם כן יורה, ורז"ל במסכת בבא בתרא פרק יש נוחלין דף קי"ט אמרו וזה לשונם אפשר עמדו לפני משה ולא אמר וכו', אלא סרס המקרא ודרשהו דברי ר' יאשיה אבא חנן משום רבי אליעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ובאו וכו' ע"כ, ואמרו בגמרא וזה לשונם במאי קא מפלגי מר סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ומר סבר אין חולקין, והלכתא חולקין, והלכתא אין חולקין ולא קשיא הא דפליג ליה רביה יקרא, הא דלא פליג ליה רביה יקרא עד כאן לשונם. הנה ממה שאמרו הלכתא חולקין והלכתא אין חולקין והעמידו אומרם הלכתא חולקין בדפליג ליה רביה יקרא והלכתא אין חולקין בדלא פליג ליה רביה יקרא הדברים מוכיחים שחולקין רבי יאשיה ואבא חנן בקצוות מר סבר חולקין אפילו אין רבו חולק לו כבוד ומר סבר אין חולקין אפילו חולק לו רבו כבוד שבוה יוצדק לומר הלכתא וכו' והלכתא וכו' מכלל דפליגי:

ויש לנו לחקור זאת מנין לו לש"ס להעמיד מחלוקת זו שחולקין בקצוות, ומה גם היות הפך הכלל שאנו אומרים שאין להעמיד מחלוקת רז"ל בקצוות, ואם לצד שלא נודע מחלוקתם אם בשחולק וכו' אם בשאין חולק וכו' אין הכרע לומר שאין חולקין אלא בשאין חולק לו רבו וכו' אבל כשחולק לו רבו וכו' מודים שחולקין או נלך לצד זה שאין חולקין התנאים אלא כשחולק לו רבו וכו' אבל כשאין רבו חולק מודים שאין חולקים לו כבוד ואשר על כן העמיד הש"ס מחלוקת בקצוות, זה דוחק, שהיה לו להש"ס לעמוד על משמעות דברי התנאים קודם כמנהג הש"ס ויגלה מחלוקתם ואחר כך יאמר הלכתא וכו':

והיה נראה לומר כי הש"ס דייק שחולקין בקצוות מתוך מחלוקתם ממה שחולקין, כי בשלמא אי אמרינן שחולקין בקצוות שפיר אלא אם אינם

חולקין אלא בחלוקה אחת ושויים בחברתה למה פליג תנא על דברי חבירו כיון שיכול להעמיד דבריו בחלוקה שיודה בה הוא, גם זה אינו מספיק, כי זה הטעם צודק בדברי אבא חנן שחולק בקצוות אפילו דלא פליג לו רביה יקרא, אבל רבי יאשיה מי יאמר שסובר אין חולקין אפילו פליג ליה רביה יקרא, ועוד גם על החולק אני דן מי גילה לו שת"ק בכל הקצוות הוא אומר:

אכן הטעם הוא כי ממה שהוצרך רבי יאשיה לסרס המקרא ולדורשו והוא היפך פשט הכתוב הרי זה מגיד כי לא מצא לו דרך להעמידו בלא סירוס, ואם היה סובר רבי יאשיה שחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב היה לו להניח הכתוב כפשוטו ולהעמידו כשחולק לו רבו כבוד, ויוצדקו הדברים בהאיש משה רבינו עליו השלום שהיה עניו מאד שהיה חולק כבוד לאהרן אחיו ומה גם שהיה גדול ממנו, עוד מצאנוהו שהיה חולק לו כבוד כאמרם ז"ל (מכילתא פרשת בא יב) שאמרו כשהיו עומדים לפני פרעה משה חולק כבוד לאהרן שיקדים בדיבור ואהרן למשה והיה הדיבור יוצא מבין שניהם, הנה הוא חולק לו כבוד:

וממה שסרס המקרא גילה דעתו שסובר שאין חולקין וכו' אפילו חולק לו רבו כבוד, וממה שמצינו שנחלקו גם כן בענין בנות צלפחד דכתיב ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר וגו', וזה לשונם אפשר עמדו לפני משה וכו' ולפני אלעזר ולא אמר וכו' ויעמדו לפני הנשיאים בעדה והעדה וכו' אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן אומר משום רבי אליעזר בבית המדרש היו יושבים וכו', ומביא הש"ס הענין עצמו שהבאנו למעלה, והנה ממה שראינו שחלק אבא חנן בעמידת בנות צלפחד לפני הנשיאים והעדה מן הסתם לא היו הנשיאים חולקין כבוד לכל העדה ואין צריך לומר משה מלך ישראל ואף על פי כן אמר אבא חנן שחלקו להם כבוד הא למדת שסובר שחולקין כבוד אפילו אין רבו חולק לו כבוד, ומעתה הרווחנו טעם נכון למה נחלקו ב' פעמים ר' יאשיה ואבא חנן:

[ז] למה נגרע וגו'. צריך לדעת טענת האנשים במאמר למה נגרע, הלא טעמים בפיהם יענו אנחנו טמאים, ומה מבקשים ליתן להם תורה חדשה. ואולי כי לצד שנטמאו ברשותו יתברך בין למאן דאמר טמאי מת מצוה בין למאן דאמר נושאי ארונו של יוסף חשבו כי ידין ה' אותם כטהורים, וכשם שמצינו (פסחים עז.) שיתרצה ה' עשות הפסח בטומאה בציבור, לזה טענו **למה נגרע**, וכי בשביל שעשו מצוה יהיו נגרעים מקרבן פסח, או ירצה לומר שיעשו לפסח תשלומין כחגיגה שיש לה תשלומין כל ז' שאמרו (חגיגה ט.) חוגג והולך כל הרגל, כמו כן יצו ה' להם שיעשו פסח למחר, והוא מאמר **במועדו** שהוא מועד הפסח:

ואולי כי לזה דקדק הכתוב לומר **ביום ההוא** פירוש לדברי האומר יום ז' של טומאתם היה לזה באו ביום ההוא כדי שיאמר להם לעשותו תשלומין למחר:

ולדרך זה אנו מרויחים טעם שה' אמר מצוה זו של פסח שני אחר ששאלו האנשים ההמה, לומר שהגם שיהיו טהורים בתוך ימי הפסח כנדון שלפנינו אף על פי כן אין לו תשלומין לעשותו בז' ימי הפסח כחגיגה אלא בחודש הב'. עוד ירצה אומרו **למה נגרע** פירוש כיון שהיה יום ז' לטומאתם טוענים שיכולין לשחוט עליהם פסחיהם כדרך ששוחטין וזורקין על טמא שרץ כיון שהם נטהרים לערב ואין להם טומאה אלא ביום ההוא, והוא מאמר **ביום ההוא**, ורז"ל אמרו עניינים אחרים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

{יג} והאיש אשר הוא טהור וגו'. צריך לדעת למה לא כתב עונש המבטל פסח בזמנו עד עתה ולא כשכתב מצות הפסח, ולפי מה שנחלקו בענין זה (פסחים צג.) וזה לשונם תנו רבנן חייב על הראשון וחייב על הב' דברי רבי, רבי נתן אומר חייב על הראשון ופטור על הב', רבי חנינא בן עקיבא אומר אף על הראשון אינו חייב אלא אם כן לא עשה הב', ואמרו שם בפסחים ושלשתם מקרא א' דרשו יעיין שם, מעתה לכל אחת מהסברות הניח הכתוב לומר עד כאן לכל א' מהסברות כדרכו, מה שלא היינו שומעין כן אם היה מצוה במקומו:

{יד} וכי יגור. אמר בתוספת ו', נתכוון בזה להטיל על ישראל משפט הגרים לבל יזלזלו במצות, ולזה אמר **וכי יגור** מוסיף על ענין ראשון, ומה ענין ראשון לבני ישראל גם זה לישראל:

ועשה וגו'. צריך לדעת למה כתב ועשה בתוספת ו' בתחלת ענין. עוד למה הוצרך לחזור לומר **כן יעשה**, והיה נראה לומר שבא לשלול גר תושב ולזה אמר **וכי יגור אתכם גר** ויהיה מאותם שעושים פסח דהיינו גר שמקיים התורה על זה אני מצוך כחקת הפסח וגו' כן יעשה, ואין פירוש זה מספיק כי מובן הוא הדבר שאינו מדבר אלא בגר גמור, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל בספרי (כאן) וזה לשונם רשב"א אומר הרי שנתגייר בין ב' פסחים שומע אני יעשה ב' תלמוד לומר ולאזרח, מה אזרח שלא עשה וכו' ע"כ, והוא מאמר הכתוב ועשה בתוספת ו' לומר אם היה בן מעשה הראשון אז יתחייב לעשות ב' כשלא הוכשר, וכפי זה אומרו **ועשה תנאי הוא אז הוא כחקת הפסח וגו' יעשה**, פירוש חקת הפסח הוא שישנו גם כן בתשלומין, אבל אם אינו בפסח אחד אינו בפסח ב':

עוד נראה לפרש בהעיר עוד למה פרט הכתוב הגר במצוה זו מכל המצות, והגם שאמרו ז"ל (ספרי) וזה לשונם אין לי אלא פסח שהשוה הגר לאזרח כל המצות שבתורה מנין תלמוד לומר חקה אחת וגו' עד כאן. עם כל זה למה לא בחר לפרט אלא במצות פסח. אכן לצד שיש מקום לומר שאין הגר חייב בפסח לפי שלא היה לא הוא ולא אבותיו במצרים ואין מקום למעשה פסח אצלם כי לא פסח ה' על בתיהם במצרים, וזה דומה למאמרם ז"ל שאמרו (ביכורים פ"א) גר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר וכו' כמו כן הדבר הזה, לזה חידש הכתוב דין זה כאן ואמר **וכי יגור אתכם**

גר ועשה פסח הוסיף בו תוספת פירוש שהגם שאינו מהיוצאים ממצרים אף על פי כן מלבד שצריך לעשות כל המצות ואף גם זאת ועשה פסח וגו' :

ודקדק לומר **אתכם** לומר שהגם שאתם רואים זה חדש מקרוב בא עם כל זה אתכם הוא כאחד ממנו, ויציאתנו ממצרים היתה גאולת עולם גם לנפש הגר, הגם שלא היה בנגלה היה בנסתר, כי שורש הקדושה אחד הוא וכשהיו אבותינו במצרים היתה כללות הקדושה טבועה בטומאת מצרים ואם חס ושלום היי כללות הקדושה נטבע אין תרופה לענפים כי הכל הולך אחר העיקר והצלת העיקר נוגעת גם לענפים, ואמר **כחקת הפסח**, חש הכתוב שיאמר האומר הן האמת כי עשה יעשה כל משפטי פסח אבל דברים שהם ממש דברי שקר כמו שתאמר להגיד עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו וגו' וכדומה עדיין דן אנכי כי לא ישעו בדברי שקר, תלמוד לומר כחקת הפסח כי יכול יוכל דבר כדברים האלה כי היה היה גם הוא במצרים בבחינת השרשים, ועיין מה שפירשתי בפסוק (שמות כג) ואתם ידעתם את נפש הגר, ואומרו **כן יעשה** בא לחובה שלא תאמר שלא בא הכתוב אלא לרשות שיכול לומר כן תלמוד לומר כן יעשה חובה, ומאמר **חקה אחת** בא להשוות כל התורה כולה :

[יז] **ולפי העלות**. אמר ו' בתחלת ענין, לומר כי ענין הענן אשר על המשכן היה משמש ב' דברים, אחד הוא למכסה על האהל לכבוד ולתפארת, והוא מאמר **כסה הענן את המשכן לאהל על העדות**, והוסיף עוד ואמר **ולפי** וגו' פירוש ועוד היה הענן לצורך זה שלפי העלותו יסעו בני ישראל כדי שידעו זמן הנסיעה וזמן החניה :

ואחרי כן יסעו וגו'. צריך לדעת מה הוא אומרו **ואחרי כן** וגו' שהיה צריך לעשות גזירה במאמר על זה הדרך ולפי העלות וגו' יסעו כשיעור מאמר הסמוך ובמקום אשר ישכון וגו' שם יחנו. ונראה שאם היה אומר אחרי כן יסעו היה נשמע שזה הוא גזרת הכתוב, ולא כן הוא הכוונה, אלא שהגזירה הוא במאמר הבא אחר כך **על פי ה' וגו'**, וזה הוא שיעור הכתוב **ולפי העלות וגו'** ואחרי כן הוא שיהיו נוסעים וגו' וכיון שכן **על פי ה' וגו'** הרי הם נוסעים על פי ה'. עוד נתכוון לומר בדרך זה שזולת כן אם היה אומר אחרי כן יסעו היתה הגזירה בתיבת אחרי כן והיה המשמעות שלא היו נוסעים קודם אלא אחרי כן ואין בנשמע שהיו על כל פנים נוסעים כשהיה נוסע הענן, לזה אמר **ואחרי כן** כדי שתהיה נרדפת למעלה ותבא הגזירה במאמר יסעו בני ישראל, כאלו אמר ולפי העלות וגו' יסעו, ואם היה אומר בסדר זה ולפי העלות וגו' יסעו, אז היי נשמע שבעלותו הוא שמתחייבים ליסע, ואין במובן שאם ירצו ליסע שתמנעם מניעת עליית הענן, לזה אמר ולפי העלות וגו' ואחרי כן לומר ולא קודם :

[יח] **על פי ה' יסעו בני ישראל וגו'**. והענן יגיד אשר פי ה' יקבנו :

כל ימי וגו' ובהאריך וגו'. בא הכתוב לסדר כל בחינות הנהגות הענן, וללמד שבחן של ישראל שהיו חפצים באשר יחפוץ ה', והתחיל בענין

אריכות זמן החניה ואמר **כל ימי אשר ישכון הענן יחנו** פירוש יחנו יחפצו לחנות, ולזה לא אמר חנו בני ישראל שיהיה נשמע שעשו לצד ההכרח מהמנהיג, והוסיף לומר **ובהאריך** וגוי' לומר שאפילו יאריך כל כך ימים רבים אף על פי כן יחנו, ואומרו **ושמרו** וגוי' לומר כי מלבד שהיו חונים כל זמן וכו' עוד מודיע כי לא היו עושים הדבר לצד שהיו חפצים בשבת ולא בהילוך אלא לצד שמירת דבר ה', והוא אומרו **ושמרו** וגוי' הגם שהם ימים רבים, ואומרו **ולא יסעו** ולא אמר ולא נסעו, לשלול בחינת החושב כאלו אמר ולא יחפצו ליסע:

[כ] **ויש אשר וגוי' ימים מספר**. גם זה מספר בשבח ישראל שהגם שלא יחנו לפוש אלא ימים מועטים יסעו בהעלות הענן, ואמר **על פי ה' יחנו**, ואין שייכות לזכרון שניהם אלא למסע, נתכוון להשוות הנסיעה לחניה לומר כשם שעל פי ה' יחנו ברצון והשלמת דעת לנוח מהדרך כמו כן ברצון השלם היו נוסעים הגם שהיו נוחים זמן מועט. וראיתי שתרגם יונתן בן עוזיאל ימים מספר שבעת יומין, ולפי דבריו ז"ל אין מקום לדברינו לומר שבא לשבח ישראל כי יש במשך ז' ימים לנוח מן הדרך, ולדבריו ז"ל יתבאר הכתוב על זה הדרך שבא לומר שבין בפרק החניה ובין בפרק הנסיעה הגם שהיה להם הרצון לא היו עושים הדבר אלא לצד היות הדבר מאמרו יתברך, והוא אומרו **על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו**:

[כא] **ויש אשר וגוי' מערב עד בקר וגוי'**. מכאן ואילך בא הכתוב להודיע ההדרגות שהיו בשינוי חנייתם, והתחיל מזמן חניית לילה, והוא אומרו **מערב עד בקר**, ואמר סמוך לה זמן חניית יום ולילה כאומרו **יומם ולילה**, ואמר סמוך לה זמן ב' ימים כאומרו **יומים**, וסמוך לה **חודש**, וסמוך לה **ימים** שהוא שנה, והודעה בזה אינו כהודעה בפסוקים הקודמין פסוק ובהאריך ופסוק ויש אשר וגוי' ימים מספר, שאם כן לא היה לו להקדים זכרון ימים מספר לזכרון ערב עד בוקר, ואין לומר כי שני פסוקים ובהאריך ויש וגוי' ימים מספר הם זכרון דרך כלל מה שפרט אחר כך, שהרי אין בכלל מה שבפרט שהוא מערב עד בוקר ויומם ולילה. אלא ודאי כי ב' כתובים הראשונים יגידו ענין אחד כמו שכתבנו, וגי' כתובים האחרונים יגידו הדרגות שינויי העכבה שהיו משתנים מגדר לילה אחת לגדר שנה אחת, והטעם בזה לפי מאמר אנשי אמת שטעם העברתם במדבר הוא לברר ניצוצי הקדושה השבויות ביד שוכן מדבר ציה, אשר על כן היודע נסתרות היה משער שיעור אשר יספיק לבירור במקום ההוא אם מעט ואם הרבה והיו מתעכבים כפי הצורך, גם לא היו חונים אלא במקום שיש לברר ולא במקום שיספיק בו הבירור במשך זמן הילוכם בו:

[כב] **בהאריך הענן וגוי'**. פירוש יספר כאן בשבח ישראל שאפילו כל כך נתעכב הענן שנה אחת יחנו ברצונם, **ובהעלותו** אפילו לא יתעכב אלא מערב עד בקר ונעלה הענן נוסעים, והשוה הכתוב שניהם רצון הנסיעה שהיתה להם בשלא היה מתעכב אלא לילה אחת לרצון שהיה להם לנסוע אחר שנה אחת כי ודאי יחפצו ליסע, והשוה הכתוב רצון שהיה להם בנסיעה אחר שנה אחת לנסיעה אחר לילה אחת לחנייתם שלא היו קצים

בעכבת החנייה לצד הזמן שלא היה כל כך ארוך כמו כן בחנייתם שנה אחת, וגמר אומר הטעם, **על פי ה'** שלא היו חפצים אלא לעשות מאמר ה', ואומרו שמרו **את משמרת ה'** פירוש היו ממתנינים כשיעור אשר ימתין ה' ליסע אם מעט ואם הרבה:

ואם תאמר אם כן למה הוצרך להקדים ב' פסוקים ראשונים פסוק **ובהאריך** ופסוק **ויש אשר יהיה וגו'**, אם להגיד שבחן של ישראל הנה הוא ביתר שבח בגמרון של דברים כמו שפירשנו. הנה אם לא קדם מאמר **ובהאריך** הענן על המשכן וגו' **ויש** וגו' לא היינו מפרשים במאמר **ובהאריך** על המשכן וגו' על פי ה' וגו' כדרך שפירשתי, אלא היינו אומרים שהיו ממתנינים בזמן הארוך והיו נוסעים בזמן המועט ולא אחרו ולא קדמו, אבל ידיעת הרצון השלם כדרך שפירשתי לא היינו יודעים, אלא אחר שהקדים שלא קדמו ולא אחרו בפסוקים הראשונים כדרך שפירשנו שאפילו כחושב לא חשבו להקדים ולאחר, בא הכתוב והעירנו בגומרון של דברים להבין מה שפירשנו בהם, ומה שאמר עוד **על פי ה' ביד משה**, רז"ל כבר דרשו (ספרי ח"א פ"ד) שהיה הענן מתעגל ולא היה מזדקף עד שהיה משה אומר קומה ה' וגו':

במדבר פרק-י

[ב] עשה לך וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לחצוצרות למסע המחנות הלא עיני כל ישראל על הענן וכשיראוהו נוסע נוסעים, ואולי כי לצד שלא היו נוסעים יחד אלא יקדים דגל יהודה ואחריו בני גרשון נושאי המשכן ואחריו דגל ראובן וכו', לזה היה צריך לחצוצרות כדי שכל אחד ידע הזמן בדיוק שיסע בו בזה אחר זה. עוד נראה בדקדוק עוד אומרו תיבת **לך** שלא היה צריך לומר, ויתבאר ע"פ דבריהם ז"ל שכתבנו בסמוך שלא היה מזדקף הענן עד שהיה משה אומר לו קומה וגו' והיה הדבר תלוי ביד משה. ומעתה נוכל לומר גם כן שיצו ה' שכמו כן תהיה נסיעת ישראל על פי משה לכבודו של משה, כדרך שחלק לו כבוד למסע הענן שלא יסע עד שיאמר לו קומה, והוא מה שרמז במאמר **לך** פירוש לרשותך ולמאמריך, ורז"ל דרשו (ספרי כאן) עשה לך משלך, גם דרשו (במד"ר פט"ו) לך אתה משמש ולא אחר יכול להשתמש בהם, וע' פנים לתורה:

[ו] ותקעתם תרועה שנית. ולא היה מספיק בתקיעה אחת לכלן כדרך שתוקע למערב וצפון תקיעה אחת לשניהם כאומרם בספרי, (ח"ב ע"ג) הטעם לצד שהיו מורידים המשכן ונוסעים בני גרשון קודם שיסעו דגל בני ראובן תימנה, לזה צריך תקיעה בפני עצמה אחר נסיעת המשכן:

[יא] **בשנה השנית בחודש וגו'.** הקדים זכרון השנה לזכרון החודש, כדי להסמיך מאמר נעלה הענן למאמר בעשרים לחודש, כי כן הוא יופי שיעור הדיבור:

[כט] **נוסעים אנחנו וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר זה הלא ידוע היה הדבר להם, ורז"ל הרגישו מזה ואמרו (ספרי כאן) שנתכוין במאמר זה לומר שלא נשאר להם אלא נסיעה אחת ויגיעו למחוז חפצם, ויתבאר עוד הכתוב בהעיר במאמר **אותו אתן לכם** שלא היה לו לומר תיבת אותו. אכן לצד שלא הבטיח ה' בהבטחותיו לאבותינו לתת לנו אלא ארץ כנען ולא ארץ סיחון ועוג, וכמאמרם ז"ל (ספרי ח"ב רצ"ט) וכתבנוהו למעלה (ז' מ"ב), ולצד שהיו אז נוסעים לארץ סיחון ועוג אמר לחובב נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן גם כן לכם הגם שלא נתנו לאבותינו יתן אותו לנו, כי ידע בנבואה מה שעתיד להיות, והגם שאמרו בספרי (שם) וזה לשונם פרט לארץ סיחון ועוג שנטלתם מעצמיכם ע"כ, אף על פי כן הסכים ה' ונתנה להם. עוד נתכוון במאמר **אותו אתן לכם** רמז כי ארץ סיחון ועוג יתנם ה' להם בכינוי לרמז גם אל משה כי הוא לכדה והורישו לבי' המטות וחצי המטה, ודקדק לומר אותו למעט ארץ כנען כי לא למשה יתנה אלא ליהושע:

לכה אתנו והטבנו לך וגו'. כוונת הדברים הוא לצד שאמרו ז"ל (ספרי ח"א קל"ב) ארץ ישראל נתחלקה לשבטים ולא לגרים, ומעתה אין מקום לתת חלק ונחלה לבני חובב תוך ישראל זולת בדרך מתנה מחלקם, ולזה כשבא משה להבטיחו דקדק לומר לו **והטבנו לך** פירוש מחלק ישראל יתנו לו בתורת הטבה, ולצד שחש משה שלא יחפצו במאמר משה מה' סיבות אשר יסובבו מהדבר, ג' יסובבו מבחינת המתנה, וב' מבחינת ההבטחה ג' מבחינת המתנה, א' לצד שיתבייש הנשפע מהמשפיע על דרך אומרם (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג) מאן דאכיל דלאו דיליה וכו', ב' לצד שיתמעט כבוד המקבל מתנה בעיני הנותן ולא יהיה עומד בעיניו בכבוד הראשון, ג' לצד המעטת המתנה בערך אדם גדול תהיה לו לחרפה וימאס מציאותה מהעדרה. ב' מבחינת ההבטחה, א' מצד שיש לחוש שינחם מדברו הטוב אשר דיבר לעשות, או מצד צרות עין כי תרע עינו מתת מטובו, או כי יתמעט אהבת המובטח ממנו בלבו, והב' לצד שלא תשיג ידו עשות, וכמאמר רז"ל (ויק"ר פכ"ו) בפסוק אמרות ה' אמרות טהורות, ולזה נתחכם משה בנועם דבריו והסיר כל הה' חששות הנזכרים:

ופתח דבריו האירו במאמר לכה אתנו והטבנו וגו' פירוש בעד הליכתך עמנו הטבנו לך, ומעתה ההטבה אינה בחנם ויכול לתבוע ולהוציא בדיינים, ובדרך זה הוסר מיחוש הבושה דמאן דאכיל דלאו דיליה, גם מיחוש המעטת בכבודו לצד שנהנה ממנו, גם מיחוש ביטול ההבטחה כי יתנחם שהרי אינו הולך עמם ועוזב ארצו ונחלתו אלא בתנאי זה, ואמרו **והטבנו לך** כאן פירוש שיעור ההטבה שיהיה חלק בני חובב מובחר וטוב מכל חלק עם בני ישראל שיתנו לו חלק המובחר, וכן אמרו רז"ל (ספרי כאן) שנתנו לו דושנה של יריחו. ואמרו **כי ה' דבר טוב** בזה סתר ב' המיחושים

שנשארו מהמיחושים שרשמנו והם המעטת ההטבה ומניעת השג יד לקיים הבטחון, כי ה' דבר טוב וטובת ה' מופלאה היא, ולשיעור זה תהיה ההטבה גדולת הערך וראויה להתכבד, גם חזקה ובריאה ואין בה חזרה כי ה' לא איש הוא וגוי ויתנחם ובפרט מדברו הטוב, כי דוקא על הרעה הוא שניחם דכתיב (שמות לב) וינחם ה' על הרעה, ודקדק לומר על ישראל לתוספת חיזוק הטוב לצד שהוא לישראל ולא לאומות העולם ולא ינחם על הטובה להם :

[ל] **כי אם אל ארצי וגוי אלך**. צריך לדעת למה הוצרך לומר תיבת **אלך** והלא מובן הוא מאומרו לא אלך כי אם וגוי. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (מכילתא יתרו) וזה לשונם וישלח משה את חותנו ר' יהושע אומר שלחו מכבודו של עולם, ר"א המודעי אומר אמר לו כלום הנר מהנה אלא במקום החושך מה אני מהנה בין חמה ולבנה אלא אני הולך לארצי ומגייר כל בני מדינה ואביאם ללמוד וכו' יכול הלך ולא עשה כן הרי אומר (שופטים א) ובני קני וגוי, מתוך דבריהם משמע שרבי יהושע סובר שיתרו לא נתגייר ושלחו משה מכבודו של עולם, ולר"א נתגייר, ולדברי שניהם יתיישב יתור **אלך** על נכון, לר' יהושע נתכוון לומר על זה הדרך **לא אלך כי אם אל ארצי** ולא לטעם חביבות ארצי לבד אבל זולת זה הייתי יושב, לא כן הוא אלא אלך על כל פנים, ולסברת ר"א על זה הדרך **לא אלך** פירוש לחלוטין בהליכה זו **כי אם אל ארצי ואל מולדתי** פירוש אל אשר יאות לבני ארצי ומולדתי אלך לגיירם ולשוב, וכפל לומר ארצי ומולדתי לומר אם אמצא מקום אגייר כל בני מדינתי ולפחות בני מולדתי :

[לא] **אל נא תעזוב אותנו וגוי**. לדברי ר"א יתבאר על זה הדרך שמבקש ממנו שלא ילך אפילו לפי שעה הגם שדעתו לחזור, והוא מה שרמז בתיבת נא, וכנגד טענת שרגא בטיהרא שלא קבלה ממנו אמר הטעם **כי על כן ידעת חנותנו במדבר** ועל ידך האירו דרכינו בעצתך דכתיב (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם וגוי והסכים ה' על עצתך וכתוב ויבחר משה וגוי אם כן יכול אתה להאיר אפילו לפני חמה ולבנה, ולדברי ר' יהושע יתבאר על זה הדרך **אל נא** פירוש אין נכון עתה לעזוב אותנו, והטעם **כי על כן ידעת** וגוי, פירוש בשלמא אם לא באת אצלינו כל עיקר אין אני חושש לך אבל עתה שבאת וידעת חנותנו במדבר פירוש לצד שישראל מכוסים בעננים ואין אדם יודע מקומם כמאמרם ז"ל (במד"ד פי"ט ר"ה ג.) בפסוק כי גוע אהרן וגוי וישמע הכנעני כי בא ישראל וגוי, ואמרו רז"ל כי לצד שנסתלקו ענני כבוד הוכר מקומן של ישראל, אמור מעתה קודם לכן לא נודע תחנותם וחו"ב הודיעו ה' חנותם של ישראל, ועוד לו שהסכים ה' למה שהאיר עיניהם בעצתו, והוא אומרו **והיית לנו** וגוי, ואין נכון לעזוב אותם אחר כל זה, כי יש בזה חילול ה', כי יאמרו שעמד על אמונתם והחשיבוהו כל כך ועזב אותם אין זה אלא שלא הוצדקו אצלו מופתי האמונה ואין נכון עשות כן, וכשלא קבל גרשו משה מכבודו של עולם :

[לב] **והיה כי תלך וגוי והיה וגוי**. צריך לדעת למה כפל לומר **והיה פעם** ב' עוד כל הכתוב מיותר שהן הן הדבדים הנאמרים במאמר ראשון,

ויתבאר לב' הסברות, לסברת ר"א תיבת והיה וגוי נמשכת עם מה שלמעלה על זה הדרך והיית לנו לעינים והיה כמו כן כי תלך עמנו תחשב במדרגה זו ולא תהיה בגדר נר לפני חמה ולבנה כמאמרך לדברי ר"א, ולדברי ר' יהושע ירצה שתעמוד במצב זה גדול בעינינו, ואומרו **והיה הטוב ההוא** וגוי פירוש לדברי ר"א שרצה ללכת ולחזור אמר אליו אין נכון ללכת ולחזור כי אני רוצה שתהא מצוי בעת אשר ה' יתן הטוב לעמו כדי שנטיב לך בחלק היפה ממנו, אשר לא כן אם לא תהיה מצוי בעת חילוק הארץ, ונתרצה על הדבר אלא שאחר זמן כשראה שנגזרה גזירה על ישראל להתעכב במדבר מ' שנה הלך לעשות דברו הטוב לגייר בני עירו וחזר ונמצא בעת הטבת ה' לישראל כמאמר משה. ולדברי ר' יהושע גם כן נתכוון לומר לו שלא יראה בעיני עצמו היותו גר שיהיה במדרגה שפלה מהעם כמאמר כי אם אל ארצי ואל מולדתי שיורה שחפץ ללכת במקום שיש לו מכירין, לזה אמר לא כן הוא אלא **והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' יהיה עמנו** פירוש עם כולנו יחד שלא יחשבוהו במדריגה שפלה מהם. ועוד שיהיה לך חלק הטוב והמובחר שבחלקים, והוא מאמר והטבנו לך :

[לה] ויהי בנסוע הארון וגוי קומה ה' וגוי. צריך לדעת כוונת המאמר, ויתבאר הכתוב על פי דבריהם (ע"ח של"ב פ"א) שרשמנו בכמה מקומות שטעם הליכת ישראל במדבר היתה לברר ניצוצי הקדושה השבויות ברשות שוכן מדבר ציה, וצריך אתה לדעת כי החיצונים ישנם בב' הדרגות א' הוא בחינת המסית והמפתה לנדבק בו להרע ולהשחית, ב' בחינת המזיק והמחבל ואין בטבעו לפתות, ובא המאמר כאן **ויהי בנסוע הארון** כי כשנסוע ומתדבקים בו כל ניצוצי הקדושה וכשמתבררים ניצוצי הקדושה מתפוצצים ומשתברים הקליפות, והוא מאמר **קומה ה'**, ויפוצו אויביך שהם הקליפות הנאחזות בניצוצי הקדושה יתפוצצו, ואליהם רמז בתיבת **ויהי** לשון צער, וכנגד בחינת הרע המפתה את האדם אמר **וינוסו משנאיך מפניך** פירוש אותם בחינות המשניאים דרך ה' בלבנות בני אדם ינוסו, ואומר לשון רבים לצד היותם רבים המפתים כמאמרם ז"ל ביומא (ט:ט) שיש יצר הרע של עבודה זרה ושל זנות וכו', וכל זה בנסוע פירוש בדרך נסיעה, וכשהיה חונה היה אומר באופן אחר, כי ה' כשחונה במקום אחד יגיד בזה כי המקומות שלא חנה שם לא היה שם בירור ניצוצי הקדושה שיצטרך לחנות שמה ויספיק מעבר דרך שם, ובמקום אשר יחנה שם יגיד כי שם יש ניצוצי הקדושה שצריך להתעכב בשבילם שם, ועל זה היה מכוין משה ואומר בנחה **שובה ה' רבבות אלפי ישראל**, פירוש שישב ניצוצי הקדושה לקבץ כל הרבבות ואלפים הנקראים ישראל כי כל ניצוצי הקדושה יקראו ישראל ואולי שרמז בתיבת **אלפי** לשון מעלה ורבנות, ותמצא כי ניצוצי הקדושה אשר שבה ס"מ הרשע היו רבים ונכבדים, וצא ולמד רות מנין יצתה, ויכוין משה בזה להתפלל להתעצם כח קדושת ישראל בעזר ה' לנצח ולברר כל אשר ימצא במקום ההוא :

במדבר פרק-יא

[י] ויחר אף ה' מאד. טעם מאד, לצד שכל עושה רשעה לצד תגבורת הפיתוי ועריבות האיסור יש לדון בו צד האונס, אבל אלו שמבקשים לשוב הרי הם כמגרים בהם יצר הרע ואין גדר רע גדול בזה:

ובעיני משה רע. כי יקפיד האיש על מעשה ידיו, וצא ולמד ממה שנאמר בשמואל (תענית ה'): שחסרו מימיו שלא יראה ברעה אשר תמצא את שאול, וכמו כן רע על משה מעשה בלתי הגון של ישראל. עוד ירצה על זה הדרך שרע בעיני משה מה שחרה ה' אפו מאד כל כך, וכמאמרם ז"ל (ספרי ח"א צ"ה) שהראה ה' למשה פורענות שעתיד להביא ואמר לפניו רבונו של עולם וכי הגון הוא שתתן להם בשר ותהרגם וכו' עד כאן:

[יא] למה הרעות וגו' ולמה וגו'. קשה למה התחיל בתרעומת הנזק ואחר כך בתרעומת מניעת התועלת שהיה צריך לומר למה לא מצאתי חן וגו'. ולמה הרעות וגו'. אכן הכוונה היא על פי דבריהם ז"ל (שם צ"א) בפסוק לך נחה את העם שאמר הקדוש ברוך הוא למשה בני סרבנים הם טרחנים הם וכו' מקללים אתכם סוקלים אתכם באבנים וכו' עד כאן לשונם, ועל זה בא מאמר משה כאן **למה הרעות** פירוש הטלת עלי הרעה הזאת לסבול רעות בניך, ואחר שקבלתי היה מן הראוי למצוא חן בעיניך לתת לי עוזר לישא עמי בעול הגדול ולא כן עשית שנתת עלי כל המשא, ואמר **לא מצאתי** חסר א', לומר אפילו מיצוי פירוש דבר מועט מהחן לא השגתי:

או ירצה על זה הדרך למה הרעות כמו שפירשתי ואומרו **ולמה לא מצאתי** פירוש כיון שנתת עלי עול הדבר הזה יש לי לטעון למה לא מצאתי חן לצד ששמת עלי משא כל העם, ופירוש למ"ד של **לשום** היא למ"ד הסיבה, ואמר זה משה, לצד שראה כי ביקש שלא יתן להם בשר ולא יהרגם כדברי המדרש שכתבנו בסמוך ולא מצא חן בעיני ה' לקבל תפלתו, גם ראה המסובב מהם שהם גרמו לו מיתה במדבר וכמה ענפי היגון אשר סובב לו מהם אשר לא כן היה מן הראוי להשתלם על יגיעו וסבלותו:

[יב] האנכי הריתי וגו'. דבר בסדר זה, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין יט:). שכל המלמד בן חבירו תורה כאלו ילדו, גם אמרו ז"ל (תיקונים ע') שכל נשמות עם בני ישראל דור המדבר היו ענפי נשמתו של משה רבינו והוא היה להם לאב, לזה לא אמר האב אני לעם הזה או אם בני הם, כי כן הוא כפי האמת שהוא היה אב לנשמותם ונקראים בניו גם כן לצד שלמדס תורה, אלא **האנכי הריתי** פירוש כנגד צד היותם ענפיו אמר מה בכך כיון שלא הורה גבר מהם לא יתחייב בטיפולם, וכנגד שנקראים בניו לצד שלמדס תורה אמר **אם אנכי ילדתיהו** כי דוקא בן הבא דרך לידה לא הבא מאמצעות לימוד תורה:

עוד נתכוון בכפל **הריתי וילדתי**הו לומר שהמשא שעליו של העם הוא כמשא של אכ ושל אם יחד שדומה לבן שילדתו אמו ומתה שהאב יעשה מעשה האב והאם, ואולי גם כן שרמז לבי' זמנים שחייב האב לישא עול הבן, הא' הוא דבר תורה שהוא עד בן שש עד בן שבע (כתובות סה:), והבי' מדברי סופרים עד בן י"ג שנה (שם מט:). והגם שעדיין לא תקנו חז"ל תוספת זמן זה, הוא ענין מושכל לדעת אנוש ומכל שכן משה שהיה נביא, ותמצא שאמרו רז"ל (יומא כח:). קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין הגם שעדיין לא תקנום כמו כן ידע נביא ה' מתקנת חז"ל, ואמר על בי' הזמנים **האנכי הריתי** כנגד חיוב התורה, אם **אנכי ילדתי**הו כנגד חיוב דבריהם, ופירוש תיבת ה"א של האנכי היא ה"א ההנחה פירוש שמתרצה משה להתחייב במה שחייב האב לבן ואפילו חיוב של דבריהם ואף על פי כן הנה אלה אנשים גדולים המה למעלה מזמן הקצוב ולמה אתה אומר אלי שאהו בחיקך לאדם גדול בשנים לו יהיה שהם בני הרני פטור מהם, ועוד חוזר וטוען לו יהיה שידון בהם דין קטן לצד שהם מושללים בהשגת המזון ודינם כקטן אף על פי כן לא מתחייב לעשות מה ששואלים ממני לתת להם בשר, והוא אומרו **מאין לי** בשר פידוש בשלמא אם היו שואלין מזון הצריך יתחייב מדין אב אבל הם שואלין מותרות, ועוד הגם שהם מותרות אם היה לו על האב לשעשע בנו כפי יכלתו אבל מאין לי וגו' :

[יד] **לא אוכל אנכי לבדי וגו'.** כאן החליט הרצון, כי לא תרעומת לבד הוא מתרעם אבל יסכים לשאת, אלא גילה דעתו ורצונו שאינו רוצה לישא לבדו, ונתן הטעם לא ח"ו שממאן עשות מאמר ה' אלא ששיער שהוא משא כבד ממנו ולא יוכל שאתו :

[טו] **ואם ככה את עושה לי וגו'.** פירוש חש כי יאמר ה' אליו לשאת בעל כרחו הגם שלא יוכל על מנת כן יעבוד ה' עד יציאת נשמה דכתיב (דברים ו) בכל נפשך, לזה אמר **ואם** וגו' **הרגני נא** פירוש עתה מסר נפשו ולא ישא עוד המשא לבדו, ונתן הטעם **ואל אראה ברעתי** פירוש דבר הגורם רע לנפש שעליו יקפידו הצדיקים, והרעה אשר עליה צעק לבו היא שאם יהרגוהו ישראל יתחייבו כליה ונמצא שגרמו לו להענישם, גם לזה יחשב תחלואי הנפש על דרך מאמר (משלי יז) גם ענוש לצדיק וגו', וכפל לומר **הרגני נא הרוג** לומר שהרוג הוא אם לא יהרגוהו ה' כי ודאי שיהרגוהו ישראל, ואם כן כשה' הורג אותו אינו הורג אלא אדם הרוג גברא קטילא קטיל, ותיבת הרוג נדרשת בניקוד שור"ק ורז"ל אמרו (ילקוט כאן תשל"ה מדרש תהלים כג) וז"ל אם לא אתן הם הורגים אותי ואם אדבר כנגדך אתה הורגני, והכתוב יכוין לכל הדרכים :

[טז] **אספה לי וגו' מזקני ישראל.** ולא אמר אספה לי וגו' ע' זקני ישראל, ירמוז למה שאמרו ז"ל (במד"ר פט"ו) שהע' זקנים שאסף במצרים נהרגו כולן עם חור, לזה אמר אליו שיאסוף ע' אחרים מזקני ישראל, ואמר תיבת **לי** שיתכוין בדבר לשמו יתברך כדי שלא יטעהו השטן בזקן שאינו נכון, וכשיהיה לשמו ית' שומר מצוה לא ידע דבר רע :

עוד נתכוון שאסיפתם תהיה לה' שיקבלו המינוי והשררה מה' על ישראל ולא ממשה. עוד ירצה שיאמר להם הגם שזקנים הראשונים נהרגו לא ימנעו עצמם הם מגשת אל המינוי הגם שיהיו נאספים פירוש נהרגים לי לשמי, כדרך אומרו (תהלים מד) כי עליך הורגנו :

זקני העם ושוטריו. פירוש שהם בעיני העם נחשבים ויכולין לרדות בהם ויחרדו למאמרם, והוא מאמר **ושוטריו** :

[יז] **ואצלתי מן הרוח וגו'.** טעם סדר זה, להראותו כי ה' נתן בו כח שיכול שאת משא כל העם וכשמאן חזר ונטל ממנו מה שצריך לבאים לשאת עמו במשא העם :

ולא תשא אתה לבדך. כאן החליט ממנו החזרה פירוש שהגם שיחזור משה לומר אשא לבדי אמר ה' אליו לא תשא אתה לבדך. עוד רמז לו שבאמצעות הדבר לא תשאר הנשיאות והמעלה למשה לבדו, והוא מאמר **ולא תשא** לשון נשיאות ראש לא תהיה לבדך כבתחלה. שוב בא לידי מאמר חז"ל (במד"ר פט"ו) וזה לשונם אמר הקדוש ברוך הוא למשה אני נתתי לך בינה ודעת לפרנס את בני ותתיחד אתה באותה גדולה עכשיו משלך הם נוטלים עד כאן. עוד יתבאר לסברת האומרים (סנהדרין יז.) ולא יספו לא פסקו, ובזה **ולא תשא** לשון נבואה כאומר (מלאכי א) משא דבר ה' פירוש לא תהיה אתה נביא לבדך אלא יהיו כל הזקנים נביאים ג"כ :

[יח] **התקדשו למחר וגו'.** טעם שלא נתן עד מחר לפי דבריהם ז"ל (ספרי כאן) שדרשו בתיבת התקדשו וזה לשונם הזמינו עצמכם לפורענות עד כאן. לזה לא רצה ה' לתת להם תכף ומיד עד שהודיעם כי פורענות הוא נותן להם בנתינת הבשר והתרה בהם והאריך להם זמן ואמר עד **למחר** ובזה יהיה להם הלילה לחשבון הנפש אולי ישובו בתשובה וינחם ה' על הרעה כי לא יחפוץ ה' להשחית עמו :

ואכלתם בשר. אמר **ואכלתם** בתוספת וא"ו לדבריהם ז"ל (ספרי) שאמר להם הכינו עצמיכם וכו', כפי זה יוצדק לומר ואכלתם כי הוא הודעת ענין נוסף על הראשון התקדשו לפורענות ועוד ואכלתם בשר :

כי בכיתם וגו'. משמע כי יקפיד ה' על הבכי וצריך לדעת מה כיעור יש בבכי מצד עצמו, ונראה כי טעם ההקפדה הוא לצד שהבכי יורה על חסרון המוחלט בשלילת ההשגה שאם לא כן היה להם לשאול מהי כבן השואל מאביו את אשר תאוה נפשו, וממה שבכו יורה כי הדבר מוחלט אצלם כי ה' אין לו כח ח"ו לתת שאלתם, והוא מה שדקדק לומר **מי יאכילנו** לומר אין מי שיוכל עשות דבר זה, וכן תמצא בו שאמרו רז"ל (ספרי) שאמרו ישראל אין כח וכו', וזו כפירה ביכולת היכול על כל ברוך הוא ועיין בפסוק שאחרי זה :

באזני ה'. פירוש שלא חשו לדבר כדברים האלה הגם שה' שוכן בתוכם והמדברים מרגישים ויודעים כי שומע שוכן בתוכם, ויש בזה חציפות גדולה עד מאד לומר דברי כפירה באזני ה' ועיין בפסוק שאחר זה:

כי טוב לנו וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו תיבת **כי כי**, גם אין לה שיעור נכון בקוטב לשון הנשמע, ואולי שיודיע הכתוב כי כל כך עצמה תאות הבשר עד שבחרו במצרים לאכול בה בשר. עוד יתבאר הכתוב על זה הדרך **כי בכיתם באזני ה' לאמר** פירוש טעם הבכי שהשמעתם לאזני ה' הוא מי יאכילנו בשר זה היה בגדר המאמר, אבל רוח הקודש בוחן לבותם יודע כי חפצם בתכלית הדברים הוא כי יותר טוב להם מצרים, כי בוחרים ארץ מצרים משבת בשכונת השכינה, ולזה חרה אף ה' בהם ואמר הזמינו עצמיכם לפורענות, ובזה תמצא נחת רוח במאמר ה' שאמר לבסוף **יען מאסתם את ה' אשר בקרבכם וגו'** ולא מצינו שהוזכר זה בדבריהם, ולפי מה שפירשנו יתיישב על נכון, גם ידויק אומרו מאסתם **את ה'** ביתרון תיבת את, כי נתכוון לומר שמאסו להיות עם ה' השוכן אתם וחושקים בארץ מצרים:

ונתן ה' לכם בשר ואכלתם. צריך לדעת למה חזר לומר הדברים שאמר בסמוך, עוד שלא הספיק במאמר ונתן וגו' ואמר **ואכלתם** והלא מובן הוא הדבר שיאכלו הניתן להם, ונראה שיכוין הכתוב לומר להם שהגם שאמר התקדשו למחר וגו' ופירשנוהו שבא לומר שיחזרו בתשובה ולא יהיה פורענות ולזה נתן להם זמן עד מחר, כל זה יהיה קודם נתינת הבשר להם אבל אחר שיתן להם הבשר לא תועיל החרטה והתשובה להם שלא יאכלוהו, והוא מאמר **ונתן ה' לכם בשר אז ואכלתם** צריכין אתם לאכול בחיוב, ובדרך רמז כפל לומר כן לרמוז להם שאם יחזרו בתשובה גם כן על כל פנים יאכלו בשר כי יצא דבר מלך שלטון, והם לא הבינו הדברים, או הבינו ולא הצדיקו:

[יט] לא יום אחד וגו'. טעם אורכן של דברים, והכוונה בהם, לפי מה שפירשנו במאמר ואכלתם בשר כי מצות מלך הוא לחייבם לאכול, ולצד שיש לך אדם שתשלים תאותו באכילת בשר ביום אחד, ויש בבי, ויש בה', ויש ביי, ויש בעשרים, ויאמר האדם הנה השלמתי תאותי ולא יאכל עוד, לזה בא דבר מלך להמשלים תאותו ביום אחד כתב אזהרה לא יום אחד, ולהמשלים תאותו בבי' באה עליו האזהרה ולא יומים, וכן כולם, והגביל להם לי' יום בחיוב האכילה כדי שימאסוהו והיה לזרא בטבע אנושי תמורת התאוה בו, ומעתה כל המבטל מאכילתו יום א' הרי זה עבר על לאו ובטל מצות עשה:

[כא] (כא~כב) ויאמר משה וגו' הצאן ובקר וגו'. נפלאו ממני הדברים ממי שאמרם שאין נכון ליאמר כזה אפילו מאדם שלא הכיר גדולת אלהי ישראל ומכל שכן לאיש האלהים, ורז"ל (ספרי) מהם חשבו לו לחטא, ומהם אמרו כי על מפלתן של ישראל יתפלא למה יומתו שש מאות אלף וגו' בשביל הבשר, והדרשה תדרש, אבל על כל פנים צריך ליישב פשטן של

דברים, עוד צריך לדעת למה חזר לומר הדברים הנאמרים **ואתה אמרת בשר אתן**. עוד צריך לדעת מה תמיהא היא זאת **הצאן ובקר** וגו' גם בלא נס יש להם מקנה ליזון ממנו חודש ימים, ומקרא מלא דבר הכתוב (שמות יב) וגם ערב רב וגו' וצאן ובקר וגו'. עוד צריך לדעת למה הגזים כל כך בכל דגי הים שצריך כל דגי הים להסתפק מהם חודש ימים והלא כל העולם אוכלים דגים שהם כפלים כל כך פעמים על שש מאות אלף שהיו ישראל:

אכן יתיישבו הכתובים בב' דרכים. האחד כשאמר ה' אליו שיתן להם בשר סתם הבין משה משמעות הדברים כי מין אחד של בשר יתן להם, לזה אמר לפניו **שש מאות אלף** וגו' פירוש ומנין רב כזה ימצא בהם דעות שונות, זה יחפוץ בשר צאן, וזה יחפוץ בקר, וזה איל וצבי, וזה עופות, וזה דגים, **ואתה אמרת בשר אתן להם** משמע מין בשר א', מה היא הבשר שתתן, **הצאן ובקר** וגו' ומצא להם פירוש מבוקשם, **אם את כל דגי** פירוש מיני דגים וגו' **ומצא** להם פירוש מבוקשם, הלא כשתתן להם בשר צאן ובקר יאמרו חפצים באיל וצבי, וכשתתן להם איל וצבי יאמרו חפצים בבשר עופות, וכשתתן להם עופות יאמרו דגים, ורשם ב' קצוות הבשר צאן ובקר וקצה האחרון בשר דגים והדרגות אמצעיים שבין בשר צאן ובקר לבשר דגים מובנים, ואמר **כל דגי הים** פירוש שלא יועיל במינים מהדגים אלא אם יביא כל מיני דגים שבים שזולת זה המין החסר יבכו עליו, ומעתה אין סתימת פיהם זולת כל מיני בשר בהמה וחיה וכל מיני עופות וכל מיני דגים המספיקים להם חודש ימים, נמצאת אומר שעיקר הפלאותו היתה לצד שהבין מדברי ה' כי מין אחד של בשר, ואין הכי נמי אם היה אומר שיתן להם כל מינים שבעולם של בשר לא היה מתמיה, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים ודברי משה חן, ועיקר כוונת משה בזה אולי ימנע מתת הבשר ולא ימותו בני ישראל כי ה' תלה זה בזה:

ודרך ב' על פי דבריהם ז"ל (ברכות נח.) שאמרו אין הקדוש ברוך הוא עושה נס לשקר, ולצד שאמר ה' אליו שהבשר הוא חרבם כמאמרם ז"ל (בפי' כו) בפירוש רש"י והיה לכם לזרא שכן קורין וכו' לחרב זרא אם כן לא על הנס מדבר הכתוב אלא שיאכלו מבשר הנמצא ועל זה תמה שאין נמצא להם לאכול שלשים יום, ומאמר **בשר אתן להם** שנראה שיתנו מחדש פירוש הוא שיתן להם רשות לאוכלו, לצד שעד עתה לא היה להם רשות לאכול ממקניהם והיו לעבודת ה' ואמר ה' כי יתן להם רשות לאכול בשר, ומאמר **אם את כל דגי הים** פירוש לצד שהיו להם דגים מהבאר שהיתה הולכת עמהם אבל לא היה להם הסתפקות אפילו ליום אחד בחודש, כששיער משה דבר הצריך לסי' ריבוא ל' יום שיער שכל דגים שיכולין להיות שם בנמצא לא יספיקו, ובדרך נס כבר אמרנו שסבר שלא יעשה ה' נס לתכלית דבר רע כמו שכתבתי, ולדרך זה תמיהת משה תמיהא ואין עליו אשמת דבר כי אינו עושה חסרון ביכולת ה' חס ושלום:

[כג] **היז** ה' **תקצר** וגו' **היקרך** **דברי** וגו'. יתבאר על פי ב' הדרכים שכתבנו, לדרך הא' שפירשנו שתמיהת משה היתה כי לא יסתפקו כלם במין בשר הניתן להם ותרעומתם עומדת לעד, הודיעו ה' כי יש יכולת

בידו לתת מין בשר שימלא כל תאותם בו, והוא מאמר היד ה' תקצר פירוש לתת במין בשר אחד די סיפוקם כל אשר יתאוו כל המתאווים, ואומרו **עתה תראה היקר דברי** פירוש דבר אחד שאני עושה או דיבור אחד שאמרתני לעשות יהיה יקר כל כך שיש בו הסתפקות לכל חלקי התאוות שיכולין להיות, שיתן להם מין בשר שיש בו כל מיני בשר שיכולין להיות בעולם, ושיעור תיבת **יקר** הוא יהיה יקר אצלך כשתראה יקר הפעולה, או יתפרש **יקר** יהיה לך ממנו יקר כשיתן ה' על ידי משה מין הבשר שאין כמוהו יהיה למשה יקר וגדולה בעיני ישראל להאמין בו ובנבואתו ויטיקו בעיניהם:

ולדרך ב' שכתבנו שתמיהת משה היתה לחושבו שהבשר שממנו ישבעו בני ישראל הוא מהנמצא אבל מהנס לא יעשה נס לדבר כזה, אמר ה' אליו **היד ה' תקצר** פירוש האם נכון שיד ה' ח'יו תקצר, ואם כן אם לא נעשה הנס יאמרו כי לא תגיע יד עליונה עשות מבוקשם, ולזה יחפוץ ה' עשות נס שלא כסדרו בשביל חילול ה', ולזה גמר אומר **עתה תראה** במה שאני עושה תראה **היקר דברי** וגו' פירוש יהיה יקר בעיניך מכאן והלאה דברי פירוש דבר הנוגע לי לכבודי כשתראה שאני מקלקל השורה ועושה נס לשקר בשבילי שלא יחללו שמי מזה תדע שיעור הקפדתי על הדבר אם גדול או קטן הוא, ותמצא רז"ל (קידושין מ.) שהפליאו לומר בענין חילול ה' שהקפדתו גדולה:

[כד] ויצא משה וידבר וגו'. הקדים הדברים אל העם ואחר כך אסף הזקנים אשר לא כן מצינו בסדר דברי ה' אליו שהקדים אסיפת זקנים ואחר כך ואל העם תאמר, לצד שדן בדעתו כי דעת עליון היא להקדים מאמרו לישראל, שאם היתה כונתו להקדים האסיפה לא היה לו לצוות לו מאמר העם, אלא הרי זה מגיד שיקדים מאמר לעם ואחר כך יאסוף הזקנים לאהל ויעשה כל האמור בענין:

וטעם אשר הקדים ה' מאמר האסיפה, לצד שבזה היתה תשובה לדברי משה שאמר לא אוכל לבדי לשאת את כל העם, לזה הקדים להשיבו על דבריו תחילה ואחר כך ציוהו לדבר אל בני ישראל, וידע ה' כי משה חכם לידע הצריך להקדים כמו שכן השכיל עשות. עוד אפשר לומר כי מאמר **וידבר אל העם את דברי ה'** הם דברי אסיפת הזקנים לבד, וחשב עד אשר יגמור מה שצוה ה' באסיפת הזקנים ויצא לדבר אל העם מאמר ב' ואל העם תאמר, וגם מדברי מדרש תנחומא משמע כן:

[כה] וירד ה' וגו' וידבר אליו. צריך לדעת מה דבר ה' אליו, עוד צריך לדעת למה הוצרך לכל זה ולא ניבא אותם מבלי כל סדר המוכן ויתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל בספר הזוהר (פנחס רכ.) בפסוק לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, כי יצו ה' על משה שיאמר הנני נותן וגו', והטעם מפני שזכה כבר משה בברית השלום ושלו יחשב וכשרצה ליתנו לפנחס נמצא שכבר נתנו למשה וזכה בו ואין הקדוש ברוך הוא חוזר ונוטל מתנותיו, כמו כן הנבואה נתן למשה לכל הבא להתנבאות משה הוא הנותן

מהטעם הנזכר, ולזה יקרא אדון הנביאים, והוא מאמר ה' כאן שצוה לאסוף הזקנים והוא עמהם וירד ה' בענן, ואומרו **וידבר אליו** פירוש לשון שררה וממשלה כדרך אומרו (תהלים מז) **ידבר עמים תחתינו** שעשה ה' השררה בדבר זה אליו פירוש למשה וברשותו וברצונו האציל וגו':

ויאצל מן הרוח. אומרו **ויאצל**, אולי שרומז למקור רוח הנבואה שבבחינה זו, ובדרך זה יוצדק לאמר ויאצל, ואומרו **מן הרוח אשר עליו**, פירוש מאותה הבחינה שעליו, אבל הנאצל בא מהמאציל ברוך הוא ולא שיוציא ממשה וליתן על אחרים. או יאמר **מן הרוח אשר על משה** ואמר **ויאצל** לצד שאין הבדל לרוח שעודנו עליו לרוח הניתן ממנו לזקנים, ולדרך זה יכוין במאמר **אשר עליו** על החלק הנאצל בעצמו שעודנו עליו אחר ויאצל, ולדברי המדרש (במד"ר פט"ו) כשמנה המעלות שהיו לבי יותר מהע' מנה גם כן שהשבעים נבואתם משל משה והבי' משל הקדוש ברוך הוא:

ויהי כנוח. אמר **ויהי** לשון צער, לדבריהם ז"ל (שם) שהזקנים התנבאו מאמר התקדשו למחר, אין לך צער גדול מזה שאמרו לישראל בתחילת נבואתם יכינו עצמן לפורענות, ואומרו **ויתנבאו** בתוספת וא"ו, לומר שמלבד שהיו כלי מוכשר לנוח עליהם הרוח עוד להם שהתנבאו, והודיע הכתוב שנבואתם היתה תקף ומיד כאומרו כנוח עליהם וגו' ויתנבאו. עוד יתבאר על פי סברת האומרים ולא יספו שלא נתנבאו אלא אותו יום על זה הדרך ויהי כנוח וגו' לשון צער כנזכר ועוד צער אחר להם שהתנבאו ולא יספו:

{כו} **וישארו שני אנשים וגו'**. צריך לדעת א' כוונת מאמר וישארו מנין נשארו. ב' למה הוצרך להזכיר שמם. ג' אומרו **ותנח עליהם** וגו' ממה נפשך אם הם מהע' הרי כבר הזכירם הכתוב בכלל הע' דכתיב ויאצל וגו' ויתן על ע', כי מאומרו ותנח משמע דבר חדש שלא הוזכר עד עתה, ואם אינם מהע' הלא לא אמר ה' אל משה אלא ע'. ד' אומרו **והמה בכתובים** אין ידוע הכוונה בזה. ה' אומרו **ולא יצאו** הלא מאומרו וישארו במחנה מובן הדבר שלא יצאו. ו' אומרו **ויתנבאו** לבסוף שהיה לו להסמיך הנמשך להם בפני עצמו והנעשה מהם בפני עצמו על זה הדרך וישארו ב' אנשים וגו' והמה בכתובים ולא יצאו האהלה ותנח עליהם הרוח ויתנבאו, ולמה כתב הדברים שלא כסדר הנכון:

ורז"ל נחלקו (ספרי) מנין נשארו, יש אומרים נשארו מהע"ב שברר משה מישראל וי' מכל שבט בשוה והגריל להוציא הבי' היתרים על הע' שאמר לו ה' והם הבי' שנשארו, ורבי שמעון אמר כי מהע' נשארו שלא רצו ליכנס לאהל מועד לצד ענוה ושפלות ונשארו במחנה ע"כ. לסברת האומר מהע' נשארו יתבאר הכתוב עז"ה וישארו ב' אנשים במחנה לצד חושבם עצמן כשיריים, **שם הא'** וגו' פירוש ידועים היו במדות ישרות ומוחזקים בעיני ישראל שלסיבה זו נשארו במחנה, שזולת זה יש לעם לרנן אחריהם שמאסו ח"ו בנחת הרוח עליהם ונמצאו מחללים ה' וימאסם עליון לסיבה זו, אלא לצד ששם האחד המיוחד אלדד ושם השני לו מידד לזה לא דנו

בהם המעשה להרע, ובזה לא נמאסו ותנח עליהם הרוח עצמה שנחה על העי' לא מנעתם ההרחקה שהיתה בין אהל מועד ובין המחנה ונחה גם עליהם, ודקדק לומר **ותנח**, לומר ששם קנתה מקומה הרוח כאומרם ששאר העי' פסקו ואלו לא פסקו נבואה מהם, וקודם שהזכיר הנבואה הזכיר דברים שבהם יצדיקו העם כי דברי נבואה בפיהם אמת, ואמר **והמה בכתובים** פירוש מאותם העי' שנכתבו, וכדי שלא תחשוב שהכתובים הם שנכתבו בפתקי הגורלות, לזה אמר ולא יצאו האוהלה הא למדת שהיו יכולין לצאת, ובזה נאמנו דבריהם שהיו נבואה והוא אומרו **ויתנבאו**, וזולת התנאי הנזכר מי יחזיק דבריהם לדברי נביאות, ובזה נתישבו כל הדקדוקים:

ולדברי האומר מהעי"ב נשארו יתבאר הכתוב על זה הדרך וישארו פירוש הגם שנשארו ב' האנשים שהיו יתרים על העי' במחנה, **שם האחד** וגוי אף על פי כן ותנח עליהם הרוח גם כן מלבד שנחה על העי' כמו שאמר למעלה ויאצל מן הרוח וגוי ויתן על עי' איש וידוייק על נכון למה הוצרך לומר ותנח עליהם הרוח לצד שלא הזכיר בפסוק ראשון שנתן הרוח אלא על העי' הודיעך ה' שגם נחה על הב', ואמר **והמה בכתובים** וגוי בא לתת טעם להצדקת נבואתם כמו שפירשתי למעלה ואמר והמה בכתובים פירוש בפתקים שכתב משה ע"ב זקן, ומעתה הרי ראויים הם לנבואה כיוצא בעי' ויכול להיות שיתנבאו, וכדי שלא תבין שהמה בכתובים שבאו האהלה לזה בירר הכתוב ואמר ולא יצאו בפתקין לבא האהלה:

ודרך דרש אולי שיודיע הכתוב שהב' שלא יצאו בפתקין נכלמו ונכנסו במחנה מה שלא עשו כן כל ישראל שיצאו כולם לאהל מועד והב' נחבאו במחנה, וירא ה' בושתם וכלימתם ויתנבאו, והוא אומרו **והמה בכתובים** שהן הפתקין ומטעם זה ולא יצאו מהמחנה, וחננם ה' ומילא תאותם ויתנבאו:

[כז] וירץ הנער וגו'. צריך לדעת למה נתרעש המגיד להגיד שנתנבאו, ועוד לו שרעש עליהם לתתם בבית כלא וכי כל המתנבא נענש על שניכא וזה מן התימה, ויש לתת טעם לסברת האומר שהיו ב' שנשארו בפתקין, כי לצד שאמר משה לישראל על פי ה' שיתן רוח נבואה על עי' ועכשיו נבאו גם הב' יש לחוש לאי מבי דברים, או לא יאמן משה ח"ו במאמרו שאמר לו ה' עי', או המתנבאים נבאו שקר, ולסברת האומר כי היו מהעי' הגידו למשה המעשה הבלתי הגון שהוא אמר שילכו לאהל מועד והם עמדו במחנה ונבאו שם, ויש בזה שתיים רעות, אי שלא קיימו דבר משה, והב' שבזה גילו דעתם שלא רצו שתאצל עליהם הרוח מרוחו של משה אלא ממקור הרוח ומתנבאים במחנה:

[כח] ויעז יהושע וגו' כלאם. צריך לדעת על מי סמך יהושע להורות לפניו רבו, ומה גם להורותו כה וכה תעשה, וזה מהזרות, ורז"ל אמרו (עירובין ג.ס.) כל דמותיב מלה קדם רביה אזיל בלא ולד שנאמר ויען יהושע וגו', ואפשר לתת טעם למעשה יהושע על פי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו וזה

לשונם מה נבואה אמרו משה מת יהושע מכניס עד כאן. לזה כששמע יהושע הדברים בחר לדבר לפני רבו כדי שיגלה דעתו כי מאוסים הדברים אצלו ואומר להם וכי שקר בפיהם, ובזה שלל החשד כי יחפוץ הוא בדברים הנאמרים למעלתו וגילה ההפכיות ברצונו:

ואמר אדוני משה **כלאם** פירוש תן אותם במשמר עד אשר יבא דבר מלך משפט עשות, או כלם מן העולם, וטעם הדבר בין לסברת האומר חוץ מהע' בין לסברת האומר מהע' מהטעמים שכתבנו, ואולי שרמז באומרו **אדוני משה**, שאינו חפץ היות הוא אדון אלא היות לו אדונו משה לשלול הרצון בנאמר כי ימות משה והוא יכניס, וידויק גם כן מאמר **ויען** שעשה תשובה לדברים הנאמרים עליו בנבואה ההיא כי לא דברו נכונה וצריכין לינתן בבית כלא, ואף על פי כן ענשו הכתוב, כי סוף סוף השיב דבר בפני רבו:

{כט} **המקנא אתה לי וגו'**. לסברת האומר שהיו מהע' ירצה על זה הדרך המקנא אתה בשביל כבודי שלא רצו האנשים לבא לקבל הנבואה ממני, מי יתן כל עם ה' נביאים ולא יהיו מקבלים הנבואה ממני אלא מה', כאלו, והוא מאמר **כי יתן ה' את רוחו עליהם** בלא אמצעות משה, כי שם מקור הענוה והחלט העדר ההקפדה, ולסברת האומר מהפתקין ירצה על זה הדרך המקנא אתה לי פירוש למאמרי שאמרתי ע' ונבאו ע"ב, מי יתן את וגו', והטעם כי יתן ה' את וגו' פירוש שהע' שאמר ה' שיושפעו מרוחו של משה הוא בתחילה קודם שהתחיל ה' לנבאות את אחרים זולת משה. אבל אחר שהאציל ה' רוחו של משה ונתן לע' הותרה נבואה לכל כי יתן ה' את רוחו עליהם, ואין כאן הכחשה בנבואת משה:

במדבר פרק-יב

{א} **ותדבר וגו' במשה**. אולי שדברו בפניו של משה, והדעת מסכמת בזה גם כן, כי מה יועילו דבר לא טוב ביניהם לבין עצמן, אלא אמרו דבריהם דרך תוכחה והוא שומע מלתם, שוב ראיתי בדברי רז"ל (ספרי) שאמרו כן ורמזוהו במאמר וישמע ה' והאיש משה וגו' פירוש גם הוא שמע:

{ב} **הרק אך במשה**. רז"ל אמרו (בי"ר פ"א) אכין ורקין מיעוטיין, וכאן נתכוונו לומר בזה שמעשה משה ירשום הפגם בהם גם באבות העולם אשר דבר עמהם ה', וכן הוא במדרש (ספרי) וזה לשונם והלא גם עם האבות דבר עד כאן. ועוד אפשר שנתכוונו לרמוז ב' מיעוטים שהיו בנבואת משה, א' שלא נתנבא עד שהיה בן פי שנה דכתיב (שמות ז) ומשה בן שמונים שנה בדברם אל פרעה ובאותו זמן הוא שדבר אליו ה' ואהרן ומרים נתנבאו

בני ג' וה' קודם שנולד משה, ומיעוט ב' שביום שנתנבא נצטרע דכתיב (שם ד') והנה ידו מצורעת וגוי' מה שלא היה כן להם, וכנגד זה אמר הרק אך :

וישמע ה'. הוצרך לומר **וישמע ה'**, לומר שלא שמע אלא ה' הכוונה בזה שלא דברו בפני בריה, עוד נתכוין לומר שמהם שמע ולא ממשה, שלא קבל לפני ה' כדרך הנעלבין מזולתם :

[ג] והאיש משה ענו. הודיע הכתוב זו כאן, לפי מה שכתבנו שדברו בפניו נתן הכתוב טעם שהוצרך ה' לעשות כל האמור בענין, מטעם כי האיש משה עניו מאוד ולצד ענוותו נמנע מהשיב להם התשובה המתחייבת לבא בענין כדי שידעו ההפרש שבין נבואת משה לשאר נביאים, ודקדק לומר **מכל האדם אשר על פני האדמה**, להחליט מניעת התשובה ממנו בענין כי אדם שבדעתו הוא למטה ח"ו מכל אשר על פני האדמה איך ישוער ח"ו שיאמר תשובה שיצא ממנה שהוא גדול מכל הנביאים, ולזה בא מאמר מה' והשיבם **פתאום**. לצד שאינו (לשון אונאה) משה בדברים וכתוב (עמוס ז) הנה ה' נצב על חומת אנך, ורז"ל אמרו (ילקוט) פתאום סמוך לזיקה וכו' :

אל משה וגו'. טעם קריאת משה, לדבריהם ז"ל (שם) שאמרו שהיו טמאים, קרא למשה כדי להכיר תולדות הפרישה שפירש משה שנמצא מוכן לדבר ה' אליו באין מונע אשר לא כן הם שקראם ה' ולא יכלו לצאת, ולפי הפשט כדי שיהיה מוכן משה להתפלל על מרים. עוד טעם קריאת משה לצד שנתכוין ה' לגלות להם תיכף ומיד בסדר הקריאה כי גדול משה מהם ממה שהקדימו להם בקריאה והשמיעם הדבר ובזה ירגישו סתירה למחשבתם שאמרו הרק במשה הלא גם בנו וגו' :

[ה] וירד ה' בעמוד בענן. צריך לדעת למה לא ירד ה' קודם קריאה ראשונה, שנראה מסדר הכתובים שלא ירד אלא אחר קריאה, גם ממה שאמר בקריאה צאו שלשתכם אל אהל מועד זה יעיד שעדיין לא ירד, שאם לא כן לא היה צריך לרשום להם המקום כי הם רואים מקום אשר ישכון שם הענן, ולדבריהם שכתבנו שהיו טמאים בשעת הקריאה יש טעם נכון בדבר, כי לא רצה ה' לרדת קודם הקריאה ויהיה יושב וממתין להם כביכול לצאתם, ואינו מהכבוד, גם ימשך להם ח"ו עונש לנקראים ואין הקדוש ברוך הוא חפץ להעניש אלא להטיב, והטעם שירד ה' ולא דבר ממקומו כסדר הקריאה, כדי לפרסם הדבר כשיראו שירד הענן ועמד פתח האהל והוא פרסום והערה גדולה ויודע לכל ישראל כי הקפיד ה' על אשר נגעו בנאמן ביתו והענישם על הדבר :

[ו] שמעו נא דברי. צריך לדעת למה הוצרך לומר כן ודאי כי ישמעו את אשר ידבר, עוד צריך לדעת אומרו תיבת **נא** כי לא יוצדק לומר האדון לעבדו לשון בקשה. אכן יתכוין ה' בנועם אמריו להרגישם במניעת השמיעה שקודם לכן, כי עתה הם ראוים לשמוע ולא קודם לצד טומאתם לדבריהם ז"ל, וממוצא דבר אתה יודע כי אין נכון לעבד שיהיה מושלל ההכנה בעת אשר אדונו יצוה עליו, ואוזן מילין תבחן כי מוכרח משה

במעשיו לפרוש מאשתו, ולדרך זה הרווחנו תירוץ לקושיא א', למה לא נתן ה' טעם הפרישות בדבריו להם כי הוא העיקר הצריך להשמיעם, ולפי זה ה' נתן אומר המבשר צבא רב:

עוד ירצה על זה הדרך **שמעו נא** פירוש עתה אתם שומעים לצד ההכרח ליסרכם ולהוכיחכם, ואין לדבר לכם דברים אלו ע"י משה מבי טעמים א' כי הוא נוגע בדבר ועליו באו הדברים, ועוד מהטעם עצמו האמור בענין שקרא ה' לאהרן ומרים לדבר עמהם שלא בפני משה, אבל קודם ואחר כך אין אני מדבר עמכם, וזו סתירה למאמרם שגם בהם דבר, ותמצא שאמרו ז"ל (במד"ר ס"פ נשא) שבכל המקומות שאמר הכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן אין הכונה בדבר גם עם אהרן אלא למשה שיאמר לאהרן, והם הדברים שרמז ה' בתיבת נא:

ודקדק לומר **דברי** ולא הספיק לומר שמעו נא ומוכן שמה שישמעו הם דבריו, נתכוין כן הגם שהיו מתנבאים קודם לא היה כסדר זה שישמעו הדברים מפי אל עליון וכמו שפירש ה' דבריו בסמוך אם יהיה נביאכם ה' וגו':

עוד אפשר שרמז להם שלא ידבר עמהם עוד אלא עתה, לבל יחשבו בדעתם כי הוכשרו לנבואה עליונה כזאת והיה כזה יום מחר, לזה אמר עתה. עוד ירצה במאמר **נא** לצד שהיו טמאי קרי ובדיני טהרת טומאה אמרה תורה (ויקרא כב) שאין הטבילה גומרת הטהרה לאכול בתרומה עד הערב שמש, וענין הנבואה כיון שמצינו כי צריך האצלת הרוח הקדושה כדי שיוכשר לדבר ה' עמו לא יספיק טהרת מים עד בא השמש וטהר, שלא יהיה זה גרוע מטהרה הצריכה לאכילת תרומה וכאן מצינו שביום עצמו שהיו טמאים טומאת קרי סמוך לטבילתם דבר ה' עמהם, לזה אמר ה' **שמעו נא דברי** פירוש עתה דוקא הוראת שעה היא שאשמיעכם דברי הגם שעדיין צריכין הערב שמש, לקיים מה שנאמר (ב"ר נה) אהבה מקלקלת השורה אהבת ה' עם משה ידידו לא יכול להתאפק עד למחר:

אם יהיה נביאכם וגו'. ולא דבר לנוכח אליהם אם תהיו נביאים, לצד שהם הזכירו בטענתם נביאים אחרים חוץ מהם וכמאמר המדרש (ספרי) שאמרו הלא דבר גם עם אברהם ולא פירש וכו', לזה בא דברו יתברך לעשות הפרש גם מהנרמז בדבריהם למשה, ואולי כי לזה אמר לשון יחיד אם יהיה:

ה' **במראה אליו וגו'.** בא להודיענו הפרש הדרגת הנביאים מהדרגת משה, ולצד שיש ג' דברים בענין הנבואה, א' השגת המראה, ב' זמן השגתה פירוש אם יתנבא בכל עת שירצה או אין הדבר תלוי ברצונו אלא בזמן שיחפוץ ה', ג' השגת בחינת הדיבור כאשר אבאר, והתחיל ה' לומר בבחינת הדרגת השגת הראיה, ואמר ה' **במראה אליו אתודע** פירוש לפי שיש ג' הדרגות כלליות בהכרת ה', הא' לא השיגה אדם בנבואה והוא מה ששאל משה (תשא לג יח) הראני נא את כבודך פירוש נא עתה מה שאתה

עתידי להראותני לאחר מיתה, כי יודע היה משה המושג לצדיקים בעולם העליון, והשיבו ה' לא תוכל וגו' כי לא יראני האדם וחי אלא לאחר מיתה, והדרגה זו היא בעצמות אורו יתברך, והגם שלא יתייחס אליו מאמר עצמות אלא לשכך אוזן וכו', הדרגה ב' היא אור המאיר ממנו ית' שיתייחס אליו תמונה, ואין תמונה זו דומה לשום תמונה מההוים בנמצא, כי אין לו תמונה אלא תמונה לנעלם מעיני כל חי שאין לה מכיר זולת משה אשר הכיר' לו ה' דכתיב ותמונת ה' יביט, מה שלא השיג זולתו בכל הנביאים, הדרגה ג' היא הבהקת אורו ית' ברחוק, הא למה זה דומה לנר דלוק אשר ילך אורו למרחוק ויראה אדם האור ההוא, וזה יקרא מראה, וזה הוא השגת הנביאים זולת משה, והוא מאמר ה' במראה והבן, וכנגדה אמר במשה ותמונת ה' יביט:

וכנגד זמן השגת הנבואה אמר **אליו אתודע**, פירוש אפילו מדרגה קטנה כזו אינה אצלו בתמידות בעת אשר יחפוץ ישיגנה, אלא כשאני רוצה אתודע לו בה, וכשיחפוץ הוא להשיגה אינו מובטח שישגיגה בכל עת, כמו שהוא מובטח משה בכל עת אשר יחפוץ דכתיב (ט"ו ה') עמדו ואשמעה מה יצוה ה' בלא שום ספק בדבר, נמצאת אומר כל הנביאים אין נבואה בטוחה אצלם הגם שהיא מדרגה קטנה ממדרגת משה, ומשה נבואתו הגם שהיא גדולה מהם בטוחה אצלו בכל עת שירצה, והוא מאמר **בכל ביתי נאמן הוא** פירוש כנאמן הזה שהכל בידו וברשותו לעשות כל אשר יחפוץ כמו כן משה, ודקדק לומר **בכל ביתי** לכלול אפילו בהשגת נבואה הגדולה הדבר ברשותו להתנבא, מה שלא היה נשמע אם היה אומר בביתי נאמן הוא שהייתי אומר שאין הדבר מסור לחפצו אלא מדרגה הקטנה של כל הנביאים, וההפרש הוא שהם אין הדבר ברשותם מה שאין כן הוא תלמוד לומר בכל וגו':

וכנגד השגת בחינת הדיבור אמר **בחלום אדבר בו**, פירוש דע כי ב' מדות בהודעת החלומות, הא' כשישמע הדברים תהיה דעתו מעורבת ולא תבחן אזנו מילין להשכיל הנדבר כי דעתו מבולבלת, ב' כל הנדבר בחלום אין הדברים כפשטן אלא משל ודמיון, וצא ולמד מחלומות הכתובים בתורה ופירוניהם, והוא מה שאמר ה' כי הנביאים בעת בא דברו הטוב להם יתבלבל דעתם ויהיו כאדם השוכב בלב ים ויתהוללו, גם לא יבא להם הדיבור בצורתו אלא מלובש תוך דמיון ומשל כדי שיוכלו שאת הדיבור ואף על פי כן מתהוללים, ופירוש תיבת **בחלום** הוא בגדר חלום באיכות ומהות, ולעולם בהקיץ היה ה' נגלה אל עבדיו הנביאים, אלא כשהיה בא להם הדיבור היו מקבלים אותו כתכונת החלום כנזכר והיו נופלים לארץ ומתטרפת דעתם מעליהם, מה שאין כן משה שהיה מושלל מזה שלא היתה דעתו משתנית בבא דבר ה' והיה שומע בדעת שלימה, גם לא היו באים אליו הדברים בדרך משל ומליצה אלא דברים מבוארים וברורים ואינן צריכין פתרון, והוא מאמר ה' **פה אל פה אדבר בו** פירוש הנה עיני כל ישראל רואות הגי'ן פרשיות אשר דבר ה' אל משה שכלן הם דברים שיבין פשטן של דברים כל מבין לשון הקודש, גם אוצרות חכמה אשר אצר ה' בהם כולם נכוחים למבין הבא לעיין ולהעמיק ירגיש

במשמעות הכתובים עצמן את אשר חשב ה' לומר בהם, ואין דרך זה בדברים אשר דבר ה' ביד עבדיו הנביאים ירמיה וישעיה שכלן משל ומליצה, כמאמר (יחזקאל יז) הנשר הגדול בעל הכנפים וגו', וביותר מהמה נבואת זכריה המסגר שערי הנבואה אשר סגר גם נבואתו ואין אתנו יודע כוונת נבואתו:

ויש לחקור זאת כיון שהמנבא הוא ה' אלהינו אחד למה לזה ידבר נכוחות ולזה דברו מעקשים, ואמרו אנשי אמת במה שקדם לנו הידיעה בדבר המלאך לדניאל ההרגש שהיה פועל בו מזה תשכיל לראות כי הרכבת מין האנושי תפסידנה הרגשת הרוחני ואינה יכולה לסבול זולת המורכב אשר כונן ה' בחכמתו הנפלאה שיוכלו שתוף יחד הנפש והגוף, והלא תראה אפילו במקורות הנרגשות ונתפסות אש ומים זה מכלה את זה זולת השמים אשר כוננו ידי יוצר, ומזה תשער איך יוכל עמוד בדבר אלהים מקור הרוחניות ויחצוב קולו להבת אש איך יוכל עמוד, ולזה אין אדם משיג לעמוד בכוחו לשמוע קול אלהים חיים זולת האיש אשר הפך חומו ועשאו צורה כמו שרשמנו במקומות אחרים שזה אין לו גוף ויכול שאת דבר מלך, ולכן בהנבא ה' לאדם שאין גופו דומה לצורתו יתחכם ה' עשות על זה האופן, כי יצא דבר מלך מפי עליון והדיבור יתעטף באוירים דקים ואחר כך יגיע לאוזן נביא ובה יסבלנו הנביא, ואף גם זה יפעיל הרגש בנביאים להשתגע, ודבר זה יסובב בא הדברים דרך משל ומליצה בבחינת החלום:

ולזה כל הנביאים לבד ממשה ידברו משלים ומליצות ויותר מהמה זכריה שהיה אחרון בנביאות היה הדיבור בא ונגלד ונגלם ביותר משאר נבואות כדי שיוכל לסבול, ולזה נתרבו בו המליצות ועומק הדמיון עד שאין דורות אחרונים יודעים דבריו, והוא מה שהודיע ה' כאן בבחינת המושג למשה ואמר **פה אל פה** פירוש לא היה הדיבור נפסק מפי אל עליון לפי משה לעבור באויר העולם שישתנה הדיבור בהלבשת האוירים ויסובב לדבר דברי משלים וחיזות, גם שלל ההתרגשות אשר תקרה לנביאים כמאמר **ומראה** פירוש לא ירדם ולא יתבהל אלא ומראה פירוש בעת ובשעה עצמה שאני מדבר בו פה אל פה אינו כסדר החלום אלא ומראה שאני מראה לו אור המנבא ומביט, וזה יגיד ההערה והתכוננת השכל:

ואומרו ולא בחיזות, הוא להעיר בתולדת הדבר כי לצד שהיה מדבר פה אל פה בזה היה גם כן הדיבור יוצא בלא חיזות, ודקדק לומר **אל פה** ולא לאוזן, המשכיל על דבר נביא שאמר (מ"א ג) לב שומע ידע סוד הדבר, וזו היא הדרגת נבואה שאין למעלה ממנה שיקשור ה' נפש נביא במקור המנבא וישלשל הנבואה פה אל פה, ובזה גם כן תבין אומרו **אדבר בו** ולא אמר אתו או עמו אלא בו והבן. עוד נתכוון להשכילך שלא היה הדיבור אלא מפי ה' לפי משה ולא היה רואה פני עולם, והוא מאמר בו:

[ח] ומדוע יראתם וגו'. פירוש חוזר ה' וטוען שהיה להם לשער בדעתם כי הוא עומד ומשמש לפני ה', ואם היה עושה עול לא היה ה' מסכים על ידו,

אמור מעתה בה' דברתם שהסכים על ידו, והוא אומרו **מדוע** וגוי **בעבדי**, ואומרו **במשה** פירוש אדם שהוא מובחן לגדול בעיני ה' תחשדוהו בדבר מגונה, ואפשר שרמז עוד להם באומרו **במשה** על שדברו בפניו והכלימוהו בדבריהם כמאמר רז"ל שכתבתי למעלה (בפסוק א'): :

[ט] **ויחר אף ה'**. פירוש גירה בהם הנחרים בהם שהם כת האף, **וילך** כדי שיעשה האף מה שהורשה, והגם שבסנה אמר הכתוב (שמות ד') ויחר אף ה' במשה, שם רשם שיעור אשר יפעול בו האף והוא שיסור ממנו כח הנשמה שהיא בחינת הכהונה ותנתן לאהרן כמאמר רז"ל (זבחים קב. שמו"ר פ"ג) שהרושם הוא הסרת הכהונה, וכאן עשה האף משפט גדול שהצרעת היא כמיתה כאמור בענין, ובשניהם היה העונש כאומרו **בם**, וכן אמרו רז"ל (ספרי) ויפן וגוי פנה מצרעתו, אלא שמרים לא נתרפאה כאהרן תכף ומיד, ולא ידע אדם מצרעתו :

[י] **והנה מצורעת**. לא היה צריך לומר הדבר אחר שכבר אמר והנה מרים מצורעת וגוי ולפי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו שגם אהרן נצטרע ירצה לומר הנה היא עדיין מצורעת ולא פרחה ממנה כאהרן ואמרו עוד חז"ל (שם) שדוקא כשהיה פונה היתה מצורעת וכשהיה מתזיר פניו היתה פורחת ממנה, ולדבריהם צריך לומר כי משה לא היה מביט במרים לדעת מה היא, שאם לא כן ממה נפשך קשה והבן :

[יא] **בי אדוני אל נא תשת וגוי'**. הנה מדברי אהרן משמע כי משה הקפיד על דבריהם אשר על כן מחלה פניו שימחול להם חטאתם, ונראה כי טעמו של אהרן הוא שדן במשה דין חכם, שכפי הדין (קידושין לב:) חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, ולזה אמר בדעתו שאם ימחול סר הנגע, ואמר **אל נא תשת** וגוי פירוש הגם שהקפדת על הדברים עד שבא העונש עתה שבא העונש יכופר העון ולא תשת עוד עלינו חטאת, ואחר האמת לא כן הוא כי משה לא הקפיד על הדבר, ולזה נתחכם הכתוב וסמוך לדברם בו אמר והאיש משה עניו מאוד נתכוון לשלול דברי אהרן כאן, וטעם העונש הוא לבי סיבות, האי שיש לנו לדון במשה משפט מלך, שכן כתיב (דברים לג) ויהי בישורון מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (שם), ואולי כי לזה גם כן נתכוון ה' במאמרו להם **מדוע לא יראתם לדבר בעבדי** כי לה' המלוכה ועבד מלך מלך (שבועות מז): :

וסיבה ב' לפי מה שפירשתי שהקפיד ה' על שחשדו שעשה משה עול ח"ו והסכים ה' על ידו ולא הוכיחו, אם כן מילין לצד עילאה הם, ולזה הענישם הגם שאין כאן הקפדת משה, והצדיק משה כי לא הוא הסובב בהקפדתו שהוצרך להתפלל לה', ואף על פי כן לא הועיל לרפאות עד עבור שבעת ימים, ואם היה הדבר בו לא היה צריך לתפלה אלא ימחול וסר הנגע, הא למדת שהעונש בא לאי מבי הטעמים, או לשניהם יחד, ואפשר שאם היה משה מקפיד בדברם היה העונש באופן אחר כפול ומכופל להם ח"ו :

אשר נואלנו ואשר וגו'. הכוונה בבי' עניינים, הוא על פי מה שפירשתי בתרעומת הי' עליהם שהקפיד על שהשוו נבואתם לנבואת משה, והקפיד על שנגעו בכבוד משה לומר לא טוב עשה, לזה אמר כנגד השואת נבואתם לנבואתו אמר **אשר נואלנו** כי דברו דברי שטות בזה, וכנגד מה שאמרו עליו לא טוב עשה אמר **ואשר חטאנו** :

[יג] ויצעק וגו' לאמר. טעם אומרו **לאמר**, בא בטענה כדי שלא יאמרו שהקפיד ויחזיקוהו כנוטר איבה, ודברי אהרן יגידו למו, לזה אמר בצעקו לה' בשביל שלא יאמרו דברים הנאמרים בסמוך מפי אהרן :

עוד ירצה כי אמר לפני הי' קודם התפללו שהוא מוחל על כבודו ואחר כך התפלל אל נא וגו' :

אל נא נתכוון לשאול ממדת החסד כאומרו (תהלים נב) חסד אל, נא לשון בקשה ופיוס לעורר הרחמים, **רפא נא** פירוש עתה ולא יתעכב :

[יד] ואביה ירוק ירק וגו'. הלביש שיעור הדברים בה ולא אמר האב אם ירוק בפני בתו וכו', לומר שהיא במדרגת בת שהיא מדרגת הצדיקים, וכפל לומר **ירוק ירק**, לומר שאם היה צועק לו קודם לא היה רוק בפניה, וזה הוא שיעור הדברים **ואביה ירוק** פירוש כשגרמה שירק בפניה ולא היה מי שירצהו שלא לרוק עד שירק והוא אומרו **ירק** פעם בי' וגו', הא למדת שאם היה אופן שהיה מתפלל משה קודם לא היתה נענשת :

תסגר שבעת ימים. נראה שפרחה ממנה צרעת בתפלת משה, וכמאמרו רפא נא פירוש עתה, אלא שגזר הי' שתשב כמנודה, שאם לא כן לא היה צריך הכתוב לומר תסגר פשיטא שתסגר עד שתתרפא מצרעתה, אלא ודאי שכבר נתרפאה, ולזה גם כן לא הזכיר טהרת צרעתה ביום אסיפתה, ולדברי רז"ל (זבחים קב, ספרי) שאהרן לא ראה צרעת מרים מטעם קורבה, יתבאר על נכון, כי לצד שאין כאן צרעת כי אין כהן שיאמר טמא אם כן כאן אלא סגירה לבד כמנודה, או אפשר שנסגרה על פי הי' אלהינו שהוא כהן, והוא אומרו **תסגר** וגו' הרי הסגירה, ונטהרה על פי הי' דכתיב **ואחר תאסף** :

[טו] והעם לא נסע. תלה הדבר בעם ולא אמר ולא נסע העם, להודיע כי העם הסכימו לבל יסעו עד האסף מרים, והגם שהדבר היה תלוי בנסיעת הענן, התורה מעידה כי גם בזכותה הם היו חפצים בעכבה לכבדה, ומה גם אם היה ידוע להם כי בזכותה היה המים להם (תענית ט.) בודאי שישב שם העם על המים :

בהעלותך

פרשת

חסלת

במדבר פרק-יג

[א] וידבר וגו' לאמר. צריך לדעת למה אמר **לאמר** כיון שהדיבור אינו אלא אל משה, ואולי שבא להרשותו לומר שהדברים נאמרו לו מפי השכינה, שזולת זה הרי הוא בבל תאמר (יומא ד:), גם שלא יחשדוהו ישראל כי משה חפץ בדבר ויאמרו כי דעתו כדעתם, לזה יצוה שיאמר להם כי כן צוה לו המלך, גם כדי שישמעו לו לשלוח כסדר הנדבר אליו מה', ולא יעכבו על ידו כשידעו כי דבר מלך הוא, גם לפי דברי רז"ל שפירשו תיבת לך לדעתך שאין ה' מצוה על הדבר, חפץ ה' שיאמר לישראל הדברים כמות שהם מפי עליון אולי ירגישו כי לא טוב עשות ויבטחו בה' ויאמינו בו:

[ב] שלח לך אנשים וגו'. צריך לדעת אומרו **לך**, ורז"ל אמרו (סוטה שם) לדעתך אני איני מצוך וכו', וקשה למה יסכים ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ויופיע מאמרו על עצת רשעים. ולהבין הענין אעיר בדבר, מבטן מי יצא הקר"ח הרעה הגדולה הנסבבת מהמרגלים, אם מצד המעשה, אין בו רע, כי הלא מצינו (יהושע ב) שכמו כן שלח יהושע ב' אנשים מרגלים וירגלו הארץ, אם כן אין הדבר מכוער מצד עצמו, ואם מצד האנשים המרגלים שהיו רשעים, הלא מצינו שנבחרו על פי ה' הבוחן לבות וכליות, והעיד הכתוב עליהם כולם אנשים שהם צדיקים:

אכן יתבאר הדבר על פי דבריהם ז"ל שאמרו (ילקוט) וזה לשונם בתחילה נתקבצו אצל משה לשלוח המרגלים ולא רצה ואמר להם כבר הבטיחנו ה', ואמרו לו כי העממים יודעים בנו שאנו באים לירש אותם והם מטמינים את ממונם וכשיגיעו ישראל לא ימצאו כלום ונמצא דברי ה' בטל ח"ו, ואז וייטב הדבר בעיני משה מה שאמרו (דברים א) ויחפרו לנו את הארץ פירוש החפירות שמטמינים בהם ממונם וכו' כיון ששמע משה כך נלכד בידם עד כאן. הנה ממה שדקדקו במאמרם ז"ל ואמרו נלכד בידם יורה שבמרמה דברו ולכדוהו בערמה, ואין ידוע מה היא מרמה שדברו בפייהם שבה נלכד:

אכן ב' מיני ריגול הם, הא' הוא ריגול לדעת דרך אשר יעלו בה, גם לדעת אם יטריחו כל ישראל לעלות או חלק אחד מהם, וכמאמר מרגלי העי שהשיבו ליהושע (יהושע ז) אל יעל כל העם כאלפים איש או כשלוש אלפים איש יעלו וגוי אל תיגע שמה את כל העם, וריגול זה לא ירגל אלא את העיר אשר יבאו שמה וכשיכבשוה ויסכימו לצור על עיר אחרת ירגלוה אחת לאחת, וריגול ב' הוא ריגול כללי, זה יורה כי רוצים לראות ולשער אם יש כח בהם לכבוש, והוא הריגול שהסכימו ישראל לשלוח לרגל הוא לכללות ארץ כנען כמו שמפורש במעשה, וזה יגיד מיעוט האמונה בה' וביקוש תואנה, ולזה אמרו במדרש שלא רצה משה עד שנתחכמו במרמה וידברו לו שלצד הטמנת הממון הם שולחים, וטעם זה צודק בכל ארץ כנען ונלכד בידם ושלח מרגלים לתכלית זה כי אין רע בדבר, כמו כן יהושע שלח מרגלים לסיבה הצריכה כמו שכתבתי ואין רע אלא דוקא בטעם ריגול שהיה בדעת ישראל בגניבת דעת משה :

ולזה בא דבר ה' אל משה ואמר **שלח לך** פירוש למה שאתה סובר השליחות שהיא בשביל הטמנת הממון פירוש אבל לא לטעם שחושבים הם, והעירו כי לא מחשבותם מחשבותיו, ומשה אפשר שלא הבין הכוונה על סדר והבין דרך אחר כאשר אבאר, או נוכל לומר שהבין אלא כיון שראה שה' לא מנעו מלשלוח עשה מעשה ולא נתחכם על דבר מלך, והגם שה' גילה לו, ה' חפץ לגלות לעבדיו הנסתרות, גם לדעת טעם לכל היוצא מהענין, ואם תאמר קושיא לאלהינו למה לא מנע הדבר מהיות כן, לצד שראה שזולת זה היו פוקרים יותר ועושים בהלה יותר ממה שעשו בהליכת המרגלים :

עוד ירצה במאמר לך לצד שהזכירם בלשון חשיבות ואמר אנשים שיורה שהם צדיקים לזה אמר לך פירוש כל עוד שהם לפניך אצלך הם צדיקים אבל כשיחזרו פניהם ללכת בשליחות פקע מהם כלילא, וכמאמר הכתוב (כ"ו) וילכו ויבואו ואמרו ז"ל (סוטה לה.) מקיש הליכתם לביאתם וכו', ומזה הרגיש משה והתפלל על יהושע שלא ילך בעצת רשעים, ולדרך זה יתבאר דברי רז"ל שאמרו (במד"ר פט"ז) וזה לשונם אבל מרגלים ששלח משה רשעים היו דכתיב שלח לך אנשים עד כאן. ואין ידוע כוונתם ז"ל מנין מוכיחים הדברים ממאמר שלח לך שרשעים היו, אלא שדייקו תיבת **לך** כמו שדייקנוה לך הם אנשים אבל בשליחות כשיתחילו בהליכה רשעים הם. עוד יש לומר שפירוש **לך** הוא לך הם צדיקים אבל אני יודע שהם רשעים. ואם תאמר ולמה יסכים ה' לשלוח רשעים, ומה גם שאמר הכתוב על פי ה' ואמרו ז"ל (שם) שהיה הקב"ה אומר פלוני לשבט פלוני, ואולי כי בפרט זה של הריגול כל ישראל שוו בדעת אחת לרגל עד אשר רגלו והוא לראות אם יכולין לכובשם כפי יכולת שהיה בישראל וזה יגיד מיעוט האמונה ולזה יקראו רשעים :

או אפשר לצד שכוונת המשלחים היתה רעה תפעיל פועל הרע בשליח ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו קודם כדרך שתולד בחינת הקדושה בשלוחי מצוה לטובה אות, ולזה

הגם שהיו צדיקים, בהתחלתם עשות ההליכה לרגל נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ויעצו להדיח:

עוד ירצה לומר **שלח לך** שיהיה השליחות מתכנה על שם משה ולא על שמו ית' לצד מה שיצא מהדבר:

עוד ירצה לומר להם שלא תהיה כוונת הליכתם למה שחושבים ישראל אלא למה שחושב משה בשליחות, והוא מאמר **שלח לך** למה שבדעתך ולא למה שבדעתם:

עוד רמז במאמר **לך** על פי מה שאמרו ז"ל (שמו"ר פ"ה) בפסוק עתה תראה אבל במלחמת ל"א מלכים אינך רואה עד כאן. מעתה אם היו ישראל נכנסים לארץ בשנה השנית ליציאת מצרים והיה מתקיים מאמר ה' שאמר עתה תראה היה מוכרח משה לישוב חוץ לארץ כהדיוט או יכנס לארץ ישראל הדיוט, ובאמצעות שליחות המרגלים נתעכבו ישראל מ' שנה ולא ירד משה מגדולתו ויהי בישורון מלך מ' שנה עד מלאת ימיו, והוא אומרו **שלח לך** כי לך הנאה בזה בתכלית הדברים:

ויתורו את וגו'. קשה אומרו **ויתורו** שהיה לו לומר לתור וגו', עוד קשה אומרו **אשר אני נותן** וגו' אחר אשר הזכיר שם המקום לא היה צריך לומר אשר אני וגו' כי מי לא ידע שהוא נותנה להם. אכן לפי מה שפירשנו שהתנה בשליחות תנאי הראשון לך פירוש למה שהוא חושב שיהיו שלוחי משה ושאר הפירושים שפירשנו בה, והוסיף עוד תנאי אחר אנשים שצריך שיהיו צדיקים, עוד בא והוסיף תנאי אחר בדבר שהריגול הוא **אשר אני נותן** לבני ישראל פירוש לא לשער אם הארץ ההיא יש כח בהם ללוכדה ולרשת אנשיה כי זה ודאי כי אין יכולת בהם לעמוד אפילו כנגד עיר קטנה שבהם, אלא **אשר אני נותן**, וכיון שהדבר ההוא בא להם במתנה על הנותן להוציא עושקיה כדין הנותן מתנה, והוא ילחם להם ויעמידנה בידם באין שטן ואין פגע רע, גם ישכילו בריגולם אשר יפליא ה' להשפיל רמים עם גדול ורם רבים ועצומים כדי שבעל הנס יכיר בניסו, ובזה נתחכם ה' בחסדו והרים מלפניהם מכשול כשיראו עמלק וגו' וילידי ענק וגו' ועוצם חוזק הערים הבצורות לבל יפחדו ויראו כי אין ירושתם בכח ישראל אלא בכח הבורא אשר הכל יוכל כי הוא הנותן:

וזה הוא מאמר **אשר אני נותן**, ובמתק לשונו גילה כי כפי הטבע אינם יכולין להם כמו שאמרו המרגלים אחר כך, ובזה נתישבו הדקדוקים. אלא שנשאר לחקור זאת למה לא הספיק לומר ויתורו את הארץ אשר אני נותן ולא היה צריך להזכיר **ארץ כנען**, וראיתי לרז"ל (ילקוט) שהרגישו בהערה זו ואמרו שבא לרמוז אל זכות הגורם המתנה והוא זכות יצחק שנולד לאברהם ושרה אברהם בן מאה שנה ושרה בת צ' שנה שהוא במספר השנים של שניהם ק"צ, וזה דרך דרש, ונראה לומר כי נתכוון לומר המאמר עצמו שאמר משה לישראל במשנה תורה (דברים ט) לא בצדקתך וגו', כי ברשעת הגוים וגו', והוא מה שהזכיר כאן כשאמר אני

נותן ארץ **כנען** לומר לצד שהיא ארץ כנען אשר נתמלא סאתו לזה אני נותן :

תשלחו. ולא הספיק במאמר שלח שבתחילת הכתוב. אולי שבא לעכב שלא ילכו אלא בסדר זה איש אי' וגוי' ולא יותר ולא פחות :

[טז] אלה שמות האנשים. צריך לדעת למה חזר לומר כן והלא כבר אמר ואלה שמותם וגוי' ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סוטה לד:) שאמרו וזה לשונם אמר ר' יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו וכו' סתור בן מיכאל שסתר דבריו של הקדוש ברוך הוא וכו' עד כאן. והנה לצד שרצה לומר הכתוב ויקרא משה להושע בן נון יהושע שהתפלל עליו וכו' יאמר האומר מה ראה משה להתפלל על יהושע, לזה הקדים לומר **ואלה שמות האנשים** וגוי' להעירך כי משמותם השכיל משה מעשיהם הרעים אשר לזה הוצרך להתפלל על יהושע ויקרא וגוי', ולזה סמך למאמר אלה שמות וגוי' ויקרא משה וגוי', והגם שכתבתי למעלה שהרגיש ברשעים ממאמר תיבת לך, אין פירוש זה מוכרח ויש לפרש תיבת לך באופן אחר ומשמותם הטה והכריע כי ירשיעו בשליחותם, עוד אולי שלא הצדיק שכולן רשעים אלא משמותם שכל שמותם גילו מה שעתידין לעשות :

ויקרא משה וגוי'. רז"ל אמרו (שם) שהתפלל עליו, וצריך לדעת למה שינה שמו ויכול היה להתפלל בלא שינוי השם. ואולי שנתן כח בשמו בתוספת היו"ד שמספרה עשרה כדי שיוכל נגד העשר מרגלים, עוד כדי שיטול זכות וחלק הטוב של כל העשרה כמאמרם ז"ל (חגיגה טו.) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו :

[יז] וישלח אותם וגוי'. צריך לדעת למה הוצרך לומר כן אחר שכבר זכר השליחות ב' פעמים וישלח אותם וגוי', אשר שלח משה, ואולי שיודיע הכתוב שעשה להם לוייה, ונתן הכתוב טעם הלוייה ואמר **לתור** וגוי' שהוצרכו לשמירה לפי שהלכו לדרך סכנה. עוד ירצה שנתכוין בלוייה לדרך אשר יתורו שכן משפט הלוייה :

[יח] וראיתם וגוי' מה היא. פירוש לפי שיש ארץ שהבלה ואוירה זך ובריא וממזג הטבעיות ויש שאוירה עכור ומעופש ומתנגד למזג הטבעיות, גם יש ארץ שהיא מלאה מעיינות ומימיה נקיים ומולידים מזג טוב באדם ויכוון הכוחות ויש להפך, ואלו הם דברים שישנם בארץ מצד עצמה בלא סיבה אמצעי, וכנגד דברים אלו אמר וראיתם את הארץ **מה היא** מצד ברייתה אם היא בגדר הרצון או להפכו, ולצד כי חקירה זו יש בה בחינות שישנם בהבחנה להם בדרך עברתם בה, ויש דברים שצריכין נסיון כמו שתאמר אם מחזקת טבע האנושי אם מימיה מפרים ומרבים, דברים אלו אינם ניכרים בדרך העברה ולזה צוה להם **ואת העם** וגוי' פירוש מהפעולות יודעו הכוחות מהעם היושב בה יתגלה כח הארץ אם העם חזק או רפה, ולצד שיש מקום לומר שאין מבחן מחוזק העם כי יש במה לתלות והוא

כי הם גודרין עצמן מהתשמיש, לזה אמר **המעט הוא אם רב**, גם בזה יגלה כי מימיה מפרים ומרבים :

עוד ירצה בהעיר למה שינה סדר שלקח הכתוב בכל ההדרגות שהקדים בהם חלק הטוב ואחר כך הזכיר חלק הרע, **החזק הוא** ואחר כך הרפה, **הטובה היא** אם דעה הקדים הטובה, וגם מבחן החזק הוא חלק הטוב לדעת טובת הארץ שמגדלת חזקים, וכן במאמר האחרון הקדים לומר **השמנה היא** ואחר כך אם רזה, וכמו כן **היש בה עץ** ואחר כך אמר אם אין ולמה כשהזכיר המיעוט והריבוי הקדים לומר המעט הוא אם רב, והיה נראה לומר כי גם במבחן זה הקדים חלק הטוב והוא שאם הם מועטים הוא יותר טוב לישראל, וזה אינו כי לא יסתפק בטובה שיודע החלט שלילתה :

אכן הכוונה היא על זה הדרך **המעט הוא** וגוי פירוש חוזר למאמר החזק הוא וגוי אם חוזק העם הוא דבר גדול שמעטים הם כיוצא בהם אם רבים כיוצא בהם בעולם, וכפי זה הקדים חלק המעולה לשבת הארץ שאין כמותה מגדלים חזקים בכל הארצות, או לצד הכרת הנס גם כן כמו שכתבתי, ולדרך זה לא תקשה למה הפסיק בענין במאמר ואת העם וגוי באמצע עניני הארץ שהרי אחר כך הוא אומר ומה הארץ וגומר, ולדברינו בענין הארץ הכתוב מדבר :

[יט] ומה הארץ אשר וגוי. פירוש כנגד פרט הנעשה באמצעות הזולת שהם בנייני העיר והדירות והכלים אם טובה היא בבנין מפואר אם רעה בבנייניה, ולזה דקדק לומר **אשר הוא יושב בה**, וכנגד פרט זה תמצא שאמר הכתוב בפרשת ואתחנן (דברים ו') והיה כי יביאך וגוי לתת לך ערים גדולות וטובות אשר לא בנית, ומכלל נוי העיר הזכיר גם כן הבמחנים אם במבצרים, ורז"ל דרשו (במד"ר פט"ז) שסימן מסר להם, וזה דרך דרש, אבל פשט הכתוב כל עיקר השאלה אינו אלא על הארץ, אבל העם פשוט הוא שהוא עם גדול ורם בני ענק נפילים ואין ספק בזה לרגל אותם, ולכשנאמר שרמז להם גם על גבורת האנשים תהיה הכוונה לומר להם לראות עוצם גבורתם להכיר בנסי אל אשר ימגן אותם בידם :

[כ] ומה הארץ השמנה וגוי. פירוש אם נותנת שומן בפירותיה **אם רזה** פירוש אם כשנותנת כחה בפירות אם נעשית רזה מצד זה כדרך הארצות שזורעים אותה שנה ומובירים אותם שנה כדי שלא תהיה כחושה או זורעים אותה שנה אחר שנה ואינה משתנית בכחה ועושה שני כראשון שזה יגיד שאינה נכחשת מצד גידוליה :

היש בה עץ. פירוש שם המין אם יש בה כל מין עץ, אם אין פירוש אם יש עץ שאינו נמצא בה, והוא מאמר הכתוב (דברים ח) לא תחסר כל בה :

[כד] למקום ההוא קרא וגוי. פירוש הקדוש ברוך הוא קודם לכן כתב עד נחל אשכול על שם העתיד כי הוא מגיד מראשית אחרית, ואומרו **אשר**

כרתו משם וגוי פירוש ואם תאמר והלא כמה אשכולות נכרתו מהמקום, לזה אמר הפלאת אשכול זה שנקרא המקום על שמו על אודות האשכול וגוי אשר כרתו בני ישראל פירוש כללות ישראל כרתו אשכול זה, והגם שלא היו אלא י"ב אנשים, לצד היותם שלוחי כל ישראל, כאלו כרתו כל ישראל על דרך אומרו (שמות יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל:

[כז] וילכו ויבואו וגו'. קשה למה הוצרך לומר **וילכו** אחר שכבר השמיענו ההליכה, ורז"ל אמרו (סוטה לה.) שנכתבה להקישו לביאה מה ביאה בעצה רעה וכו', וצריך לדעת לאיזה ענין ישמיענו הכתוב דבר זה שהלכו בעצה רעה:

אכן יתבאר הענין על פי מה שאמרו במס' קדושין דף ל"ט וזה לשונם תניא רבי יעקב אומר אין לך מצוה וכו' הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ולקח הגוזלות ושלח את האם ובחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה אלא לעולם שכולו טוב וכו', והעלה בש"ס שרבי יעקב מעשה חזא, ומקשה ודלמא מהרהר בעבודה זרה הוה, ומשני איהו נמי הכי קאמר אי סלקא דעתך שכר מצוה בהאי עלמא איכא אמאי לא אגין מצוה עליה דלא אתי לידי הרהור עד כאן. משמע דלמאן דאמר שכר מצוה בהאי עלמא איכא תגין מצוה מהיסורין ומהחטא, וקשה דבמסכת סוטה דף כ"א אומר במסקנת הדברים לרבא מצוה אגוני מגנא אבל אצולי לא מצלא ואפילו בזמן עצמו שהוא עסוק בה, וכפי זה במה מוכיח רבי יעקב ממה שלא הגינה עליו המצוה שלא לבא לידי הרהור עבודה זרה, והגם שלסברת רב יוסף שמביא הש"ס בסוטה מצוה בזמן שהוא עסוק בה תגין עליו גם מהעבירות, הלא נדחית סברת רב יוסף מכח קושית דואג ואחיתופל שלא הגינה עליהם תורתם שלא יצאו לתרבות רעה, וכיון שנדחו דברי רב יוסף במה מצדיק הש"ס דחיית רבי יעקב בקידושין:

ויש שרצו לחלק בין מעשה מצוה למעשה מצוה, מה שאמרו בסוטה דמצוה לא מצלא מהחטא אפילו בעידנא דעסיק בה מדבר בעושה שלא לשמה, ושם שאמרו אמאי לא אגנת עליהם שלא לבא לידי חטא מדבר במצוה לשמה עד כאן דבריהם, וזה הבל שאם כן היה לו לתלמוד לדחות מעשה הסולם בשלא עשה המצוה לשמה שהיא דחיה יותר קרובה מדחיית דלמא מהרהר בעבודה זרה, גם היה מרויח בדחיה זו שאין להקשות למה לא הגינה עליו מיצר הרע כיון שאין כח באותה מצוה להגין מיצר הרע:

והנכון לתרץ הוא דמסקנת התלמוד היא כסברת רב יוסף דמצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא ולזה הוא שמוכיח ר' יעקב ממה שלא הגינה והצילה המצוה על העולה בסולם להביא גוזלות לאביו שהרי גם בחזרה היה שעת מעשה מצוה שהביא גוזלות לאביו, ומה שדחה הש"ס בסוטה סברת רב יוסף ממה שלא הגינה תורה לדואג ואחיתופל אינה דחיה, לפי מה שאמרו בחגיגה (טו.): במתניתא תנא דואג ואחיתופל טינא היתה בלבם

פירוש שתורתם היתה שלא לשמה, ומעתה אין הוכחה ממה שלא הצילתם תורתם שהרי לא היתה תורה לשמה, או למה שפירשו שם התוספות שהיו בעלי עבירות קודם שעסקו בתורה וקדמה תורתם ליראת חטאם שבכגון זה אין תורה מצילתם מיצר הרע:

ועוד אפילו לסברת הדוחה סברת רב יוסף במסכת סוטה מדואג ואחיתופל לא דחה אלא חלוקת תועלת התורה דאינה מצלת (אפילו) בזמן שאינו עוסק בה אבל מה שאמר מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא לא דחה הש"ס, והגם דרבא מכח קושית דואג ואחיתופל הוכרח ליישב הברייתא שאמרה תלה הכתוב המצוה בנר והתורה באור וכו' יאמר שאין תועלת במצוה אלא להגין מהצרות, אין הכרח לדבריו ויכולין לומר על זה הדרך מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא ובעידנא דלא עסיק בה ולא כלום תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא ובעידנא דלא עסיק בה מגנא ולא מצלא, ומה שאמרו אם יש לה זכות תולה זכות תורה שמצלת מהפורענות אפילו שלא בזמן שעוסקת בה, והגם שאין אשה מצווה על התורה, בשכר תורת בעליהן ובניהם וכדברי רבינא שם (סוטה כא.) ולדרך זה מוכיח ר' יעקב מהעולה בסולם להביא גוזלות לאביו שלא הצילתו מצותו בעת שהיה עסוק בה:

ועוד כשנעמיק בדבר נעמיד סוגית קדושין אפילו אליבא דרבא, בהעיר מה שאמר הש"ס דלמא מהרהר בעבודה זרה קשה לו יהיה שמהרהר בעבודה זרה היתה המצוה מצילתו מהיסורין כמו שמוכח מסוטה שאמרו אם יש לה זכות תולה, ושם בסוטה זו ודאי קלקלה וקאמר שהזכות ימנע יסוריה ואפילו אליבא דרבא, ושם זכותה מרוחק ומה שלפנינו שהלך להביא גוזלות זכותו לפניו, ולתרץ זה מוכרח לומר לצד שהיה מהרהר בעבודה זרה הרי הוא ככופר בכל התורה והרי הוא כגוי לכל דבריו ואין לו מצוה שתגין עליו, או אפשר כי לצד שבשעת מעשה המצוה הרהר בעבירה אין תועלת במצוה שעושה להגין כל עיקר, ומתרץ דסובר ר' יעקב אי אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא היתה מגינה עליו מבא לידו דבר הסובב פורענות שאם לא תאמר כן אם כן גם מהפורענות אינה מגינה, וגם לסברת רבא שאמר מצוה אגוני מגנא מפורענות מכלל הדבר ההוא שלא יבא לידו עון שיסובב הפורענות, שזולת זה גם מהפורענות אינו מובטח:

נמצינו אומרים שלסברת רב יוסף מצוה בשעת מעשה מצלת מיצר הרע, וגם לסברת רבא לתירוץ ב' אם העון יסובב פורעניות בעולם הזה תגין עליו המצוה ממנו, ולזה בא הכתוב כאן לתרץ הקושי הנרגשת למה לא הגינה עליהם המצוה שהלכו בשליחות מצוה דכתיב וישלח אותם משה על פי ה' להצילם מהפורעניות אשר סובב להם, ואמר **וילכו ויבואו** פירוש להקיש הליכתם לביאתם מה ביאתם בעצה רעה אף כשהלכו בעצה רעה אם כן אין כאן מצוה כל עיקר ואדרבא שלוחי עבירה הם:

עוד נראה הטעם שהוצרך הכתוב להשמיענו זה הוא על פי מה שאמרו שם בקידושין אחר שתריך לסברת ר' יעקב שהיה לו להגין עליו מלבא לידי עבירה חזר התלמוד להקשות והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין ומתריך סולם רעוע הוה עד כאן. וקשה מה קושיא היא זאת אחר שאמר הש"ס מהרהר בעבודה זרה הוא למה לא יועיל דבר זה גם לתירוץ קושית שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אלא ודאי ששלוחי מצוה יש להם תועלת בשליחות המצוה שלא ימשך להם פעולה רעה מהשליחות עצמו, ומשמע מהש"ס שזה דבר מוסכם הוא, ומעתה נתחייב הכתוב לומר **וילכו ויבואו** לעקור מהם שם שליחות מצוה שלא הלכו אלא בעצה רעה ולזה הוזקו בשליחותם:

ובדרך רמז יתבאר אומרו **וילכו ויבואו** על דרך אומרם ז"ל (סוטה ג.) בעלי הסוד כי אדם גדול כשיזדמן לפניו עבירה ויגש לעשות פורחת ממנו נפשו הרמה ונכנסת בו רוח שטות ואז יקרב לעשותה, ולצד שהכתובים מעידים שהאנשים ההמה נשיאי ישראל וגדולי הנפש לזה העיד הכתוב כי בשעת מעשה הרע כשבאו למשה לדבר דברי רשע הלכו, פירוש פרחו מהם אורות הקדושות מנשמתם ואז ויבואו:

עוד ירמוז במאמר **וילכו** שעשו הליכה מוחלטת בארץ כנען שלא יבואו לה עוד כאשר גילו בדבריהם אשר דברו לעם, גם התורה החליטה עליהם שהליכתם הליכת עולם ולא ישובו לראותה עוד. ואומרו **ויבואו** אל משה וגוי בא לתת טעם למה באו ולא נאבדו בשליחותם, **אל משה** וגוי פירוש חש ה' על דבר כבוד משה אשר על כן השלימו השליחות ובאו. עוד כדי שיראו משה ואהרן והעדה מעשה ה' כי אנשים מעט עלו בין כמה אומות גדולים ועצומים ונמלטו, ומזה יצדיקו כי כמו כן יעשה ה' עמהם להטיל אימתם על כל העמים וישרים דרכי ה' וגוי:

אל מדבר פארן קדשה. צריך לדעת למה לא הזכיר הכתוב קדשה אלא בחזרה ולא בהליכה. ואולי שרמז במאמר **קדשה** מה שנתעכבו בקדש בסיבת המרגלים דכתיב (דברים א מו) ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם, ואמרו ז"ל (רש"י שם) י"ט שנה עשו בקדש וי"ט שנה בחזרה מקדש עד שהגיעו לה פ"ב הרי ל"ח שנה, מעתה בקדשה ובסיבובה נתעכבו כל הזמן שגרמו המרגלים להתעכב במדבר, והוא מאמר ויבואו אל משה וגוי אל כל עדת ישראל קדשה:

וישיבו אותם דבר. העלים הכתוב תשובתם הרעה ואמר **דבר** סתם, שאין דרך הכתוב לכתוב מעשיהם של רשעים אלא לצד ההכרח, כמו שתמצא שלא כתב הריגת חור ביום מעשה העגל, וגם מעשה העגל אמרו בגמרא (ע"ז ד:) שלא נכתב אלא ללמד ישראל שאם חטא ציבור אומרים להם כלך אצל ציבור, וכמו כן במה שלפנינו העלים הדברים עד שהוצרך לומר שישראל רצו לשוב למצרים וימרו בה' ח"ו חל עליו לומר סיבת הדבר וגילה דבר שהוציאו דבת הארץ, וטעם שהוצרך הכתוב לומר המראת ישראל, הוא להודיע טעם עכבתם במדבר מ' שנה שהיה לסיבת המראתם

ואומר **ואת כל העדה** פירוש שהשיבוהו כשהיה את כל העדה ולא יחדוהו לדבר אליו דברים הרעים בפני עצמו שנתכוונו להבאישו בעיני כל ישראל:

או ירצה על זה הדרך **וישיבו אותם דבר** האמור בסמוך, ובא הכתוב להודיע שחלקו כבוד למשה ליחד לו התשובה כחוק המלוכה ואחר כך השיבו גם לכל העדה:

או ירצה על פי מה שאמרו ז"ל במאמר שכתבנו בפסוק ראשון שנלכד משה בידם בטענת ויחפרו לנו את הארץ וגוי עד כאן. אמור מעתה שטעם שליחות ישראל היה טעם בפני עצמו וטעם שליחות משה היה טעם בפני עצמו, לזה אמר הכתוב **וישיבו אותם דבר** למשה ואהרן לדברים שאמר להם בשליחותו ואת כל העדה לדברים שאמרו להם בשליחותם:

[כז] **ויספרו לו וגו'**. דקדק לומר **לו**, שהיו מייחדים הדיבור ביחוד אליו, אבל המאמר לא היה למשה לבד אלא לכל העדה השומעים, והוא אומר **ויאמרו** ולא אמר לו:

באנו אל הארץ וגו'. פירוש שהגענו שמה לשלום ולא אירע להם תקלה, וגמרו אומר הטעם **אשר שלחתנו** פירוש לצד שעשינו מצות שליחותך נשמרנו. או ירצו לומר לצד שעשה להם לוי ששלחם היא שעמדה להם לבוא אל הארץ בשלום. ואולי כי לזה דקדק לומר **ויספרו לו** לומר שספרו דבר הנוגע למעלת משה כי זכותו עמדה להם, ואמרו **ויאמרו** הוא תשובת הארץ מה שנוגע לכללות ישראל לזה לא אמר לו:

וגם זבת חלב ודבש וגו'. אמרו וגם לצד שקדמה הודעה במדה טובה שנעשה להם נס בהליכה מוסיפין להודות גם בטובת הארץ כי זבת חלב וגו':

[כח] **אפס כי עז וגו'**. פירוש לפי שבשליחות משה שאל החזק הוא וגוי הבמחנים וגוי לזה אמרו כי העם חזק ובמבצרים יושב, וגמרו אומר **וגם ילידי הענק** וגוי פירוש שלא לחשוב כי בצרו עריהם לצד חולשתם הרי גם ילידי הענק ראינו שם ואלו אין להם פחד ודאי אם כן אין ללמוד ממבצריהם שחלשים הם:

עוד ירצה באמרו **העם היושב בארץ** כי העם היו יושבים נפוצים חוץ לערים והיו סומכין על גבורתם, וכן תמצא שאמרו ז"ל (במד"ר כאן) בפסוק עמלק יושב וגוי והכנעני וגוי שהיו יושבים בדרך חוץ לעיר, גם רמזו במאמר **היושב בארץ** שהארץ צריכה גבורי כח לעמוד בה:

[ל] **ויהס וגו' אל משה**. פירוש לפי שאין כח באדם הדיוט להשתיק המון שש מאות אלף לזה בא במאמרו כי הוא משתיקם אל משה ולא לגזירתו, וידוע כי משה מלך דכתיב (ברכה) ויהי בישראל מלך ולא ימתו שתקו לשמוע

אשר יאמר, ואמר **עלה נעלה וירשנו אותה**, פירוש גם לפי דברי המרגלים נוכל לה:

[לא] האנשים וגו'. פירוש השיבו לדברי כלב ואמרו לא נוכל וגו', והוסיפו לומר דבה בארץ לומר שהגם שהיו יכולין לירש אותה מאוסה היא לצד שאוכלת יושביה וגו':

[לב] וכל העם וגו'. פירוש ואף על פי כן אוכלתם הארץ, או ירצה בדקדוק אומרו **בתוכה** לומר כל שנתקיימו בתוכה הם אנשי מדות ובזה יוכלו חיות, אבל כל שאינם אנשי מדות עומדים חוצה לה לבל תאכל אותם הארץ:

ונהי וגו' וכן היינו בעיניהם. הודיעו בזה כי אפילו שאר האנשים הרגילים שם אינם דומים להם, והראיה כי התפלאו בהם שהם כחגבים לצד הפלאת מיעוט גופם, הא למדת שאותם הרגילים עמהם אינם בדמיון זה:

במדבר פרק-יד

[א] ותשא וגו' ויבכו העם. אומרו **העם** ולא הספיק במה שזכר הנושאים קולם, לומר כי לא כל העדה בכו בלילה ההוא אלא חלק מהם הגם שבכללות כלם נשאו קולם לדברי המרגלים אשר הפליאו להפחיד. עוד יתבאר על פי דבריהם ז"ל (סוטה לה. תענית כט.) שאמרו וזה לשונם אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות עד כאן. והוא מאמר הכתוב **ותשא כל העדה** וגו' פירוש שהיתה אז וזה גרם לעם בכיה בלילה ההוא לדורות, ואם אמר הכתוב ויבכו בלילה היו חוזרים הדברים לעדה הנזכרת אשר שמעו דברי המרגלים:

[ב] וילונו וגו' כל בני ישראל וגו' כל העדה. טעם כפל זכרון המלינים, גם שינוי הזכרון, לצד שכללות ישראל היו בכלל המלינים אבל דברים שבאו בטענה היו מפי כללות העדה הראוים לדבר בטענה עם משה ואמרו סדר בחירת הרע, חלוקה ראשונה לו מתנו בארץ מצרים, וזה נמנע מהם שכבר יצאו, ובחרו ברעה יותר ממנה שימותו במדבר, וזה ישנו במציאות כי ימיתם במדבר, למה ה' מביאם למדרגה רעה יותר למות בחרב ולשבות נשיהם וגו', וגמרו אומר **הלא טוב** פירוש אם ה' לא ימיתם במדבר מסכימין לשוב מצרימה שאפשר שלא ימיתום מצרים ותהיה נפשם להם לשלל, ולא פחדו שיגזור ה' עליהם וימיתם במדבר ולא יגיעו למצרים כי זה הוא מבוקשם כאמרו או במדבר הזה וגו':

[ו] ויהושע וגו' מן התרים את הארץ. הוצרך לומר שהיו מן התרים, לתת טעם לקריעת בגדיהם, כי האומר מי אתם יהושע וכלב לעשות מעשה זה מה שלא עשו כל גדולי ישראל, ואמר הטעם כי לא היה לצד שהחשיבו עצמן יותר מכל גדולי ישראל אלא לצד היותם מן התרים שתרו אותה וראו מעלתה ועשו ההרגשה, גם נתכוון בזה לומר כי נתכוונו בקריעתם זו כדי להרעישם לומר אלו תרו אותה וקרעו בגדיהם על מאיסתה בעיני ישראל ויכחישו דברי הממאנים :

[ז] ויאמרו לאמר. אומרו תיבת לאמר אחר שאמר אל כל בני ישראל. אולי כי לצד שגם המרגלים גם הם אמרו ארץ זבת חלב וגו' שהוא שבח הארץ וכוונתם היתה להרע להצדיק מאמר הדופי, לזה העיד הכתוב כי יהושע וכלב נתכוונו לרומם ולפאר הארץ, ותיבת לאמר כאן לשון רוממות על דרך אומרו (פ' תבא) האמרת והאמירך :

טובה הארץ וגו'. נתכוונו לסתור דברי המרגלים שאמרו ארץ אוכלת וגו', ואמרו טובה מאד מאד בין בענין פירותיה בין ביישובה, וכנגד הפלגת המניעה אמרו אם חפץ וגו' ונתנה בתורת מתנה לא בכח יגבר איש וגמרו אומר לחמנו הם :

[ח] אם חפץ בנו ה'. נתחכמו לדבר בלשון ספק, כדי שיניחו להם לגמור הדברים כי יאמרו שאין דבריהם אלא לגדר האפשרות ולא בבחינת ההחלט ולזה הניחום לומר כל הדברים ובגמרון אמרו לרגום, וכאן הבן שואל למה לא רגמו על תחלתן של דברים שהרי אין בדבריהם האחרונים תוספת ושינוי מתחילת דבריהם, אלא לצד שבתחילת דבריהם אמרו אם, היו יושבים ומצפים גמרון של דברים וכשעמדו בהן אמרו לרגום :

ארץ אשר וגומר. כאן גזירת מאמר אם חפץ :

היא זבת חלב ודבש. פירוש היא ולא אחרת כיוצא בה, והמרגלים אמרו זבת חלב ודבש היא אין תיבת היא מופלגת מהארץ שוללת מציאות כיוצא בה אלא לזכרון אשר עליו בא מאמר זבת חלב ודבש :

[ט] ואתם אל וגו'. פירוש כל הפלגות המורא ישנו בערך זולתכם אבל לא אתם, ודקדק לומר וא"ו של ואתם לרמוז אפילו אחר שהצדיקו דברי המרגלים ודברו דברים בלתי הגונים :

כי לחמנו הם. טעם שהוציאו הדבר בלשון לחם, יתבאר על פי דברי אנשי אמת שחקרו במעשה ה' אשר עשה בהרכבת הבעלי חיים שכל חי אוכל ושותה, שהיה ה' יכול עשות שיתקיימו בעלי חיים בלא מאכל, והנה לפניך מין בריה ששואפת רוח והיה לה למזון, ואם ככה היה ה' עושה היו ישראל נפנים לעסק התורה ולמצות, גם היו נמנעים מכמה מעשים בלתי הגונים אשר יסובבו מצורכי המחיה והכלכלה, ולזה הייתי מתרץ מעצמי כי רצה ה' לזכות ישראל בתרי"ג מצות אשר רובם תלויים במיני המאכל

והמשתה, התרומות, מעשרות, חלה, מצות שמיטה, ושבזריעה, ושבחרישה, ושבקצירה, וכדומה, אבל חכמי האמת (שער הגלגולים פ"ד) הוסיפו בזה טעם לשבח בדרך כלל, כי כל עיקרי הנבראים מעלין בקודש בסוד הבירורין של ניצוצי הקדושה, הן הנה המתבררים באמצעות המאכלים, ומעתה ניצוצי הקדושה יקראו לחם עם ה', גם אמרו ז"ל כי כל נברא יש בו ניצוץ קדוש, ואפילו בנבראים בלתי טהורים, והאנשים הרשעים, וגם בס"מ הרשע, אין מהם שאין בו חלק החיוני שהוא בחינת הטוב שהוא דבר המעמיד שזולתו לא יתקיים כל דבר, ובהפרד ניצוץ החיוני ממקומו יתבטל ויאבד כל הבנין, גם אמרו (שם פ"ח) כי בחינת הקדושה בטבעה להמשיך מינה כאבן השואבת ובה תשכיל להבין מאמרם ז"ל (שבת לד.) שאמרו יהיב ביה עיניה ונעשה גל של עצמות והבן. ועל פי הדברים יכוין אומרו אל תיראו וגו' כי לחמנו הם וחזרו ופירשו מין הלחם שאנו אומרים הוא סר צלם מעליהם והוא ניצוץ המחיה אותם כבר הוסר מעליהם, ועוד וה' אתנו שהוא בחינת כללות הקדושה ובה נעשה כאבן השואבת לכל ניצוצין המחיים אותם ונאבדים כלם יחד, ומעתה אין מקום לירא מהם כאומרו אל תיראום :

יג ויאמרו וגו' לרגום וגו'. צריך לדעת למה לא נרגשו במאמר ראשון שאמר כלב עלה נעלה וירשנו וגו' נוכל לה, ונראה כי לדברי כלב לא חששו לפי שדבריו בטלים מעצמן שאין עדות יחיד עומדת לגבי עדות רבים דכתיב (דברים יט) על פי שני עדים יקום דבר לזה לא חשו לדבריו, מה שאין כן כשבאו יחד דברי יהושע וכלב מעתה הורעה עדות המרגלים כי דין ב' עדים כדין מאה עדים (מכות ה:) ועדות שקולה היא זאת ואין כאן עדות לא של מרגלים ולא של יהושע וכלב וחזר הדין למה שהיה קודם שלוח המרגלים לזה חשו להם ואמרו לרגום אותם :

וצריך לדעת למה לא השכילו לדון על פי משפט התורה להכחיש דברי העשרה בדברי הבי' כיון שדין העדות הוא תרי כמאה ומאה כתרי. ואפשר שדנו ביהושע שהוא פסול לעדות במה שנוגע למשה כי היה משרתו מבחוריו :

יא ויאמר ה' וגו'. המאמר כאן בא למנוע משה מלהתפלל על ישראל, כדרך שאמר לו במעשה העגל (שמות לב) הניחה לי, כמו כן במעשה זה הקדים לומר אליו ענין האמור בסמוך כדי שימנע מלהתפלל עליהם, ולזה לא אמר לאמר :

עד **אנה ינאצוני וגו' ועד** **אנה לא יאמינו וגו'**. קשה אם הם מנאצים מה מקום להתרעם על העדר האמונה. ואולי שכנגד המרגלים אמר ינאצוני וכנגד שהאמינו להם אמר לא יאמינו בי שהבטחתים לתת להם את הארץ :

עוד לצד שהיו בישראל כת אחת מנאצים שהרשיעו ופקרו. ומה גם לדבריהם ז"ל שאמרו (סוטה לה.) בפסוק לרגום אותם באבנים וכבוד ה' וגו'

שהיו זורקים אבנים גם כנגד מעלה, וכנגדם אמר ינאצוני, וכת אחת מתפחדים מהעמים וכנגדם אמר לא יאמינו, וכנגד ב' בחינות אמר אכנו בדבר ואוריחנו, כנגד שלא האמינו אמר **אכנו** בדבר, ונתכוון לגמור כנגד המנאצים **ואוריחנו** פירוש מעולם הבא וב' גזירות אלו נתקיימו במרגלים שהכה אותם ה' בדבר דכתיב (ל"ז) וימותו האנשים וגו' במגפה ואין להם חלק לעולם הבא כמאמרם ז"ל (סנהדרין קח:) ואומרו **ואעשה אותך** פירוש ישפיע בו ובענפיו כל ניצוצי הקדושה הראוי לבא מה שלא היה בכוחו קודם, ואומרו **ממנו** פירוש שהגוי עצום יהיה מהעם המוזכר בתחלה שיטה ה' כל נשמות התלויות בעם ויטעם בשורש נשמתו של משה:

עוד יתבארו הכתובים על זה הדרך והוא לצד שכבר קדם מעשה העגל ומאמר ה' שם ותשובת משה שבה נצח את הדין ובטל את הגזירה בטענות האמורים שם, בעבור זה בא האלהים לדבר נגד טענות הראשונות, והתחיל לומר **עד אנה** פירוש אין קצבה לניאוץ האנשים האלה לומר העבר להם זאת ואפס כח הסבל, ובזה דחה גם כן לטענת משה שיאמרו מצרים ברעה הוציאם כי זה יהיה ניאוץ הגוים פעם אחת וניאוץ של ישראל אין לו קצבה, גם בזה דחה טענת זכות אבות כי אין ראוי למלך גדול ורם ברוך הוא לסבול כל כך ניאוץ מבניהם:

ותמצא שאמרו רז"ל (שבת פט:) שהשיבו האבות להקדוש ברוך הוא כשאמר להם בניכם חטאו אמרו לו ימחו על דבר כבוד שמך, שגם הם לא יחפצו בהכעסות ה' ברוך הוא, וכנגד טענות אשר הוצאת מארץ מצרים שאמר משה במעשה העגל שנתכוין לומר שלא ישוה הגוי אשר יצא ממנו להביא ראשו בעול האלהות כעם היוצא ממצרים אשר להם נעשו המסות הגדולות, לזה אמר כי לא הועיל להם מה שראו ביציאת מצרים, והוא אומרו **ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות** וגו', ומעתה אין הפרש להם לצד פרט זה אם כן אכנו וגו', ואם תאמר ומה אעשה לשבועת האבות, **ואעשה אותך** שאתה מבניהם לגוי גדול וגו', ועדיין ישנה לקושיא ובמה תהיה בטוח מהבאים תחתיהם שלא ינאצו גם הם, לזה אמר **ואעשה** וגו' לגוי גדול ועצום פירוש שיהיו הנשמות גדולות ועצומות יותר ממנו פירוש מהעם הנמצאים שיהיו קרובים לקדושה ביותר מהעם ההוא שיוכל עמוד במצות ה', ותמצא כי באמצעות נפש קדושה יסתייע עשות מעשה קודש וימאס עשות רע, ועיין מה שפירשתי בפסוק (בראשית מט) ראובן בכורי אתה וגו', והעם היוצא ממצרים לצד שהיו תוך קליפת מצרים ושמלת שבים לא נטהרו ממנה בהחלט וזה סיבה לנאץ, מה שלא יהיה כן העם היוצא ממשה:

[יג] ושמעו מצרים וגו'. צדיך לדעת למה אומר **ושמעו** בתוספת וא"ו בתחלה, היה לו לומר ישמעו מצרים, עוד צריך לדעת כוונת אומרו **כי העלית**, אם רצונו לומר ישמעו שהעלה זה אין לו שחר, כי הלא המה ראו מעשי ה' ונפלאות אשר עשה בתוכם. ועוד מה יסובב הריגתם לשמיעת מצרים שהעלה בכחו וגו', ואם הכוונה היא לציין מי הם מצרים אשר ישמעו ואמר אותן אשר העלית בכחך וגו' קשה וכי יש מצרים אחרים

לטעות בהם, ולו יהיה שיש מצרים אחרים עם כל זה מן הסתם אינו חוזר אלא על מצרים הידוע:

ונראה שהכוונה היא במה שנעיר על משה עליו השלום למה לא הזכיר טענות שטען לפני ה' במעשה העגל, והגם שפירשתי בפסוק עד אנה ינאצוני וגו' שה' סתר טענה זו בטענת נלאתי נשוא גם לצד שאין לניאוץ זה קצבה, עם כל זה היה למשה להזכיר זכות אבות בצירוף הטענות שהזכיר כאן שבהם נצח הדין כאשר אבאר. אכן משה עליו השלום נתחכם בנועם דבריו שאמר ושמעו בתוספת וא"ו לומר מלבד טענות הראשונות שאמר כשהתפלל על מעשה העגל שחוזר הוא וטוען ומוסיף עליהם להשיב על מאמר ה', והוא אומרו **ושמעו מצרים** וגו', ונתן טעם לדבריו שאמר הדבר בהחלט שישמעו ואם תאמר מי אמר לך שישמעו ודאי ואפשר שלא ישמעו, לזה אמר **כי העלית בכחך הגדול** וגו' ודקדק לומר **מקרבו** לומר שהגם שנסי מצרים היו ידועים לכל עם כל זה ישתנה הדבר לאותם שהיו בקרבם ואומה כזו לא תמנע מחקור מהנעשה מישראל וענייניהם, ולזה אני מחליט שידעו אשר יעשה מהם בדקדוק, וכפי זה תיבת כי היא נתינת טעם למאמר ושמעו:

עוד ירצה על זה הדרך שבא ליתן טעם למה לא חש אלא לשמיעת מצרים ולהנסבב ממנה ולא לשאר העמים, לזה אמר **כי העלית בכחך** וגו' פירוש הם שידעו אומה זו שאין בה יכולת ולא יכלה עלות ממצרים אלא בכחך הגדול כשישמעו שמתו כאחד הגם שה' יקיים הבטחתו ויכניס לארץ זרעו של משה אף על פי כן יתלו כי המשפחה ההיא היה בת כח היכול עמוד מפני יושב הארץ, וזה הוא מדברים הרגילים כי אומה חזקה תמשול בלמטה ממנה, אבל העם היוצא ממצרים שאין לו אלא כח ה' לא היה כח בה' ח"ו להביאם, והוא מה שדקדק לומר **העלית בכוחך את העם הזה** מראה באצבע העם היוצא שלא היה בו כח זולת כח עליון לשלול עם הבא במקומו שאין ממנו מופת לסתור טענת מבלתי יכולת ה', ומיחוש זה אינו אלא מצד מצרים אבל שאר האומות אם לא היה טעם שמצרים ידעו העם ואיכותו לא היה חילול ה'. נמצאת אומר מתוך דברי משה ב' דברים מוכרחים האי' שישמעו מצרים הנעשה מישראל, והב' כי מצרים ידעו שישראל אין בהם כח לעמוד במלחמות גדולות זולת כחו יתברך:

{יד} **ואמרו אל יושב וגו' שמעו וגו'**. צריך לדעת מה יאמרו ליושב הארץ, ואם כוונתו לומר שיאמרו מבלתי יכולת ה' ח"ו להם, היה לו להסמיק הדברים על זה הדרך אל יושב וגו' מבלתי יכולת ה' והיה לו להקדים מאמר שמעו וגו' או לאחר:

אכן כוונת המאמר הוא על זה הדרך **ואמרו** וגו' פירוש כשישמעו מצרים יתלו הדבר לטעם יושב הארץ פירוש לצדם היה הדבר, ולהיות שיש כאן ב' דרכים, האחד הוא שלא היה העם ראוי לכל כך מעלה בעיני ה' להאביד לפניו יושב הארץ גוים גדולים ועצומים, והגם שאבדה מצרים בשבילם אין למידין ממצרים ליושב הארץ ז' גוים גדולים ועצומים ולא היו כל

כך אהובים אצלו עם בני ישראל אז לאבד מפניהם עמים רבים, והבי' הוא שה' היה חפץ בעם ואוהבם אלא שלא השיגה ידו חס ושלוש ליושב הארץ, לזה אמר **שמעו כי אתה ה' בקרב וגו'** פירוש לא יאמרו שהסיבה שנולדה מיושב הארץ הוא לצד שגם הם אהובים וחביבים אצל הבורא ברוך הוא כנז' שהרי שמעו חביבו' ישראל אצלך כי אתה ה' בקרב העם אשר עין בעין וגו', הרי נפלאה אהבתם לה' ופרסם כי שמו הגדול נקרא עליהם, ואילו היה יכול לעשות עמהם טובות לא היה נמנע ממיחוש אומות שלא באו לכלל חלק מריבוא מאהבת ישראל גלוי לכל העולם, ומעתה כשתמית את העם הזה לא יתלו הדבר לצד מיעוט השגת אהבתך בהם ואם תעשה את הדבר הזה והמתה וגו' ואמרו וגו' :

[טו] והמתה וגו' כאיש אחד וגו'. גילה דעתו עליו השלום בזה שאינו מבקש שיסלח ה' על החטא אלא שלא יבא לידי חילול השם, ורמז בדבריו כי ההרגש שממנו יומשך האמור בדבריו הוא דוקא אם ימיתם כאיש אחד אבל מעט מעט לא יורגש הדבר, וכן מצינו שעשה ה' :

ואמרו הגוים וגו'. פירוש לא מצרים לבד אלא כל הגוים ששמעו שמעך, **לאמר** פירוש לשון מעלה ורוממות רום יכולת ה', עתה יאמרו מבלתי וגו' ויתהפך קידוש ה' לחילול ח"ו בפי כל העמים, ולזה דקדק לומר **ואמרו** בתוספת וא"ו לומר כי מלבד מצרים וכו' גם כל הגוים. עוד טעם אומרו **לאמר** לצד שאין ידוע מבטא הדברים הנאמרים מהגוים וסדרן, לזה אמר ואמרו אמירה שהכוונה בה לומר מבלתי וגו'. עוד אומרו **לאמר** פירוש הגם שלא יצדיקו הם עצמן הדברים בדעתן אף על פי כן יאמרו המתחייב מהמעשה, וזה הוא שיעור הענין ואמרו וגו' ודבר זה אין בו אלא אמירה לבד ולא הצדקת הדברים בדעתם :

[טז] מבלתי יכולת ה' וגו'. פירוש או שאין בו כח ח"ו כנגד יושבי הארץ, או על דרך אומרו (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים פירוש שאפס היכולת שהיה קודם לזה ח"ו, ויש בזה חילול ה' גדול :

העם. בא מאמר זה לסתור טענת הכנסת זרעו של משה, ואמר כי חילול ה' יהיה גם בזה כל שלא מכניס העם הזה, וכמו שכתבתי בפסוק ושמעו מצרים, וכח טענת משה היא שהגם שהם מנאצים אותו אם יהרגם בבת אחת יש חילול ה' גדול בכל העולם, ואולי כי הוא זה שרמז הכתוב בתחילת דברי משה שאמר **ויאמר משה אל ה'** פירוש אמירה זו היתה לסיבת דברים הנוגעים אל ה' כדי שלא יתחלל שמו ח"ו :

וישחטם במדבר. טעם שדבר בלשון זה, לרמוז את אשר יגשימו הדברים באלהי עולם, והטעם כי כשתהיה הסיבה כי ח"ו הוגבל בכח הנה הוא בגדר הגשם ח"ו :

[יז] ועתה יגדל נא וגו'. יש להעיר א' אומרו **ועתה.** ב' אומרו **יגדל** משמע שיעשה איזה דבר שבו יגדל עוד ולא מצינו שעשה דבר בענין זה להתגדל.

ג' אומרו **נא** אם הכוונה היא עתה הלא אמר עתה יגדל ואם לשון בקשה למה לא הקדימה. ד' אומרו כאשר **דברת** מה דבר ה' והיכן דבר. ה' תיבת **לאמר** למי יאמרו הדברים :

אכן לצד שנתחכם משה בטענה הנשמעת כי יש חילול ה' גדול בהמיתם הוסיף לדבר כי עתה יש יתרון לגדולתו יתברך אם ישוב מחרון אפו ויכנסו ישראל לארץ מה שלא היה מקודם ענין זה, והוא שאחר שספרו המרגלים הפלאת תוקף הארץ וגבורת הגבורים ואף על פי כן הורישם לפני ישראל בזה יגדל כח ה', ואומרו **כאשר דברת** הוא מאמר שלח לך וגו' אשר אני נותן לבני ישראל ופירשנוהו במקומו שנתכוון במאמר זה כי הוא מושלל מבחינת ההשגה כפי בחינת היכולת אלא בתורת מתנה אשר הוא הבורא נותן לבני ישראל כמו שכתבנו שם, ופרט זה אמר ה' אליו לאמר לישראל והוא מאמר דברת לאמר :

ואומרו נא פירוש עתה, וכפל לומר ב' פעמים עתה, יתבאר על פי דבריהם (ב"ר פכ"א) שאמרו אין ועתה אלא תשובה, ולפי שאמר משה לפני ה' הדברים שאין כדאי ליאמר על האדון הגם שהיה אומר דברי הגוים ולא דברי עצמו ח"ו אף על פי כן אינו מן המוסר, ותמצא כיוצא בדבר שהשומע ברכת ה' מפי עדים הגם שאינם אלא מעידים מה שאמר הרשע המברך אף על פי כן קורע השומע (סנהדרין ס.), וכמו כן כשאמר משה מאמר הגוים נגד כבודו יתברך התודה ועשה תשובה על שהוציא מפיו דברי זלזול כנגד הבורא ברוך הוא והוא מאמר ועתה. גם רמז הכתוב במאמר **ועתה** שיקח תשובתם של ישראל, ואומרו **יגדל** נא על דרך אומרם ז"ל (ברכות לד:) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, והטעם שיותר מתקדש שמו יתברך כשמטיבים הרשעים את דרכיהם, והוא אומרו **יגדל נא** פירוש יהיה יותר גדולת ה' עתה כשיחזרו בתשובה אחר המרד, גם רמז בתיבת נא על דרך אומרם (אבות פ"ד מי"ז) יפה שעה אחת בתשובה וכו' :

עוד יתבאר הכתוב על זה הדרך **ועתה יגדל** פירוש מה שאני מבקש מה' לא להחליט המחילה לכל המנאצים אלא ועתה יגדל נא כח ה' פירוש להתנקם מהמנאצים הרשעים שהם המרגלים, כי כשה' עושה משפט ברשעים שמו מתגדל ומתרום, ואומרו כאשר **דברת** הוא מה שאמר (י"ב) אכנו בדבר ופירשנוהו במקומו באחד מהדרכים שחוזר למרגלים, ודקדק לומר נא פירוש עתה בשעת מעשה העבירה ולא יתלה להם זמן, וכמו שכן היה דכתיב (ל"ז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה', ועיין מה שפירשתי שם, ואומרו **לאמר** אולי שבקש משה מה' שיאמר הדברים להם קודם שימותו כדי שיראו ויחתו. או ירצה **לאמר** לישראל ראו אלו שדברו שקר מה עלתה בידם להחרירם לבל ישובו להכעיס, וכן אמר דוד (תהלים ט) בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה. ורמז בראשי תיבות **ועתה יגדל נא כח** שם אלהים, ושם אדני שרשם הכתוב גם כן יגיד משפט, ואחר כך חזר לעורר הרחמים על כללות העם דכתיב סלח נא לעון העם הזה :

עוד נתכוון משה במאמר **ועתה** וגוי' על מה שאמר אליו ה' ואעשה אותך לגוי גדול ועצום, שהגם שינחם ה' מהרעה אשר אמר לא מפני זה ישוב ה' מדברו הטוב, ותמצא שאמרו ז"ל (מכות יא.) קללת חכם אפילו על תנאי וכו' ומכל שכן ברכה ומכל שכן דברי אלהים חיים, והוא אומרו **ועתה** פירוש וגם עתה יגדל נא כח ה' שדיבר לאמר ואעשה אותך לגוי גדול לקיים גוי גדול שישנו עתה ויגדיל עשות להוסיף גוי גדול ממשה, ותמצא שכן היה דכתיב ובני רחביה רבו למעלה ואמרו ז"ל (ברכות ז.) למעלה מס' ריבוא, ודקדק לומר דברת לאמר, לצד שבעת אשר דבר קשות כנגד ישראל האמיר את משה במדה טובה, לזה אמר דברת דבור קשה לישראל, לאמר אמירה רכה למשה:

עוד ירצה **כאשר דברת** שיהיה לגוי גדול, ואמרו **לאמר** פירוש כנגד מה שאמר ועצום ממנו שתהיה בחינתם חזקה יותר מהם:

ויש לנו לחקור זאת למה לא שאל משה דבר זה כשאמר לו כן כשעשו העגל כי גם שם נאמר לו (שמות לב) ואעשה אותך לגוי גדול, ואפשר כי כאן בא בטענה לפי שיצא הדבר מפי עליון שני פעמים, והוא מה שדקדק במאמרו **כאשר דברת לאמר** פירוש דברת במעשה העגל ואמרת עתה במעשה המרגלים:

עוד נראה שבמאמר ראשון לא אמר ה' אלא ואעשה אותך לגוי גדול ולא אמר ועצום ממנו, ולפי אחד מהדרכים שפירשתי במאמר ועצום ממנו הכוונה היא שהגוי גדול שיהיה ממשה הוא מהעם עצמו כמו שכתבתי, ולזה אחר שהתפלל שתעמוד העטרה במקומה בעם היוצא ממצרים חש על טובתו שאמר אליו ה' ואעשה אותך וגוי' שתתבטל כי ה' לא אמר לעשותו גוי גדול אלא מהעם, לזה אמר **יגדל נא כח ה' וגוי'**, מה שאין כן במעשה העגל לא אמר ה' אלא ואעשה אותך לגוי גדול, מן הסתם הגם שחזר בו ה' וניחם על הרעה אשר דבר על עמו לא מפני זה יתבטל הטוב אפילו היה על תנאי ויטע ה' ברוך הוא נטעי נשמות חדשות לפרות ולרבות, ואולי כי זו היתה כוונת דבריהם ז"ל שאמרו (שם לב.) שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא כסא של גי' רגלים לא יכול לעמוד של רגל אי' וכו' ישראל שיש להם גי' עמודים וכו' עד כאן. וקשה וכי משה לא מהם הוא שיאמר על בניו שהם של רגל אחד, ולדברינו יוצדקו הדברים לצד שהגוי העומד ממשה הם נטעי נשמות שלא באו מאברהם יצחק ויעקב וכפי זה אין להם אלא רגל אחד:

עוד נראה טעם שהתפלל כאן לצד שהובטח בגוי היוצא ממנו שיהיה עצום במדרגת הקדושה וטהרה שלא ינאץ ה' לזה הוא שהתפלל יגדל כח ה' על פרט זה, ודקדק לומר יגדל נא פירוש שמצינו (ברכות לג.) שבחירת מעשה הטוב אינה ביד הקדוש ברוך הוא, **ועתה יגדל נא כח ה'** אפילו בבחינת דבר זה להמציא נפש נוטה למעשה הטוב:

יח ה' **ארץ אפים**. צריך לדעת למה לא אמר לפניו כל הייג מדות הנאמרים בפרשת כי תשא, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל בראש השנה פרק א' דף י"ז וזה לשונם ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה עד כאן. ובפרשת תשא (שמות לד ו) כתבתי דברי הרא"ש ז"ל בזה ומה שעלה בידי בפירוש הענין, הא למדת שמדת רחמים הראשונה הוא קודם שיחטא, לזה כאן שהיה צריך משה למדה שאחר החטא לזה לא אמר אלא ה' פעם אחת:

ולהר"ן גאון שהביאו דבריו התוספות (ר"ה יז): והרא"ש שה' ראשון אינו מחשבון המדות אלא מודיע מי הוא הקורא, כפי זה יש טעם נכון למה לא אמר משה כאן אלא פעם אחת ה', אלא דקשה איך יחלוק הר"ן על דברי רבות ינו:

ואפשר לפרש הדברים לפי דברי הר"ן כי מה שאמרו קודם שיחטא ואחר שיחטא פירוש שה' רחמן אפילו אחר שיחטא האדם כמו שהיה רחמן קודם שיחטא ואין חידוש לרחמים אלא אחר החטא, וכפי זה אין קושית הרא"ש שהקשה קודם החטא למה צריך לרחמים כי כפי האמת כן הוא, גם דילג ג' מדות אל, רחום, וחנון, לצד שג' מדות אלו צריכין להם מי שחסר הצלה מצרה או מי שחסר טוב או מי שנתון במכאובים ועתה לא הוצרך בתפלה למדות אלו, והתחיל מארץ אפים להאריך אפו גם לרשעים, וכדבריהם ז"ל שאמרו (סנהדרין קיא.) כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה כותב ארץ אפים וגוי יעויין שם דבריהם, הרי כי לארץ אפים קרא, גם אמר רב חסד להטות משפטם כאומרם ז"ל (ר"ה שם) רב חסד מטה כלפי חסד, ולא הזכיר אמת ולא נוצר חסד לאלפים כי אינו צריך למדות אלו על מה שלפנינו, והזכיר נושא עון ופשע כי להם צריך, ולא הזכיר וחטאה שלא היו אז שוגגין אלא מזידין, והזכיר כל שאר המדות לצד שהם מדות שנוגעות למה שלפניו:

כ **ויאמר ה' סלחתי כדברך**. פירוש לא סלחתי על העון בהחלט אלא כדברך שלא אהרגם כאחת מהטעמים שרשם במאמרו שלא יאמרו מבלתי יכולת וגוי, אבל על כל פנים יעשה בהם משפט באריכות אפים, והוא מאמר הסמוך **כל האנשים וגוי אם יראו את הארץ וגוי**, ואמרו **חי אני** פירוש נשבע בחיי המלך כביכול, גם נשבע ואמר וימלא כבוד וגוי פירוש כן ימלא כבוד ה' את הארץ עד שנעשה זה, והוא גם כן שבועה על הדבר:

עוד נראה לפרש הכתוב על זה הדרך **סלחתי כדברך** פירוש לצד דברך שחלית פני, ולצד שנאמר בדברי משה מיחוש מאמר הגויים מבלתי יכולת ה' וגוי ופירשנו במקומו ב' דרכים הא' כי אין אלהים ח"ו עוד, והב' שאין בו כח נגד יושבי הארץ, לזה אמר **ואולם חי אני** פירוש כנגד מה שיאמרו שאין בנמצא המציל ח"ו ואמר חי אני, וכנגד מה שיאמרו שאין בו כח ח"ו לעמוד בפני יושבי הארץ אמר **וימלא כבוד ה' את כל הארץ** פירוש במעשה אשר יפליא לבסוף בא' ושלשים מלכים הגם שיעשה זה לזרעו

של משה, והכוונה בדברים אלו לומר שלא עשה אלא לכבוד משה שבקש ממנו סליחה ולא למיחוש מאמר הגוים :

{כב} **ולא שמעו בקולי**. פירוש לצד ששמע עם קול אלהים חיים פנים בפנים דבר ה' עמהם לזה יקפיד על שלא קבלו ולא חשו על קולו יתברך אשר שמעו :

{כג} **אם יראו וגו' וכל מנאצי וגו'**. צריך לדעת למה הוצדך לפרש המנאצים מנין יעלה על הדעת שלא יהיו בכלל הגזירה שהוצרך לפרטם. ואפשר כי לפי שה' אמר וינסו אותי זה עשר פעמים שזה יגיד כי כל שלא ניסה עשר פעמים והם אותם שיצאו ממצרים פחות מכ' אינם בכלל הגזירה, לזה הוציא המנאצים מהכלל שהגם שיהיה בהם שלא ניסו עשר פעמים נחתמו בגזירה זו, ומנאציו הם המרגלים או אותם שהיו זורקין אבנים בענן ה' כדברי רז"ל (סוטה לה.) :

גם נתכוין הכתוב לרשום פרט חדש במרגלים שלא יהיו ראויים לארץ פירוש שלא יטלו חלק בה, וכמו שאמרו במסכת בבא בתרא דף קי"ז שבניהם של מרגלים לא נטלו חלק המרגלים בארץ אלא חלק אבי אביהם עד כאן. מה שאין כן כל הדור ההוא שנטלו חלקם בניהם, ופירוש יראוה פירוש שלא יהיו ראויים לה, ולזה גמר אומר **ועבדי כלב וגו' וזרעו יורישנה**, וידיעת ההפכים מושכלת מהנאמר :

{כד} **ועבדי כלב עקב וגו'**. צריך לדעת למה לא הזכיר אלא כלב ולא יהושע, גם כוונת אומרו **היתה** רוח אחרת עמו, גם אומרו **וימלא אחרי**, גם אומרו **והביאותיו** בתוספות וא"ו בגזרת הכתוב :

אכן פירוש הכתוב הוא על זה הדרך **ועבדי כלב** וטעם שאני קורא אותו עבדי הוא עקב פירוש שכר אשר היתה רוח אחרת עמו, שהגם שיהושע גם כן לא ניאץ ה' עם המרגלים אף על פי כן זה היה לו סיבה תפלת משה הצילתו מיצר הרע ומכוחותיו שהם המרגלים לבל יטעוהו מה שאין כן כלב שנכנס בגדר סכנת יצר הרע וחברתו הרשעה ותחל רוח רעה לפעמו, והראיה שהלך ונשתטח על קברות האבות, והוא אומרו **רוח אחרת עמו** ואף על פי כן **וימלא אחרי** פירוש השלים אחר רצונו יתברך, ודקדק לומר בדרך זה לצד שיש באדם ב' יועצין יועץ רע ויועץ טוב ללכת אחרי ה' והוא השלים ומילא אחרי חלק ה', וזה הוא על דרך אומרם ז"ל (קידושין לט.) מי שבאה עבירה לידו וניצול ממנה נותנין לו שכר כעושה מצוה, וזה אינו ביהושע כי לא היתה רוח אחרת עמו להטעותו מדרך השכל כי משה מנעו, ויש כח בתפלת הצדיקים גם לבחינה זו בסוד (שמואל ב כג) צדיק מושל יראת אלהים והבן. אשר על כן זכה כלב שיקרא עבד ה' כמשה רבינו עליו השלום :

והוסיף עוד לומר מלבד המעלה הנזכר עוד והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה פירוש להתפלל על עצמו, וכאן רמז התעצמותו עד שמילא אחרי ה',

וכוונת הטבה זו היא שלא בלבד שלא נכנס בגדר הגזירה אלא הבטיחו בחיים, שהגם שהיה בן ארבעים שנה אז וגזר ה' שישבו ארבעים שנה במדבר הבטיחו שיחיה עד בואו שמה, והוא אומר **והביאותיו** הרי הובטח בחייו ארבעים שנה מה שלא נעשה לשום צדיק בעולם:

ואולי כי לזה הקדים לקרותו עבדו לומר שהגם שיודיעהו הבטחת החיים ארבעים שנה לא יזור אחר מעבודת ה' לצד שארץ יום קיצו, וכבר פירשתי (בחפץ ה' שבת ל') במעשה חזקיה שהוסיף לו ה' ט"ו שנה שנשאלתי ישוב מאמרם ז"ל שהשיב ה' לדוד כששאל ממנו הודיעני ה' קצי ומדת ימי וגוי ואמר לו גזירה היא מלפני שאין מודיעין לו לאדם קיצו וכו' עד כאן. ולמה הודיע ה' לחזקיה, והשבתי כי דוקא קץ שהאדם מביא עמו החרוץ דכתיב (איוב יד) אם חרוצים ימיו אבל תוספות ימים לא נכלל בכלל גזירה זו, וחפץ ה' להודיע על דרך אומרם בגמרא (שבת י): בפסוק לדעת כי אני ה' מקדשכם שהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, לזה מודיע ה' חסדו כשמוסיף ימים על ימי אדם, והוא מאמר והביאותיו וגוי, וכן תמצא שאמר הכתוב ביהושע סימן י"ד ויאמר אליו כלב וגוי ועתה הנה החיה ה' אותי כאשר דבר והם דברינו עצמם. ואמר עוד **וזרעו יורישנה** לומר כי עשה ה' חסד זה גם לזרעו:

עוד יתבאר הכתוב על זה הדרך עקב אשר עשה ב' דברים טובים, א' היתה רוח אחרת עמו פירוש שלא הלך אחר עצת המרגלים, והב' וימלא אחרי שהשתיק העם וסתר דברי המרגלים, ושתיים שלם לו ה', אחד והביאותיו וגוי, ב' יורישנה, וטעם שלא הזכיר יהושע, לצד שהוא זכה מצד תפלת משה ולא הוצרך להתעצם מכחו:

[כה] והעמלקי והכנעגי וגוי. כוונת הודעה זו כאן, גם תוספת וא"ו, לצד שהחליט ה' שכל הדור לא יבואו לארץ וימותו במדבר והוא אמר שלא ימיתם כאיש אחד ולזה צריכין להתעכב במדבר זמן ארוך כמו שכן גילה הדברים בסמוך, ויש צד לומר שישבו שם כל הזמן ההוא, לזה אמר **והעמלקי וגוי** פירוש ואינם יכולין להתעכב במקום זה שאתם עלולים ליפול לפניהם, על דרך אומרם (ב"ר פ' צ"א) השטן מקטרג בשעת הסכנה, לזה **מחר פנו** וגוי, והגם שמצינו שישבו אחר כך שם ימים רבים דכתיב (דברים א) ותשבו בקדש ימים רבים ואמרו ז"ל (בסדר עולם) י"ט שנה, זה היה בחזרה, שאז כבר נתצמצם והוקטן העון אשר לא כן קודם, ובזה מצאנו טעם למה לא נתעכבו אז שם מה שנתעכבו אחר כך; וטעם אומר **והעמלקי** בתוספות וא"ו לקשור הדברים עם תחלת הדיבור של אם יראו וגוי שמוסיף עוד גזירת המסעות כאומרו מחר פנו שהוא"ו נמשכת עם מאמר מחר פנו:

[כו] וידבר ה' וגוי. שיעור הדיבור יגיד כי עתה מתחיל לדבר אליו ה' בענין זה ולא כן הוא שהלא כבר דיבר ה' דברים רבים בזה כאמור בסמוך. אכן לצד שהדברים שעברו מה' למשה עד עתה היו דברים בינו לבין משה לא בשליחות לישראל, והמשכיל במה שפירשנו יצדיק הדברים שלא היה

אלא כמלך שמדבר עם עבדו בדברים שרצונו לעשות, ולזה לא אמר שם לאמר כל עיקר, וכאן מתחיל לדבר אליו דברי שליחות לישראל ולזה אמר **וידבר ה' וגו' לומר לישראל הדברים ככתבן** :

[כז] עד מתי לעדה וגו'. הם המרגלים, וכן אמרו במשנה דסנהדרין (קח). ואומרו **את תלונות בני ישראל** הם שאר העדה, ואומרו **עד מתי**, נתכוון לומר שעדיין היו מפחידים ישראל לסור מאחרי ה' ולזה קראם עדה רעה לומר שעודנה ברשעה עומדת, ואומרו **אשר המה מלינים עלי** פירוש מלבד רעת עצמן עוד מלינים ישראל עלי :

את תלונות בני ישראל וגו' שמעתי. הוצרך להודיע ששמע, לומר כי לא שמע אלא תלונות בני ישראל ולא דברי רשע המרגלים, ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך את תלונות בני ישראל אשר המרגלים מלינים עלי שמעתי פירוש תלונות בני ישראל לא הלנת המרגלים, כי דברי המרגלים עצמן נמאסו ומנעם מבוא לאזניו :

[כח] אמור וגו' כאשר דברתם באזני וגו'. כאן ביאר דבריו שעל בני ישראל הוא אומר שהם אותם שהגיעו דבריהם ושמעם ה' באזניו לאלה הוא שהגביל זמן מבן עשרים וגו'. אבל המרגלים לא באה להם הודעת הגזירה כי לעיני כל ישראל שם שם ינגפו מיתה משונה כמו שכן היה :

[כט] מבן עשרים וגו' אשר הלינותם. צריך לדעת כוונת אומרו **אשר הלינותם**, ואם רצה לומר על אשר הלינותם חסר תיבת על, גם לא היה צריך לומר שכבר אמר את תלונות וגו' שמעתי וגו' :

ונראה שכוונת הדברים היא לצד שאמר ה' מבן עשרים שנה חש שיבינו שכוונת הדברים היא כל מי שהיום בן עשרים, וכפי זה נכללים בכלל הגזירה גם מי שיצא ממצרים פחות מעשרים כיון שבשנה ב' באו לכלל כ', לזה אמר **אשר הלינותם** פירוש מזמן שהתחילו להלין, ושיעור הכתוב הוא אותם שהלינו עלי מבן עשרים, וכפי זה חוזר להלנה ראשונה כשיצאו ממצרים שאם על הלנתם אז לא היה צריך לדייק דבריו ולומר בן עשרים בזמן ההלנה כיון שהוא מדבר באותו זמן שהוא זמן שהלינו, והוא מה שאמר למעלה וינסו אותי זה עשר פעמים הא למדת כל שהיה בכלל עשרים בחטא ראשון הוא שנכלל בכלל הגזירה, ואולי כי דיוק זה לא הרגישו בו הדור ההוא וחשבו הדברים כפשטן שבאה הגזירה על אותן שהיו אז בן כ', ולזה שנת המ' כשיצאו לחפור בליל ט' באב ולא מת מהם א' ובדקו ב' וי"א וי"ב וי"ג וי"ד ועשו יום ט"ו שמחה (פתיחתא איכה רבה), וקשה למה חשבו שימותו עוד אחר שהיו ידועים אותם שהיו בן עשרים כשיצאו ממצרים ומה מיחוש עוד להם לגזירה, אלא שהם חשבו שהגזירה היתה על אותן שהיו אז בן כ' :

ואולי כי גם ה' אמר דבריו שקולין כמנהגו שאומר דברים סובלים ב' דרכים אם זכו יהיה לטובה לא זכו וכו', וכן תמצא כשאמר לאדם (בראשית

ב) ביום אכלך ממנו מות תמות הזכיר יום סתם תוכל לומר יומו של אדם ותוכל לומר יומו של הקב"ה אלף שנה וכשעשה אדם תשובה הטה ה' הכוונה לזכות שהוא יומו של הקב"ה, כמו כן במה שלפנינו נתכוון במאמר **אשר הלינותם** ב' דרכים, א' על אשר הלינותם, וא' הוא הבדל להתחלת ההלנה כדברינו, אם זכו יתפרש הדבר לזמן יציאה כדברינו, ואם לא זכו תתקיים הגזירה גם על אותם שהיו כשיצאו פחות מכ', ומה שאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ידבר על רוב המלינים, ולזה כשראו בשנת המ' שלא מת אחד מהם עשאוהו יום טוב על שנתבטלה הגזירה מעל אותם שיצאו פחות מעשרים והיו בשעת הגזירה בן עשרים :

לא **וטפכם אשר וגו'.** לצד שאמר כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם והם דברו גם על טפם רעה, לזה בא ה' והוציאם מהכלל ואמר וטפכם וגו' והבאתי וגו', ואמר **והבאתי** בתוספת וא"ו, לומר מלבד שלא יהיו לבז אלא עוד להם טובה שיביאם ה' אל הארץ וגו' :

לב **ופגריכם אתם וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר כן אחר שכבר אמר במדבר הזה יפלו פגריכם, ואפשר שנתכוון לומר שלא יכניסו בניהם עצמותם לארץ כמו שהעלו עצמות יוסף ועצמות השבטים לארץ אלא יפלו במדבר :

עוד נראה שיכוין לומר שמלבד שיפלו פגריהם כמו שאמר למעלה פירוש שיפלו פגרים מתים, אמר עוד שהגופות גם כן תהיה להם נפילה במדבר שיהיו ביד ס"מ שר המדבר, שאין לך נפילה גדולה מזו כידוע ליודעי מדע, ולזה דקדק לומר ופגריכם אתם יפלו שאחר שקראם פגרים אמר יפלו, ואם על המיתה הוא אומר היה לו להקדים הנפילה שהיא הסובבת בהם שם הפגר וכמו שאמר למעלה יפלו פגריכם, אלא ודאי על השפלת ונפילת הגופות אחר מיתה הוא אומר, ודקדק לומר **אתם** שלא יבינו מאמר פגריכם שבא לומר על בני בניהם שגם עליהם יאמר בכינוי כי הבן חלק מאביו, לזה אמר אתם :

וחכמי קאשטיליה המגורשים שמעתי משמם שפירשו שחוזר על משה ואהרן שגזר ה' עליהם גם כן שימותו במדבר, ולזה אמר תיבת **אתם** למשה ואהרן שעמהם הוא מדבר, ונתן ה' טעם לדבריו במה שגמר אומר אם לא זאת אעשה לכל העדה וגו' יתמו ושם ימותו על דרך אומרם ז"ל (במד"ר פי"ט) בפסוק ויתא ראשי עם שטעם שנקבר משה בעבר הירדן להביא דור המדבר לעולם הבא, ולזה אם לא היו מתים משה ואהרן במדבר לא היו חיים דור המדבר, וזה דרך רמז, כי ודאי שלא יאמר פגר על משה ואהרן שגופן זך כמלאכים, גם לא יאמר לשון נפילה על ב' מאורי עולם :

לה **אני ה' דברתי אם לא וגו'.** צריך לדעת מה כוונת מאמר **אני ה' דברתי** הלא יודעים אנו כי ה' הוא המדבר, עוד מה כוונת אומרו **אם לא זאת וגו'**, ומה הוא אומרו **ושם ימותו**. אכן ירצה על זה הדרך אני ה' שהוא מדת החסד והרחמים גם היא הסכימה על המשפט כתוב, והוא אומרו

דברתי דברים קשים אלו, ואם תאמר איך תסכים מדה זאת על הצרה לישראל, לזה אמר אם לא זאת אעשה, ואאריך עמהם להטיב יודע אני תכליתם שיאבדו מעולם הזה ומעולם הבא, על ידי ניאוציהם אשר יוסיפו לחטוא, והוא אומרו **במדבר הזה יתמו** פירוש כולם יהיו כלים בשלימות, ושם לעולם הבא ימותו, לזה דבר ה' משפט זה שימותו במדבר ולא יתמו כי בניהם הקים תחתם, וגם לעולם הבא לא ימותו כמאן דאמר (סנהדרין קח.) יש להם חלק לעולם הבא, ומעתה רחום הוא בדין זה :

[לו] והאנשים אשר שלח וגו'. כל הכתוב מיותר שכבר השמיענו כי משה שלח האנשים וגו' וכל מה שאמר הכתוב, ואולי כי לצד שרצה לומר הכתוב המשפט שנעשה בהם תכף ומיד, ויאמר האומר והלא מדת ארך אפים ישנה גם לרשעים ולמה לא האריך ה' אפו קצת לאלו, לזה סדר הפלגת חטאם שמנעו אריכות אפים, דע כי לצד ה' דברים יחרה אף ה' ויתנקם מהרה. א' האדם גדול וחשוב כי ימרוד בקונו לא יאבה ה' סלוח לו שאינו דומה לאדם בינוני כי יחטא. ב' אדם שחברתו נאה וחסודה והוא מתעוות והולך בדרך לא טוב. ג' כשיהיה לאדם הרגש גדול להעירו לבל יחטא וכמעשה אותו שטפחו לו ציציותיו על פניו וכו' (מנחות מד.) ולא יחוש להערה. ד' אם חטא והחטיא את הרבים. ה' אם יהיה חטא גדול ורחוק מטבע הרגיל, כמעשה אמון שאמרו לו יש לך הנאה וכו' (סנהדרין קג:):

והודיע הכתוב כאן טעם שלא האריך ה' אפו להם שבהם נתקבצו ה' דברים המפליגים מדת ארך אפים, והתחיל לומר כנגד הא' **והאנשים**, ואמרו ז"ל (במד"ד כאן) כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות כי ראשי אלפי ישראל המה, וכנגד חברת משלחם אמר **אשר שלח אותם משה** בשליחות מצוה לחפור את הארץ, הרי כי הם שלוחי חברה ומחברת משה יחשבו, וכנגד ג' אמר **וישובו** פירוש שנעשה להם נס עצום ששבו ולא נאבדו בהליכתם וצא ולמד מאומרים ז"ל (תדא"ר פכ"ט) מהעובר עליהם מהענקים ולא נגעה בהם יד אדם, וזה היה מספיק להעירם לבל עשות רשע ויכירו כי גדול אלהינו אשר הראם נפלאותיו, וכנגד ד' אמר **וילינו כל העדה** פירוש חטאו הם והחטיאו הרבים, וכנגד ה' אמר **להוציא דבה על הארץ** מי זה אמר ותהי שיאמר על הארץ כלילת יופי כי רעה היא אין לך רשע רחוק מעשות כזה כי איך מין האנושי יעזו פניו כל כך לדבר דברים הפכיים בתכלית ההפכיות לומר דבה רעה על השלימות הטוב, אשר על כן חרה אף ה' והרגם מיד ולא האריך אפו להם :

[לז] וימותו האנשים מוציאי דבת וגו'. פירוש והם מוציאי דבה מתו, על דרך אומרו (תהלים ט) בפועל כפיו נוקש רשע. עוד ירצה לתת טעם למה מתו במגפה, לפי שהם הוציאו דבה על הארץ מדה כנגד מדה הם דברו דבר רע וה' הכם בדבר :

לפני ה'. פירוש וכבוד ה' עומד שם קודם עלותו, ומשונה רשות שניתנה למשחית כאן מרשות שניתנה כשחרה אף ה' באהרן ומרים שלא נגעה

צרעת בהם עד שהלך, מה שאין כן כאן שלפניו ניתנה רשות לנגוף אויבי ה':

[לח] ויהושע בן נון וגו' חיו וגו'. לא היה צריך לומר אחר שפרט הכתוב ואמר האנשים מוציאי דבת הארץ רעה הא למדת שלא מתו אלא אותם שהוציאו דבה רעה, עוד למה הוצרך לומר מן האנשים:

ויתבאר על פי מה שאמרו במס' בבא בתרא (קכא:) תניא יאיר בן מנשה נולד בימי יעקב, והקשו ממה שמצינו שנכנס לארץ דכתיב ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש וגו' זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין, ותירץ רב אחא שלא נגזרה גזירה לא על פחות מכ' ולא על יותר מס' עד כאן. והנה ממה שלא תירץ הגמרא שיאיר היה צדיק גמור הראת לדעת כי צדקת הצדיק לא הצילתו מהגזרה ההיא, והוא מאמר הכתוב **ויהושע וגו' חיו וגו'** פירוש טעם שחיו הוא להיותם מן האנשים ההולכים לתור היא שעמדה להם, אבל אם לא היו מהתרים והיו נשארים בכלל ישראל היתה באה הגזירה גם עליהם הגם שהם צדיקים גמורים לצד שהיו למעלה מעשרים כשיצאו ממצרים ולמטה מס':

עוד רמז על דרך אומרם ז"ל (חגיגה טו.) זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, כמו כן יהושע וכלב הוסיפו חלקם בחיים מן האנשים ההולכים לתור, כי להם משפט ליטול חלק המרגלים, גם אמרו ז"ל (בי"ב קיז:) שהם נטלו חלקם בארץ:

[מב] אל תעלו וגו'. נתן להם ב' טעמים למונעם מהעליה, א' הוא כי אין ה' בקרבם וכיון שכן הרי זה מהמרד בה', ותמצא שאמר הכתוב במשנה תורה (דברים א) ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי ה', וטעם ב' ולא תנגפו לפני אויביכם פחד האויב:

[מג] כי העמלקי וגו' כי על כן שבתם וגו'. פירוש כיון שהמרד היה על מה שאמרו המרגלים עמלק יושב בארץ הנגב וגו' והכנעני וגו' ואמרו ולמה ה' מביא אותנו לנפול בחרב, ואם כן איך תבטחו שיעשה ה' לכם נס במקום הרשע עצמו, ולזה אמר **ונפלתם בחרב** בודאי, כי על כן פירוש על היות עמלק יושב וגו', ולחששת נפילה בחרב זה היה סיבה שעליה שבתם מאחרי ה' ובודאי שלא יהיה ה' עמכם:

[מד] ויעפילו וגו'. טעו בהוראת דעתם כי לצד שהם מרדו בה' כאומרים שאינו יכול לתת בידם העמים הרמים לזה חשבו לתקן לבטוח בה' ולהחליט האמונה כי הצל יציל ועלו ההרה, ולא נתרצה ה' כי מכתם טריה וכבר נגזרה גזרה, ועיין מה שכתבתי בפרשת דברים:

במדבר פרק-טו

[ב] כי תבואו אל ארץ מושבותיכם וגו'. לצד שראה ה' מדוה לבם בגזרת טלטולם במדבר ארבעים שנה מופלגים מביאת הארץ, לזה סעד לבם במצות התלויות בארץ לכונן רוחם כי יעלו וירשו את אדמתם, והפלגת הזמן לא תריע לדבר המוחזק לבא, ודקדק לומר אשר אני **נותן לכם** הגם שהדור ההוא פגריהם יפלו במדבר כל העם היוצא ממצרים בן עשרים, בא לומר כי מעשה בניס יתיחס גם להאבות כי את בניהם הקים תחתם:

עוד נראה לומר כי אומרו **נותן לכם** על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין צ:): מנין לתחית המתים מן התורה דכתיב אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם וגו' עד כאן. כמו כן הבטיחם שיקומו בתחית המתים וירשו את אדמתם:

[ד] והקריב וגו'. טעם שהגביל ה' בנסכים ובשמן המנחה רביעית שמן לעשרון שהם ג' לוגין, וכמו כן רביעית יין לנסך, ובב' עשרונים יצו ה' שלישית ההין שמן ושלישית ההין יין שהם ד' לוגין ובג' עשרונים חצי ההין שמן וחצי ההין יין שהוא ששה לוגין שעולה כפי החשבון ב' לוגין לעשרון בין במנחת ב' עשרונים בין במנחת ג' עשרונים, ולמה במנחת עשרון הצריך ה' ג' לוגין, על דרך מה שכתוב במשנה במנחות (קז:). וכתבו רמב"ם בפרק י"ז מהלכות מעשה הקרבנות וזה לשונו מתנדב או נודר אדם יין בפני עצמו ואין מתנדבין לוג יין ולא ב' לוגין שאין בנסכים לא לוג ולא שנים עד כאן. והוא טעם הכתוב שלא נתן לעשרון ב' לוגין הגם שהספיק בשני עשרונים שלישית ההין שהם ד' לוגין להעריך שאין קרבן מהיין מב' לוגין:

ואם תאמר יוצדקו הדברים לגבי היין אבל השמן שגם הוא מצינו שבא לבדו בנדבה שאמר ר' טרפון (זבחים צא) מתנדב אדם שמן, ונחלקו רבותינו במנחות (שם) מהם אמרו שלא יפחות מג' לוגין ומהם אמרו מתנדב אפילו לוג מטעם דון מינה ואוקי באתרה אם כן בשלמא למאן דאמר לא יפחות מג' לוגין הוא הטעם שהצריך ה' ג' לוגין בעשרון, אלא למאן דאמר אפילו לוג למה לא עשה כפי החשבון, יש לומר שהשוה ה' מדות שמן ומדות יין בקרבניהם כדין ב' וגי' עשרונים:

[כב] וכי תשגו ולא תעשו וגו'. רז"ל אמרו (הוריות ח.) שכתוב זה מדבר בעובד עבודה זרה, ויש בו כפל אומרו **את כל המצות וגו' את כל אשר צוה** וגו' שבא לומר שכופר בעשרת הדברות ובכל שאר מצוות שנצטוו על ידי משה, וחוף מדבריהם נראה שבא לומר שהעובד עבודה זרה הרי הוא כעובר על כל מצות לא תעשה ומבטל כל מצות עשה, כנגד ביטול מצות עשה אמר ולא תעשו את כל המצות הרי ביטול כל מצות עשה, וכנגד עברת על כל מצות לא תעשה אמר את כל אשר צוה ה' אליכם, וחידוש

השמיענו הכתוב במצות עשה ובמצות לא תעשה, כי יש במצות עשה ששקולה כנגד כל התורה אף על פי כן העובד עבודה זרה. הרי הוא ככופר גם בה, וכמו כן יש במצות לא תעשה חמורות הרי הוא גם כן ככופר בכולן ועונשו שקול לכל:

[ל] והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו'. פירוש שהעובד עבודה זרה במזיד מעלה עליו הכתוב כאלו גדף את ה' ח"ו ולזה עונשו ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ואמר עוד **כי דבר ה' בזה** וגו' פירוש ולטעם ששקולה כנגד כל התורה הרי זה בטל כל מצות עשה והוא אומרו דבר ה' בזה ועבר גם כן על כל מצות לא תעשה והוא אומרו **ואת מצותו הפר** ולזה הכרת תכרת הנפש ההיא הכרת כנגד גידי הנשמה תכרת כנגד אבריה לפי שהנשמות יש להם רמ"ח אברים ושס"ה גידים שכנגדם נתן ה' רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה וכשעבר על כולן לא נשאר לה ענף שממנו תחיה ואין לה תקומה עוד ונקבע בה העון לעולם ועד והוא מאמר **עונה בה** ורז"ל דרשו (ספרי, סנהדרין צ): הכתוב בענין אחר ושבעים פנים לתורה:

[לב] ויהיו בני ישראל במדבר וגו'. קשה מה בא הכתוב להשמיענו שהיו ישראל במדבר ויתבאר על פי מה שאמרו במסכת שבת (צא:): וזה לשונם אמר רב יהודה אמר שמואל מקושש מעביר ד' אמות ברשות הרבים היה עד כאן. גם אמרו במסכת שבת פרק א' (ו:): וזה לשונם ת"ר סרטיא ופלטיה וכו' זו היא רשות הרבים, והקשו בש"ס ולחשוב נמי מדבר דהא תניא איזהו רשות הרבים סרטיא וכו' והמדבר, ותירץ אביי לא קשיא כאן בזמן שהיו ישראל שרויים במדבר כאן בזמן הזה, ופירש"י וזה לשונו בזמן ההוא חשוב רשות הרבים בזמן הזה אינו מקום הלוך לרבים פירוש וברייתא דקתני והמדבר הא קא משמע לן דאי איכא רבים מצויים עכשיו במדבר תדיר גם כן הוא בכלל רשות הרבים:

והוא מה שאמר הכתוב כשרצה להודיע עון המקושש שהוא מעביר ד' אמות לסברת רב יהודה הקדים לומר ויהיו בני ישראל במדבר פירוש ובזה הוא שנחשב לו חילול השבת להתחייב מיתה, אבל אם לא היו ישראל במדבר הגם שהיה מעביר ד' אמות שם אינו חייב שאין לו דין רשות הרבים:

ולפי סברת רמב"ם (הל' שבת פי"ד) כפי מה שנשמע מדבריו ממה שמנה המדבר בכלל רשות הרבים ולא חלק אם מצויים ישראל לשאינם מצויים, ופירשתי בו בחיבורי חפץ ה' שחברתי בימי חורפי שהרמב"ם מפרש דברי אביי על זה הדרך כאן בזמן שהיו ישראל פירוש תנא שהזכיר המדבר מדבר על אותו זמן לזה מנאו גם כן ותנא שלא הזכיר אינו מדבר אלא בזמן הזה וזמן הזה אינן מצויים הולכי מדברות ולצד שאינם מצויים לא טרח להשמיענו דינו, ואין הכי נמי שאפילו בזמן הזה המדבר רשות הרבים, אם כן נחזור לקושיתנו לדרך זה למה הוצרך הכתוב לומר ויהיו בני ישראל במדבר:

ויתבאר על פי מה שאמרו עוד שם (שבת צו:) וזה לשונם במתניתא תנא מקושש תולש הוה עד כאן, ולצד שתקשה לדברי התנא והלא אמרו רבותינו (חולין פח.) בדיני כיסוי דם חיה ועוף אין מכסין בעפר המדבר מפני שהיא מלחה ואינה מצמחת עד כאן. אם כן מנין יצאו צמחים במדבר שתלשם מקושש, לזה הקדים לומר **ויהיו בני ישראל במדבר**, ואמרו ז"ל (במד"ר פי"ט) שבארה של מרים היה משקה והיה מעלה גנות ופרדסים ואם כן היו גדלים צמחים במדבר לתלוש, גם לסברת רב אחא בר יעקב שאמר (שבת שם) מעמר היה יתישב גם כן הכתוב בדרך זה:

וימצאו איש וגו'. אמר לשון מציאה יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ילקוט) שאמר להם משה צאו וראו אם יש אדם שחלל את השבת וכו' עד כאן. לזה אמר וימצאו על דרך אומרם (אסתר ב) ויבוקש הדבר וימצא:

מקושש עצים ביום השבת. הקדים זכרון המעשה קודם זכרון היום ולא אמר ביום השבת מקושש עצים, לומר שלא נתעלם ממנו שבת כשעשה מעשיו, ואם היה מקדים זכרון שבת היה נשמע שמצאוהו ביום השבת פירוש הידוע אצלם, אבל מאומרו מקושש עצים ביום השבת חוזר זכרון השבת אל המקושש שידוע כי שבת הוא, ורז"ל (ספרי) נתחכמו להוציא דבר זה שידוע היה שהוא שבת ממה שכפל לומר בפסוק שאחר זה מקושש עצים שבא לומר שאחר שהודיעוהו שבת הוא חזר לקושש, ולדרכנו טעם שכפל לומר פעם ב' מקושש להודיענו שלא היתה לו שגגת מלאכה אלא הודיעוהו כי היא מלאכה שחייב עליה, והוא אומרם אותו מקושש פירוש הוא היה יודע כי עושה מלאכה, ובזה היו לו זדון שבת וזדון מלאכה:

[לז] ויאמר ה' אל משה. טעם שינוי פרשה זו שאמר **ויאמר** מה שאין כן בכל התורה שבכולן הוא אומר וידבר יתבאר על פי מאמרם ז"ל (ילקוט) שאמרו כשראה משה מעשה המקושש אמר לפני ה' בימי החול לובשין ישראל תפילין וזוכרין המצות ביום השבת במה יזכרו והשיב הקדוש ברוך הוא הריני נותן להם מצות ציצית שבה יזכרו וכו' עד כאן, לזה אמר ויאמר פירוש אמירה המסעדת את הלב במבוקשו:

[לח] דבר וגו' ואמרת. לצד שיש בזה חיוב המצוה, ויש גם כן מעלה וכבוד הנמשך ממנה, לזה אמר דיבור ואמירה:

ועשו להם וגו'. טעם אומרם וא"ו בתחילת הענין, לפי מה שאמרו ז"ל שכתבתי בפסוק ויאמר שאמר משה לה' בימי החול לובשין תפילין וזוכרים וכו' עד כאן. לזה כשבא לומר לו שיעשו ציצית יש מקום לטעות כי מצוה זו תהיה במקום תפילין רצה לובש תפילין רצה לובש ציצית בלא תפילין ואפילו בשאר ימים שבאחד מהם יספיק לזכירת המצות, לזה אמר **ועשו** וא"ו מוסיף שמצות תפילין במקומה עומדת ומוסיף מצות ציצית:

לדורותם ונתנו וגו'. הוצרך לומר **לדורותם**, לצד שלא באה מצוה זו אלא לזכרון המצות כשיראו אותן, תבא הסברא לומר כשיבא דור קדוש וטהור שאין צריכין לזכרון זה אין צורך בציצית תלמוד לומר **לדורותם**. עוד ירצה בהעיר למה כתב **לדורותם** באמצע פרטי המצוה. אכן לצד שיש במצות ציצית ב' דברים הלבן והתכלת, הלבן ישנו בכל זמן, והתכלת יש זמן שאינו מצוי, ונתחכם ה' ואמר **לדורותם** קודם זכרון התכלת לומר שהלבן לדורותם אבל תכלת כשאינו בנמצא אין חיוב בו, והגם שהתכלת אינו מעכב את הלבן ולא הלבן את התכלת (מנחות לח.), אף על פי כן הלבן הוא בנמצא לדורות בלא הפסק מה שאין כן התכלת:

[לט] והיה לכם לציצית. אין ידוע מכוון מאמר זה שיהיה לציצית, ולדברי התוספות שכתבו במסכת מנחות דף מ"ג בדברי רבי מאיר שאמר שם וזה לשונו גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת, משל למלך שאמר לבי עבדיו לאחד אמר הביא לי חותם של טיט ולאחד אמר הביא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו איזה מהם עונשו מרובה וכו', כתבו התוספות מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכך עושים לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי ה' כדאיתא במסכת שבת (נז:) כבלא דעבדא תנן עד כאן, ירצה במאמר והיה לכם לציצית לצד שהם עבדים לה' והעבד עושה כבלא יהיה לכם סימן זה לכבלא דעבדא, ואמר **וראיתם אותו** וזכרתם את כל מצות ה' פירוש כשיביטו בסימן עבדותם יתנו לב שאינם בני חורין לעשות כחפצם במאכלם במלבושם בדיבורם ובכל מעשיהם כעבד שאימת רבו עליו ולעמוד בשעה שהאדון מצוה לעמוד ולעשות כל מלאכות אשר צוה ה' לעשות, ואמר **ולא תתורו וגו'** פירוש לצד שהנגלה הוא דבר שהעין חפצה וחושקת בו, ומצות המלך היא ציווי עשות הפך הרצון הטבעי ושנוא הערב המורגש, ומן הנמנע שיעמוד בדבר אלא בהערת סימן עבדותו הוא יכופהו להפך אשר עינו ולבו שם יחפוץ:

ואמר למען תזכרו ועשיתם, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (מנחות מד.) מעשה באדם אחד וכו' כיון שעלה וכו' טפחו לו ציציותיו על פניו וכו', והוא אומרו למען תזכרו פירוש שהציצית הוא יזכיר אתכם וימנע אתכם מחטא מכל מין חטא, ולזה דקדק לומר **ועשיתם** על דרך אומרם ז"ל (קידושין ט:) ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה והעמידוה בבאה לידו עבירה ופירש ממנה, ואמר **והייתם** קדושים על דרך אומרם ז"ל (ויק"ר כד) אין נקרא קדוש אלא הפורש מן העריות ואומרו **אני ה' אלהיכם** וגו' פירוש חיוב העבדות שאני מחייב אתכם לעשות עליו סימן לצד שהוצאתי אתכם וגו', וכפל לומר פעם ב' **אני ה' אלהיכם** הוא חיוב מושכל, ועיין מה שפירשתי בפסוק (סוף פ' בהר) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם וגו':

ומעתה באנו להשכיל על דבר אמת אשר צוה ה' במצוה זו שאין לעשות ציצית אלא בכסות בת ד' כנפות ולא בת ג' ובת ה' כי לצד שהציצית הוא סימן העבדות יצו ה' שיהיה הסימן גם כן יגיד מי לנו אדון, כי ימצא גם כן דבר זה במלכי ארץ שכל אחד יעשה מין סימן אחד לעבדיו וניכר

הסימן של כל אחד, וכמו כן גזר ה' שלא נעשה סימן עבודתנו לה' אלא בטלית בת ד' כנפות לרמוז כי מלכנו הוא הבורא ארבע קצות העולם ושליט עליה, ולזה בהיות הטלית בת ג' ובת ה' אבדה הכונה ואין לעשות בה ציצית:

וצוה שיהיו החוטין לבן לרשום סימניו יתברך כי מדותיו הם מדת הרחמים והטוב הרמוז במין הלבן, גם התכלת לרמוז על שליטתו בשמים כי התכלת דומה לרקיע, גם במספר החוטין ד' שהם ח' ירמוז לשמו יתברך שהוא שם בן ארבע ויחודו בהיכלו הוא בן ח' בסוד השילוב של הוי"ה ואדנות, גם רשם בדת האל (מנחות לט) לעשות קשר התכלת עם הלבן להעיר במושכל נעלם כי הלבן הוא סוד החסד והתכלת הוא סוד הרחמים, והוא סוד בחינת שמים, ומדה זו מתיחסת ליעקב אבינו שהוא סוד התפארת ואמרו מביני נסתרי התורה כי מדת התפארת תתאב למדת החסד שהיא מתיחסת לאברהם, ולזה יקיף התכלת להלבן כאשר יקיף רוח לנשמה כידוע ליודעי חן:

וראיתי להעיר למה לא הכשיר ה' צבע התכלת אלא מדג עולה מהים ולא משאר דברים שיש להם צבע זה עצמו, ואולי שהוא מטעם עצמו שזה הוא סודו כאומרם ז"ל (חולין פט). ים דומה לרקיע והבן גם להעיר שהרחמים ימשכו מהתורה הנרמזת בים, גם לרמוז כי הרחמים נמשכים מבחינה הנרמזת בדג בסוד עינא פקיחא כידוע לרואים באור החיים:

חסלת פרשת שלח לך

פרשת קרח

במדבר פרק-טז

[א] ויקח קרח וגו'. צריך לדעת אומרו ויקח, ורז"ל אמרו (במד"ר פי"ח) לקח עצמו לצד א', ולדרך זה חסר עצמו, כי זכרון קרח הוא לומר מי הוא החולק וחסר הנחלק, ואם כוונתו לומר כדברי אונקלוס ואתפליג, אין שיעור תיבת ואתפליג כשיעור תיבת ויקח, אלא שהתרגום מפרש המכוון,

והגם שדבריהם אמת עוד יש לאלוה מילין לדייק תיבת ויקח על נכון. ב' יש להעיר על דבר אמת למה יזכיר ה' זכרון הצדיקים יצהר קהת לוי במעשה בלתי הגון כזה ומה צורך יש בדבר, ורז"ל אמרו (ש) שהתפלל יעקב על עצמו שלא יזכר במעשה זה משמע שצריך היה לזכר אלא שהתפלל, ואני מתפלא גם על אותם שהזכיר. ג' יש לדעת כוונת הכתוב במאמר **ודתן ואבירם** מה כוונת הכתוב בזכרונם מה מעשיהם, אם לומר שגם הם חלקו עצמן היה לו לכוללן בלקיחה ויאמר ויקחו קרח וגו' ודתן ואבירם, ואם כוונתו לומר שקרח לקח אותם היה לו לומר ויקח קרח וגו' דתן ואבירם וגו'. ד' אומרו **ויקומו לפני משה** מה יגיד הכתוב בקימה זו, אם לומר שבאו לחלוק, אחרי כן הוא אומר ויקהלו וגו' ויאמרו וגו', ואם לומר שעמדו בקומה זקופה לפניו, היה לו לומר ויקומו אחר ויקהלו על זה הדרך ויקהלו וגו' ויקומו וגו' ויאמרו וגו', ולמה הפסיק בין ויקומו לויקהלו במאמר ואנשים מבני ישראל וגו' :

אכן נתכוון הכתוב להודיע יסוד דבר המחלוקת, שיאמר אדם מנין עלה על דעת קרח לחלוק על נביא נאמן אשר צדקו נבואתו וקרח חכם גדול היה ואיך נשתטה לעשות הדבר הזה הלא כל ישראל ירגמו אותו אבן, לזה אמר הטעמים שלקח בדעתו לבא לריב, ראשונה **בן יצהר** פירוש היותו בן יצהר שהוא גדול מבי' אחים הבאים אחריו בבני קהת ואינם יכולין להחציף פניהם כנגדו כי גדול מהם, ב' **בן קהת** הוא המעולה שבבני לוי שהיו נושאים קדש הקדשים, ואמרו רז"ל (ש) קרח מנושאי הארון היה ואין גרשון ומררי ידברו כנגדו, **בן לוי** שהוא שבט מעולה מכל ישראל ואין שאר השבטים מקפחין אותו בדברו לפני משה כי מעולה הוא מכל שאר השבטים גם מכל בני לוי גם בענפי קהת הוא מדרגה ראשונה לבי' האחים הבאים אחריו שהם חברון ועוזיאל, ואמרו **ודתן ואבירם** וגו' פירוש גם אותם לקח כדי לערער גם מכחם שהם גדולי שבט ראובן הבכור ליעקב, ובאמצעות זה החשיבו עצמן **ויקומו לפני משה** פירוש קימה ומעלה בהשוואה עם משה, קרח למה שהוא כנוצר, ודתן ואבירם לצד היותם גדולי ראובן שהוא גדול מכל האחים וגם מלוי, ואמרו **ואנשים** וגו' פירוש גם אלו לקח עמו לצד היותם גדולי ישראל כדי לחזק זרועותיו, אבל אלו לא באו לגדר זה לקום לפני משה אלא שנקהלו להחזיק דברי קרח ועדתו, ולזה הקדים לומר ויקומו קודם זכרון חמשים ומאתים וגו', ובזה נתישבו כל הדקדוקים :

עוד יתבאר הכתוב בהקדים דבריהם ז"ל (ש) שאמרו שעיקר מחלוקתו של קרח הוא על אליצפן בן עוזיאל שנתן לו משה הנשיאות, והודיע הכתוב שלקח קרח מערכת הסתירות במעשה משה, ראשונה טענת היותו בן יצהר, ממה נפשך אם אתה בא אחר הגדול שבבנים ולזה נתת הכהונה לאהרן לצד היותו בן עמרם אם כן מהטעם עצמו לי יאות הנשיאות לצד שאני בן יצהר שני לעמרם שהוא בן קהת שהוא הענף עצמו שבא ממנו אהרן וקודם לחברון ועוזיאל, ולמה נתת הנשיאות לאליצפן, הרי מעשיך מוכיחות שאין גדולה לגדול שבבנים, אם כן חוזר הדין למה שנתן הכהונה לאהרן מטעם שעמרם הוא הבכור אין טעם זה טעם, ומעתה כיון

שמצאו דברי משה סתורים אם כן נכנס בבחינת דבר שקר ח"ו וגם בכהונת אהרן לא יאמנו דבריו לילך בו אחר הקדמת עמרם אלא כל שבט לוי בהשוואה הוא, והוא מה שרמז במאמר בן לוי, ולצד שחש קרח שלא יקובלו טענותיו אלא לבטל נשיאות אליצפן אבל לומר שאין לחוש לקדימת עמרם ליציהר אין שומע לו כי מודעת זאת שהגדול קודם במעלה, לזה הקיף בטענת ראובן הבכור לכל השבטים ולקח גדולי ראובן, והוא מאמר **דתן ואבירם** וגוי **בני ראובן** לומר כי אם תכריחו לומר הלך אחר הגדול נלך אחר הבכור שבכל האחים ולו יותן הכהונה, ואומרו **ויקומו לפני משה** פירוש לערוך מערכת הסתירות להפיל דבריו, ואומרו **ואנשים מבני ישראל** וגוי הביאם להעריך לפניהם הוכחות מריבתו שלא ידחנו בכח השררה:

ולרז"ל ראיתי שאמרו (סנהדרין קט): טעם שהזכיר הכתוב זכרון מולידיו וזה לשונם קרח שעשה קרחה בישראל, בן יצהר שהרתית את העולם כצהרים, בן קהת שקיהה שיני מולידיו, בן לוי שנעשה לוייה לגיהנם, ולחשוב גם בן יעקב שעקב עצמו לגיהנם, יעקב ביקש רחמים וכו' עד כאן. ובעיני יפלא למה יכנה דברים הרעים לשמות הצדיקים ולא די זה אלא שמקשה בעל הדרשה ולחשוב בן יעקב וכו' אשר לא נכון להזכיר שם מבחר האבות בדרך זה, עוד יש להעיר באומרם שעקב עצמו לגיהנם הלא כבר אמר בן לוי שנתלוח לגיהנם ולמה יכפול הדבר ב' פעמים:

ולהאיר אור תורה אסדר ב' ג' גרגרים מסתרי תורה, הא' כי ענפי הקדושה אשר הכין וסדר המאציל ברוך הוא הם שבילי ומשפטי התורה אשר חקק ה' ביד משה עבדו, וכל המחליף סדר מסדרו הנה הוא עוקר הענף ההוא בסוד בחינת נשמתו ועושה הענף ההוא ענף רע כי יסתלק ממנו כח המקדש, וזה לך האות סוד הקרבן אשר יתפגל ויחשב טמא במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו ובנותר וירד מכבוד קדושתו להיות טמא ומחייב אוכליו כרת:

ב' כי הענף עצמו שבו פעל און הוא קודם לשלוח בו יד בסוד (ירמ"ב) תיסרך רעתך, נמצאת אומר כי ענף הקדושה יהפך לרעה ויהיה הודו לו למשחית רחמנא ליצלן:

ג' דע כי בחינת הנשמות אשר נטע ה' בעמו הם אותיות התורה כידוע ליודעי חן:

ד' דע כי כשברא ה' את האדם ברא נטע אחד שבו כלולים כל ענפי הקדושה, וכשחטא ונפגם נפגמו כל הנשמות שהיו תלויים בו וכל שיצאו ממנו פגומים היו, עד שיצתה נפש אברהם אבינו ונתלבנה באמצעות עשר נסיונות ונתברר הפסולת בישמעאל ויצתה נשמת יצחק ונתלבנה בעקדה, ונתברר הפסולת בתגבורת האש הוא עשו ויצתה נשמת יעקב בלא שום דופי, והוא מה שהעירונו רז"ל במאמרם (ב"מ פד.) שופריה דיעקב אבינו

מעין שופריה דאדם קדמאה עד כאן. פירוש שלא היה בו פסולת כאדם קודם שחטא :

נמצינו אומרים שהאילן הוא יעקב, ויצאו ממנו י"ב ענפים, ואחד מהם הוא לוי, ענף זה העניף ג' ענפים גרשון קהת ומררי, וקהת העניף ד' ענפים עמרם יצהר חברון ועוזיאל, וענפי יצהר הוא קרח, והנה בבא קרח להחליף ענפי הקדושה ולהפך הכהונה ממקומה נפגמו ענפי הקדושה שבשורש נשמתו שהיו כולן לשבח, והתחיל ממטה למעלה בראשונה הענף עצמו שהוא קרח בתחלה היה נקרא קרח טהור, בן יצהר שהיה מאיר לעולם כצהרים, בן קהת שהיה מקהה שיני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי שנתלזה מיום לידתו להקב"ה בכמה מעלות, ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח נפגם ועשה בו קרחה, ולא ענפו לבד אלא גם שורש הענף שבא ממנו שהוא יצהר נהפך לרעה כשורש נשמתו והרתיח כל העולם כולו כצהרים, ולא שורש אחד לבד אלא גם שורש שלמעלה ממנו שהוא בן קהת נהפך לרעה להקהות שיני מולידיו, ולא זו בלבד אלא גם שורש הענף הראשון שיצא מיעקב שורש של נפש קרח אשר שם נעקרה נפגמה ועשתה בו נקמה ללוותו לגיהנם, וממה שלא הזכיר הכתוב בן יעקב עדיין שורש הראשון שהוא בעיקר האילן שהוא יעקב לא נודעו מעשיו אם גם עדיו הגיע הפגם ונמצא נעקר שורשו של קרח מעיקרו או לא :

ודע שיש מחלוקת רז"ל (סנהדרין קח.) בקרח ועדתו אם יש להם חלק לעולם הבא, למאן דאמר אין לו חלק לעולם הבא, גם שורשו ביעקב נמק, והוא מה ששאל השואל ולחשוב בן יעקב, ודקדק לומר שעקב עצמו לגיהנם פירוש לא נתלזה לבד שהוא לזמן מועט אלא עד סוף העולם, והוא מה שרמזו במאמר שעקב עצמו לשון סוף ותכלית כעקבים שהם סוף תכונת האדם, ורז"ל ישתמשו בלשון זה כאומרם (סוטה מט:) בעקבות משיחא וכו', ותירץ לפי שהתפלל על עצמו וכו' פירוש לעולם שכן הוא אלא שה' עשה נחת רוח ליעקב שהתפלל וכו', או אפשר שסובר שיש לו חלק לעולם הבא וזו היתה תפלתו של יעקב שלא יגיע כח החטא עד עיקר השורש שביעקב ולא ינתק חבל הכסף מעיקרו ויש תקוה לאחרייתם, והוא מאמר התנא (סנהדרין שם) עליהם אמר הכתוב (ש"א ב) מוריד שאול ויעל, וראיתי לדקדק אומרו ויעל ולא אמר ומעלה כשיעור שאמר בסמוך ה' ממית ומחיה וכמו כן אמר אחר כך ה' מוריש ומעשיר, אכן נתכוון לומר דברי התנא עצמו שעל עדת קרח הוא מדבר, לזה אמר ויעל פירוש כבר העלה אותם קודם שהורידם שהרי קדמה תפלת יעקב לירידתם ומאז נכתבו בספר העליה :

ג] רב לכם כי כל העדה וגו' ומדוע וגו'. פירוש רבנות גדולה נטלתם לעצמכם יותר מהראוי, ואם תאמר מה היא הרבנות הגדולה, כי כל העדה כלם קדושים ועוד להם שבתוכם ה' מה שלא השיגה אומה בעולם ואתם רבנים עליהם, עוד רמזו במאמר זה לומר כי השכינה שכנה לכבוד ישראל לא לכבוד אהרן והוא מאמר **בתוכם ה'**, ואומרו **ומדוע** וגו' פירוש למה אתם מוסיפין היכר הרוממות לעצמיכם עליהם, הכוונה בזה שהם אומרים שאיש ישראל הקרב לגדר שעומד בו אהרן חייב מיתה זו יפליג

הנשיאות על קהל ה' ואין ראוי לזלזל כל כך בקהל קדוש קרובי אל עליון לפסלם לבלתי הקרב לעבוד לה' אלהיהם :

[ד] וישמע משה ויפול וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **וישמע** אחר שאמר הכתוב ויאמרו אליהם מנין יעלה על הדעת שלא ישמע. עוד צריך לדעת מה זאת נפילה. ונראה כי לצד שהמלגלים לא גמרו גזרת המכוון של הצעת הדברים הודיע הכתוב שהבין משה תכלית הדברים הגם שלא פירשו דבריהם, ואמרו **ויפול** וגו' נגד מה שאמרו שהם מתנשאים על קהל ה' שכללו בדבריהם משה ואהרן כנגד מה שנוגע למשה נפל על פניו להראות קצה האחרון ההכנעה ושיוה נפשו כעפר הארץ כעבד המשתחוה לפני השררה, וכנגד גדולת אהרן אמר **וידבר אל קרח וגו' בקר וגו'** פירוש לא תצדיקו דברי בזה עד שתבחינו אם ממני יצאו הדברים אם מה' יצא הדבר :

בקר ויודע וגו'. טעם אומרו בוקר וגו' ולא עשה המבחן באותו זמן עצמו, אולי שכבר נעשה קטורת של בין הערבים שבו המבחן, עוד שלא יחשדוהו שעשה המבחן בזמן בלתי הגון שהוא בין הערבים שאינו זמן הרצון, וכמאמרם ז"ל בזוהר הקדוש (ח"ב לט:) שהוא זמן תגבורת הדינים. עוד נתכוון בזה איש האלהים לתת להם זמן הלילה להתבונן במעשיהם אולי יכירו כי לא טוב עושים ויחזרו בתשובה ורז"ל אמרו (במד"ד פ"ח) טעמים אחרים למה עכב עד בקר, אלו ואלו דברי אלהים חיים :

את אשר לו ואת הקדוש וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **את אשר לו ואת הקדוש**, ורז"ל אמרו (זוהר כאן) אשר לו זו לוייה הקדוש זו כהונה, וצריך לדעת למה הוצרך להזכיר ענין הלוייה כיון שלא ערערו אלא על הכהונה, ולפי מה שפרשתי כי קרח לקח גדולי שבט ראובן עמו בטענתו שתחזיר הגדולה לבכור שבאחים לזה הוכרח להשיב גם על החלוקה זו :

עוד יתבאר בהעיר עוד למה כפל לומר **ואת אשר יבחר בו יקריב אליו**, אכן ירצה על זה הדרך לצד שבערעורם יש ב' פנים, האחד כי אהרן אינו ראוי כל כך כי יש בהם גדולים וטובים ממנו, והב' שישנו לכיוצא בו בעם הראויים לעמוד לשרת עמו, לזה כנגד מה שנוגע לכהונת אהרן שיש ראוי ממנו אמר **את אשר לו** פירוש אשר מזומן לו לעבודתו מתחילת הבריאה, על דרך אומרו (ירמ"א) בטרם אצרך בבטן וגו', **ואת הקדוש** פירוש אחר שיצא לעולם קדש עצמו ועשה עצמו כלי ראוי לשרת בקודש, ודקדק לומר **והקריב** לרמוז שכבר הקריבו והשרה שכינתו על ידו, וכנגד המובן מהם שרצונם להוסיף עליו אמר **ואת אשר יבחר בו יקריב אליו** אם יש ראויים כיוצא באהרן לעמוד גם כן לשרת יקריב אליו :

[ה] ויקרב וגו'. צריך לדעת מה היא ההבדלה שאמר בפסוק שלפני זה ומה היא הקריבה שאמר כאן, ואולי שנתכוון לב' הדרגות הא' הוא הבדלת שבט לוי מעדת ישראל בדרך כלל וכנגד זה אמר **כי הבדיל וגו' מעדת ישראל** והב' הקרבת בני קהת שהקריבם יותר משאר הלויים לשאת קדש

קדשים, ועיין מה שפירשתי בפסוק (ד' ב') נשא את ראש בני קהת, וכנגד זה אמר ויקרב אותך ואת כל אחיך פירוש ענף הקהתים בני לוי, ודקדק לומר אותך רמז לו שכולן נסמכין עליו והוא גדול שבכולן:

[יא] **לכן אתה וכל וגו'.** אומרו **לכן** הוא שבועה, והשבועה היא שנועדים על ה' וזה הוא שיעור הדבר אתה וכל עדתך הנועדים בשבועה שעל ה' אתם נועדים לסתור דבריו, ואמר כן אולי ירתעו וירעדו מלהחזיק במחלוקת:

[יב] **וישלח משה לקרא וגו'.** נתחכם בזה לדבר עמם ביחוד שלא בשעת הוועד אולי ירויח דעתם אחד לאחד, גם באמצעות החשיבות אשר הוא מחשיבם לדבר אליהם מכללות הנועדים יתרכז לבם להטות אוזן, ודקדק הכתוב לומר **וישלח משה לקרא** וגו' שלא היה צריך לזכרון משה ויסמוך על זכרונו בסמוך, אלא להעיר מי הוא השולח משה מלך ישראל ונביא ה' לקרא לבי הדיוטות אולי בזה יתעשתו להטות אזנם אליו:

לא נעלה וגו' המעט וגו'. אומרו **לא נעלה**, לפי מה שפירשתי שנתחכם משה לעשות להם מעלה לדבר עמהם ביחוד אמרו אין אנו חפצים במעלה זו שאתה מחשיב אותנו לשלוח אחרינו, גם נתכוונו במאמר זה לומר שהגם ששליחות זה יהיה להנאתם לעשות להם איזה כבוד ומעלה אף על פי כן **לא נעלה**, מואסים הם אותה המעלה אשר תבא להם ממשה, ונתנו טעם לדבריהם ואומרו **המעט כי העליתנו** וגו' פירוש הקטן דבר זה שעשית לנו שהעליתנו פירוש עשית לנו הדבר בגדר העלאה וכבוד ביציאת מצרים והיה תכלית העליה ירידה מארץ זבת חלב ודבש שהיינו שם להמיתנו במדבר אם כן מעלותיך אינם אלא השפלות וירידות, ואמרו **כי תשתרר** וגו' פירוש אין טעמך בכל העניינים אלא להשתרר לא להטיב לנו, גם בשליחות זה שאתה שולח אחרינו לא לטובתינו אתה מתכוון אלא להשתרר, והוא אומרו **גם השתרר**, גם נתכוונו בכפל **תשתרר גם השתרר** לומר כי שררותו של משה היא כפולה ומכופלת מהשררה שהיתה עליהם קודם צאתם ממצרים, וזה שיעור הדברים כי תשתרר עלינו בריבוי השררות, והוא אומרו **גם השתרר**, ואולי שרמזו לו גם כן שהוא חפץ להתעכב במדבר להמשיך השררה של עצמו לפי מה שאמרו ז"ל (שמו"ד פ"ה) כי מלכותו של משה לא היתה עומדת אלא במדבר, ולזה אמרו **גם השתרר**:

[יד] **אף לא אל ארץ וגו'.** קשה אחר שאמרו להמיתנו במדבר מה מקום להתרעם על מדרגה קטנה ממנה, ורש"י ז"ל ישב בדוחק, ואולי שנתכוונו לומר ששליחת הליכתם אצלו לא לצד גדר הרעה שקבלו ממנו שהוציאם להמיתם במדבר אלא אפילו לצד העדר הטוב המובטחים ממנו לבד, והוא אומרו **אף לא אל** וגו' פירוש אף לצד לא אל ארץ וגו' לטעם זה לבד העיני האנשים וגו' ומכל שכן שסבבם הקרבת הנזק:

העיני וגו' לא נעלה. פירוש בוחרים ניקור עיניהם ממעלה אשר יובטחו בה ממנו, בזה גילו עוצם הפלגת השנאה אשר שנאה טובת הצדיק אצלם יותר מניקור עיניהם, לזה חרה אפו של משה מאוד:

[טו] ויאמר אל ה' אל תפן וגו'. הכוונה לצד שראה הפלאת שנאת הרשעים עמו מזה הכיר היותם בחינת הרע גמור אשר טבעו לשנא בחינת הטוב שנאת מות בלא סיבה, ולזה אמר אל ה' אל תפן אל מנחתם, והכוונה בזה לצד שאין לך אדם שאין בידו מצות ומעשים טובים, וכבר קדם לנו שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה ובריה ואפילו של רשעים דכתיב (דברים לב) אל אמונה ואין עול, וצא ולמד משכר פסיעותיו של אותו רשע (סנהדרין צו). אשר על כן חש משה שתעמוד להם איזה מצוה שבידם שהזכות תולה, לזה בקש מה' ואמר **אל תפן אל מנחתם** פירוש אפילו זכות שכבר הגיעה מנחה לה' לא יפן לה ולא יביט אליה:

ואם תאמר איך יבטל מדתו ית' לאנשים ההם לעוות משפטם:

דע כי הצדיקים יש כח בהם להפקיע זכות הנמצאת לרשעים כשיראו שהם מוחלטים ברע, והוא סוד (ש"ב כג) צדיק מושל יראת אלהים פירוש מושל ביראת ה' שיעשה האדם אם יראה בעיניהם להפקיע זכותו ממנו יש כח בידם מה שאין הקדוש ברוך הוא כביכול עושה, ותמצא בדין שלמטה כיוצא בדבר שיכולין בית דין להפקיר נכסי אדם רשע כאומרם (גיטין לו): הפקר בית דין הפקר, ואם תאמר למה לך משה להפליא עונשם של אלו, ואם לצד שנאתם אותו לא מפני זה יתחייבו כל כך עונש, גם יש לבעל הדין לחוש כאן ולומר אין אדם נחשד על דבר אלא אם כן יש בו (מוע"ק יח):, ואם אין בו כולו יש בו מקצתו, לזה אמר לפני ה' טעם המספיק לחייבם, והתחיל להסיר מיחוש החשד ואמר **לא חמור** וגו' פירוש אין להם מקום לחושדני ממנו בשררה, שהרי דרך המלכים לקחת צורכיהם מהעם ובפרט בעניינים שהם לצורך העם, והוא אפילו חמור אחד שהיה צריך לו לבוא עליו ולגואלם לא נשא, ואם כן מנין להם מקום לחושדו בשררה:

והוסיף לומר **ולא הרעותי** וגו' פירוש תאמר שיש להם שנאה עמי לאיזו סיבה שגרמתי להם בדבר הרגיל בעולם שיארעו דבדים בין בני אדם שמהם יומשכו איבות, **לא הרעותי** וגו' פירוש מימי לא עשיתי להם רעה שתמשך להם שנאה עמי מסיבתה, ודקדק לומר **את אחד מהם** פירוש אפילו בהמשכת הרע מאחד מהם לחברו לא סיבבתי, כמו שתאמר לא באו לפני לדין וחייבתי את הזכאי או זכיתי את החייב שהרע הוא את אחד מהם פירוש שכשמחייב ממון לאחד לתת לחברו הרעה נמשכת לו מחברו שנוטל ממנו מה שאינו חייב לו, ואפילו זה לא עשה עליו השלום לצד שהיה דן בנבואה דין אמת לאמיתו, וכמו שאמרו ז"ל (זוח"ב עח). בפסוק כי יהיה להם דבר בא אלי, מעתה אין סיבה לשנאתם וחשדם בשום אופן ואין זה אלא לצד היותם חלק רע גמור וטבע הרע לשנא הטוב שנאה עזה טבעית בלא סיבה, מעתה כל כיוצא בזה מצוה לעקרו ולהפקיע

זכותו לבל יפן ה' למנחתם כי באבוד רשעים רנה, וסובר אני כי האנשים הרשעים האלה אינם בכלל עדת קרח שנאמר עליהם (סנהדרין ק.ח.) מוריד שאול ויעל שאלו אבדה תקותם שכולן ענף הקליפה כן יאבדו כל אויבי ה':

טז **אתה וכל עדתך היו וגו'.** קשה היה לו לומר **אתה וכל עדתך ואהרן** וגו' ובה לא היה צריך לחזור ולומר **אתה והם**, אולי שנתכוון להזמין הנועדים לבא מחר לברר הדבר, ונתכוון בזה לבל יהיו נשמטים מיום אל יום ויתרבו עליהם מאוהבי המחלוקת, לזה רצה להכריחם לבא מחר לפני ה', אשר על כן לא הזמין אלא הבאים במחלוקת, קרח ועדתו, מה שאין כן אהרן, אלא שהזכירו שיקח מחתתו עמהם:

עוד ירצה לומר שיכינו עצמן בקדושה ובטהרה כדי שיהיו ראויים להיות לפני ה', והוא מאמר **היו לפני ה'**, ואולי כי לזה נתן להם זמן ואמר **מחר**, ובפרט זה לא שתף עמהם אהרן כי מוכן ועומד הוא, אלא שהזכירו אחר כך ואמר **אתה והם ואהרן** שגם הוא יהיה עמהם, והגם שכבר אמר להם הדברים עצמן למעלה דכתיב קחו לכם מחתות וגו' לפני ה' מחר, לפי שהוכיחם בדברים אחרי כן ואמר להם המעט מכם וגו' רב לכם בני לוי וגו' תוכן הדברים יגיד הפכיות מה שאמר מקודם, לזה כשלא קבלו התוכחה חזר לומר דברים הראשונים לעשות מבחן הקטרת:

יז **חמשים ומאתים וגו' ואתה ואהרן וגו'.** כל זה מיותר שכבר אמר **אתה וכל עדתך וגו' ואהרן**, ואם רצה לומר חשבון כולם, למעלה כשאמר עדתך שם היה לו לומר מאתים וחמשים ולא היה צריך לחזור ולהזכיר **אתה ואהרן**, ואולי שנתחכם לומר שלא יתערב קרח עם הר"ן אלא ביחוד עם אהרן, ועשה כן כדי שלא יהיה מקום לטועים אחר קרח לומר כי דבקתו הרעה לצד היותו עם ריבוי מקטירי הקטרת אבל אם היה בפני עצמו היה כאהרן, לזה אמר לו **ואתה ואהרן** בפני עצמיכם איש מחתתו, והגם שכולן הקריבו יחד, עם כל זה נעשו ב' כתות כת אחת קרח ואהרן וכת ב' ר"ן איש:

יט **ויקהל עליהם וגו'.** פירוש שלא נקהלו לרצונם אלא קרח הקהילים, וכפי זה יגיד הכתוב שבח העדה. או ירצה לתת טעם למאמר ה' שבא אחר כך **הבדלו מתוך העדה וגו' ואכלה אותם**, ויאמר האומר אם קרח ועדתו חטאו אלה הצאן למה יכלו, לזה הקדים ואמר כי נקהלו לרצון קרח ולחיבתו ולזה נראים כחפצים במעשיו ולזה אמר ה' **הבדלו וגו' ואכלה אותם**:

וירא כבוד ה' וגו'. נתגלית שכינתו יתברך לכל העדה כדי שיכירו כי הוא העושה משפט כתוב והוא הבורר הראוי לשרת לפניו:

כא **הבדלו מתוך וגו'.** לא על משה ואהרן הוא אומר כי לאלה לא תפגע מדת הדין הגם שיהיו בתוך העדה הכלה ח"ו, וזה לך האות אהרן שהיה

בתוך עדת קדח ונבקעה האדמה תחתיים ולא נפגע, אלא כוונת מאמר ה' הוא על הצדיקים שהיו בתוך העדה כיהושע וכלב ושאר הצדיקים ובני בתיים של משה ואהרן ושל שאר הצדיקים, ולזה אמר קודם למאמר הבדלו וידבר ה' אל משה וגו' **לאמר**, ואם על משה ואהרן הוא אומר לא היה צריך לומר תיבת **לאמר**, אלא לאמר לעדת הצדיקים הבחונים אצלם ולבניהם ובני ביתם שהיו בתוך העדה:

ואכלה אותם כרגע. צריך לדעת למה אמר **כרגע** ואם להודיע כי הוא שגיא כח להרוג ששים ריבוא כרגע כבר הודיע זה מקודם דכתיב (שמות לג) רגע א' אעלה בקרבך וכליתך. ונראה לפי דברי המדרש (רבה) שהביא רש"י בפסוק ויפול על פניו זה בידם סרחון רביעי, בעגל במתאוננים במרגלים וכו' עד כאן. אם כן עון המרגלים קדם למחלוקת קרח, ושם פירשתי כי גזירת כליה שגזר ה' על הדור ההוא נתקיימה אלא שהועילה תפלת משה שלא ימות העם כאיש אחד אלא בהמשך זמן ארוך, אם כן העדה כבר היא מחוייבת כליה, לזה בא מאמר ה' כאן בחידוש הגזירה שיהיה **כרגע** פירוש שלא יאריך להם הזמן כמו שנתרצה מקודם, ולדרך זה מצאנו נחת רוח לקושיא שבענין למה יגזור ה' מיתה על עדת ישראל שלא היתה ידם במעל וכמו שנתגלה ממאמר משה בסמוך, ולדברינו לצד שכבר היו ישראל מחוייבי מיתה מעוון המרגלים אלא שה' האריך להם זמן ואמרו ז"ל (שבת לב.) שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, וציוו למי שיש בידו שיחה בין ישתבח ליוצר לחזור מעורכי המלחמה (ירושלמי) הגם שאין בחטא כדי להמית, וכמו כן במה שלפנינו כיון שהיו מחוייבי מיתה אין נמלטים בצאת המשחית ויכלו באפס תקוה:

שוב הצצתי וראיתי כי דברי ה' כאן הם רפואה ותעלה לעדת ישראל, כי אם לא היה ה' אומר **הבדלו מתוך העדה** והיה יוצא המשחית היו נמלטים הצדיקים שלא היו בכלל גזירת המרגלים וכל שהיו בכלל גזירת המרגלים היה המשחית מכלה אותם, ולומר ה' לישראל שיהיו נבדלים מהם לבל יקר להם מקרה רע, לא היה להם זכות לזה שהרי סוף סוף היה בידם שמץ מהחטא שלא מיחו בקרח ואדרבא באו לרצונו, לזה נתחכם ה' וצוה למשה ואהרן להבדיל הצדיקים והעירו לבקש רחמים עליהם ובאמצעות זכותו של משה אמר ה' אליו **דבר אל העדה וגו' העלו מסביב וגו'**, ולדרך זה נוכל לפרש כי מאמר ה' שאמר למשה ואהרן **הבדלו** לא בא הדיבור אלא להעירם להתפלל לא שהיה צריך משה להבדיל לבל יספו בחטאת קרח, ואולי כי הוא זה מה שרמז במאמר **לאמר** פירוש שתכלית המאמר האמור בענין הוא לאמר מאמר הבא אחריו שהוא ענין הבדלת ישראל מעדת קרח כי לענין משה ואהרן אין צריכין להבדל, וכפי זה אין אנו צריכין למה שפירשנו שבא הדיבור על בני בתיים ועל הצדיקים שכיוצא בהם:

[כב] **ויאמרו אל אלהי הרוחות וגו'**. אמר שם **אל**, לצד שראה התעוררות תגבורת הדינים הזכיר חסד אל למתק הדינים ואמרו **אלהי הרוחות לכל בשר** טען טענה הנשמעת לפני הבורא כי ה' חפץ שכל הרוחות יקבלו

אלהותו עליהם בעודם בבשר בעולם הזה והוא אומרו אלהי הרוחות פירוש הרוחות הוא לשון מחשבה ורצון על דרך אומרו (יחזקאל כ) העולה על רוחכם, ואם כן הגם שהמשפט אשר יעשה לכלותם כרגע הוא משפט אמת וכמו שכתבתי הטעם למעלה, עם כל זה לפי הנראה במעשה הוא שאיש א' יחטא ועל כל העדה תקצוף שאין כל העדה בחטא זה ואתה ממית כולן ומעתה ח"ו הרוח תמאן באלהות כזה :

עוד נתכוון לדבר לפניו דברי ריצוי המתקבל לפניו, על פי מה שקדם לו בידיעת הדרגת החפץ שיש לבורא, האחד הוא שבח והלל אשר יתגו לו צבא מעלה, למעלה ממנו שבח והלל אשר יתנו לו נשמות הצדיקים מבי' אוצרות החיים, אוצר א' של נשמות שעדיין לא באו לעולם הזה שעליהם אמרו ז"ל (יבמות סב.) עד שיכלו נשמות שבגוף, ואוצר ב' של נשמות שכבר באו לעולם הזה וחזרו ונתנו באוצר החיים, וכולם נותנים שיר ושבח והודאה לבורא יתעלה שמו בסוד (משלי טז) כל פעל ה' למענהו. למעלה מהם השיר והשבח העולה מהנשמות אשר הם בעולם הזה אשר הם תוך הבשר והוא מונעם מהכיר ה' והם מתעצמים לאהוב ה' ולשבחו ולהודות למאמרו זה עליון וחשוק אצל הבורא למעלה מהכל, וכמו שמבוארים הדברים בהרחבה בספר הזוהר גם בדבריהם ז"ל :

ולזה נתחכם משה וריצה ה' בדבר שהוא חפץ בו ואמר **אלהי הרוחות לכל בשר** שאתה חפץ שאלהותך תהיה לרוחות בזמן שהם בבשר, ואם אתה ממיתם אתה חסר רצון זה, ואין נכון להגביר הדינים שיסובבו הפסד קבלת אלהותך לרוחות שבבשר שהוא רום תכלית חשקך, ואמר האיש **אחד** יחטא לומר שכפי הדין אין להם חיוב כי כולן לא חטאו לחייבם אלא אתה בא עליהם בקצף שהוא תגבורת הדין, והוא אומרו תקצוף :

האיש אחד יחטא. אמר לשון עתיד, לצד שעדיין לא חטא חטא שחייב עליו מיתה שהיא ההקרבה כי עד עתה לא עשה אלא לגלוג ואם היה חוזר בו אין עליו חיוב :

[כד] דבר אל העדה לאמר. אמר **דבר** לשון קושי בענין זה שאינו אלא טובה להציל נפשם, להגיד כי יקפיד ה' על הרוצה לחבול בעצמו שלא לעלות, לזה בא דבר מלך שלטון להכריחו לעלות לבל יפסידו עצמן שהם נכסי שמים, ואמר תיבת **לאמר** פעם ב' ולא הספיק במה שקדם לומר **וידבר** וגו' **לאמר**, לצד שאמר דיבור לשון קושי הודיע כי קושי זה עצמו הוא לרוממות עם סגולה שיקפיד ה' על חסרונם. עוד נתכוון בתיבת **לאמר** שאין חיוב לומר בלשון זה עצמו **העלו** וגו' אלא בלשון שיהיה המכוון בו העלו וגו' ואפילו יאמר בלשון אחר, ולזה תמצא שלא אמר העלו אלא סורו נא וגו', ובמקום שיאמר משכן קרח וגו' אמר מעל אהלי האנשים הרשעים האלה :

[כה] ויקם משה וילך וגו'. צריך לדעת טעם אומרו **ויקם**, ואם להודיע שהיה יושב מה יצא לנו מהודעה זו, אכן ירצה על דרך אומרו (משלי טז)

לפני שבר גאון ולפני כבוד ענוה, ואמרו ז"ל (שמו"ר פמ"ה) השפלתי הגבהתי, והוא מאמר הכתוב ויקם משה קימה היתה לו במה שהלך לדתן ולאבירם האנשים הרשעים אשר חרפוהו ולא רצו לבא אצלו והשפיל עצמו הוא והלך אצלם, עליהם נאמר לפני שבר גאון, ועל משה ולפני כבוד ענוה:

[כו] **וידבר אל העדה לאמר.** פירוש **לאמר** שיאמר להם שכן נאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא לומר להם:

סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים. נתחכם עליו השלום לזכותם בנועם דבריו באמצעות שיעריכום בערך רשעים, והוא אומרו **האנשים הרשעים** פירוש שיהיו בעיניהם ערך רשעים ויסורו מעליהם כי יאמינו בכליונם ויראו פן תדבקם הרעה ובשכר זה יחוננם ה', והגם שכבר נתרצה ה' לומר להם העלו, עם כל זה הצדיקים חפצים לצדק בני דורם לאכול מפרי דרכם:

[כז] **ויעלו מעל וגו' ודתן ואבירם יצאו וגו'.** יודיע הכתוב עוצם רשע הקליפות שאפילו אחר שראו שישראל יראו לנפשם פן תדבקם הרעה אשר תמצא את דתן ואבירם אף על פי כן יצאו נצבים, ומזה נתרגש משה ואמר **בזאת תדעון** וגו' פירוש כיון שראה שלא הרגישו דתן ואבירם מההרגש שעשו ישראל שעלו מסביב ואדרבא יצאו בקומה זקופה דן משה בדעתו בודאי כי הרשעים חושבים ברעתם כי משה עושה דברים אלו מדעתו בתחבולות וערמות לומר להם להתרחק כדי שיראו ויחתו ולא מדברי ה', לזה אמר **בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה** פירוש אפילו פרטי דברים אלו, והתנה כי מלבד שימותו עוד להם שימותו מיתה משונה מכל המיתות ובסמוך יתבאר עוד:

[כח] **בזאת תדעון וגו' כי לא מלבי.** צריך לדעת איך יחשוב משה לעם ה' שעדיין לא האמינו בו לנביא אמת, עוד למה כפל לומר **לא מלבי**, ואולי כי צד החשד היה על זה הדרך כי לצד שמצא משה חן בעיני ה' כשהיה משה חפץ לתת גדולה לאחד מקרוביו כגון הכהונה לאהרן והנשיאות לאליצפן וכדומה היה עושה ונמלך בה' והיה ה' מסכים על ידו, או היה חפץ וחושק בלבו לתת לאחיו וכדומה וה' נתן לו תאות לבו, אבל לא לצד שיש עיכוב בדבר כי הוא זה הראוי לכהונה, לזה אמר **בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את וגו' לא שהייתי עושה והוא מסכים על ידי למה שהייתי חפץ בדעתי, וכנגד חשש הב' שהיה חושק בלבו על הדבר אמר כי לא מלבי** פירוש לא הייתי אני חפץ בדבר וה' מסכים על מה שבלבי, ושיעור תיבת **כי** הוא על זה הדרך טעם שאיני צריך להוכיח שה' שלחני לשלול שאני עושה מה שלא הסכים ה' עליו, אלא לשלול שלא מלבי היו הדברים כנזכר והבן:

אם כמות כל האדם. פירוש על דרך אומרם בפסוק אשר יעשה אותם האדם אפילו גוי, (בי"ק לח.) וכאן נתכוון לומר שאפילו במיתת האומות שהיא מיתה מנוולת זה בערך המיתה עצמה וכנגד הגוף אמר **ופקודת כל**

האדם וגו' על דרך אומרו (מ"ב ט) פקדו את הארורה וקברוהו קברו כדרך כל הארץ, **לא** ה' שלחני פירוש אלא מלבי וה' לא מיחה בי, **ואם בריאה** וגו' שבזה תהיה להם מיתה רעה ויאבדו גוף כנפש:

[ל] ואם בריאה וגו'. כפל לומר **בריאה יבוא ה'**, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין לו): בפסוק ארור וכו' האדמה אשר פצתה את פיה שמאותו יום נסתם ונחתם פי הארץ, וכשהיא רוצה לומר שירה לפני ה' כדרך כל הנבראים שאומרים שירה לפני הבורא היא אומרת בכנפיה דכתיב (ישעי' כד) מכנף הארץ זמירות שמענו, וכאן כשרצה משה להעניש הרשעים ההם אמר **ואם בריאה** פירוש אותה בריאה שכבר ברא ה' שהיא פי הארץ ועל ידי מעשה נסתם והיה כלא היה עתה יחזור ה' לברוא אותה הבריאה שיהיה לה פה ופצתה הארץ את פיה שהיה לה מקודם ובלעה אותם. ואולי כי זה יהיה לה תיקון למה שפצתה לבלוע איש צדיק עתה תפצה פיה לבלוע אויבי ה':

[לא] ככלותו וגו' את כל הדברים. פירוש לא איחרה ולא קדמה אלא המתינה עד שאמר כל הדברים הצריכין בענין ותכף לכלותו נבקעה:

ותבקע האדמה וגו' ותפתח הארץ וגו'. ולא הספיק לומר **ותפתח** וגו' או **ותבקע** עוד אמר בבקיעה האדמה ובפתיחה הארץ, אולי כי לא היה שם פה הארץ במקום דריסת רגליהם לזה נבקעה האדמה אשר היו עומדים עליה ונזדמן שם פה הארץ ונפתחה, ולזה כנגד המקום שהיו עומדים בו אמר **ותבקע האדמה**, וכנגד פי הארץ אמר **ותפתח הארץ** וגו':

[לב] וירדו וגו' שאולה. פירוש שלא שלטה בהם הארץ להורגם אלא נשארו חיים ונתנתן הארץ בפקדון לגיהנם, והוא אומרו **חיים שאולה** ולא אמר לשאול, והגם שכל תיבה שצריכה למ"ד בתחילה הטיל לה ה"א בסופה, **עם** כל זה לא לחנם יעשה כן, ויכוין שאחר שירדו לשאול נתן ה' בהם כח ולא מתו, ע"ד אומרם ז"ל (סנהדרין ק): שהקב"ה נותן כח ברשעים לקבל עונשם, כמו כן אלו נשארו חיים אחר שהיו בשאול עצמה כדי שירבה הרגשתם, ואם היה אומר לשאול היה נשמע שלא היו חיים אלא עד הגעתם לשאול ובהגיעם מתו ולא היה להם חיות אחר שהגיעו לשאול:

במדבר פרק-יז

[ב] אמור אל אלעזר. טעם **אלעזר** לצד שלא החשיב ה' הדבר שיעשה על ידי אהרן שהוא כהן גדול, או לצד שעל ידי אהרן נעשה המשפט ומתו מקריבי המחנות לא רצה ה' שיעשה על ידו הרמת המחנות:

וירם את המחנות. צריך לדעת למה אמר **וירם** בוא"ו כיון שזה הוא התחלת המצוה. ונראה שנתכוון להוסיף על ענין ראשון שהוא בליעת קרח ועדתו שראו עם בני ישראל כי מה' יצא דבר כהונת אהרן ועוד הוסיף תוקף וחוזק הכהונה ביד אהרן לדורות שירם המחנות וגוי' ועשו אותם רקועי פחים וגוי' ויהיו לאות לבני ישראל וגוי' זכרון לבני ישראל וגוי' :

[ג] החטאים האלה בנפשותם. אולי שנתכוון להוציא מלבם לבל ידאגו על היות הדבר בסיבתם, גם לבל יחשוב אדם מישראל כי הם היו להם סיבה, לזה אמר **החטאים האלה בנפשותם** פירוש שהם חבלו בעצמן וחסרו נפשם ולא היה להם סיבה מזולתם, ואף על פי כן מצינו שלא הרגישו ישראל בכונת ה' בדברים אלו וילונו על משה וגוי' אתם המיתם את עם ה' :

כי הקריבום לפני ה' ויקדשו. פירוש טעם שאני מצוך להרים המחנות לא שנתרציתי בקטורת שהקריבו לפני אלא במה שהקריבום פירוש לגופן של מחנות, וקודם שנתנו עליהם קטורת אשר היא זרה ומאוסה אצלי כבר נתקדשו המחנות, והוא אומרו **ויקדשו**, ומידי דהוה כמקריב כלי כסף וכלי זהב למקדש שהם קודש, והגע עצמך אם המקריבין היו נמלכים וחוזרים בהם ולא היו נותנים הקטורת על האש מי היו יוצאין המחנות לחולין, ומעתה לא מפני שנתנו הקטורת עליהן יצאו המחנות מקדושתן, ומה שטען רמב"ן כנגד רש"י וזה לשונו זה דומה לזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ, עליו אמר הכתוב הקריבום לפני ה' באוהל מועד פירוש שהקדישום והביאום למקום המקודש :

[ה] למען אשר לא יקרב וגוי' ולא יהיה וגוי'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **ולא יהיה וגוי'**, ורז"ל אמרו (סנהדרין קי.) שבאה אזהרה למחזיק במחלוקת שעובר בלאו של ולא יהיה וגוי', וחוף מדרכם ז"ל נראה שנתכוון ה' לתת טעם למה הוצרך לזכרון זה ולא הספיק באזהרה בתורה לא יקרב איש זר וכל הקרב וגומר תבלענו הארץ, לזה אמר **ולא יהיה כקרח** פירוש אם אני מצוה בלא זכרון זה אני חושש שלא יועיל לאיזה אדם מהם באזהרה וימות כקרח ועדתו, וזכרון זה יועיל שלא יסובב לו להיות כמו שהיה לקרח ולעדתו :

כאשר דבר ה' ביד משה לו. פירוש לצד שאמר **ולא יהיה כקרח** וגוי' ממוצא דבר אתה למד שכל העומד מקודם לערער על הכהונה יהיה לו כקרח וכעדתו ודבר זה לא מצינו שהתרה ה' כן, לזה אמר **כאשר דבר ה' ביד משה לו** פירוש לקרח הא למדת שהדברים שאמר משה לקרח ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה וגוי' היו דברי ה' ביד משה להתרותו ולא אמרן משה מעצמו, והוא אומרו **ביד משה לו** פירוש לקרח המוזכר בסמוך :

[ו] וילונו כל וגוי' לאמר אתם וגוי'. צריך לדעת אומרו **לאמר** אחר שהתלונה היא על משה ועל אהרן מה מקום לומר **לאמר**, ואולי כי העם

לא אמרו הדברים ככתבן אתם המיתם את עם ה' אלא אמרו דברי תלוונות שכונת כללות דבריהם היא אתם המיתם וגו', לזה אמר **וילונו** וגו' וכוונת תלוונתם היא **לאמר** להם אתם המיתם וגו' :

עוד ירצה בהעיר עוד איך טח מראות עיניהם לעשות תלונה על משה בלא סיבה מה פשעו ומה חטאתו, ומה גם אחר שראו כמה השפיל עצמו לפני דתן ואבירם אולי ישובו וכו' זה יגיד שהשתדל לבל ימותו. אכן תרעומת העדה היתה על מה שעשה משה המבחן של הקטרת בכולן יחד שהיה לו לעשות המבחן בקרח לבד וכשהיה ה' עושה בו המשפט לא היו נגשים המאתים וחמשים נשיאי עדה ולא היו מתים, והוא אומר **לאמר אתם המיתם** וגו' פירוש במאמרכם שאמרתם להם קחו איש מחתתו וגו' חמשים ומאתים בזה המיתם את עם ה', ולא התרעמו העדה על מיתת קרח דתן ואבירם אלא על המאתים וחמשים שכולן היו ראשי סנהדראות, ולדברי רז"ל שאמרו שתרעומת העדה היתה למה שציום להקטיר הקטורת שהיא עבודה יותר קדושה וחמורה ולא עשה המבחן באחד משאר עבודות, יתבאר גם כן על זה הדרך **לאמר אתם המיתם** פירוש במאמרכם שאמרתם להם להקטיר קטורת אתם הייתם סיבה שימותו :

[י] **הרמו מתוך וגו'**. פירוש לא על משה ואהרן הוא מדבר אלא על אותם שלא היו בכלל המלינים, והעד הנאמן אומר **וידבר** וגו' **לאמר** ופירוש לאחרים, ודקדק הכתוב לומר **הזאת** להראות באצבע במלינים לשלול זולתם שאינן בכלל הכליון, ובזה נתיישב למה הוצרך לומר **הרמו** והרי יכול ה' להמית רשע לפני צדיק כמעשה הריגת בכורי מצרים, ולפי דברינו שעל שאר העם שלא היו בכלל המלינים הוא אומר לפי שהיו בכלל גזירת המרגלים יש צורך בדבר להתרחק לבל תפגע בהם מדת הדין, ומאמר **כרגע** פירשתי למעלה (ט"ז כ"א) :

[יא] **קח את המחתה**. להיות שאמרו כי סיבת השרופים היתה בשביל הקטרת הקטורת שהוא סבב מיתת עם ה' לזה הראה להם כי הגם שהקטורת היה חוץ לזמנו וחוץ למקומו אדרבא עצר המיתה מעל ישראל, ובזה יצדיקו כי הכל מעשה ה' כי הוא ממית לחייב באין סובב, ורז"ל אמרו (שבת פט.) כי דבר זה למדו מס"מ בעלותו לקבל תורה :

[יב] **ויקח אהרן כאשר וגו'**. פירוש סמוך לדיבורו של משה ללמדך שלא שהה אפילו רגע. עוד ירצה לצד שהענין כאן הוא הפך הדין להקטיר קטורת חוץ לזמנו וחוץ למקומו, לזה אמר **ויקח אהרן** וטעם ויקח הוא כאשר דבר משה פירוש על פי נביא, ויאמן נביא כשיאמר לעבור על מצוה אחת ממצות התורה לפי שעה, וכאליהו בהר הכרמל (מ"א י"ח) :

[יג] **ויעמוד בין המתים וגו'**. יתבאר על פי דבריהם ז"ל (תנחומא תצוה ס" טו) שאמרו שתפסו למלאך המשחית ומנעו מהשחית ומנה המומתים לבל יוסיף עליהם, והוא אומר **ויעמוד בין המתים ובין החיים** פירוש שהגביל

מספר המתים מבין החיים לבל יוסיף הכות עוד, ולזה אמר **ויהיו המתים במגפה** י"ד אלף וז' מאות, לומר אלה הם שעמדו במספר המתים ותעצר המגפה שלא יוסיף עוד הכות על מספר זה:

[טו] **וישב אהרן וגו' והמגפה נעצרה** ה. חזר לומר **והמגפה נעצרה** אחר שכבר אמר ותעצר המגפה, לומר שאפילו אחר שכלה ענן הקטורת ושב אהרן אל משה נשארה המגפה עצורה, שלא תאמר שלא נעצרה אלא כל זמן שהיה עולה ענן הקטורת על דרך אומרו (שמות יז) כאשר ירים משה ידו וגו':

עוד יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל (תנחומא שם) שאמרו שלא קבל המשחית מאהרן שאמר לו אני שלוחו של מקום עד שהביאו אל פתח אהל מועד ושמע מפי השכינה, והוא אומרו **והמגפה** פירוש מלאך המשחית נקרא מגפה גם הוא החליט להעצר, ולזה דקדק לומר **והמגפה נעצרה** ולמעלה אמר **ותעצר המגפה** פירוש היתה לה מניעה מאהרן אבל הוא לא היה רוצה לימנע מה שאין כן אחר כך גם המגפה הסכימה להיות נעצרה:

[יז] **דבר אל בני ישראל וקח מאתם**. אומרו **דבר** וגו' **וקח מאתם** שנראה שהם ב' ענינים, לצד שיצו ה' על ישראל להביא המטות ועל משה לקחת מאתם לזה אמר **דבר וקח**, והגם שלא הזכיר הבאת ישראל, רמזה בכח ו' של **וקח**, עוד נראה טעם אומרו **וקח** בתוספות וא"ו להוסיף על ענין ראשון מלבד זכרון המחנות אשר עשאו ריקועי פחים וגו' עוד **קח מאתם** וגו' להראותם כי באהרן בחר לו יה:

מאתם וגו' מאת כל נשיאיהם. טעם שהוצרך לומר **מאתם** ולא הספיק לומר מאת כל נשיאיהם, לעכב שלא יקח המטות אלא מאתם ולא יקח משה בעדם, ואם היה אומר קח מאת נשיאיהם מטה מטה לא הייתי מתחייב לומר שהם יביאו והייתי אומר שהוא הדין שיקח משה בשבילם ושלוחו של אדם כמותו, או הייתי אומר שכוונת אומרו **מאת נשיאיהם** וגו' שיהיה משלהם ולעולם משה יקח, לזה בא מאמר **מאתם** לעיכוב, וטעם הדבר כדי שלא יהיה מקום לומר כי משה בחר להם עץ לא יצלח:

[יח] **ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי וגו'**. ממה שלא צוה מקודם לקחת מטה למטה לוי יגיד כי הוא בכלל הי"ב מטות שאמר בסמוך שנים עשר מטות ומטה לוי בכלל הי"ב, ואפשר לומר שככה עשו שלקחו עץ אחד וחלקוהו לי"ב חלקים וכל שבט לקח שיבא מכשורא ואין הפרש בין של אהרן לשל כולן שבזה יצדק המבחן, ובזה ידויק מאמר הכתוב **ויתנו אליו כל נשיאיהם וגו' ומטה אהרן בתוך מטותם** פירוש חלק א' מתוך העץ שממנו לקחו מטותם. שוב בא לידי מאמר רז"ל (במד"ר פי"ח) שאמרו כדברינו:

[כ] **והיה האיש אשר אבחר בו וגו'**. ולא הספיק כל מה שעשה ה' בקרח, אולי שהיו חושבים כי מה שאירע לקרח הוא על שדבר נגד משה וחלק

עליו וה' ינקום נקם על כבוד נביאו נאמן ביתו ולעולם אפשר שיבחר בשאר השבטים לשרתו, לזה צוה ה' לעשות מבחן המטות:

[כג] ויגמול שקדים. רז"ל אמרו (שם) טעם שקדים להעיר שכל המערער על הכהונה פורענותו ממהרת לבוא ע"כ, ונראה שהוכרחו לומר כן שאין ראוי לבעל הנס לבקש פרי הממהר להפריח שנראה ח"ו הפחתת היכולת שמבקש אחר פרי שממהר, לזה אמרו כי יש טעם בדבר שהוצרך להפריח שקדים ולא פרי אחר לומר שממהר ליפרע וכו' שזולת זה היה מוציא חרוב:

[כד] ויעש משה כאשר וגו' כן עשה. טעם שכפל הדבר ירצה על זה הדרך **ויעש כאשר צוה ה'** וגו' פירוש תיכף ומיד כשצוהו ולא איחר, **כאשר צוה ה'** פירוש להשיב כן עשה, וכפי זה מאמר **כאשר** נמשך למעלה ולמטה:

[כה] כל הקרב הקרב וגו'. נתעוררו עתה ולא קודם הגם שכבר נאמר להם דבר זה, על דרך אומרים (שהש"ר בפי' ישקני) מאן דנכים ליה חויא מהבלא וכו':

במדבר פרק-יח

[א] אתה ובניך ובית אביך. פירוש **בית אביך** נראה בעיני שבא על משה שהוא מאביו שגם עליו באה האזהרה, דאלו על הקהתים הלא כהם כשאר ישראל בהכנסת משכן ה', ועוד ממה שאמר בסמוך וגם את אחיך בני לוי וגו' יגיד שעד עתה לא היה מדבר בהם, אלא נראה פירוש **בית אביך** זה משה וכמאן דאמר (זבחים קב.) שלא פסקה כהונה ממשה, ואפילו למאן דאמר שלא נתכהן משה אלא בשבעת ימי המילואים סובר אני שלא נאסר ליכנס למקום דריסת רגלי הכהנים, ורז"ל אמרו (ספרי) וזה לשונם בית אביך אלו הלויים מלמד שהלויים מוזהרים על ידי הכהנים עד כאן לשונם, וזה דרך דרש לדרוש בכתוב ההלכות שהיו להם מסיני:

אתך וגו'. צריך לדעת למה אמר **אתך** אחר שהזכיר אהרן בפירוש. ואולי שבא לומר שבכל זמן מוזהרים יחד, לבל תאמר שיש זמן שחייב אהרן ויש זמן שחייבים בניו תלמוד לומר **אתך** לומר שמוזהרים יחד בכל הזמנים:

[ג] גם הם גם אתם. פשט הכתוב הוא **גם הם** כישראל הקרבין **גם אתם** בעדם כמו שקדם לומר אתה וגו' תשא עון וגו'. ורז"ל אמרו בערכין (יא:) וזה לשונם תניא גם הם גם אתם בשלהם והם בשלכם במיתה, הם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה, אמר אביי משורר ששער בשל חברו

במיתה עד כאן. וכתב רש"י דלית ליה לאביי הא מתניתא דקתני הם בשלהם אינם במיתה ואשכח תנא דקאי כותיה עד כאן :

ורמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות כלי המקדש כתב וזה לשונו או שסייע לוי במלאכה שאינה מלאכתו חייב מיתה שנאמר ולא ימותו אבל כהן שעבד עבודת לוי אינו במיתה אלא בלא תעשה עד כאן, וקשה לכל מה שכתב רמב"ם, בין מה שכתב או שסייע בן לוי וכו' שהרי לכל הסברות שהביא בגמרא לא משמע כן, אם כתנא דברייתא הרי קתני בפירוש הם בשלהם אינם במיתה, אם כתנא של מעשה רבי יהושע בן חנניה, אם כמו שעלה על דעת התלמוד שאמר תנאי היא שרבי יהושע סובר המשורר ששער באזהרה ולא גזרו מסייע ורבי יוחנן סובר במיתה וגזרו מסייע אם כן בין למר ובין למר מסייע אינו אלא גזירה מדרבנן ולמה פסק רמב"ם או שסייע בן לוי וכו' במלאכה וכו' חייב מיתה, ואם לפי מה שדחה הש"ס דכולה עלמא באזהרה וכו' אם כן משורר ששער ממש אינו חייב ומכל שכן מסייע, ואם דעת רמב"ם היא כאביי, ב' תשובות בדבר, א' שאביי לא אמר שסייע אלא משורר ששער ומדברי הש"ס מוכח שיש הפרש בין העושה למסייע, ב' שאביי דורש חיוב לזה מפסוק והזר הקרב יומת ורמב"ם ז"ל כתב דכתיב ולא ימותו שהוא פסוק ולא ימותו גם הם גם אתם, בין מה שכתב רמב"ם בדין כהן שעבד עבודת לוי שאינו במיתה קשה כי מהברייתא שהביא בש"ס (ערכין) שאמרה אתם בשלהם והם בשלכם במיתה ולא הביא התלמוד תנא שחולק בדבר משמע שכן עלה בידם הדבר, ולמה יחלוק הרמב"ם על הגמרא :

ונראה כי רמב"ם ז"ל תלא זייניה בברייתא הובאה בספרי (ספרי זוטא) וזה לשונם וכבר בקש רבי יהושע בן חנניא לסייע את רבי יוחנן בן גדגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב בנפשך שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים עד כאן, הרי שכן לוי חייב על עבודת בן לוי אחר, ואנו שומעין גם כן שאפילו אינו אלא מסייע חייב מיתה והוא פסק רמב"ם עצמו :

והגם שמהתלמוד משמע בהפך הכריע הרמב"ם כגירסת ספרי מב' טעמים, א' כי לדברי התלמוד בין לקא סלקא דעתך בין למה שדחה התלמוד דכולה עלמא באזהרה בין לרבי יהושע בין לרבי יוחנן אין המשורר יכול להיות שוער ולא נחלקו אלא במסייע אם כן מה הוא זה שאומר רבי יוחנן חזור בך שאתה מן המשוררים וכו' הלא גם רבי יהושע יודע זה, ולא היה לו לומר אלא חזור שאף המסייע אסור משום גזירת רבנן, ועוד כשנאמר שהמשורר אינו יכול להיות שוער מה לי שוער לבדו או עם אחר הלא מלאכת השוערים כך היתה שהיו מתקבצים בכנופיה להגפת שערים ולפתיחתם וכולן נקראים שוערים, ולכשנאמר שמשורר ששער חייב מיתה בין שער לבדו בין שער עם אחרים, ותלמוד ערכין שהבין שהמסייע משום גזירה לפי גירסת הברייתא שהיתה לו שלא הוזכר בה שכבר אתה מתחייב בנפשך והוקשה לו להתלמוד במה חולקים רבי יהושע ור' יוחנן והוכרח לישיב מחלוקתם בדרך זה ולומר שמן התורה

אין איסור אלא לבדו ולא מסייע וחכמים הוא שגזרו מסייע ובוזה נחלקו רבי יהושע ורבי יוחנן, אבל לפי גירסת ספרי אפילו מסייע אסור מן התורה והסברה מסייעת:

והגם שבכל כיוצא בזה אין אנו הולכים אלא אחר גירסת הברייתות המובאים בגמרא ואין אנו חוששין לנוסח הברייתות זולתם ומכל שכן לדבר שבא מבואר בגמרא כמו מה שלפנינו שאומר הש"ס בפירוש מסייע גזרה, כאן יש טעם נכון בדבר כי הרי לפניך אביי שאומר בפירוש נקטינן משורר ששער בשל חבירו במיתה זה יצדיק גירסת ספרי שאמר לו רבי יוחנן שאתה מתחייב בנפשך, כי לפי גירסא שהביא התלמוד דחוויה היא דעת אביי כמו שדחה התלמוד, והגם שהש"ס הקשה לאביי ודחה דבריו, לא היה בפני אביי לומר שאיתותב ואילו היה עומד אביי ודאי שהיה מביא מההיא שהובאה בספרי:

ועוד הצצתי מבין ריסי עיניו של אביי שעל אותה של ספרי נטע אהל אפדנו, ממה שהוכיח חיוב מיתה למשורר ששער מפסוק והחונים וגוי שהוא ממה שהוכיחו בברייתא של ספרי, שאמר שם אחר שהביא ההיא של רבי יהושע בן חנניה וכו' וזה לשונם רבי אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר אל תכריתו וגוי, מעבודה לחברתה מנין תלמוד לומר והחונים לפני המשכן וגוי, ומה תלמוד לומר גם הם גם אתם לפי שבא קרח וערער על אהרן הזהיר הכתוב את כל הענין עד כאן, הנה דבברייתא של ספרי הובאה הדרשה שאמר אביי אלא שבברייתא לא נתפרש עיקר הלימוד מנין ובא אביי ופירוש שמסוף הכתוב הוא דורש דגמר אומר והזר הקרב יומת במאי מדבר הכתוב וכו' אלא בזר דאותה עבודה ע"כ, ומעתה בכיוצא בזה מצינו לומר שהאמוראים לא היו בקיאים בברייתות, ולזה התלמוד לא ידע גירסת הברייתא כמו שהובאה בספרי שאלו ידעה לא היה דוחה דברי אביי, גם לא היה אומר מסייע משום גזירה, ותמצא שכתבו התוספות שאפילו במשניות נוכל לומר שלא היו בקיאים, וזה כפי הטיית העיון לצד ההכרחות ואחר משקולת צדדי ההטייה והענין זה שאנו דנין עליו, ודע כי ברייתות הסדורות במכילתא ספרא וספרי הם מזוקקות ואינם כשאר התוספות ולזה פסקה רמב"ם:

ונשאר לנו לפרש לפי זה במה חולקים רבי יהושע ורבי יוחנן, ונראה כי רבי יהושע היה סובר שלא נאסר אלא מעבודה קלה לעבודה חמורה כמו שוער לשורר אבל משורר לשוער שהיא עבודה שעושה המשורר עצמו כשיגדל ויתקלקל קולו, וכמו שכתב רמב"ם שם באותו פרק עצמו, סבר רבי יהושע שיכול עשות, לזה סתר רבי יוחנן סברתו ואמר לו חזור בך שאני וכו' ואתה וכו' פירוש אין אדם יכול לעשות עבודת חברו אלא כל אחד למה שנתמנה, ואני נתמנתי להיות שוער ואתה להיות משורר ואין אדם עושה דבר שלא נתמנה עליו, ולזה נתחכם רמב"ם ז"ל ופסק פרט דין זה שם ואמר וזה לשונו שלא יסייע המשורר לשוער ולא השוער למשורר עד כאן, לשלול סברת רבי יהושע שהיה סובר כשבא לסייע רבי יוחנן:

שוב שבתני לדקדק דברי רמב"ם כדי שלא יהיה הפך סברת הגמרא בדין המסייע, כי ב' מיני מסייע הם, א' מסייע בעבודה שיש בה שיעור לאותה עבודה לבד ממנו כגון שהיו שוערים הצריכים לאותה הדלת ובא לסייע הזה אינו חייב אלא מדרבנן, והב' מסייע להשלים הצריכין לאותה עבודה וזה חייב מן התורה, ולזה התלמוד מחמת ישוב סברת ר' יהושע לפי הגירסא שהיתה לפניו סבר שהיו שוערים המספיקים לאותה עבודה ולזה סבר רבי יהושע לסייע שאין איסור בדבר, אבל לפי גירסת ספרי שאמר לו אתה מתחייב בנפשך מוכרחים אנו לפרש שלא היה שיעור מספיק לשוערים להגיף הדלתות, ולזה דקדק רמב"ם בדבריו וזה לשונו הלויים וכו' מוזהרים שלא יעשה אחד מלאכת חברו שלא יסייע המשורר וכו' עד כאן, הנה ממה שדקדק לומר מלאכת חברו ולא אמר במלאכת חברו יגיד שמסייע זה נכנס בחלק מהעבודה המיוחדת לחברו, וגמר אומר שלא יסייע פירוש וגדר זה הוא שאני אוסר לך בו הסיוע ולזה לא אמר ושלא יסייע והבן :

נמצינו אומרים כי המסייע בעבודה שאין בה צורכי עבודתה חייב מיתה כדעת רמב"ם וכברייתא דספרי ואין סתירה מהש"ס לזה, אלא שנשאר לדעת טעמו של רמב"ם ז"ל למה לא הוכיח חיוב מיתה ללוי משורר ששער מפסוק והחונים וגוי והזר הקרב יומת כמו שאמר בברייתא של ספרי וכדברי אב"י כמו שכתבתי למעלה והלך לחזור אחר פסוק אחר שנראה מדבריו שהוא פסוק אל תכריתו משפחות הקהתי שבסוף פרשת במדבר, כי שם נאמרו ב' מאמרים שהביא הרמב"ם בפרט דין זה, הא' איש איש על עבודתו וגוי, וב' ולא ימותו, והגם שכתב ועל משאו ובפסוק אל תכריתו נאמר ואל משאו, בודאי שטעות סופר הוא כי למה יניח מה שנאמר בפסוק שבו אמר ולא ימותו וילך לחפש אחר פסוק שבפרשת נשא כי שם נאמר ועל משאו ושם לא נאמר וימותו, אלא ודאי צריך להגיה בהרמב"ם ואל משאו, ויהי מה קשה למה נטה מדברי תנאים ואמוראים :

ונראה כי הרמב"ם לקח דרשת תנא שדרש מפסוק גם הם גם אתם על זה הדרך גם הם לויים על עבודת הכהנים גם אתם כהנים על עבודת לויים, ומריבוי תיבת גם שלא היה צריך לומר אלא הם ואתם מזה דורש חיוב ללוי העובד עבודה שאינה שלו, ומה שכתב רמב"ם או שסייע לוי וכו' חייבין מיתה שנאמר ולא ימותו הוא מה שנאמר בפסוק ולא ימותו גם הם גם אתם, ודרשה זו מודה גם כן רבי הגם שאמר אינו צריך הרי גמר אומר מה תלמוד לומר גם הם וגוי לפי שערער וכו' חזר הכתוב והזהיר וכו' הרי שהצדיק דרשת תנא קמא, והגם שאב"י דרש מפסוק והזר הקרב שהיא דרשת רבי, כיון שנתגלה לנו שאין רבי מכחיש בדרשת ולא ימותו כנזכר בחר הרמב"ם בראיית ולא ימותו שהיא יותר מפורשת מדרשת והזר וגוי שדרשתה באם אינו ענין שהכתוב במשה ואהרן נאמר דכתיב והחונים קדמה מזרחה משה וגוי, והמשכיל יבין שאינה דרשה מפורשת, לזה בחר רמב"ם להביא בספרו מפסוק ולא ימותו גם הם וגוי :

ומה שהביא ראיה לאזהרת מעבודה לעבודה מפסוק איש איש על עבודתו ועל משאו מפני שזולת זה מנין לנו אזהרת מעבודה לעבודה שיבא עליה העונש ומנין יעלה מיחוש האיסור בדבר זה לפרש מאמר ולא ימותו על אם משורר ששער, לזה הביא פסוק איש איש על עבודתו ועל משאו. ואפשר כי רבינו (הרמב"ם) מפרש דברי רבי שכתבתי למעלה וזה לשונו אינו צריך שכבר נאמר אל תכריתו וגו' שחוזר על ענין הקרבת ר' יהושע לסייעו בהגפת שערים שהרי נאמר אל תכריתו וגו' ושם נאמר איש איש על עבודתו וגו', ומה שאמר לבסוף מעבודה לעבודה מנין אינו חוזר על האזהרה אלא על החיוב מנין שחייב מיתה, וכפי זה דברי הרמב"ם הם דברי רבי והוא ז"ל מביא בספרו הדרשה היותר מבוארת:

ולדרך זה גם כן צריך להגיה בדברי הרמב"ם ואל משאו, ומה שפסק רמב"ם שכהן שעבד עבודת לוי אינו חייב מיתה, נראה כי דן לפי מה שקדם לנו שצריך הכתוב לכתוב העונש והאזהרה, וכאן בפסוק זה לא נאמרה אזהרה ומיתה אלא לבני לוי שכן כתוב לא יקרבו ולא ימותו, והגם שגמר אומר גם הם גם אתם והוסיף הכהנים בהאמור, אין הכרח שחוזר הכתוב לבי' לאזהרה וחיוב מיתה ואין לנו לומר אלא על האזהרה בא כיון שלא נאמרה אזהרה לכהנים על עבודת הלויים אלא כאן, ואין זה היקש לומר אין היקש לחצאין ויכול להתפרש על זה הדרך גם הם על מה שהוזכר בסמוך גם אתם יש לכם אזהרה על הדבר, ועוד ממה שאמר רבי אינו צריך ולא נאמר גם הם גם אתם אלא בשביל שערער קרח מזה אתה למד שאין כאן מיתה לכהן העובד עבודת לוי, שאם לא כן הרי צריך וצריך כי מקראי שהביא רבי לא הביא בהם חיוב מיתה לכהן בעבודת לויים אלא אזהרה כמובן שם מהברייתא, אלא ודאי שלא בא מאמר גם אתם אלא לאזהרה, ולזה גם כן לא אמר תנא דספרי אלא כהנים על עבודת לויים מנין ולא אמר כהנים ענושים ומוזהרים על עבודת לויים מנין כמו שהתחיל לומר בלויים:

ומה שאמרו בברייתא שהובאה בערכין אתם בשלהם והם בשלכם במיתה ולא הביא הש"ס ברייתא המנגדת לה שזה יגיד שברייתא זו היתה מוסכמת לבעלי הגמרא. אומר אני כי כשנעמוד על עומק הסוגיא ממנה נכריח ללכת בדרכו של רמב"ם, והוא כי שם מסיים באותה ברייתא וזה לשונם הם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה ופרש"י הם בשלהם לוי משורר שהגין דלתות עד כאן, וקשה לי למה שמקשה הש"ס בסמוך לדברי אביי שאמר משורר ששער במיתה וזה לשונם מיתבי משורר ששער ושוער ששרר אינם במיתה אלא באזהרה וכו' עד כאן. קשה למה מחזר התלמוד לברייתא אחרת להקשות לדברי אביי ולא הקשה מברייתא שלפניו ממש שאמרה הם בשלהם אינם במיתה. ועוד קשה פרט זה של לוי מעבודה לעבודה היכן הוזכר שיאמר עליו איני במיתה אלא באזהרה, הלא תנא לא בא אלא לפרש מאמר גם הם גם אתם, וממה נפשך אם סובר התנא לדרוש מפסוק זה גם לוי מעבודה לעבודה שגם זה נכלל במאמר גם הם גם אתם אם כן המשפט שנעשה בכהן שעבד עבודת

לוי נעשה בלוי שעבד עבודת לוי אחר כיון ששניהם כללם הבורא במאמר זה :

ואם תאמר שאין להכריח מפסוק זה אלא אזהרה כמו כן גם כן אין לחייב הכהן בעבודה של לוי, אלא מוכרח אתה לומר שאין תנא דורש איסור לוי בעבודת חברו מפסוק גם הם גם אתם אם כן תנא אהיכא קאי שאומר הם בשלהם, אלא ודאי שזה יכריח לומר כי תיבת הם טעות הוא וגרסינן במקומה אתם, וזה פירושו הם בשלכם במיתה ואתם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה גם חסר מהברייתא הם בשלכם, כי להיות שהמדפיס ראה ב' תיבות כפולות הם בשלכם והם בשלכם סבר שהוא כפל לזה השמיט אחת מהם, וזה הוא נוסח הברייתא על נכון גם הם גם אתם אתם בשלהם והם בשלכם הם בשלכם במיתה אתם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה, ולזה לא מצא התלמוד להקשות לאביי מברייתא זו שאין בה זכרון ב' עבודות לויים והקשה מברייתא אחרת, גם בזה יהיה סיפא דברייתא בדרשת הכתוב גם הם גם אתם שהביא התנא, ואמר כי הלויים בשל כהנים במיתה אבל כהנים בשל לויים אינם אלא באזהרה והטעם כמו שכתבתי בפירוש דברי רמב"ם, ומעתה עלה פסק רמב"ם וספרי וברייתא (דכריתות) [דערכין] בקנה אחד :

[ח] ואגי הנה נתתי וגו'. טעם אומרו **ואני**, נתכוין לומר כי בעד מה שהטלתי עליכם לשאת עון המקדש וגו' גם אני כבר הקדמתי לתת לכם בעד זה משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל :

[כ] בארצם לא תנחל וגו'. בספרי אמרו שאסר עליו חלק הארץ וחלק הביזה, ולזה כפל לומר **לא תנחל וחלק לא וגו'**, וכוונת הכתוב היא שהגם שירצו ישראל לחלק לו חלק עמהם לא יאמר שלא נתכוון ה' אלא לפטור ישראל מחלק אהרן אבל אם ירצו הרי אלו משובחים על דרך אומרם ז"ל (שביעית פ"י מ"ט) המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו, לזה אמר **לא תנחל**, ושומע אני דוקא נחלת הארץ הוא שישנה בלאו אבל חלק הביזה אינו באיסור תלמוד לומר **וחלק וגו'.** ודקדק לומר **בתוכם** על דרך אומרם (משלי א') גורלך תפיל בתוכנו פירש ליטול חלק כאחד מהם הוא שאסר עליו אבל אם רצו לשלוח לו דורונות הרי זה מקבל מהם :

אני חלקך וגו' בתוך בני ישראל. אומרו **אני**, פירוש מה שהוא מיוחד לי אני יהיה חלקך, וחזר ופירש מה הוא הדבר ואמר **בתוך** וגו' שאין לך דבר שעושים ישראל שאין להקב"ה חלק עמהם ונוטלו הכהן, בתבואות הארץ, בפירות האילן, בלחם, בבשר, ביין, בשמן, ושאר הכ"ד מתנות :

[כד] כי את מעשר וגו' על כן וגו'. ולמעלה הוא אומר **ולבני לוי נתתי כל מעשר בישראל וגו' חלף עבודתם**, נראה כי מתנת מעשר זה שנתן ה' ללויים יש בו ב' דברים, הא' חלק הנוגע להם בארץ, והב' שאינם טורחים בארץ לעשות ז' מלאכות הצריכות עד שיהיו חטים ממורחים, לזה אמר הכתוב ב' דברים חלף חלקם בארץ וחלף עבודתם ישראל עומדים ועושים

מלאכתם כדי שיהיו מופנים לעבודת אהל מועד, והנה בלויים לא אמר אני חלקך וגוי שאין הלויים זוכים בחלק ה', ולזה גם הם נותנים חלק ה' תרומה מעשר מן המעשר. והם ומעשרם אינו אלא כשכירות הדיוטות לשרת הקדוש שהוא הכהן ואהל מועד:

[לא] כי שכר וגוי חלף וגוי. חזר לומר הדברים עצמן שאמר למעלה, לפי שאמר **ואכלתם אותו בכל מקום** שהוא חולין גמורים לזה נתן הטעם כי אין במעשר זה שום קדושה כתרומה או כדומה לה אלא ממון חול שאמר ה' לישראל לפרוע לכם שכר עבודתכם, ומעתה מה קדושה יש בו. ורז"ל (ספרי) אמרו שבא הכתוב לומר שאם עבד יטול ואם לא עבד לא יטול מכאן אמרו בן לוי שקבל עליו כל העבודות חוץ מאחד אין לו חלק בלוייה, ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

קרח

פרשת

חסלת

חקת

פרשת

במדבר פרק-יט

[ב] זאת חקת התורה. צריך לדעת למה כינה למצוה זו שם כללות התורה, שהיה לו לומר זאת חקה וגוי או זאת חקת הטומאה או חקת הטהרה כדרך אומרו (שמות יב) זאת חקת הפסח, ואין לומר שנתכוון להצריך טהרת אפר פרה לעסוק בתורה, כי לא כן מצינו לרז"ל שאמרו (ברכות כב.) שאדרבא אין דברי תורה מקבלין טומאה, ולכל סברות רז"ל (שם) אפילו להמחמירים בבעלי קריין מטעם שצריך באימה וביראה וכו' מודים בטמאי מת שמותרים בעסק התורה:

ויתבאר הענין על פי מה שאמרו בפרק בתרא דנזיר (סא:) ופסקו רמב"ם בפרק א' מהלכות טומאת מת שאין הכותי נעשה טמא מת, וזה לשונו שאם נגע במת או נשאו או האהיל עליו הרי הוא כמו שלא נגע הא למה זה דומה לבהמה שנגעה וכו' עד כאן. והנה ההבדל שבו הורמו עם בני ישראל משאר הגוים הוא באמצעות קבלת התורה שזולת זה הנה ככל

הגוים בית ישראל, ומעתה טעמנו צוף דבש אמרי אל במה שאמר **זאת חקת התורה** פירוש חקה זו של הטומאה ותנאי טהרתה תסובב מהתורה, כי על ידי שקבלו התורה נעשו עם בני ישראל דבר שהרוחנים השפלים תאביס להדבק בהם להיותם חטיבה של קדושה עליונה בחייהם גם במוותם, בחייהם שבנוגע במת או יאהילו עליו וכדומה תדבק בהם הטומאה שבמת ולא תחפוץ להפרד אם לא בכח גדול אשר חקק ה' במצוה האמורה בענין של פרה אדומה, ובמותם גם כן תתרבה הטומאה כאומרם ז"ל (בי"מ קיד:): בפסוק אדם כי ימות וגוי ישראל מטמאים באהל ואין אומות מטמאין באהל:

וכבר המשלתי במקום אחר ענין זה לבי' כלים שהיו אצל בעל הבית אחת מלאה דבש ואחת מלאה זבל ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזבובים והרמשים ואותה שהיתה מלאה זבל הגם שיכנסו לה קצת מהרמשים לא ישוה לשל דבש, כמו כן אדם מישראל שמת להיותו מלא קדושה המתוקה והעריבה בצאת הנפש ונתרוקן הגוף יתקבצו הקליפות לאין קץ שהם כוחות הטומאה התאביס תמיד להדבק בקדושה ליהנות מהערב, ולזה יטמא באהל ואפילו אלף בתים מקורים ואחת פתוחה לחברתה הטומאה תמלא כל החלל המקורה, מה שאין כן אשר לא מזרע ישראל להיותו מושלל מהקדושה אין כל כך התקבצות הטומאה אלא חלק הממית הנדבק בגוף, ואשר יסובב הכל היא התורה:

ובזה מצאתי נחת רוח למה כשצוה ה' פסח במצרים הקפיד ה' על בי' דברים, הא' דין ערל וצוה למול כאומרם ז"ל (שמו"ר פי"ז) בפסוק ואעבור עליך וגוי דם פסח ודם מילה, והבי' על דין בן נכר שאמרו ז"ל (שם פט"ז) בפסוק משכו וקחו לכם וגוי משכו ידיכם מעבודה זרה שבזה יצאו מכלל בן נכר, ועל דין ג' שהוא הטומאה לא מצינו שהקפיד ה', והגם שמצינו (פסחים עז.) שהפסח בא בטומאה בנטמא ציבור, עם כל זה היה ה' יכול לצוות קודם שיזהרו מטומאת מת ולעשות משה אפר פרה ואין מעצור לה' לעשות רצונו יתברך, והגם שיש לומר בזה דחיות אף על פי כן לפי מה שכתבנו יש טעם נכון לשבת, כי ישראל לא היו טמאי מת הגם שנגעו והאהילו על המת כי עדיין לא קבלו התורה ודנו בהם אז דין גר שנתגייר ביום י"ד ששוחטין עליו ואין חוששין לטומאה שנטמא קודם שנתגייר, ותמצא שאמרו בפסחים (צב.) וכתבו הרמב"ם בפרק ו' מהלכות פסח וזה לשונו גר שנתגייר ביום י"ד ומל וטבל אין שוחטין עליו את הפסח גזירה דלשנה הבאה יהיה טמא מת ויטבול לערב ויאמר אשתקד מי לא טבלתי וכו' עד כאן לשונו, ממה שנתן הטעם משום גזירה דלשנה הבאה מזה אתה למד כי זולת גזירה זו אין חוששין לטומאת מת, וכמו כן ישראל כשעשו פסח מצרים אין בהם דין טומאת מת, והוא מאמר ה' זאת חקת התורה:

ובדרך רמז ירצה באומרו **חקת התורה** שאם יקיימו מצוה זו הגם היותה חוקה בלא טעם מעלה עליהם הכתוב כאלו קיימו התורה אשר צוה ה'

לאמר, כי קיום המצוה בלא טעם יגיד הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל מצות הבורא וזה לך האות, ואולי כי לטעם זה רצה ה' שתתמסר להם המצוה בדרך חקה:

אשר צוה ה' לאמר. צריך לדעת למה הוצרך לומר מאמר זה והלא רואני כי ה' הוא המצוה לאמר שכן אמר וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל, עוד אומרו לשון נסתר **אשר צוה** ופי ה' הוא המדבר והיה לו לומר אשר אנכי מצוך לאמר, עוד למה לא הספיק במה שאמר לאמר בפסוק ראשון וחזר לומר פעם ב' **לאמר**, עוד צריך לדעת למה לא הקדים מאמר דבר אל בני ישראל קודם מאמר זאת חקת התורה על זה הדרך דבר וגו' זאת חקת התורה. אכן לצד שכל מצות התורה הם שכליות ושמעיות, שכליות שהשכל מחייבם כגון כבוד אב ואם גניבה גזילה אונאה רציחה וכדומה, שמעיות שבת כי בו שבת הבורא, יום טוב על הנס שנעשה לנו בהם, עבודה זרה שלא לעבוד זולת אלהינו כי הוא המוציא אותנו וגו' וכדומה לזה, וזה הוא טעם הנגלה, ואין לך מצוה ומצוה שאין בה עוד סודות נעלמים הנגלים למשה ולאדם ראוי המשיג לקנות קנין התורה במ"ח דברים השנויים במשנת חסידים (אבות פ"ו) שאז מגלין לו רזי התורה שגילה ה' למשה בסיני, ומשה גם כן גילה לישראל בני דורו סודות הנסתרים וטעמי המצות ויסוד כל דבר:

ובמה שלפנינו צוה ה' אליו שיסתום הדברים ויאמר להם הדבר בחוקה בלא טעם, והוא מה שהעיר אותנו באומרו **וידבר ה' אל משה לאמר** לישראל פירוש ומה הוא המאמר שצוה לו לומר להם, **זאת חקת התורה** פירוש מצוה זו היא חקת התורה כן צוה ה' לאמר לכם, וכאילו אמר הכתוב אשר צוה ה' לאמר לכם הוא זאת חקת התורה, ומתוך הדברים אתה למד שנאמר למשה דברים מוטעמים במצוה זו אלא שמה שצוה עליו לאמר הוא חוקה, ובזה לא יתבעוהו ישראל לומר להם טעם הדבר כיון שה' צוה עליו לומר הדבר בחוקה:

ובזה נתישבו הדקדוקים, גם נתישב למה לא הקדים מאמר דבר וגו' למאמר זאת חקת וגו' כי מאמר זאת חקת התורה היא מצות ה' על מצוה שיאמר לישראל שה' צוה לו שיאמר להם מצוה זו בחוקה, ומאמר דבר בא על עיקר המצוה מצות ה' לישראל, ולצד שיאמרו ישראל הרי העושה מצוה בלא ידיעת טעמה וסודה נחשבת המצוה כגוף בלא נשמה, לזה גמר אומר **דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה** וגו' פירוש יקחו למה שאתה יודע ומכוין בדבר להיותך יודע סוד הענין ופלאיו ובזה תהיה המצוה נעשית שלימה במעשה ובמחשבה הצריכה, וכפי זה ידויק על נכון אומרו **ויקחו** בתוספת וא"ו בתחילת הציווי להם, שנתכוון לומר שמלבד הלקיחה עצמה שיקחו הפרה עוד יוסיפו שיכוונו בלקיחתה למה שאלוהיך כאמור:

ואם תאמר תינח אותה פרה של אותו דור פרה שיעשו בכל דור ודור מה תהא עליה, אפשר שלא מכולן העלים ה' סודה אלא מכללות ישראל אבל

למיוחדים שהם אהרן וכיוצא בו נמסרו סודותיה והם ימסרו למיוחדים הבאים אחריהם, או אפשר שבכל דור ודור יכוונו למה שידע משה, ומצאתי שאמרו במדרש (רבה כאן) וזה לשונם ויקחו אליך ללמד שכל הפרות שנעשו יהיו נקראים על משה, וצריך לדעת למה עשה ה' שינוי במצוה זו מכל המצות שתקרא על שמו, ולדברינו יש טעם נכון בדבר כמו שפירשתי:

או יאמר על פי דבריהם ז"ל (שם) שאמרו שאומות העולם מונים את ישראל מה מצוה היא זו וכו', לזה בא מאמר הכתוב כאן ואמר **זאת חקת התורה** אשר צוה ה' לאמר פירוש שיאמרו ישראל לאומות כשהן מקנטרים אותם ואומרים להם מה מצוה היא זאת וכו' יאמרו להם חקה חקק ה' עלינו לעשות ואין אנו מהרהרין אחריו, ולפי זה אפשר שהורשה משה לומר להם טעם המצוה וסודה אלא שלא יאמרו הטעם לאומות כשידחקו אותם בדברי קנטור מה מצוה היא זאת ומה טעם יש בה:

פרה אדומה וגו'. רואה אני כי כל סימניה מוכיחים על הדינים, אדומה כי הוא זה סימן תגבורת הדינים, תמימה באין שער שחור, וכן אמרו ז"ל (פרה פ"ב) ב' שערות שחורות פוסלות אותה, ולא שערותיה לבד אלא אפילו קרניה וטלפיה צריכים להיות אדומים, אבל שחורות ואין צריך לומר לבנות פוסלות, אשר לא עלה עליה עול כי העול ימתק הדינים בסוד מאמרם (ברכות ה.) יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם שהם בחינת הדינים, גם שריפתה באש הוא בחינת הדינים, ובהתקבצות הדינים באפר יעשו הברחה לטומאה הדבוקה באדם מהמת שגם היא אינה אלא רצועה רעה מצד יסורי המשפט:

וראיתי בספרי זוטא ופסקו רמב"ם בפרק א' מהלכות פרה אדומה אין לוקחין עגלה ומגדלין אותה שנאמר ויקחו וגו' פרה ולא עגלה עד כאן, ולפי מה שאמרנו שכל מעשיה הם בחינת המשפט יש טעם בדבר, כי שם פרה יגיד מספר הידוע למספר בחינת הדינים כידוע ליודעי חן, לזה צוה ה' שיקנו אותה כשיש בבחינת מספרה מספר אשר תכוון אליו, אבל אם יקנו עגלה קונים דבר שאין בו המספר אשר אנו צריכין לו, והגם שמגדלין אותה עד שנקראת פרה, אף על פי כן יקפיד ה' על שעת הקנין כדי שיהיו קונים דבר שהכוונה בו שהם רפ"ה דינים:

ג] ונתתם אותה. אמר **אותה** לפי מה שאמרו רז"ל (פרה פ"ד) שמפי השמועה למדו שאר פרות נעשות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט דייק לומר אותה אל אלעזר אבל מכאן ולהלאה אין חיוב בסגן:

ה] ושרף את הפרה לעיניו את עורה. הפסיק במאמר לעיניו בין זכרון הפרה לזכרון פרטיה שהם עורה וגו', יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת פרה (פ"ד), וכתבו רמב"ם בפרק ד' מהלכות פרה אדומה שמצות שריפתה שלימה ואם הפשיטה ונתחה ושרף כלה כשרה עד כאן, לזה הבדיל הכתוב במעשה המובחר ואמר **ושרף את הפרה** פירוש כולה יחד, ואפילו עבר

והפשיטה וכו' ועשה עורה לבד ובשרה לבד ופרשה לבד גם כן לא הפסיד, והוא מאמר את עורה ואת וגו' :

על פרשה ישרוף. חזר לומר **ישרוף** פעם ב' ולא הספיק במה שאמר בתחלה ושרף, לפי מה שפירשתי כי הכתוב ידבר בב' סוגים הא' שריפת הפרה שלימה, והב' אחר שהופשטה ונתנתחה לזה אמר **ישרוף** כנגד חלוקה שניה.

עוד יתבאר על פי מה שאמרו בתוספתא דפרה (פ"ב) וכתבו רמב"ם בפרק ד' מהלכות פרה אדומה וזה לשונו פקע מעורה וכו' אפילו משערה כזית יחזיר ואם לא החזיר פסולה עד כאן, והוא מאמר **ישרוף** פעם ב' לומר שהגם שפקע יחזיר וישרוף לעיכובא :

[יד] **זאת התורה אדם כי ימות**. אומרו **זאת התורה**, יתבאר גם כן על דרך שפירשתי בפסוק זאת חקת התורה, והוא לצד שדקדק לומר **אדם כי ימות** וגו' ודרשו רז"ל (ב"מ קיד) אתם קרויים אדם ישראל מטמאין באהל ואין אומות העולם וכו', לזה הקדים לתת הטעם שסובב הדבר ואמר **זאת התורה** שמסיבתה הוא שאותו שנקרא אדם מטמא באהל אבל אומות העולם שאין להם תורה וכו', ועיין מה שכתבתי בפסוק זאת חקת התורה :

כל הבא אל וגו' וכל אשר באהל. קשה אם הבא טמא מי גרע ממנו אשר באהל, ויתבאר על פי מה שאמרו בפסיקתא זוטרתי וזה לשונם כל הבא אל האהל שבא מקצתו עד כאן, וכפי זה אם לא היה אומר הכתוב אלא כל הבא הייתי אומר הבא כולו הבא מקצתו מנין וממה שאמר כל אשר באהל הרי כולו אמור מה אני מקיים כל הבא וגו' זה הבא מקצתו. עוד שם בפסיקתא וזה לשונם דבר אחר כל הבא וגו' לעשות קרקעו של בית כמוהו עד התהום עד כאן. נראה שהוכרחו לדרשא זו כי לסברא הראשונה היה לו לומר הכתוב כל אשר באהל וכל הבא אל האהל ויהיה הכתוב מתפרש בדרך לא זו אף זו, אבל ממה שהקדים כל הבא זה יגיד שמאמר **כל אשר** וגו' הוא דין חדש :

אלא שבספרי ראיתי ב' הדרכים דרך הראשון תנא קמא ודרך ב' רב אחא בר יאשיה, וגמר אומר תנא קמא שטעם שהוצרך הכתוב לומר כל אשר באהל הגם שאמר כל הבא שהוא בא מקצתו, משום שאין עונשין מן הדין, וקשה לי הלא מה שאנו אומרים אין עונשין מן הדין הוא על עונש מיתתו של בית דין של מטה וכאן לו יהיה שנטמא ונכנס למשכן טמא מיתתו בידי שמים, ועוד לבד מזה כשנשכיל על דבר נראה כי מה שלפנינו אינו נקרא עונשין מן הדין כי בכלל הבא כולו יש מקצתו והרי מתחייב הוא על מקצתו כי כל חלק וחלק שבו יקרא מקצתו ואין אנו עונשין אותו מן הדין אלא מן הכתוב, ואולי שסובר תנא זה שכל כיוצא בזה נקרא עונשין מן הדין :

במדבר פרק-כ

[א] **ויבאו בני ישראל וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר **כל העדה** ולא הספיק במאמר **בני ישראל** שמן הסתם הם כל העדה, אכן לפי מה שקדם לנו מדבריהם (מד"ר סו"פ בלק) כי כשישראל הם במדרגת ישרים וצדיקים נקראים בני ישראל וכשאינם בגדר הנאות נקראים עם כאומרו (י"ד י"א) עד אנה ינאצוני העם הזה והרבה כיוצא בזה, והרבה פעמים יקראם הכתוב עם בני ישראל הגם שימצאון בהם הרבה אשר אינם ראויים לגדר זה ויכוין הכתוב אל הרוב הכשרים, וכאן הודיע הכתוב כי כל העדה ישנם בגדר זה שיקראו בני ישראל, והוא מאמר **ויבואו בני ישראל כל העדה** פירוש כולן נקראים בשם ישראל בגדר ישרים וצדיקים, וזה מכוון לדברי רז"ל שאמרו וזה לשונם כל העדה עדה השלימה:

והם ז"ל נראה שדרשו תיבת כל העדה עצמה שתגיד השלימות והקיום, ועי' פנים לתורה. והכוונה בהודעה זו היא לגי' סיבות. האי' לפי שהוא אומר בסמוך מעשה מי מריבה ואמרו ז"ל (דב"ר פ' ואתחנן) שנענש משה על ידם שאמר להם שמעו נא המורים לזה הקדים להודיעך כי כל העדה היו צדיקים וזו היתה סבה שנענש משה שקראם מורים. בי' להגדיל מעלת מרים עליה השלום שהגם שכל העדה היו צדיקים לא עמד זכותם להעמיד להם באר המים שהיה בזכות מרים (תענית ט.). גי' על פי דבריהם ז"ל (ילקוט) שאמרו שישראל לא הלכו לגמול חסד עם מרים וכשנקהלו על משה ועל אהרן חשב אהרן שבאו לגמול חסד עם מרים והם לא באו אלא לריב עמם כאמור בדבריהם ז"ל, ומעתה יש מקום לחשוד בישראל שלא היו אז באותו מצב כשרים וזה לך האות שלא גמלו חסד עם הנביאה, לזה קדם והודיעך כי כל העדה צדיקים אשר בשם ישראל יתכנו, וטעם שלא גמלו חסד אמר הכתוב בסמוך ותמת שם מרים ותקבר שם, ואמרו בגמרא (מוע"ק כח.) וזה לשונם ותמת וגו' סמוך למיתה קבורה עד כאן, ולטעם זה לא הרגישו לבא לגמול חסד, ובמשך זמן מועט עד שידעו קפץ עליהם רוגזו של צמא, והוא מה שאמר הכתוב סמוך למאמר ותקבר שם ולא היה מים וגו':

וישב העם בקדש. בא להודיענו שנתעכבו שם ימים רבים כאומרו (דברים א) ותשבו בקדש ימים רבים פירוש **וישב** לשון עכבה:

ותמת שם וגו'. צריך לדעת טעם אומרו **שם**, ורז"ל דרשו (מוע"ק שם) שלא עכבה, ודרשה זו נשמעת מאומרו **ותקבר שם**, ונראה כי לצד שהזכיר מיתה חש על כבוד הצדקת שהרי אמרו (ברכות יח) צדיקים במיתתם קרויים חיים, לזה דקדק לומר **שם** פירוש שם הוא שמתה ולא נשארה ביניהם אלא במקום אחר ישנה בין הצדיקים, כי הצדיקים דומים לפני

הקב"ה למרגליות המונחים בארגז כשהוא חפץ באחת מהם הוא מוציאה מהארגז וקובעה בתכשיט אחד מתכשיטיו, ורז"ל דרשו (מוע"ק שם) ותמת שם לגזירה שוה לומר שגם היא מתה בנשיקה, וע' פנים לתורה:

[ג] וירב העם וגו' ולו גוענו. פירוש נתרעמו עליו שהתפלל עליהם שלא ימותו בדבר:

[ד] ולמה הבאתם וגו'. תרעומת ב' למה הביאום דרך מדבר שהוא מקום סכנת מיתת צמא שהיה להם להעלותם שלא על דרך המדבר, והכונה בזה כיון שאין כח ביד משה לתת להם מים במדבר על מי סמך להביאם דרך שם, ואומרם **ולמה העליתונו** וגו' פירוש ואם תשיבו אותנו כי אין דרך מובטח להעביר אתכם בו אלא דרך מדבר או הכרח היה הדבר שתעברו דרך מדבר, לזה נתרעמו ואמרו אם כן לא היה לכם להעלותינו ממצרים כיון שהוא מוכרח להביא אותנו אל המקום הרע הזה שיש בו סכנה שאינו מקום זרע וגו' כאומרם ז"ל (חולין פח:): מדבר אינו מעלה צמחים. ואמרו **אל המקום** בה"א הידיעה לומר שמדות רעות שבמדבר ידועות הם שאינו מקום וגו', **ומים אין לשתות** פירוש אפילו לשתות שהוא דבר ההכרחי ואתם אינכם יכולין להמציא לנו מים, ולא היה מענה בפי משה ועמד בתפלה לפני ה' הוא ואהרן דכתיב ויפלו על פניהם:

[ה] קח את המטה וגו' ויקדש בם. פרשה זו רבו עליה כל מפרשי התורה, ותרתי בה לאור באור החיים, וקודם שנעמוד על פשטן של כתובים נקדים להבין מה היתה שגגתו של משה בענין זה אשר היה סיבה לגזירתו, וראיתי שנאמרו י' דרכים בענין בדברי מפרשי התורה והן הנה בקצרה:

א' רש"י ז"ל פיי ששגגת משה היתה כי ה' אמר אליהם דברו והוא הכה:

ב' רבי אברהם אבן עזרא פירש שהשגגה היתה שגרם שלא נתנה הסלע מימיה עד הכאה ב' במה שאבד הכונה בפעם א' לצד מריבת העדה:

ג' הביאו הנזכר כי הקפדת ה' היתה על שהכה ב' פעמים שאם היה מכה פעם אחת לא היתה הקפדה כי הדיבור לסלע היא ההכאה:

ד' הביאו הנזכר שהקפדת ה' היתה על שלא אמרו שירה על המים כמו עלי באר:

ה' הביאו הנזכר שהקפדת ה' היתה על שאמר לבני אל חי המורים ואין ראוי לאיש חסיד לתעב ולזלזל בבני אברהם יצחק ויעקב וגו':

ו' הר"מ (רמב"ם בח' פרקים) פירש כי הקפיד ה' עליו על אשר נתרגז על העדה ומסיבה זו חשבו כי גם ה' בכעס עמהם אשר לא כן היה:

ז' רבינו חננאל והסכים אליו רמב"ן שהקפדת ה' היתה על אשר אמר נוציא לכם מים ולא אמר יוציא לכם שמזה טעו ישראל וחשבו כי הם

בחכמתם עושים את המעשה כי לא היה להם רמז כי ה' הוא העושה הנס ולזה הקפיד ה' ואמר לא האמנתם בי להקדישני וגו' :

ח' ר"מ הכהן פירש שהקפדת ה' היתה על מאמר משה המן הסלע הזה וגו', וכוונת משה היתה לצד יכולתו אם לא בכח הנאדר וחשבו האנשים שלא יוכל ה' להוציא מים מן הסלע, וזו היא שגגת משה, והביא ראיה לפירושו ממה שאמר הכתוב (תהלים קו) כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו וגו' :

ט' הר"י אלבו בספר העיקרים ישב שהקפדת ה' היתה על שלא נתעוררו משה ואהרן מעצמן להוציא להם מים והיו מרעידים שזה יורה מיעוט הבטחון וגו' :

י' בעל מעשה ה' שפירש כי היה ויכוח בין משה ובין ישראל שישראל היו רוצים להוציא להם מים ממקום אחר שחפרו אותו הם ולא רצה משה לדבר לאותו סלע שחפרו הם ונתכעס משה וזרק המטה בידו לא להכות אלא בכעס ובדרך מקרה הכה המטה בסלע וכו' עיין שם דבריו :

הנה כל העשרה דרכים אינם מוציאים אותנו ידי חובת האמת, וצא ולמד מה שטען רמב"ן על ג' מהם ודחאם, ומה שטען ראב"ע על ג' אחרים ודחאם, ואני טוען על השאר והם, דרך א' של רבינו חננאל שבחר לו רמב"ן שההקפדה היתה על שכינה לעצמו המעשה ואמר נוציא וגו' הלא ידוע היה משה לשלוחו של מקום וכל מעשיו הנס בכח האל, ולו יהיה כי כחו של משה הוא הלא מגדולת העבד גדולת האדון נודעת בפרק מרובה, ועוד הלא תמצא בפרשת בא אל פרעה אמר הכתוב (שמות יב) ויקרא משה לכל ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו וגו' ולא אמר בשם ה', כי ודאי הדבר ידוע הוא כי הוא שלוחו של מקום, ועוד במה שלפנינו מוכרח היה לומר נוציא לכם להיות כי הם המוציאים בדיבורם או בהכאתם שה' נתן ההוצאה בידם, ודרכו של הר"י אלבו אין דעתי הולמו כי אחר שראה משה שה' מנע מהם מים ונסתלק הבאר איך יגש להוציא מים עד אשר ידע דעת הבורא ברוך הוא, ומי יאמר כי ה' חפץ ליסרם, לזה הכרח היה הדבר להשתטח לפני ה' וה' יעשה הטוב בעיניו, ודרכו של בעל מעשה ה' עלה כולו קמשונים ואין בו לא מלח ולא תבלין וקלני מזרועי לטרוח לדחות הדברים הדחויים במחילה מכבודו :

ותרתי לי מנוחה בדברי הראשונים ז"ל ואמצא במדרש (ילקוט) וזה לשונם יען לא האמנתם וגו' ד' חטאות כתובים כאן, לא האמנתם, לא קדשתם, מעלתם, מריתם, לא האמנתם שלא אמרתי לכם להכות והכיתם, לא קדשתם להביא מים מכל סלע שרוצים, מעלתם שאמרתם המן הסלע הזה, מריתם שאמרתי לכם ודברתם אל הסלע שנה עליו פרק אחד ועברתם על דברי עד כאן לשונם, ועל פי מדרש זה נעמוד על פירוש אמרי קדוש במאמר **קח את המטה ודברתם אל הסלע** וגו' והוצאת להם מים מן הסלע, ויש להעיר א' למה יצו ה' לקחת המטה כיון שהוצאת מים הוא

בדיבור לבד, ב' למה חזר לומר **והוצאת להם מים** אחר שאמר ונתן מימיו, ג' הוצרך לומר פעם ב' **מן הסלע** ולא הספיק בזכרונה בסמוך, הנה לפי המדרש נתגלה לנו כוונת הכתוב למפרע על נכון, כי מה שאמר **קח את המטה** הוא להורמנותא דמלכא והוראת היות בידו כח עליון ולא להכאה, ולא חש לטעות שהוא להכאה ממה שאמר בפירוש ודברתם ומשה לא עשה כן והכה והוא חטא הראשון שאמר בעל המדרש, ומאמר **ודברתם אל הסלע** הוא שישנה עליו פרק אחד והוא לא עשה כן והוא חטא הב', ומאמר **והוצאת להם מים מן הסלע** ונתכוון במאמר זה לומר אפילו מסלע אחר כשהם חפצים להוציא להם ממנה הוציא להם מאיזו סלע שירצו, ולזה גם כן הזכיר פעם ב' הסלע ולא סמך לזכרון הראשונה כי לא זאת הוא מה שהזכיר, והוא לא עשה כן והראיה ממה שאמר להם שמעו נא המורים זה יגיד שהיו מורים איזה דבר, וממה שגמר אומר **המן הסלע** וגו' יגיד כי היו מורים בסלע לומר מסלע זו והוא אומר המן הסלע הזה וגו' פירוש שסלע זה אינו ראוי להוציא מים, נמצאו ביד משה ב' שגגות אחרים, א' שה' אמר הוציא להם מסלע שיחפצו והוא לא עשה כן, ב' שעשה להם החלט האפשריות כאומרו המן הסלע וגו', והם הב' חטאות שמנה בעל המדרש שני ושלישי:

וחל עלינו חובת גברא לתת טעם לאיש האלהים על ארבעת השגגות אשר אינו ראוי לאחת מהנה:

ונראה כי משה עמד על מאמר ה' בחכמה ולצד עוצם יראתו בה' שגג, וזה יצא ראשונה, מה שאמר לו ה' **קח את המטה הבין בו ב' דרכים**, א' להכאה וא' להורמנא ולכח עליון בידו שבאמצעות המטה שבו חקוק שם המפורש יעשה פלא, והאמת שיותר צודק פשטן של דברים על להכות בו כי לטעם הב' הוא צד רחוק קצת, והגם שמצינו שאמר לו ה' (שמות ד) ואת המטה הזה תקח בידך אשר וגו', שם היה עושה פעולות במטה, וזכרון ההכאה בא במאמר ה' בסמוך והוצאת להם מים מן הסלע, שלא היה צריך לומר אחר שאמר ודברתם וגו' ונתן מימיו וכמו שדייקנו למעלה, והבין משה כי כוונת ה' היא לומר לו שלא דבור לבד יספיק אלא כח המעשה שיעשה שבו יוציא מים, ובזה גילה סופו על תחילתו כי לקיחת המטה היא לעשות בה מעשה להוציא המים מן הסלע, והגם שעלה על דעת משה פירוש שנתכוין לו ה' כמו שאמרנו שבא לומר שיוציא מסלע אשר יחפצו, הטה לפרש פירוש זה לצד שקדם לו מאמר לקיחת המטה לא נראה בעיניו שתהיה לקיחה לבד מבלי עשות בה דבר, והגם שאין הכרח זה הכרח, בסמוך אבאר על נכון טעם הטייתו למה שעשה, ומאמר ודברתם וגו' פשט הענין הוא מלבד מעשה המטה עוד כי צריך שידברו לה בפירוש הוציא מימך, והוא מה שהבין משה ולא עלה על דעתו כי מאמר ודברתם הוא שישנו עליו פרק אחד:

והמשכיל בעין השכל יראה כי השתנות משמעות מאמר **ודברתם** ישתנה כפי כוונת מאמר **קח את המטה**, כי הדעת נותנת שאין הסלע בעלת חי שתבין דבור בני אדם כשידבר אליו משה אלא בא' מב' דרכים, או

באמצעות הכאה במטה אשר בו שם המפורש חקוק יעורר כח המחיה שבה, כמו שפירשתי במקום אחר שאין לך בצמחים שאין לו חלק חיוני כפי תכונתו, ואותו יעיר בהכאת מטה שבו חקוק שם עליון כמו שכן הבין משה, או על ידי שישנו עליו פרק אחד של תורה שהוא חיי עולם מפה קדוש יעורר כח שבדומם ומזה יתעורר לתת מים, לזה אם נפרש קיחת המטה שהיא על ההכאה אין צורך לשנות פרק אחד שזה הוא הערתו, ואם נפרש קיחת המטה אינה להכות נצטרך לפרש ודברתם לשנות עליו פרק אחד, ולזה דעת עליון כשאמר קח את המטה שהיתה כוונתו קיחה לבד, היתה כוונתו במאמר **ודברתם** לשנות פרק אחד מה שאין כן משה שהבין קיחת המטה להכות פירש **ודברתם** כפשוטו:

ועל כל פנים לא נעלמו מעיני משה ב' הדרכים במאמר ה' קח את המטה, אבל פירוש ודברתם שהוא לשנות עליו פרק אחד אין זה פשטן של דברים שלא עלה על דעת משה פירוש זה, ודן בדעתו נביא ה' ואמר הנה לפני ב' דרכים, ואם אני עושה דיבור לבד ולא הכאה אני חושש שמא הפירוש האמיתי הוא להכות ומה גם שהוא יותר פשטי ועוד שהוא דבר רחוק שהדומם יתעורר בדיבור בן אדם כמו שכתבתי בסמוך, לזה אם אני מדבר בלא הכאה שלא כדרך שאמר ה' אין הסלע נותן מימיו ויתחלל שם שמים חילול גדול לעיני העדה אשר אני עושה הנס לעיניהם ואתחייב ראשי למלך, לזה יותר אבחר להכות ואטה לפירוש היותר צודק במשמעות מאמר קח את המטה ויקוים גם כן מאמר והוצאת להם מים וגוי כמו שפירשתי, ולא הכאה בלבד עשה אלא בשיתוף הדיבור הכה ואמר לסלע תן מימך, ובזה אין מיחוש שלא תתן הסלע מימיה ולא יתחלל שם שמים גם הטה לפרש כוונת המאמר **והוצאת להם מים** שהוא על ההכאה הגם שנכנס אצלו בגדר ספק שהכוונה הוא מסלע שיהיו חפצים מהטעם עצמו כי חש לפירוש שהבין שהוא להכאה ומה גם שהוא יותר מוטה כנזכר, ואם כן כשיבא להוציא מסלע אחר אפילו על ידי הכאה לא יתן מימיו לכשנאמר שאין כוונת ה' אלא על סלע הידוע ובזה יתחלל שם שמים ח"ו, לזה אבחר להוציא מהסלע הידוע וכמו שדייק אל עליון במאמר **ונתן מימיו** שזה יצדיק שעל סלע הידוע שבו מים הוא אומר והוא בארה של מרים שמנע מימיו, והגם שאמר אחר כך והוצאת להם מים מן הסלע פירוש מן הסלע הידוע האמור בסמוך, ונמצא שכל כוונת משה לא היתה אלא לחוש על דבר כבוד שמו יתברך ויצתה השגה באונס:

ובזה מצאנו טעם לכל שגגותיו של משה, טעם שהכה חש למה שנשמע מדברי ה' שצריך הכאה ואם כן בלא הכאה לא יתן מימיו ונמצא מתחלל שם שמים, ומה שלא שנה פרק אחד אין זה פשט ודברתם ומשה לא הבין כן כיון שהבין שהמטה הוא להכות וכמו שכתבתי למעלה, וטעם שלא הוציא מים מסלע אחר כיון שאינו מוכרח במשמעות מאמר והוצאת להם מים שעל סלע אחר הוא אומר יש מיחוש שלא יתן ויש חילול ה' גדול, גם חשב כי למה יעשה נס חדש להוציא מים מסלע אחר באין צורך אליו, ודבר ידוע כי אין עושין נס אלא לצד הכרח גדול, ומעתה אין להאשימו

על מאמר המן הסלע וגוי כיון שאין החלט במאמר ה' שאמר לו כן, לזה כשבאו ואמרו הוציא לנו מסלע זה אמר להם **שמעו נא המורים** לשון המראה ולשון הוראה כי היו מתכוונים לנסות כח עליון אם יוציא מכל סלע או מסלע זו לבד והיו מורים לו להוציא מסלע אחר, והקפיד משה על הדבר ואמר וגוי:

ואל ירע בעיניך לומר שמשה לא הבין אמיתות כוונת ה', כי אין הנביאות באה להצדיק בעיון ולזה תמצא שאמרו ז"ל (ב"ב י"ב.) חכם עדיף מנביא, ובמה שלפנינו לא נעלם מעיני משה גם כן המשמעות שנתכוון אליו ה' אלא שנפל לו ספק במשמעות אחר ומשום מיחוש כבודו יתברך הטח למה שעשה כנזכר ואחר שמצאנו טעם למעשה נביא אשא עיני להבין מאמרו יתברך בהקפדתו במאמר **יען לא האמנתם בי להקדישני**, פירוש אתם עשיתם ההכרעה לצד חששא שהסלע לא תתן מים אלא אם תהיה הסלע הידוע ודוקא על ידי הכאה ולא הכרעתם לצד קדושת שמי להקדישני בהוצאת מים מסלע אשר ירצו הם ובלא הכאה שבזה היה ה' מתקדש לעיניהם כשיראו שאפילו הדומם כל שהוא מפליא לעשות בדיבור לבד ובהער' בשנות עליה פרק אחד, והיה לכם לבטל המיחוש בעוצם האמונה שהייתם צריכין לעשות:

ועומק הדברים הוא שאם היו משה ואהרן עושים קידוש ה' הגדול באמצעות שהיתה העדה גם כן כולה שלימה וצדיקים היו מחליטים אמונת ה' בלבם שלימה והיה נגרש מהם חלק הרע והיה כח בהם להעמיד אמונתם לדורי דורות, ומעתה היו משה ואהרן נכנסים לארץ והיה משה בונה בית המקדש ואין חשש להשלכת חמתו על ישראל כשיהיו חוטאים כאמור בדבריהם (מדרש תהלים ע"ט), בפסוק מזמור לאסף וגוי וכתבנוהו במקומות אחרים, וכיון שבא תיקון הדבר על ידיהם ולא עשאוהו נחלט הדבר ואמר ה' **לכן** פירוש בשביל זה גם לשון שבועה שלא יביאו וגוי, כי ראה ה' מה שעתידין לעשות באחרית הימים בארץ ישראל, וכמו שאמר להם משה עצמו (דברים ל"א) ידעתי כי השחת תשחיתון, ולזה אם יכנס משה לארץ ויבנה בית המקדש יצטרך ה' להשליך עליהם חמתו כשירשיעו ולא על בית המקדש ויכלו כל ישראל ח"ו, לזה אמר **לכן לא תביאו** וגוי, ודקדק לומר את הקהל **הזה**, אמרו במדרש (ילקוט) הזה אינכם מביאים אבל אתם מכניסים את כל ישראל לעתיד לבוא דכתיב וענתה שמה כימי נעוריה זה משה ואהרן עד כאן, ומתוכיות הדברים נשמע שאם היו מקדשים שם שמים לעיניהם היה הדור ההוא כדור שבן דוד בא שיעביר ה' את רוח הטומאה ומלאה הארץ דעה את ה':

והשקית את העדה. דקדק לומר **והשקית** בכינוי, אולי שנתכוין לא' מב' דרכים, או לפי שהיו ישראל צמאים למים יצו ה' להשקותם כשיעור שלא יהיו ניזוקין, כי זולת זה אם ישתו כחפצם לרוב צמאונם למים ישתו הרבה ויסתכנו וימותו. או ירצה כי ישקם ככל הצורך ולא יקפיד על הזיקם כי המים ההם נסיים הם בכל פרטיהם בין בהוייתן בין בפעולתם, והוא אומרו **והשקית** שהגם שירצו לשתות בהסתפקות אתה השקה

אותם ככל הצורך, והוצרך להזכיר **עדה ובעירם**, להקדים העדה לבהמות, והגם שאמר הכתוב ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת וגו' ואמרו ז"ל (ברכות מ.), שצריך להקדים מאכל לבהמתו ואחר כך הוא, כל זה אם אין סכנה בדבר אבל כשיש גדר סכנה חייו קודמין, ועיין מה שפירשתי בפרשה דרבקה (בראשית כ"ד) בהשקאת אליעזר וגמליו:

[ט] כאשר צוהו. הוצרך לומר כן, לומר שלא נתעכב אלא סמוך לצוויו יתברך לקח המטה. עוד נתכוון לומר דבר זה עשה **כאשר ציוהו** והא למדת שמה שעשה מאז והלאה לא כאשר ציוהו, וכמו שכתבנו למעלה ששגג בפירושם של דברים:

[יא] במטהו פעמים. טעם ב' פעמים כעבד שעושה שליחות אדונו בזריזות גדולה, ורבותינו ז"ל (סנהדרין לד.) דרשו דרשות וכפטיש וגו':

[יב] ויאמר ה'. קשה למה שקדם לנו כי לשון אמירה יורה על דברים המסעדים את הלב וגדולה וכבוד יבשר וכאן רואני שלא אמר אלא בשורת גזירה רעה, ויתבאר על פי מה שאמרו במדרש (במד"ר פי"ט) שאמר משה לפני ה' הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור הרע הזה וכו' יאמרו הדורות שאני שוה להם יכתב עלי על מה נענשתי לפיכך כתיב **יען לא האמנתם בי** וגו' עד כאן, והוא מה שרמז ה' באומרו **ויאמר** לשון רוממות למשה ולאחרן שנכתב חטאם שעליו מתו שהוא יען לא וגו', ולא יחשבו הדורות שהם שוים לדור הרע ח"ו:

[יג] המה מי מריבה וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **מריבה אשר רבו** ולא הספיק לומר המה מים אשר רבו בני וגו', עוד מאומרו **רבו את ה'** זה יגיד שמדבר על ישראל ומאומרו **ויקדש בם** משמע שמדבר על משה ואהרן. ונראה שהכתוב בא לתת טעם להקפדתו יתברך על קדושת שמו בענין זה, ואמר **המה מי מריבה** וגו' ומריבה זו מצדיקה הכתוב באומרו **אשר רבו** פירוש שטענו טענה נגד ה' וצדקו בטענת מריבתם, **ויקדש בם** פירוש עשה ה' דברים להתקדש ביניהם פירוש בישראל במה שאמר למשה לדבר אל הסלע אשר ירצו בני ישראל שבזה יראו כח השליט שהגם שהביאם במדבר לא מקום וגו' ומים אין יוציא להם במאמרו מים מכל מין סלע אשר תהיה לפניהם, ומשה ואהרן לא עשו כן לכן הקפיד ה' עליהם ואמר לכן וגו' ורז"ל אמרו (שם) **ויקדש בם** במשה ואהרן שגזר עליהם שלא יביאו וגו', ועי' פנים לתורה:

[יד] אחיך ישראל אתה ידעת וגו'. טעם אומרו **אחיך**, גם אומרו **אתה ידעת**, לומר כי תראה זו לא נסבבה ממני אלא מאבותינו ואני ואתה אחים שוים בדבר, ששטר זה של התראה היה כתוב על אבינו ואחד מן האחים פרעו, ותמצא שאמרו ז"ל (בי"ר פפ"ב) בפסוק וילך אל ארץ וזה לשונם מפני החוב שלא רצה לפרוע חוב אביו עד כאן, ואומרו **אתה ידעת** פירוש כבר קודם היות לנו התראה ידעת אותה שנגזרה בין הבתרים, ודבר זה דוקא הוא שידעו, ולזה דקדק לומר **אתה**, העובדי כוכבים

ומזלות היו חושבים כי מקרה הירידה היה להם להיות עבדים ושפלים, ואומרו **וירדו אבותינו** וגוי פירוש מלבד הגלות עוד נוסף שסבלנו צרה כפולה שהיה הגלות במצרים, על דרך מה שכתבו בתוספות במסכת שבת (י:.) במה שאמרו שם בגמרא וזה לשונם לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב' סלעים מילת וכו' נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עד כאן, והקשו התוספות והלא הגזירה היתה מבין הבתרים, ותרצו שאם לא היה שינוי שעשה יעקב ליוסף היה הגלות במקום אחר בלא כל כך תוקף השעבוד אשר הפליאו למרר חייהם, מעתה היות הגלות במצרים הוא נוסף על הידוע בגזירה, לזה אמר **וירדו** וגוי פירוש ועוד לנו שהיתה התלאה במקום זה הרע ימים רבים **וירעו לנו** וגוי, ונתכוונו גם כן במאמר זה לומר שהם פרעו שטר חוב ומצד זה זכו בארץ, והודיעום גם כן כי פרעו פרעון גדול בכל כך צער זמן ארוך כאומרו **ימים רבים** :

[יז] **נעברה נא בארצך**. ולא אמר נא נעברה, אם נפרשה לשון בקשה נתכוון להסמיך הבקשה לארצו שהיא עיקר השאלה שיהיה המעבר בארצו, ואם נפרשה לשון זמן יתבאר על דרך אומרים ז"ל (ב"ר פ' מ"ד) שאחד מגי' עכו"ם שנתן ה' לזרעו של אברהם הוא אדום, לזה דקדק משה בשליחות זה ואמר שכל התנאים שהוא מתנה על עצמו לא נטה ימין ושמאל וגוי' כל זה אינו אלא בהעברה של עתה, אבל כשיעברו לעתיד לבא כי משה הוא אשר היה מושיע ורב אז לא יקבל עליו כל התנאים אלא להורישם ולהומם ולבוז ביזם דכתיב (עובדי' א') בית יעקב אש וגוי' ובית עשו לקש וגוי' :

[כג] **ויאמר ה' וגוי' על גבול ארץ אדום וגוי'**. טעם שהוצרך לומר **על גבול** וגוי', פירוש על סיבת הגעתם לגבול רשעה נסתלק אהרן, שוב בא לידי מדרש אחד (ילקוט כאן) וזה לשונם בהתחברך לרשע וגוי' בשביל שנתחברו לאדום חסרו צדיק אחד עד כאן, והם הדברים עצמן שרמזנו במאמר **על גבול** וגוי', ולדרך זה יתבאר אומרו **לאמר** שיצו ה' למשה לומר לישראל פרט זה שרמז במאמר על גבול שהתחברם לרשע סבב פטירת הצדיק, והגם שכבר נגזרה גזירה זו עליו, אפשר שהיה חי עוד ימים עוד לומר מגלגלין חובה על ידי חייב, ובדרך רמז כיון שאהרן עומד עם משה לגאולה העתידה כאומדם ז"ל (שם) בפסוק וענתה שמה כימי נעוריה שכתבתי למעלה, וגאולה העתידה היא מיד אדום שהיא מלכות ס"מ לזה אמר **על גבול ארץ אדום** פירוש על סיבת גבולם אשר הגביל ה' קץ לאדום לימסר ביד ישראל לזה שם יאסף אהרן, וגמר אומר **אל עמיו** לרמוז לעמיו העתידים לרשת ארץ אדום :

[כד] **על אשר מריתם את פי**. לפי דברי המדרש (שם) שכתבתי למעלה שיחד מאמר **מריתם פי** כנגד אשר אמר להם לשנות פרק אחד על הסלע בחר ה' ליחד פרט זה למיתת אהרן כי הוא שגיון שלם בערך אהרן, שהגם שמשה לא שנה היה לאהרן לשנות הפרק וכשלא שנה הרי המרה את פי ה', אבל על גי' דברים הרשומים בדבריהם לא היה אלא מסכים למעשה משה, שההכאה משה לבדו הכה, והוצאת מים מסלע שלא היו רוצים

ישראל גם כן הוא מעשה משה אלא שהסכים אהרן, וכן מאמר **המן הסלע** הזה הוא דברי משה לבדו, ותמצא שפרט זה של חטא המן הסלע יחדו ה' למשה בשעה שאמר לו (דברים ל"ב) עלה וגוי ומות וגוי על אשר מעלתם וגוי שפירש בה מעל, ולדברי המדרש מאמר זה בא על פרט חטא אומרו **המן הסלע** שפרט, ודבר זה בפרט אין חלק לאהרן בו כי למה יענש אהרן אם משה אמר דיבור בלתי הגון, בשלמא בענין הסלע ובהכאתה הם דברים שבא שליחות מה' לאהרן על ידי משה ויענש על שינוי אשר יעשה בו מה שאין כן אם משה ידבר דברים לא הגונים אין אהרן נתפס עליו, אלא שכללו ה' עם משה לצד עיקר הדבר ששגג בו יחד:

[כנ] והפשט את אהרן את בגדיו. אמר את אהרן את בגדיו שנראה שהם ב' הפשטות, הגם שאין זה צחות לשון עם כל זה אפשר שנתכוון לומר לו שהבגדים שיפשיט יהיו בגדי כהונה לא בגדי עצמו, לזה אמר **הפשט את אהרן** לגופה וחזר והתנה שההפשטה הוא **את בגדיו** המיוחדים לו לאהרן שהם בגדי כהונה ועליהם הוא אומר **והלבשתם את אלעזר**, וזה לא היה נשמע אם היה אומר והפשט אהרן את בגדיו שאז אין כאן יתור לדרוש ממנו אלא הדברים כפשטן, וכאלו אמר והפשט אהרן מבגדיו, ומאמר **את בגדיו** הוא גזירת והפשט, מה שאין כן אומרו **והפשט את אהרן** מאמר **את אהרן** הוא גזירת והפשט ונשאר מאמר **את בגדיו** מיותר לדרשה:

עוד נתכוון לומר על זה הדרך הפשט את אהרן והפשטה זו אינה אלא מבגדיו והוא אומרו **את בגדיו**, אבל יש לו מלבוש אחר תיכף ומיד, והוא מאמרם ז"ל (ילקוט כאן) וזה לשונם היה אהרן מתפשט ומתלבש בענני כבוד, ומעתה לא נשאר אהרן מופשט מהמלבוש אפילו בעת שהיה מפשיטו משה לא היה נפשט אלא מבגדיו והיה מלביש הענן כל חלק וחלק הנפשט

ממנו:

במדבר פרק-כא

[א] וילחם בישראל. טעם אומרו **בישראל** ולא אמר עם ישראל וכמו שאמר בפרשת בשלח ויבא עמלק וילחם עם ישראל, נתכוון לומר כי הם היו סיבה למלחמה זו לצד חטאם, גם מה שאמר בסמוך **וישב ממנו שבי** פירוש ממנו היה הסובב לשבות שבו, והחטא הוא שהם היו סיבה להעדר הצדיק מחמת מי מריבה דכתיב (תהלים ק"ו) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם, ולא למשה בלבד אלא גם לאהרן כמובן מהענין אלא שמזכיר משה שהוא העיקר:

וישב ממנו שבי וגו'. יש להעיר למה לא חרדו ישראל בראותם שעם אחד לקח מישראל שבי ויאמרו אם עם אחד עשה בהם פרץ מה יעשו בכניסתם לארץ, וכמו שמצינו שנתרגש יהושע כשהכו אנשי העי גבור אחד מישראל כאמור שם (יהושע ז'), והגם כי אחר כך נתעצמו בתפלה ונתנו ה' בידם, סוף כל סוף לא מצינו שנתרגשו מקודם, ונראה על פי דבריהם (במד"ר כא) שאמרו שעם זה עמלק היה, והגם שהכתוב קראו כנעני הוא לצד שבא במלבוש כנעני, ולזה כשהתפללו ישראל שיתנהו בידם לא אמרו תתן את הכנעני הזה, מעתה לצד שלא היה מז' אומות שנתן להם ה' לא נתרגשו בראותו נוצח במלחמה שהרי אין להם ממנו כלום, עוד נראה שלא נתרגשו אלא אז כשנכנסו לארץ שהגיע זמן ששלם עון האמורי מה שאין כן קודם שנכנסו לארץ שאפשר שעדיין לא שלם עונו כדי שיתנהו ביד ישראל, ורז"ל דרשו בזה הרבה דרשות :

[ב] אם נתן נתן כפל לומר נתן נתן, לצד שלא היו יודעים איזה עם הוא לזה אמרו **אם נתון** פירוש אם הוא בכלל הז' אומות הנתונים מה טוב ואם לאו **נתן,** ורז"ל אמרו (מדרש לקח טוב כא) נתון הכנעני נתן השביה :

[ה] וידבר העם באלהים ובמשה. הגם שיודעים שכל הנהגתם היא על פי ה' ואין משה עושה דבר מדעתו, אף על פי כן התרעמו עליו שהסכים על דעת קונו ולא הפיל תחינתו לפניו להביאם דרך נכון למועדי רגל, ונראה כי דבריהם כאן לא היו לעשות גזירה עליהם כדרך שאמרו במרגלים (יד) למה ה' וגו' נתנה ראש ונשובה מצרימה אלא כמי שמתרעם על חבירו אשר לא טוב עשה, וזה יקרא מדברי לשון הרע, ולזה שלח ה' בהם נחשים מדה כנגד מדה כאומרם ז"ל (תענית ח.) שאלו לנחש וכו' :

ונפשנו קצה וגו'. אולי שהרגישו לצד הסיבוב של ארץ אדום וקצרה נפשם בדרך חשבו כי זה נסבב לצד היות מזונם מהמן ולא מהלחם, והטעם כי מטבע הולכי דרכים לאכול דבר שהוא קצת קשה להתעכל כי באמצעות ההליכה ממחר להתעכל וכל שנתעכל צריכין למזון פעם אחרת ולזה כשהם אוכלים לחם הם מתחזקים והולכים בכח מה שאין כן באכילת המן שהוא דבר רוחני ותכף מתעכל וזה יסובב שיהיה להם טורח הדרך כי הבטן ריקנית, ולזה הקדים הכתוב ואמר **לסבוב את ארץ אדום וגו'** וזה סיבה להרגשת העם שדברו ואמרו **אין לחם וגו', ונפשנו קצה בלחם הקלוקל** פירוש שמתקלקל תכף ומיד ואינו שווה להתעכל, ורז"ל אמרו (במד"ר כא) כי המדברים היו שיורי העם שנגזרה עליהם גזירה למות במדבר שלא היה להם נחת רוח במדבר והיו קצים בחייהם מה שאין כן הנכנסים שהיה להם נחת רוח במדבר :

[ו] את הנחשים השרפים. נראה כי לצד שישראל דברו במשה והוסיפו לחטוא לדבר באלהים שלח ה' בהם מה שנולדו מחטאם, כי כבר כתבנו במקומת אחרים כי מהעבירה יוצא מזיק, ובזה תעמוד על אמיתת מאמרם ז"ל (תענית שם) שאמרו שאלו לנחש ארי דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך והשיב אמרו לבעל הלשון עד כאן, פירוש תשובתו כי יש מין

עבירה שממנה יצא מין נזק שבו, וכאן נולדו מחטאתם ב' דברים נחש ושרף נחש שיש בו שנים ממות אדם ושרף הנפש, וישלחם ה' במ כאומו וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, ואמר וישלח על דרך אומרו (איוב ה') וישלחם ביד פשעם, הנחשים הם כנגד מה שדברו במשה שכל המדבר לשון הרע בחברו ומכל שכן ברבו נחש מכישו, והשרפים הם כנגד מה שדברו באלהים. שוב ראיתי במדרש (רבה כאן) וזה לשונם השרפים שהם שורפים הנפש עד כאן, וזה מכוון לדברינו :

[ז] התפלל וגו' ויסר וגו'. פירוש התפלל למחול החטא, והנה ישתנה מחילת החטא קודם שיצא המחבל לאחר שיצא שאז הגם שנמחל החטא צריך זכות להסיר המזיק, וכמאמרם ז"ל (שבת לב.) וזה לשונם לעולם יבקש אדם רחמים קודם שיחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר, לזה נתחכמו דור דעה ואמרו כנגד מה שצריך זכות להצלתם מהנחשים ויסר פירוש שיתפלל גם כן לה' בזכותו של משה להסיר וגו' :

את הנחש. נתכוונו לומר שיסיר אפילו היזק הקטן שהיא עקיצה ההורגת, ואם היו אומרים את השרף או נחש השרף היה נשמע שעל פרט נחש שהוא שורף את הנפש הוא שמקפידים אבל אם ימות כדרך העולם אינם מבקשים ממנו תלמוד לומר **את הנחש** אפילו פרט הנחש שהוא העונש המכוון כנגד מה שדברו במשה, גם דקדקו לומר לשון יחיד שלא ישאר אפילו נחש אחד כי אחד יכול להמית כמה וכמה :

[ח] עשה לך שרף. אמר תיבת לך רז"ל אמרו (ילקוט ע"ז מד.) וזה לשונם הרי הוא אומר לך משלך ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו עד כאן. פירוש כיון שעשאו משה אינו נאסר כשיעבדוהו דורות הבאים, וענין זה אנו למדין אותו ממה שאנו רואים אחר האמת, אבל דוחק לומר שה' אמר לו כך לעשותו משלו כדי שלא יאסר בעבודת דורות הבאים וצריך לדעת למה צוה ה' כן, עוד יש להעיר למה ה' אמר לו שרף ובמעשה משה קורא אותו נחש, עוד יש לדעת טעם ענין זה שצוה ה' לעשות נחש ולהסתכל בו מה יועיל הסתכלות בנחש לרפאות הנשיכה, ורז"ל אמרו (ר"ה כט.) כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו' עד כאן, ואם היתה הכוונה בזה להסתכל כלפי מעלה לבד יותר היה ראוי להסתכל בשמים ואז תהיה הכוונה ניכרת לעושיה ביותר מהסתכלות בנחש :

ונראה לפי מה שפירשתי שהענינים ה' בנחשים השרפים כנגד ב' עונות שעשו שדברו באלהים ובמשה לזה באה התשובה מה' ואמר לו **עשה לך שרף** כאן רמז שיעשה הנחש בסדר שיהיו רמוזים ב' פרטי החטא שהם שדברו בה' ודברו במשה, כנגד מה שדברו במשה אמר **עשה לך** פירוש כנגד דבר הנוגע לך, וכנגד פרט החטא שדברו בה' אמר **שרף** פירוש בדמות שרף, כי צורך היה בדבר שיהיה בו היכר לבי דברים שהם לשון הרע שדברו באלהים וגם מה שדברו במשה מטעם אשר אבאר, ונתחכם משה לעשות היכר למין חטא שדברו בו שהוא בחינת הנחש במה שעשאו מן הנחושת, כי זולת זה אין בדמיון השרף היכר לבי פרטי החטא, והוא מה

שאמר **ויעש משה נחש** פירוש פרט זה של נחש שהוא היכר פרט החטא שדברו בו עשאו לשרף מנחושת ולא מדבר אחר, נמצא דוגמת הנחש הוא כנגד היכר השרף שהרי הוא דומה לו בדמותו, והמין שממנו נעשה שהוא הנחושת הוא כנגד היכר פרט הנחש שממנו הוא :

וטעם כל המעשה נראה בהעיר עוד למה לא הועילה תפלתו של משה להסיר הנחשים השרפים ולא יהיה נושך להצטרך לרפואתו, אלא ודאי זה יגיד כי בעל המשפט בחן שלא עשו תשובה המספקת להם, והגם שאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך העיקר חסר והוא העזיבה, ולא מצאנו שאמרו לא נשוב עוד לדבר הרע הזה, ולזה לא הוסר הנגע, לזה נתחכם הבורא ונתיעץ לתקנם על זה הדרך כי מי שתקן עצמו כראוי הנה הוא ניצול ולא ישכנו נחש, ומי שלא נתקן כמצטרך ישכנו נחש לעוררו בתשובה, וצוה עליו להביט אל נחש וגו' ובזה יתקן עצמו ושב ורפא לו :

והבטתם לנחש תרמוז לז' דברים :

הא' תשובת הגדר על זה הדרך הנה מי גורם לנחש לנשוך הוא חטא בני אדם דכתיב (קהלת י') אם ישוך הנחש בלא לחש וכשאיין לחש יעשה הנחש דומם כנחש אשר אליו יביטו כשינשכם נחש, וזו היא הערת הבטתם בנחש הדומם לומר אל זה אביט לעשות כמעשהו לידום מלדבר עוד, ובזה עושים עזיבת החטא :

ב' להכיר חטאם על דרך אומרו בזוהר (תיקונים י"ג) על ההוא חויה דמקננא במגדלא שהוא ס"מ הנמשל לנחש שפיתה תחילה לאדם, והוא מה שמעיר נחש במקום גבוה, שיכירו שהם סיבה במה שדברו לשון הרע להכניס נחש במקום גבוה, גם שעשו מעשה נחש שהוא לשון הרע במקום עליון שדברו באלהים, גם יש הערה שדברו במשה בראותם מין מחצב שממנו נעשה הנחש :

ג' להעירם מה יקרו דברים גבוהים מדברים ארציים כי נחש שלמטה ממית ונחש עליון מחיה, ובזה ירגישו את אשר דברו רעה על המן שבא מן השמים שהוא לחם הקלוקל ובוחרים בלחם אשר תוציא הארץ, שעליהם נאמר (ישעיהו ה') הוי אומרים על הטוב רע ועל הרע טוב :

ד' להעירם בתשובה מה שהתרעמו למה הביאם ה' דרך המדבר שאין שם סיפוק ולא הביאם דרך מקום אשר רגיל היות שם בר ולחם, כי ה' חפץ שעניניהם יהיו תלויות לאלהים יושב בשמים על מחיתם ועל כל צורכיהם באין מבטח זולתו מהטעם עצמו שלא הסיר הנחשים והניחם לנושכם ויהיו מתרפאים כשיסתכלו כלפי מעלה לאביהם שבשמים, והוא מאמרם ז"ל (ר"ה כ"ט.) אלא שלא פירשו ההערה שבדבר שהיא תשובה לדברי לשון הרע שדברו למה הביאם אל המדבר, שה' חפץ בזה כדי שיהיה לבם תמיד באין הפסק קרוב לה' כבן המצפה לשלחן אביו ערב ובקר ובכל עת וזמן, ואם היה מביאם דרך ישוב לא היתה להם הדביקות

בתמידות כשיהיה מזומן לפנייהם סיפוקם, ומה מאוד יסובב דבר זה הרחקת הלב מהכרת השגחת הבורא ויראת רוממותו :

ה' להשיבם על מה שנכלל בתרעומת שאמרו למה הביאם דרך מדבר שכוונתם היא שאין סומכין על הנס מטעם שאין הנס מתמיד, וצא ולמד ממה שאומרים הכופרים בפלאי ה' שמבקשים חכמות כוזבים להכחיש בנס ולעשות הדבר דרך טבע שיהיה המעשה ההוא באותו זמן וכל השתנות טבעיות לא יתמיד, ואפשר ששורש לענה זה היה בלב המדברים תועה, לזה צוה ה' לעשות נס קבוע כאומרם ז"ל (במד"ר פי"ט) שזרק משה הנחש השמימה ועמד באויר ושם קנה מקומו באין סומך והיה כל הנשוך יביט אליו ויכיר בהכחשת דעת טועה שהיתה לו מקודם ויאמין כי ה' אשר הביאם למדבר עשה יעשה נסים בהתמדה עד גדר שישמשו הנסים כטבע הרגיל והיה המדבר כישוב לכל הצורך :

ו' להראותם כח התשובה על דרך אומרם ז"ל (יומא פ:) שבעלי תשובה נעשים להם העבירות זכיות כי לא לבד מחילת החטא אלא אדרבה יעמוד לו זכות, והוא מה שהעיר בהבטה אל נחש הנחושת לומר שהנחש נשך והוא עצמו כשהוא בבחינת השתיקה פירוש שלא ידבר עוד הגם שכבר דיבר כי כל מין הנחש ידבר לשון הרע אף על פי כן הוא עצמו מחיה ונהפך מרעה לטובה :

ז' כי חפץ ה' שיכירו בניסי אל בדרך פרט שכל אחד מהנשוכים יביט למעלה ויכיר בניסו ובזה יצדיקו השגחה הפרטית :

והיה כל הנשוך. אמר והיה לשון שמחה על הנשיכה, לצד התועליות הנמשכות מהבטת אל נחש הנחושת בז' דברים אשר יכיר בהם בעל הנס כמו שכתבנו, ואמר כל הנשוך פירוש אפילו שכבר היה נשוך קודם מעשה נחש הנחושת, ואמרו וחי בתוספות וא"ו להעיר גם על חיות הנפש כשיכיר בנס ופרטים הרמוזים יצדיק עצמו ויחיה חיות הגוף וחיות הנפש :

יב משם נסעו וגו'. יש להעיר למה שינה במסע זה ושלאחריו לומר בדרך זה משם וגו', ולא אמר כדרך שאמר במקרא שלפניו ושלפני פניו ויסעו וגו' ויסעו וגו'. ואולי כי ב' מסעות אלו של נחל זרד ושל נחל ארנון נסעו מעצמן ולא על פי העננים כסדר הרגיל, ולזה שינה הכתוב ואמר **משם נסעו** פירוש מעצמן. וראיתי להוכיח כפירושינו זה ממה שאמר הכתוב בפרשת דברים (דברים ב) עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד וכתוב (שם) קומו סעו ועברו את נחל ארנון, הדברים יגידו שלא נסעו על פי הענן שאם היה על פי הענן מה מקום לדברי משה הלא כשהענן נוסע יסעו ולא היה צורך לומר להם קומו ועברו. והגם שאמר הכתוב (לעיל ט כו) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, זה היה בכל המסעות חוץ מאלו. והטעם אפשר שבי המסעות הללו היו אחר שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, והגם שאמרו ז"ל

(תענית ט.) שחזרו בזכותו של משה, אולי שהענן שהיו נוסעים וחונים על פיו נשאר מסולק בזמן שנסעו ב' מסעות הנזכרים :

[יד] על כן יאמר וגו'. רז"ל דרשו ב' דרשות בכתוב, א' (קידושין ל:) שהכתוב מדבר במלחמתה של תורה שהיא מלחמת ה', שהגם שנעשים שונאים זה לזה בהלכה נעשים אוהבים לבסוף, והוא מאמר **את והב בסופה**. ב' (ברכות נד.) כי ב' אנשים מצורעים היו בישראל אחד שמו את ואחד שמו והב והיו מהלכים בסוף המחנה לצד היותם מצורעים והיו מודיעים הנס שהיו עושים פגיעת ההרים וכו' עד כאן :

ונראה לפרש הכתוב בדרך פשט, כי כיון שהזכיר ארנון גבול מואב ואמר עליה **כי ארנון גבול מואב** פירוש ואין להם בו לישראל חלק לזה גמר אומר **על כן יאמר בספר** פירוש בספר אשר לפני ה' בענין המלחמות אשר ינחיל לעמים ומוציא מזה ונותן לזה ושם גם כן יאמר אשר ינחיל ה' את ישראל מהאומות כאשר הבטיח להאבות ואמר **יאמר** כי שם בספר יאמר על גבול זה שיתנו לישראל בסופה, ולא בזמן ההוא אלא בבא משיחנו אז ינחילנו ה' מואב וגבולו שהוא אחד מהג' הנשארים לנו לנחול אותם שהם הקיני והקניזי והקדמוני, ופירוש תיבת **והב** מתפרש בב' דרכים, הא' לשון אהבה על זה הדרך כי ה' אהב לתתה בסוף ולא עתה, או לשון נתינה על דרך (דניאל ב') יהב חכמתא לחכימין ומצינו שהכתוב ידבר לפעמים תיבה בלשון תרגום, כמו (בראשית כא) מי מלל לאברהם, ואתה מרבבות קודש (דברים לג), ואומרו **ואת הנחלים** וגו' פירוש בא לסדר הגבול של מואב שכתוב בספר מלחמות ה' שעתיד ה' לתת לנו ואמר ואת הנחלים של ארנון גם כן בכלל הניתן לישראל, גם אשד הנחלים אשר נטה וגו' :

[יז] אז ישיר ישראל וגו'. צריך לרעת שירה זו מה טיבה, גם למה לא אמרו שירה על המן כמו שאמרו שירה על המים, גם כל הפרשה צריכה ביאור, ואפשר כי שירה זו על התורה אמרוה, ובזה גם כן לא נקרא תגר על הדור ההוא למה לא שוררו שירה חדשה כשנתנה להם תורה מורשה אשר לה נאוה תהלה, כי ודאי היא זאת שירת התורה שנקראת באר מים, נקראת באר על שם המקור שהיא שכינה עליונה שנקראת באר, גם (מים) לפי שהתורה נמשלה למים, ואומרו **עלי באר** לשון עליה כי לא על באר שלמטה הם אומרים אלא על באר עלי פירוש עליון, **ענו לה** על דרך אומרו (שמות טו) ותען להם מרים שהוא דרך השיר :

[יח] ואמרו חפרוה שרים וגו' יתבאר על פי דבריהם (ב"ר ס"ד) שאמרו כי באמצעות עסק התורה מתקנים מקור עליון שנקרא באר, והתיקון הוא כפי בחינת מעלת העוסקים בתורה, הצדיקים הראשונים שהיו במדרגה גדולה הם שחפרו את הבאר ועשאוה לשתות ממנה והם האבות בסוד (בראשית כט) והאבן גדולה על פי הבאר ויגל את האבן וישק את הצאן, ומאז היתה ראויה התורה לינתן לישראל ועודנה לא היתה בבחינת ההשגה לשתות ממנה עד שכרוה נדיבי העם הם משה אשר הורידה לנו, ועמדו אחריו מקבלים ממנו זקנים ונביאים ואנשי כנסת הגדולה ופירשוה וגילו

מצפוניה, והוא אומרו **כרוה נדיבי העם**, כי תורה שבכתב בלא תורה שבעל פה אין אדם יכול לשתות ממימיה, ואומרו **במחוקק במשענותם** הוא מה שהוסיפו לחדש בתורה חכמי הדורות, ואין זה אלא כחוקק בה חקיקה, ואינו כמדת הראשונים שחפרו וכרו, וגם זה אינו אלא במשענותם של ראשונים שכל דקדוק ודקדוק שידקדק בתורה צריך לפרשו על פי דבריהם, וכל דבר שלא יהיה מיוסד על פי דברי הקדמונים אין לסמוך עליו:

ואומרו וממדבר מתנה פירוש מה שזכו נוחליה לא זכו אלא לצד שהיו מחשיבין עצמן כמדבר, וכמו שפירשנו בפסוק (שמות יט ב) ויחנו במדבר שהתורה אינה נקנית אלא באמצעות הענוה והשפלות, ואומרו **וממתנה נחליאל** שבאמצעות התורה שניתנה לנו נחל אותנו אל דכתיב (דברים לב) יעקב חבל נחלתו, גם ירצה שנחלנו אל להיות מיוחד לנו לאלוה דכתיב (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה, גם שכן בתוכנו ועזב מדור עליון. ואומרו **ומנחליאל במות** פירוש ומאמצעות דבר זה שנחלנו אל במות נעשינו במדריגה עליונה על המלאכים שבחר בנו ה' יותר מהם. ואומרו **ומבמות הגיא אשר** וגו' יתבאר על פי מה שקדם לנו שעיקר תכלית שכר האדם במצותיו ואושריו אינם אלא בעולם העליון אבל בעולם הזה אינו מקום השגת אושר הרוחני:

ומעתה הכרח הוא להסתלק האדם מן העולם הזה להשתלם גמוליו כיד ה' הטובה, ומה שאנו רואים שהמיתה נסבבה על חטא האדם שזה יגיד שזולת זה היה האדם חי תמיד ותאמר אם כן יהיה האדם חסר גמולו הטוב, לזה אמרו בעלי הסוד כי זולת החטא היה האדם עולה לרקיע ודר בעליה ובחצר, וזה לך האות אליהו הנביא שעלה השמימה להשתלם גמולו ולא טעם טעם מיתה, והגוף הן אמת שאינו יכול לעמוד בעליה העליונה הגם שנזדכך הגוף ועמד בגדר רוחני אף על פי כן בערך רוחניות עליון יחשב לגשם, אלא שאמרו ז"ל (זוה"א רט.) במעשה אליהו ז"ל כי בהגיעו לגלגל חמה שם נפשט מגופו והניח אותו בגלגל חמה וכשהוא יורד למטה לובשו ויורד בו, ואמרו ז"ל עוד שכשנתן ה' תורה לישראל בהר סיני נעשו ישראל בני חורין מהמיתה וחזרו להיות כאדם קודם שחטא דכתיב חרות על הלוחות ואמרו ז"ל (שמו"ר פי מ"א) אל תקרי חרות אלא חירות חירות ממלאך המות, וכיון שכן בעת הגיע תכלית שלימותם היו עולים גוף ונפש ופושטים גופם בגלגל חמה כאליהו, והוא מאמר הכתוב כאן **ומבמות הגיא** פירוש ממדריגה העליונה שהשגנו באמצעות התורה יש עוד השגה אחרת מצד דבר זה שהוא הגיא שהיא ירידת גשמנו בגיא שהיא הקבר, **אשר בשדה מואב** שהארץ תקרא שדה, ואומרו **מואב** שבראה אב העולם:

או ירמוז להאשה שנקראת גם כן שדה כאמור בדבריהם (זוה"א לו): והכוונה היא על זה הדרך הגיא אשר בא מפאת האשה שהיא חוה שבאה מאב כל הנבראים שלקחה ה' מצלעותיו ואין אשה בעולם שבאה כדרך זה מצלעות האדם כי אם זאת, והיא היתה סיבת המות להפיל העצמות

בגיא, מעתה מאמצעות השגת התורה יחזור הדבר לקדמותו קודם שחטאה חוה ויהיה הגוף כמו שהיה בגיא למעלה, ואין אני יודע גדר מקום זה שהוא אומר ראש הפסגה שאמרנו במקום גלגל חמה והוא אומרו **ראש הפסגה** שמא הוא למעלה במקום הנשמות, לזה אמר **ונשקפה** וגוי' על פני העולם הזה שהוא נקרא ישימון לשון שממה שעתיד להיות שמש, או נקרא כן לפי ששולט בו יצר הרע השומם את הנבראים, ואי זה מקום שהוא נשקף על פנים של עולם הזה הוא גלגל חמה שם יונח מה שהיה ראוי להיות בגיא, ונמצא כי באמצעות תועליות התורה כמצטרך יושג להנחיל הנפש והגוף בחיים :

חקת

פרשת

חסלת

בלק

פרשת

במדבר פרק-כב

[ב] וירא בלק בן צפור וגוי' ויגר מואב וגוי'. צריך לדעת לאיזה ענין תלה הראיה בבלק ולא בבעלי המגור שהם מואב. ב'. למה לא פחדו אלא מואב ולא מדין, ומה גם שהמדינים להם יאות הפחד כי המה אבדו ולא מואב ומזלייהו יחזה את אשר יקרה להם. ונראה על פי דבריהם (במד"ר פ"כ) שאמרו שבלק מנסיכי מדין היה אלא שמחמת פחד ישראל עשאוהו מואב מלך עליהם, מעתה במאמר וירא בלק גילה הפסוק פחד ומורא מדין כי אז באותו מצב היה גדול נסיכם של מדין, והגם שלא הזכיר בפירוש המורא מובן הוא בזכרון מעשה ישראל לאמורי שהם תוקף כל יושבי הארץ, והזכיר אחר כך מגור מואב גם כן דכתיב ויגר מואב, ומאמצעות ב' מוראים עשו שלום ביניהם ויאמר מואב לזקני וגוי', וכן אמרו ז"ל (שם) וזה לשונם והלא המואבים נלחמים עם המדינים דכתיב המכה את מדין בשדה מואב ושנאה היה ביניהם מעולם משל לבי' כלבים וכו' עד כאן, הרי ששניהם פחדו, וטעם הכנעתם של מואב שקבלו מנסיכי מדין למלך עליהם ולא להפך מפני שמואב היו צריכין לעצתן לפי שנתגדל משה ביניהם כאומרים ז"ל (שם) ולזה נכנעו להם והמליכו נסיכם :

עוד נראה בהעיר עוד למה אמר לשון ראייה ולא לשון שמיעה, והגם שרז"ל אמרו (מכילתא) וזה לשונם יש ראייה שהיא שמיעה כגון וכל העם רואים את הקולות עד כאן, הלא במקום אחר (מכילתא) מצינו שדרשו שהיו רואים הקולות ממש. עוד למה הוצרך להזכיר שם אביו בן צפור, עוד למה דקדק לומר ב' רבויים **את כל**. עוד צריך לדעת למה כפל לומר **ויגר מואב וגו'**, **ויקץ וגו'** עוד למה פעם קראם העם ופעם קראם בני ישראל. אכן יתבאר על דרך אומרים ז"ל (זוהר כאן) כי בלק מכשף גדול היה יותר מבלעם והיה עושה כשפיו בצפור אחד ששמו ידוע, והוא אומרו **וירא בלק** ובמה ראה בצפור, והוא אומרו **בן צפור** פירוש להיותו בן צפור ראה בכשפיו של צפור, ואמר תיבת **בן** לצד כי הצפור הוא לו לאב ולקצין וממנו ידע את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ולא הוצרך למגידים להודיע דבר קטן וגדול:

ואפשר שכוונת הכתוב היא שמקודם היות המעשה ראה בצפור, ודקדק לומר **את כל** רמז בריבוי כל לגופה שראה בצפור כל מה שעשה ישראל לאמורי, וריבוי את רמז לראיה אחרת עמה [אומה] שעתידה להיות כיוצא בדבר האמורי שעתידין ישראל לכלותם, ומה אומה היא שעקרו ישראל אז היא מדין, וזה רמז בתיבת **את**, הא למדת שראה מה שעשו לאמורי ומה שיעשו למדין, ואפשר שראה גם כן כי מואב מובטחים מצרת ישראל כמו שכן היה, כי הכישוף יגיד העתיד אם רע אם טוב, ומעתה תלה הראיה בבלק כי הוא הרואה בצפור לבד וראיה זו לא ראה אותה אלא בלק בכשפיו, וכוונת הסיפור בדבר זה הוא להקדים הסיבות שסבבו מעשה קריאת בלעם והנמשך ממנו בעונות לישראל, שראיית בלק היתה סיבה אחת לנסבב כאשר אבאר, ואמר עוד **ויגר מואב** אינה הודעת הנמשך משמיעת בלק אלא הודעת סיבה אחרת למאורע הנמשך שנכנס בלב מואב מגור:

ודקדק לומר **מפני העם** פירוש לצד היותם רבים ותקיפים כאומרו כי רב הוא, והוסיף לומר **ויקץ וגו'** נתכוון לומר שהגם שנכנס בלבם המגור עם כל זה היו מוצאים תרופה לדבר בדרך טבע שישכרו עמים רבים וחזקים כנגדם אלא צרתם צרה לצד היותם בני ישראל שאין נצחונם כפי הטבע אלא בנס ופלא, והוא אומרו ויקוצו **מפני בני ישראל** פירוש היותם בני ישראל ובאמצעות כל זה השלימו מואב עם מדין ומלך בלק עליהם ושלחו אחר בלעם והיו תוצאותיו חצר מות, ובהעדר אחת מכל הסיבות הנזכרות לא היו שולחים אחר בלעם ולא היה דבר, שאם לא היה ראיית בלק בנסתרות לא היה משיג לדעת את אשר תקראנה אותו ואת עמו במדין ולא היה מתרצה להשלים עם מואב להתחבר עמהם לבא כנגד ישראל, והגם שהיה שולח אחר בלעם והוא במקומו במדין, לא היה נסבב דבר בהפקרת הנשים שהפקירו המואבים כי מדין לא היו מובטחים ביציאתם לישראל כי אם המואבים לפי שאמר להם בנבואתו כי לא ירעו ולא ישחיתו להם אלא באחרית הימים דכתיב (כד יד) את אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, ומזה הובטחו לשלוח בנותיהם למחנה העברים ולהתגר עמהם (סנהדרין קו.) כי שלמים הם עמהם, מה שאין כן מדין שלא

מצינו שהפקירו מהם אלא מדינית אחת שאמרו ז"ל (מ"ר כאן) שהיא בתו של בלק כי הוא זה הנקרא צור, גם אם לא היה מוראם של מואב מהעם גם שקצו מפני בני ישראל כמו שפירשנו טעם הכפל וכו' לא היו משלימין עם מדין ולהמליך עליהם נסיכם, לזה הקדים ה' הסיבה ואמר **וירא בלק** וגוי **ויגר** וגוי **ויקץ** וגוי וזה היה סיבת **ויאמר מואב** וגוי וישלח מלאכים וגוי והיה מה שהיה:

[ד] ילחכו וגוי' את כל סביבותינו. אולי שלא רצו להראות כל כך מורך הלבב שהם יראים מהם אלא שהם חסים על הסביבות, ואמרו לשון רבים לכלול אותם עמהם, ואמרו **ובלק בן צפור** הם דברי הכתוב, או אפשר שהם דבריהם שאמרו כי דבר זה נוגע גם למדין להיות שבלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ואם כן החרפה נוגעת למדין לצד נסיכם, ודקדק לומר **בעת ההוא** לומר לא לפניו ולא לאחריו, כי אחר שבא בלעם והודיע להם כי לא ירעו ולא ישחיתו למואב שלחו את בלק ולא היה עוד מלך עליהם, וזה לך האות שנמצא את נסיכי מדין ונהרג עמהם:

[ה] וישלח וגוי' אל בלעם וגוי'. הוצרך להזכיר שם אביו **בן בעור**, גם להזכיר מקומו **פתורה אשר** וגוי' **ארץ בני עמו**, להודיעך הזריזות שעשה בלק הרשע בשליחות זה כדי שיבא לידי גמר תכף ומיד, לזה פירש לשלוחים ואמר **בן בעור** לבל יתחלף בלעם בבלעם, וכדי שלא יתעכבו לחזר אחריו ציין להם מקומו ואמר **פתורה**, ולחשש מקום אחר ששמו פתורה אמר **על הנהר**, והודיעם עוד כי הארץ ההיא היא **ארץ בני עמו** וכלם ידעו אותו גם ידעו דרך הלך בו, כי לפעמים לא ימצא האיש בביתו והם יודיעים מקום אשר ימצאוהו שם:

לקרוא לו. נתחכם בתחילת מאמר השליחות לומר כי מה ששולח אחריו הוא להנאת עצמו של בלעם כי הוא רוצה לעשות עמו טובה, והכוונה בזה לרוץ אחר הנאתו בלא עיכוב:

הנה עם יצא וגוי'. צריך לדעת אומרו **הנה**. גם אומרו **יצא** וכי לא ידוע הוא לכל העולם שיצאו ישראל ומה גם לבלעם שהוצרך להודיעו, גם אומר **הנה כסה** שהיה לו לומר ויכם וגוי'. ויתבאר הענין על פי דבריהם ז"ל (שמו"ד פ"א) שאמרו ג' יועצים היו לפרעה כשאמר על ישראל הבה נתחכמה לו ואחד מהם הוא בלעם והוא אשר יעץ עליהם רעה ובכשפיו העמיד כישוף לבל יוכל עבד לברוח ממצרים והיה מובטח כי לעולם לא יצא עם ישראל ממצרים, ולזה שלח לומר לו **הנה עם יצא ממצרים** פירוש הפך הידוע ובטל כח הכשפים, ואפשר כי בלעם היה מבטיח את בלק שלא יצאו ישראל משם עולמית ולזה אמר לו הנה יצא, ואמרו **הנה כסה** את עין הארץ נתכוון גם כן נגד מה שיעץ עליהם במועצותיו הרעים למען ענותו למעטם, גם להרוג זכוריהם ולשחת הבנים הנה הוא הפך הדברים שלא בלבד שלא נתמעט אלא אדרבא נתרבה עד למאד, והוא אומרו **הנה כסה את עין הארץ**:

ואומרו והוא יושב ממולי. נתכוין בזה לומר שניכר מתוך מעשיו שמשים פניו למולי להורישני, ותמצא שאמרו רז"ל (מ"ר כאן) שישראל היו מראים עצמן מזויינים בכלי זיין נגד מואב מטעם חציפות הרשום בשם כידוע, ומזה הרגיש כי כונתם להרע להם. וטעמו של בלק ששלח דברים אלו בשליחות לבלעם, לצד שחש שיאמר בלעם למה לי ללכת שמה ויכול אני לעשות המעשים שיש בידי לעשות במקום שהיה בו, גם חשש בלק שירגיש בלעם בכשפיו לדעת כי לא ירעו ולא ישחיתו בגבול מואב ולא ירצה לבא ומשם ישלח לומר להם כי העם לא יצורו אותם ולא יתגרו בם, לזה הקדים בתחילת השליחות ואמר **הנה עם וגוי הנה כסה וגוי** לומר שאין לסמוך בענייני עם זה על אשר יגידו עליהם הכשפים שהרי אמרת לא יצא ויצא, ועצה עליהם גם כן לא תעמוד כמו שלא עמדה עצתך להמעיטם שהנה כסה וגוי, ולומר לי שלא יתגרו מלחמה במואב והנני רואה שהוא נגד זה שהנה הוא יושב ממולי, לזה לא תסמוך על מה שתשכיל בידיעתך ובא תבא :

ו **ועתה לכה נא וגוי**, אמר **ועתה** שלא יעכב אפילו שיעור שעה אחת כי כל שעה הם בסכנה מצדם, ואומרו **נא** לשון בקשה וסמך הבקשה לעיקר הפעולה שהיא ארה לי וגוי ודקדק לומר תיבת **לי** שתהיה הארירה בהם לי לצורכי, והכוונה בזה שלא תתעכב הארירה עד אחר שיעשו נקמה בהם ומה שהיה כבר היה אלא שתעשה הפעולה תכף ומיד שבזה תהיה הצלת מואב מהם, ורמז עוד במאמר **לי** לפי שקדם בלעם וברך את בלק כאומרם ז"ל (שם) לזה אמר ארה לי פירוש אפילו לי שכבר אני מבורך לא יועיל זה וצריך לארר אותם, ואם תאמר אינו צריך שכבר אתה מבורך, לזה אמר **כי עצום הוא ממני** כאן כלל ב' דברים, אחד ענין החוזק הטבעי, ואחד ענין הברכה כי עם זה ברכתו עצומה מברכתי, ואומרו **אולי נכה בו** פירוש ואחר כל זה עודני בגדר הספק אולי, וגם גדר ספק זה לא לאבדו אלא להכות בו לגרשו מעלי. גם נתכוון לומר כנגד הבינונים **נכה בו**, וכנגד הצדיקים **ואגרשנו** :

ובדרך רמז פיו הכשילו במאמר **ארה לי** לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו, גם היה סבה שישוב בלק למדין ושם נפל בחרב דכתיב (לא ה) ואת מלכי מדין הרגו וגוי ואת צור וגוי, וזולת הליכת בלעם שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לארותו לבלק לקיים מה שנאמר (תהלים לז) חרבם תבא בלבם :

כי ידעתי את וגוי. יתבאר על פי דבריהם (מ"ר כאן) שאמרו שבלעם ברך את בלק שיהיה מלך, לזה אמר **כי ידעתי את אשר תברך מבורך** שהרי נתקיימה בו ברכתו, ודבר זה הוא ידוע אצלו לבד לפי שהוא ניסה את הדבר ואינו ידוע לכל כי ברכת בלעם ברכה, ואשר יאור זה ידוע ממה שקלל מואב לסיחון, ויש להעיר בענין זה בשלמא מה שהיו צודקין קללותיו של בלעם יש ב' טעמים בדבר, א' להיותו רע עין, והב' שהיה יודע

רגע באפו כמאמרם ז"ל (ברכות ז.) והיה מקלל ברגע הזעם, אבל הברכה אין מציאות שתתקיים מפיו :

ונראה כי לעולם ברכת בלעם כברכת חמור אלא שהרשע היה מערים כשהיה רואה באצטגנינות שפלוגי יעלה לגדולה וכדומה היה עושה שמברכו וכשבא הדבר ומתברך חושב שברכתו של בלעם גרמה ולא כן הוא אלא מזלו גרם, וכמו כן עשה לבלק שראה בכוכבו שעתיד למלוך במואב וברכו בדבר עצמו לרמותו כי הוא הסובב :

[ח] לינו פה. דקדק לומר תיבת פה, אולי שנתכוון לומר להם שילינו אתו במלוננו, וגמר אומר הטעם **והשיבותי** וגו' **כאשר ידבר** וגו', דקדק לומר כאשר ולא אמר אשר ידבר וגו' נתכוון לומר טעם שאומר להם לינו פה עמו כדי שתכף ומיד כאשר ידבר ה' אליו ישיבם דבר מה שלא יהיה כן כשיהיו חוץ למלוננו, ואמר **הלילה** אולי שאמר כן לצד צרות עינו שלא נתן להם אכסניא אלא ללילה אחת :

[ט] מי האנשים וגו'. צריך לדעת למה שאל אותו ה' הממנו יבצר כל דבר, עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר תיבת **עמך** ולא הספיק במאמר האלה, עוד צריך לדעת תשובת בלעם שאמר בלק בן צפור וגו' וכי שאלתו יתברך היתה מי שלחם שאלתו היתה מי הם, ורז"ל הרגישו בדקדוק זה ואמרו (ילקוט) וזה לשונם מי האנשים וגו' אמר אותו רשע איני יודע בהם אלא בלק בן צפור שלח אלי עד כאן, פירוש מתוך הדברים שאמר בלק וגו' שלח וגו' מובן שנתכוון לומר איני יודע וגו' אלא בלק וגו'. עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר לו מלך מואב ולא הספיק בזכרון שמו, ונראה שכוונת מאמר ה' היא על פי מה שפירשנו בפסוק לינו פה שילינו עמו בחדרו המיוחד לו, לזה בא מאמרו יתברך ואמר לו **מי** וגו' לשון השפלה על דרך אומרם (שמות ג) מי אנכי וגו', כמו כן אומרו **מי האנשים האלה** שהכנסת אותם למקום זה עמך בחדר המיוחד לך לדבר עמך מלאך האלהים, כי יקפיד ה' על כבוד בלעם בערך האומות כיון שהוא נביא עליהם, וכמו שמצינו (מד"ר פ"ב) שהרג את האתון משום כבודו של בלעם, ועיין בפסוק שאחר זה ויאמר אלהים, והבין בלעם דבריו ואמר טעם שעשה להם כבוד זה הוא לפי שהם שלוחי מלך, והוא אומרו **בלק בן צפור** פירוש הידוע לנסיך מדין ועוד לו שהוא **מלך מואב שלח אלי** פירוש האנשים האלה ובשביל כבוד המלכות עשיתי אותם עמי, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים :

עוד ירצה באומרו **מלך מואב** כי אומה זו לא ניתנה לישראל, ונתחכם במאמר זה כדי שיתרצה ה' לשולחו ולא יעכב על ידו, ולזה לא יעכב על ידו בהליכתו עם שלוחיו :

[יא] הנה העם וגו'. צריך לדעת למה שינה מדברי בלק כי בלק אמר **הנה עם יצא** והוא אמר **הנה העם היוצא**, ובלק אמר **הנה כסה** והוא אמר **ויכס**, בלק אמר **ועתה** והוא אמר **עתה**, בלק אמר **ארה** והוא אמר **קבה**, בלק אמר **נכה בו** והוא אמר **להלחם בו**, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (מ"ר

כאן) שאמרו שבלעם טעה בדעתו כי יש דבר נעלם מהי ח"ו וטעה ממאמר מי האנשים וגוי, והגם שפירשנו בו דרך אחר עי' פנים לתורה, וכיון שעינו הטעתו בזה חשב לשנות דברי בלק לפי שנשמע מהם שנאתו של בלעם וכמו שפירשתי במאמר הנה עם יצא, וחש בלעם להיות בעיני הי' שהוא שונא לישראל כי כבר נתפרסם לכל כי עם בני ישראל הם אהובי המקום ומעשה מצרים יוכיח, לזה שינה ואמר **הנה העם היוצא ממצרים** כידוע כי יציאת מצרים מפורסמת לכל העולם היתה, ולשון זה אין נשמע בו מה שפירש במאמר הנה עם יצא שזה יגיד אויבות בלעם, גם אמר **ויכס** וגוי ולא אמר הנה כסה מהטעם עצמו להסתיר הדברים הנשמע מהם היותו שונא כנזכר, לזה לא אמר הנה שורה הודעת הפך מה שהיה ברצונם וידיעתם בישראל מעצתו כמו שפירשתי, ואמרו **ויכס** פירוש שמודיעו טעם הפחד שבה לו ממנו כי רב הוא :

ואמרו עתה לכה קבה פירוש נתכוון לבא בטענה שהדין עם בלק בדבר זה שהגם שהקב"ה נתן לישראל עמו ומואב עדיין לא הגיע זמן הנתינה והדין עמו להלחם בו ולגרשו, והוא אמרו **עתה** פירוש בזמן זה קבה לי להלחם בו לגרשו מעלי, וכפי זה יש טעם בשינוי תיבת עתה שאם היה אומר ועתה יהיה נשמע שהוא המשך מה שקדם לו והוא נתכוון לטענת הזמן שיכול הוא להלחם עמו בו, גם שינוי קבה כי אין כוונתו של בלק שיארר העם סתם שאז ימשך הרע לעם בין בערך מואב בין בערך האומות אלא יפרש בפירוש בלעם שאינו מאררו אלא בערך מלחמת מואב שיהיו ישראל מוכנעים וכי' לפני המואבים, לזה דקדק לומר **קבה לי** פירוש שיפרש הקללה שהיא לערך מואב, גם שינה במאמרו להלחם בו במקום נכה בו לומר שאין חפץ לעשות לו רעה אלא להתגרה עמו במלחמה למנעו מארצו, גם שינה ואמר **וגרשתיו** ובלק אמר **מן הארץ**, אולי בלק נתכוון לגרשו מן [הארץ] הידועה אשר נתן הי' להם כי כשיכניעו ייראו מעלות אל הארץ, ובלעם לחושבו להמתיק ולהטעים דברי בלק כי אינו מבקש אלא הנאת עצמו ובטענה הנשמעת ואינו מאויבי ישראל לזה השמיט תיבת מן הארץ ואמר וגרשתיו פירוש שיגרשנו מעליו :

[יב] ויאמר אלהים אל בלעם. צריך לדעת למה הוצרך לומר **אל בלעם** ולא הספיק באמרו ויאמר לו. עוד למה הוצרך לומר **לא תלך לא תאור**. עוד למה הוצרך לומר לו הטעם **כי ברוך הוא** ורז"ל אמרו (מ"ר כאן) וזה לשונם אמר לו אקללם במקומי אמר לו לא תאור אמר לו אם כן אברכם אמר לו כי ברוך הוא עד כאן, ונראה לפרש הכתוב לפי מה שפירשתי במאמר מי האנשים וגוי שנתכוון לומר לו למה החשיבם להכניסם עמו בחדרו והשיבו כי בלק וגוי, על זה הדרך כי משיבו הי' על ראשון ראשון, למה שהשיב בלק בן צפור וגוי שלח אלי והם שלוחי מלך לזה בא מאמרו יתברך לא תלך עמהם פירוש אינם ראויים ללכת הוא עמהם לפי ערך מעלתו, והודיעו כי בלק זלזל בכבודו ולא שלח לו שרים רבים ונכבדים, והוא מה שנתכוון במאמר ראשון **מי האנשים** לשון פחיתות לא מצד המשלח אלא מצד המשתלח, והוא בלעם לא הבין הכוונה מתחילה,

ותמצא שהבין בלעם הדברים ואמר לשרים מאן ה' לתתי להלוך עמכם ויוסף בלק שלוח שרים רבים ונכבדים :

וטעם שהחשיבו ה' ועשה לו כבוד זה, מלבד הטעם שכתבתי למעלה בפסוק מי האנשים וגו', נראה עוד לומר טעם בדבר כי ה' נתן לו שכרו שאמר בתחילת תשובתו לזקני מואב והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי, וידוע כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ואפילו של אומות העולם, וצא ולמד (סנהדרין צו.) מה שילם הקב"ה לנבוכדנצר על פסיעותיו וכו', וגם כאן שלם לו שכרו וכבדו ואמר לו לא תלך עמהם, ועל פי הדברים יתיישב על נכון מה שדקדקנו אומרו ויאמר ה' **אל בלעם** פירוש מאמר שנוגע לבלעם לכבודו לא תלך עמהם שאין זה כבודך הגם שהיו באים לקרוא לך על דבר שיש לך רשות לעשותו, ולזה דקדק לומר **עמהם**, וכנגד עיקר השליחות אמר לא תאור את העם, ואמר **לא תאור** ולא לקח לשון עצמו שאמר בלעם קבה לי, להודיעו כי ידע גם לשון השליחות ששלח בלק ולשון ארה אמר ועקצו לבלעם ברמז זה שידע ששינה בלשונו, ואמר **כי ברוך הוא** שלא יבין ששני המאמרים שאמר ה' אליו לא תלך ולא תאור טעם אחד להם והוא משום כבודו של בלעם כמו שדייקנו מאומרו אל בלעם ומאומרו תיבת עמהם וכפי זה כשיהיו שרים רבים ונכבדים יעשה רצון בלק וילך ויאור, לזה אמר **כי ברוך** פירוש זה הוא טעם מאמר לא תאר, ולענין ההליכה עמהם הוא שישנו לטעם הקפדת כבודו של בלעם :

עוד נראה לפרש הכתוב על זה הדרך לפי שידע ה' כי בלעם חפץ רשע הוא ולבסוף ילך כמו שכן היה שהסכים ה' ושלחו כאשר אבאר הטעם במקומו בעזרת ה', לזה אמר לו ה' **לא תלך עמהם** פירוש עמהם שהחליט לו ההליכה, ואם היה אומר לו לא תלך אין עוד מציאות לחזור ולומר לו קום לך, ודקדק לומר **אל בלעם** נתכוין לתת טעם הדבר, בשביל מחשבת בלעם שרצה לילך לזה הוא שלא החליט לו ההליכה ודקדק לומר עמהם, ואומרו **לא תאור** וגו' **כי ברוך הוא** נתכוין בזה להשיב על מה שדקדק בלעם בדבריו ואמר עתה לכה קבה וגו' כפי מה שפירשתי שנתכוון לומר שטענת מואב טענה שעדיין לא הגיע זמן זכייתם במואב עתה, לזה אמר **לא תאור** וגו', ואם תאמר והלא לא הגיע זמן זכייתם במואב, כי ברוך הוא אין ברוך אלא צדיק כי הצדקות הוא מקור הברכות, והכוונה בזה שאל יחשדם ברשע כי ודאי שלא יכנסו בגדר שעדיין לא הגיעם, ובחר לכנות הצדיק לברוך שנתכוון לכלול גם כן מה שפירשנו בדרך הראשון :

[יג] ויקם בלעם בבקר. אולי לפי שהיתה בשורה רעה להם לא רצה לגלות להם בלילה לפי מה שאמרנו שהיו במלונו עצמה והמתין עד הבקר, או ירצה שלא קם מתרדמתו עד הבקר, והוא אומרו **ויקם בלעם בבקר** ולא קודם, או אפשר שידבר הכתוב בגנות בלעם ששלחם מהר כדי שימהר לשלוח אחרים נכבדים. או להודיע צרות עינו שמהר לשלחם קודם הגעת זמן האוכל הפך מנדיבות אבי הנערה פלגש בגבעה (שופטים יט) שאמר לחתנו שעמד ללכת בבקר סעד לבך פת לחם ואחר תלכו, כי זה הרשע הוא מקור

הצרות עין וקם בבקר לשלחם ואמר להם שילכו לארצם כי חש שיתעכבו בעיר וסעודתם עליו :

לכו וגו' כי מאן ה' וגו'. הכחיד חצי דבר ולא אמר להם אלא מאמר ראשון שאמר לו ה' **לא תלך עמהם** לצד פחיתותם ולא אמר להם מאמר **לא תאור** וגו' שבזה חזר בלק ושלח רבים ונכבדים, ואולי שדן הרשע מדברי ה' שנתן הטעם כי ברוך הוא שבא לדייק שבזמן שאינו ברוך יכול לאוררו, ולזה לא החליט להם הדבר עד שישלח הראוים ללכת עמהם אולי יהיה זמן אז שלא יהיה בו ברוך :

[יד] מאן בלעם הלך עמנו. חשדוהו בשקרן ותלו הדבר בו שהוא לא נתמלאו עיניו בשיעור כבוד זה, ואולי כי לפי שאמר להם ששיבים דבר תכף שידבר ה' אליו בלילה ולא עשה כן עד הבקר אמרו אין זה כי אם דברי עצמו, או אפשר כי מוחזק היה אשר פיו דבר שוא וימינו ימין וגו' :

[טו] ויוסף עוד. פירוש ששלח את הראשונים והוסיף עליהם אחרים, והוא מה שדקדק גם כן במאמר **מאלה** ולא אמר מהם לומר כי עודם מן המובא בשליחות עם הנוספים עליהם, ונתכוון בזה שלא יכחיש את דיבורו הראשון שתלה הדבר בפחיתות השלוחים שהם יוכיחוהו על פניו :

עוד נתכוון במאמר **ויוסף** שהוסיף על מנין ראשון שאם הראשונים היו ג' שלח במנין שני ד' ויותר, וזה אינו נשמע אם היה אומר וישלח עוד שרים רבים וגו', שהייתי אומר שאומר רבים לבל תחשוב ששלח מועטים ממנין ראשון, ואומרו **מאלה** חוזר לתיבת נכבדים לזה אמר ויוסף :

[טז] אל נא תמנע וגו'. פירוש לפי מה שאמרו שלוחים הראשונים כי דעת עצמו הוא מניעת הליכתו עמהם לזה אמרו לו שיתרצה בשיעור כבוד זה ולא ימנע וגו', והוא לפי שחסר לו ידיעת החשד שחשדוהו שהם דברי עצמו ולא דברי ה' חשב שנתכוון לומר לו שלא יחוש לדברי ה' וילך בלא רצונו, לזה השיב **אם יתן לי בלק** וגו' לא אוכל פירוש הגם שאני אתרצה לעשות כי תכונת רשע היתה לו ועבד מורד באדונו אבל אינו בעל בחירה ורצון בדבר זה :

[יז] ועתה שבו נא וגו'. אמר לשון בקשה, שחש לבל יעשו כמעשה זקני מדין בפעם אחרת שאמרו ז"ל שחזרו למקומם ולא לנו עמו, (במד"ר פ"כ) ולפי שהאנשים הם רבים ונכבדים היה ירא שילכו להם כשישמעו שבו פה ולא יחליט הליכתו עמהם :

[כ] אם לקרוא לך באו האנשים וגו'. צריך לדעת למה אמר דבריו בלשון ספק הממנו יפלא כל דבר. עוד למה הסכים ה' על יד הרשע ללכת לקלל שונאיהם של ישראל. עוד צריך לדעת למה חזר בו ה' מדעת ראשונה שעכב על ידו מתחלה מה סבר ולבסוף מה סבר. ונראה כי במה שלפנינו היו לפני ה' ב' דרכים ובכל אחד מהם יש בו מיחוש בלתי הגון, הא' אם

יסכים ה' על הליכתו יחשבו העמים ההם שרשותו ביד עצמו ולא ידעו ששלשלת הכלב ביד בעליו ואינו יכול עשות ככל אשר יחפוץ, וה' רצה שיוודע לעיני העמים שאין בלעם ברשות עצמו להרע למי שאין ה' חפץ ברעתו, ואם לא יניחחו ללכת יכנס במיחוש אחר כי יאמר בלעם שהוא ירא ממנו ח"ו לשולחו ולזה מונעו מלכת, אשר על כן נתחכם ה' וסלק ב' המיחוישים בדרך נכון, בתחלה אמר אליו **לא תלך** וגו' שבזה הראה לעמים כי אין הכלב רע ברשות עצמו, גם נתחכם ה' בזה לשלם לו שכרו שהקדים לומר לשלוחי בלק כי אינו ברשות עצמו, ומה שכר נתן לו שידע ה' את אשר תקראנה אותו בהליכה זו שמלבד שלא תהיה לו תועלת דכתיב (כד יא) אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד מלבד זה עוד לו שתסובבהו הליכה זו לנפול בחרב דכתיב (לא ח) ואת בלעם וגו' הרגו בחרב כשהלך לקבל שכרו על עצתו שנתן להם בהליכתו, לזה מנעו ה' מרדת שחת בשכר דבריו ואמר לו לא תלך עמהם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וזה נוסף על גדר הכבוד שעשה לו בהדרגת השרים כמו שכתבנו למעלה:

ובשליחות שניה ששלח בלק באנו לתיקון מיחוש הב' שיאמרו שאין ה' יכול ח"ו למונעו מהרע לישראל בהליכתו ותכנס טעות זה בלב בלעם ויחשוב מחשבות כי לא ישלוט ה' בו שם למונעו מעשות חפצו כי כבר נבחן כי הוא עביט של מי רגלים, לזה אמר אליו **קום לך אתם** ובכל המקום ידי מושלות עליך, ולא אמר לו בהחלט קום לך אלא בדרך זה **אם לקרא לך** וגו' פירוש אם קריאת האנשים יש לך בה הנאה כאן רמזו שאין לו הנאה בהליכה זו, ותלה לו הדבר אם הליכה זו לטובתו כדי שישתדל בקסמיו לדעת תכליתו ומזה ידע את אשר יקראהו ויחדל, ואין כוונת מאמר אם לקרא ספק לפניו אלא תנאי הדבר אם יש לו בו הנאה וכו', ובזה הוסר המיחוש שיאמר בלעם שה' ירא ח"ו ממנו לשולחו שהרי שלחו, גם רמזו אולי ישב ולא ימשך מה שנמשך מהרעה לישראל, גם בזה שלם לו תשלום שכרו כמו שכתבנו ומנעו מנפול בחרב אם נפשו לא תאווה רעה, והוא נפשו רשע ולא שת לבו למה שהעירו ה', ואולי שלזה חרה אפו כשראהו ה' הולך ולא הרגיש במה שהעירו זה יגיד שיצטדק אצלו בודאי שיש לו הנאה וזה אינו יכול להיות אלא אם יחשוב שיעלה בידו הדבר אשר שלחו לו בשבילו, לזה חרה אפו של אלהי ישראל בו, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים, ובסמוך יתיישב עוד טעם ויחר אף וגו':

[כב] **ויחר אף וגו' כי הולך הוא.** דקדק לומר **הוא**, לומר טעם שחרה אף ה' בו שלא אמר בבקר לשרי בלק שה' נתן לו רשות ללכת אלא השכים בבוקר ויחבוש וגו' וילך עם שרי וגו' שזה יגיד שהליכתו מרצונו ולא הוצרך לרשיון עליון, והוא אומרו **כי הולך הוא** פירוש הוא הולך ברצונו באין רשיון ה' לזה חרה אפו בו. עוד נראה על פי דבריהם ז"ל (זוח"א קסט): שאמרו בפסוק וילך שפי שמדרך של המשרה עליו כוחות הטומאה להתבודד יחיד, וכאן כשראה ה' שהולך הוא פירוש הוא לבדו היה נפרד משרי בלק ועושה מעשהו זה יגיד שמכין צעדו לעשות כחפצו הארוחה, והגם שהיו עמו ב' נעריו אין מעכבין עליו ההתבודדות לצד שהם רגילים

עמו ויעשה מעשהו לפניהם, וידע ה' דרכו הרעה וחרה אפו בו. עוד ירצה באומרו **הולך הוא** שידע ה' שרשע זה גבר בו החפץ ללכת מעצמו הגם שלא היה בלק שולח אחריו הוא הולך לרצונו, ובזה גילה עוצם שנאתו לעם ה' ולזה חרה אפו יתברך בו:

ושני נעריו עמו. צריך לדעת לאיזה ענין הודיע שהיו עמו ב' נעריו, ורז"ל (תנחומא) אמרו להודיע דרך ארץ וכו', ועדיין קשה למה לא הודיע כן אלא אחר שהזכיר חרון אפו יתברך ויציאת מלאך לשטן לו, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (ברכות מג:.) כי לג' אין המזיק נראה להם ואין צריך לומר שלא יזיק, וכאן לפי שיצא שטן לבלעם מלאך המזיקו מודיע הכתוב טעם שלא הזיק גם שלא נגלה אליו לפי שהיה הוא ושני נעריו עמו הרי ג':

[כז] ותרא האתון וגו'. צריך לדעת כוונת ה' בענין זה שנתגלה המלאך להאתון, גם בהעמדת המלאך ג' פעמים בג' מקומות, ובלחיצת רגלי בלעם, וברביצתה, גם בפתיחת פה האתון, וכל מעשה האמור בענין הוא ענין סתום. ונראה כי כל כוונת ה' בענין זה לא היתה אלא להשפיל גאותו של בזוי זה, לפי שקדם ונהג גבהות לפני ה' כמו שכתבנו למעלה שלא אמר לשרים כי הוא הולך ברשות ה' אלא כאדם העומד ברשות עצמו, לזה בקש לו ה' השפלה שאין למטה ממנה ושחק בו בקלון מכוער ומשונה, ודבר ידוע הוא כי הרכבה החיונית אשר הרכיב ה' בבעלי חיים בלתי מדברים היא משונה מהרכבה החיונית שפעל ה' ועשה בבעלי חיים המדברים, ולזה כשרצה ה' שתפתח האתון את פיה לדבר כבעלי חיים המדברים הוצרך להרכיב בה הרכבה החיונית של בעלי חיים המדברים, והוא מה שפעל ה' במעשה העמדת המלאך בג' מקומות ובראיית האתון המלאך ג' פעמים, כי כח המדבר צריך ג' הכנות קודמות לו והם כח הצומח שהוא בכל הנבראים, וכח המניע, ואחר כך כח המדבר, לזה עמד פעם ראשונה וראתה האתון אותו ופעל בה בכח ראות הרוחני כח אחד ממין הרכבת כח הצומח שבו יתקבל כח המדבר, ועמד פעם ב' וראתה אותו ופעל בה כח המניע המתקבל בו כח המדבר, ובפעם ג' פעל בה כח המדבר, ואז פתח ה' את פיה ודברה דברי הבנה בדרך שואל ומשיב והכלימה את בלעם בדרך ביזוי בפני נעריו וכו', וביזוי שיהיה בדרך זה יש לו קול להיותו דבר תמוה בב' אופנים, אופן א' שתדבד הבהמה, והב' שאדם גדול כבלעם היתה לו אתונו לאשה שוכבת חיקו:

ונשאר לדעת למה עמד המלאך בג' מקומות שונות ויכול היה להתראות לה ג' פעמים במקום אחד, ואולי כי עשה לו כנגד ג' דברים שעשה ברשעו, א' שה' אמר אליו פעם אחת **לא תלך לא תאור** והוא לא אמר לשרים מאמר לא תאור וגו' שזה היה סיבה לשלוח אחרים, וכנגד זה נצב פעם אחת בדרך ונטתה האתון מהדרך כשם שהוא נטה מהדרך אשר אמר ה' אליו כנזכר. ב' שה' אמר אליו **אם לקרא לך** וגו' שתנאי הוא הדבר עד שידע בודאי שיש לו הנאה בדבר ובזה רמזו שאין לו הנאה ולא הרגיש, וכנגד זה עמד המלאך במשעול הכרמים ותלחץ האתון רגליו לאמר שלחצו ה' בנועם דבריו להשכיל להטיב לבל ילך. הג' שה' אמר אליו בעת

רשיון ההליכה אך את הדבר וגוי ודיבור זה הוא מדויק אין לנטות במשמעותו אנה ואנה והוא הרשע הלך בעצה אחרת כמו שדייקנו ממאמר הולך הוא גם מאומרו והוא רוכב וגוי ובי נעריו וגוי, והוא מה שעמד המלאך במקום צר אשר אין דרך וגוי ורבעה האתון תחתיו שזה ירמוז לומר שאין ה' חפץ בדבר שהוא חפץ ללכת עליו :

לב ויאמר אליו וגוי על מה וגוי הנה וגוי. צריך לדעת מה טענה היא זאת על מה וגוי על עסקיה רעים, עוד מה טענה במאמר הנה אנכי כיון שלא היה יודע, כמו שהעיד הכתוב ויגל ה' את עיני בלעם הא למדת שסתומים היו עד עתה, ואולי שנתכוון ה' להשפיל גאונו כדי שיודה בפיו ויאמר כי האתון ראתה המלאך ג' פעמים והוא לא ראה, ומזה יתגלה גם כן הפלגת מיעוט השגתו בנסתרות, לזה אמר לו על מה וגמר אומר הנה אנכי וגוי ותראני האתון כאן תחב חץ בלבו שנתחייב לומר בפיו כי עינים לו ולא יראה כמו שראתה האתון כאומרו לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי, וזה היה תכלית הכוונה בדבר המלאך :

עוד נתכוון בזה להעירו מה שגרמה לו הליכה זו על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין קו.) בלעם מתחילה נזקק לרוח הקודש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו ונקרא קוסם, והוא מה שהעירו במה שלא ידע המלאך העומד לפניו מה שלא היה כן קודם לכן שהיה רואה ברוח הקודש, וטעם יציאת המלאך לנגדו, הודיעו במאמר כי ירט הדרך וגוי, פירוש ירט הדרך כמו שפירוש רמב"ן, ופירוש הדרך דרכו של בלעם שהיה הולך עליו :

לג כי עתה גם אתכה וגוי. אומרו עתה, לדבריהם ז"ל (מ"ר כאן) שאמרו שנהרגה האתון ולזה דקדק לומר גם אתכה ולא אמר גם הרגתי אתכה ידויק על נכון תיבת עתה, כי לא יוצדק לומר גם אתכה אלא עתה שכבר נהרגה האתון מה שאין כן קודם כי קודם לא היתה מתה האתון כאומרו ואותה החייתי, ואומרו החייתי שמשמעותו הוא פועל חדש, להעירך שעתה נהרגת, עוד לומר שהיה עושה לה מעשה נסים שיפגע המלאך ברוכב ונהרוג רוכב בשמירת נרכב, ובדרך זה יוצדק ליאמר לשון זה החייתי :

לד ויאמר בלעם וגוי חטאתי כי לא וגוי. אומרו חטאתי כנגד מה שרמוז במאמר ירט הדרך וגוי, וכנגד אומרו למה הכית וגוי אמר כי לא ידעתי וגוי, ואומרו ועתה עשה תשובה למה שחשב עשות, וכנגד ההליכה אמר אם רע בעיניך אשובה, ואמר לי נתנוצצה בו נבואה שיש לו יתרון טוב בחזרתו :

לה ויאמר מלאך וגוי לך עם האנשים. צריך לדעת למה דקדק לומר עם האנשים, ורז"ל העירו בזה ואמרו (מ"ר כאן) חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם, וזה דרך דרש אבל צריך לדעת משמעות הדברים כפי פשטן, עוד צריך לדעת למה לא אמר לו שוב והיה יותר נכון. אכן כוונת הדברים הוא שנתן לו טעם שהוא מסכים על ידו ללכת הוא בשביל האנשים שבאו

אחריו ללכת עמהם, שאם לא יסכים על ידו ללכת יחשבו מחשבות כי יחוש ה' לבלעם לעשות דבר הפך מה שיחפוץ ה' עשות ויש חילול ה' בדבר ח"ו, ולפי מה שפירשתי בפסוק כי הולך הוא שהיה הולך יחידי אפשר שרמז לו המלאך שילך עם האנשים ולא שפי, והכוונה לבטל ממנו הכנת הרע אשר היה חושב לעשות בקסמיו, וכן עשה דכתיב וילך בלעם עם שרי בלק:

ואפס את הדבר וגו' אותו תדבר וגו'. כאן התנה עליו תנאי אחר מה שלא אמר לו ברשיון ראשון, והוא שברשיון ראשון אסר עליו המעשה דכתיב (לעיל כ"ו) אך את הדבר וגו' אותו תעשה ומזה חשב הרשע מחשבות להרע כי כחו היה במעשה ובדבור, במעשה בכשפיו וקסמיו, גם בעינו הרעה וכמאמרם ז"ל (זוה"ק רב:) בפסוק וישא עיניו וירא את ישראל וגו' שרצה להביט בהם בעין הרע עד שבא הקב"ה וכיסה אותם בצלו דכתיב (כד ב) ותהי עליו רוח ה', ודרשו ז"ל (זוה"ק ריא.) עליו על ישראל שלא תשלוט בהם עינו הרעה, ובדיבור לקללם, וכוונת עליון במאמר אותו תעשה נתכוון לאסור עליו גם הדיבור אשר יצא ממנו מעשה, ולא כן הבין הוא לצד תכונתו הרעה, לזה בא מאמר ה' פעם ב' וסתר לועו ואמר לו בפירוש הדיבור דכתיב אותו תדבר, ובזה כלל איסור עצה רעה כנגד ישראל אשר לא כן עשה הרשע בכל פרטי האזהרה, ועיין מאמר רז"ל (מ"ר כאן) בפסוק וישם ה' דבר בפי בלעם שדרשו שנתן בפיו טס של ברזל כשהיה רוצה לדבר רעה היה חונקו, גם מצינו לו שדבר עצה רעה שגרם בה שנפלו מישראל כ"ד אלף, גם בפרט המעשה שנטה עליו לבל יביט בהם בעינו הרעה מצינו שעבר על זה כנזכר לולי ה' שהיה לנו, ומעתה מצאתי טעם למעשה ישראל שהרגוהו כי כפי הדין נתחייב מיתה כי ה' הזהירו בין על המעשה בין על הדיבור בפירוש כנזכר ואזהרת בני נח זו היא מיתתן (סנהדרין נז.):

לו **ויצא לקראתו אל עיר מואב.** צריך לדעת למה הוצרך לפרט המקום שיצא לקראתו. ונראה כי בא הכתוב לספר פחיתות בלעם בעיני בלק, שהגם ששמע בביאתו לא יצא להקביל פניו כדרך הקבלת פני הגדולים שיוצאים חוץ למחוז אלא דוקא בתוך העיר, והוא אומרו **ויצא לקראתו אל עיר מואב אשר על גבול וגו'**, ואומרו **בקצה הגבול** אולי שנתכוון גם כן לומר שאפילו יציאה זו מועטת לא היתה לכבודו אלא לסיבה, כאומרם ז"ל (במד"ר פ"ב) וזה לשונם מה ראה בלק לקדמו לגבולין אמר לו גבולין הללו נקבעו מימי נח שלא תכנס אומה לגבול חברתה והיה מראה לו איך פרצו ועברו גבולות סיחון ועוג עד כאן, וזולת טעם זה לא היה יוצא ממקומו:

לח **עתה היכול אוכל דבר מאומה.** דקדק לומר **עתה** פירוש אחר דיבור ב' שבא אליו מהמלאך בדרך שנאסר וכפל לו אפילו דיבור כמו שפירשתי בפסוק ואפס את הדבר, וכפל לומר **היכול אוכל** כאן גילה רשעתו שמניעתו היא בב' דרכים, א' מכח האזהרה, והב' שאין הבחירה ביד

עצמו בדבר זה, הא למדת שאם לא היתה לו אלא האזהרה והיה בעל בחירה ורצון היה עושה :

[לט] וילך בלעם וגו'. נתכוין לומר שלא נהג בו כבוד אלא שקדם והלך בלק והוא הלך אחריו, ולזה לא אמר וילכו בלק ובלעם, ואפשר כי לפי ששמע בלק מאמר בלעם שאינו יכול לעשות דבר פנה אליו עורף והלך לו אלא שבלעם נטפל לו מאחוריו והלך עמו, והוא אומרו **וילך בלעם עם בלק :**

[מ] ויזבח בלק וגו'. נתכוין הכתוב בזה גם להודיע חרפת אדם זה, שלא החשיבו בלק לסעוד עמו אפילו סעודה ראשונה אלא שלח אליו ולשרים וגו', ואולי שדקדק לומר **ולשרים אשר אתו** שלא שלח אלא דבר המספיק לבלעם ולשרים הידועים שהיו אתו ושלל נערי, וזה יגיד צרות עין בלק בכבוד בלעם. או לפי שחשב בלק כי בלעם יקח כל השלוח לו ויחזק בו כי הוא לו לבדו ולא יתן לשרים וכו' כי היה ידוע שהוא רע עין, לזה כששלח אמר בפירוש כי לא לו לבדו יהיה הטבח השלוח אלא לו ולשרים, ואמר **אשר אתו** אפשר שעשה לפי חשבון השרים שעמו פרט למזדמן שאם יזדמנו שרים אחרים עמו אין מנת בשר להם, ולזה תמצא שאמרו רז"ל (במד"ר פ"כ) שהקפיד בלעם על מיעוט הבשר ואמר למחר אני שולח מארה בנכסיו של זה ולמחר אמר לו בנה לי וגו' ז' פרים וז' אילים :

[מא] ויהי בבקר ויקח בלק וגו' וירא וגו'. אומרו **ויהי** לשון צער, אולי שעשה מריבה בלעם עם בלק וצערו בדברים על מיעוט הבשר ששלח כמו שכתבתי, ואומרו **ויקח בלק** לקחו בדברים פירוש שריצהו על הדבר, עוד ירצה לפי שהיה בלעם חיגר ברגלו וכפי טבעיות הרגיל בחושי הרכבת בני אדם אדם כזה לא יתכוון בו רגל הצולע ללכת בבקר ומה גם לעלות במות, ואולי כי לזה נתכוון הכתוב בתיבת **ויהי** אוי לו לבלעם וטעם הצער הוא בשביל היות הדבר בבקר, ולפי שלא היה יכול ללכת תכף ומיד היה בלק לוקח אותו בידו וסמכו להעלותו, והוא אומרו ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות וגו' :

עוד נתכוון באומרו **בבקר** להודיעך שנדדה שינת עינו של בלק כי מדרך המלכים להיות על מטותיהן עד ג' שעות כאומרם ז"ל (ברכות ט:) וזה בהיות הבקר עמד ולקח בלעם ויעלהו במות וגו'. עוד טעם **בבקר** על דרך מה שאמרו במסכת ע"ז דף ד' וזה לשונם אימת קא רתח אמר אביי בתלת שעותי קמייתא עד כאן, לזה אמר ויהי בבקר, ודקדק לומר **ויהי** לשון צער פירוש זמן שה' מתכעס על עולמו שהוא בבקר לקח בלעם שהיה בקי בכיוון הרגע. עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (במד"ר פ"כ) וזה לשונם במות בעל זה פעור עד כאן לשונם, וידוע הוא כי פעור עבודתו היא התרזת זבל בפניו, וזה לשון דבריהם ז"ל (סנהדרין טד.) במה עובדים עבודה זרה של פעור אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה עד כאן, הרי שעבודת פעור היא בהתרזת המיאוס, ולטעם זה רצה בלק להעלות בלעם לפעור שהיא במות בעל בזמן העבודה שהיא זמן ההפנאה שאדם עושה צרכיו, והוא

אומרו **בבקר ויעלהו במות בעל**, ואולי כי בלעם לא היה עובד עבודה זרה זו ולקחו בדברים לעובדה. עוד נראה טעם **בבקר** על פי דבריהם ז"ל (וזהר פ' זו) שאמרו שכשפיו של בלק היו בצפור, וכמו שרמזנו במאמר בן צפור, לזה בחר בלק לעמוד בבקר שאז יצפצף הצפור כידוע ויעלה בידם כשפיו וקסמיו כי זה הוא זמנו:

ובזה נראה לתת טעם למה שיש לתמוה בענין במה שאמר הכתוב וירא משם קצה העם והלא אמרו רז"ל (תענית ט.) שהעננים היו מכסים על ישראל ולא היו נראים לעין וכשמת אהרן ונסתלקו העננים נגלו לעין וידע הכנעני מושבם ונלחם עמם וחזרו אחר כך בזכותו של משה כאומרם ז"ל (שם), אם כן ישראל היו מכוסים בענן ואיך יאמר הכתוב וירא משם קצה העם שאדרבה היה צריך ה' להוסיף שמירה על שמירתן לבל תכנס בהם עין רעה של בלעם, אלא ודאי מה שראו קצה העם הוא על ידי כשפים שהיו עושים בצפור הידוע והוא היה מגלה אותם, ויש כח במכשפות לעשות כן כאומרם ז"ל (סנהדרין סז): למה נקראו מכשפות וכו', והם גילו המכוסה בענן, והודיע הכתוב שלא גילו להם אלא קצה העם לא פינת הצדיקים וגדוליהם:

במדבר פרק-כג

[א] בנה לי. פירוש למה שאני מכויין וחושב בטעם המעשה, שהרשע לא היה רוצה לגלות ידיעתו ותחבולותיו לבלק כי נכרתה האמונה מהם, ועשה בלק כמצותו של בלעם דכתיב ויעש בלק כאשר דבר בלעם פירוש שאמר לו לעשות מעשה למה שיכוין בלעם בדבר, גם נתכוון במאמר **כאשר** פירוש תכף שגמר הדבר ולא שהה:

[ב] ויעל וגו' פר וגו'. נראה שחוזר לבלעם שבסמוך כי הוא שהעלה הקרבנות ולא בלק, כי הוא לא אמר לו אלא והכן לי בזה שבעה פרים וגו', וצריך לדעת למה עשה בלעם דבר זה בלתי רשיון מה' כי הוא צוה לו אך את הדבר וגו' אותו תעשה, ויש מהמפרשים שרצו לומר כי כן צוה לו המלך, ונסתייעו ממאמר את שבעת המזבחות ערכתי וגו' שהמשמעות יגיד שמשיבו שעשה כאשר אמר לו ה' עד כאן. ודברים אלו אין שכלי הולמם, כי בודאי שלא יחפוץ ה' בזבח רשעים ומה גם שתכלית כוונת המקריבים היא להרע לעם קדושו, ומצאתי שאמרו רז"ל במדרש (רבה כאן) הפך זה, גם בגמרא במסכת סוטה (מז.) אמרו וזה לשונם אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה וכו' אפילו שלא לשמה וכו' שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב וכו' עד כאן, ואם הקרבנות היתה במצות ה' מי יאמר שלא היתה הכוונה לקיים מצות המלך ולזה יצתה ממנו רות:

והנכון בעיני כי בלעם דן בדעתו שלא נצטווה מה' אלא על המעשה והדברים שיעשה בלעם בהשתדלותו בבחינות וכוחות הטומאה שחוץ ממנו יתברך אבל בהשתדלות אשר ישתדל עמו יתברך כביכול זה לא נאסר לו, ולזה הקריב קרבנותיו לה' שכל מה שיהיה לכבודו יתברך עשה יעשה. ואמרו **את שבעת המזבחות**, בא לראות אם רצה ה' במעשיו או אם הקפיד עליו גם על זה, ונתכוון גם כן להגדיל מעשיו שהראשונים היו בונים מזבח אחד והוא שבעה, ואמר כדרך זה **את שבעת** וגו' כמי שקדם לו הדיבור על זה ולא אמר שבעה מזבחות וגו', וכבר העירו רז"ל (מ"ר כאן) בזה שנתכוון לז' מזבחות שבנו האבות עד כאן, וזה שיעור הכתוב את ז' מזבחות הידועות שבנו האבות אני ערכתי כמותן, והכוונה בזה לא תגדל מעלת עם בני ישראל בשביל האבות הראשונים שבנו ז' מזבחות :

[ה] וישם ה' דבר בפי וגו'. מקרא זה כבר קשטוהו ראשונים בפירושים ודרשותם, ומקום הניחו לנו בו. ונראה כי לפי שרצה ה' לגלות עתידות ודברים נפלאים מהטובות אשר יגיעו לישראל, ורצה שיתגלו על ידי בלעם נביא האומות לפרסם מעלת עם קדושו לפני כל האומות (ואמר) [ואשר] תבאנה לישראל מהטובות באחרית הימים וכליון האומות על ידי ישראל לבסוף, וידעו האומות מפי נביאם הדברים ככתבם להרבה תועליות הנמשכות לישראל נגלים ונסתרים, ולפי שאדם זה הוא אדם מובהק בכיעור ותיעוב ושיקוף לא תנוח עליו הרוח הקדושה המגדת העתידות, גם הדברים מצד עצמן דברי קודש הם ולא יחנו בגוי טמא, לזה נתחכם ה' לעשות תיקון לדבר קדושה לבל תעבור במבוי מטונף ועשה מחיצה בין כח המדבר והדיבור עצמו ובין פי חזיר, והוא מאמר וישם ה' דבר אחד בפי בלעם הציע כח אחד שיכול להתמצע בין שניהם ובזה נעשה פי בלעם גבול בפני עצמו והדבר מפסיק לגבול כח המדבר והדיבור, ואז **כה תדבר** רוח הקודש היא תדבר, ורז"ל בזוהר (ח"ג רי): אמרו כי תיבת כה תרמוז לבחינה קדושה והמשכיל יבין :

ואם תאמר איך תהיה ההבדלה בדבר כזה, צא ולמד אשר יבדיל ה' בין המימות הרבים והעצומים כשיעור מלא נימא (חגיגה טו.). וצא ולמד מבארה של מרים מים תוך מים (שבת לה.) והללו עומדים בפני עצמן והללו בפני עצמן :

שוב אל בלק. אמר **שוב** אל בלק חייבו שיאמר הדברים שהוא עתיד לומר לפני בלק להקהות שיניו :

[ז] וישא משלו וגו'. פירוש כשראה שלא ציוהו ה' שלא לדבר גם לא אמר לו הדברים שיאמר חשב שנתנה לו רשות, ולזה נשא משלו פירוש לומר דבריו שהיה חפץ ונתעקם פיו ולשונו לדבר דברים אחרים, והוא אומרו **ויאמר** פירוש יצתה ממנו אמירה אחרת האמורה בענין. עוד ירצה על זה הדרך שנשא המשל שהיה מוכן אצלו לומר והסיעו ואמר המאמר האמור בענין. עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (מ"ר) שאמרו וזה לשונם מן ארס מן הרמים הייתי והורידני בלק לבאר שחת וכו' עד כאן, ולזה אמר **וישא**

פירוש הרים קולו במשל שלו שנעשה למשל ולשנינה שהיה מן הרמים וירד כבודו :

עוד יתבאר על פי מה שאמרו ז"ל בענין פרטי הדרגות הנבואה, וכמו שכתבתי קצת מהם בפרשת בהעלתך, (יב"ו) כי יש נביא שימעט כחו לקבל דברי נבואה ביושר עד שיהיו בדרך קל שיתלבשו בדברי משלים כפי אשר יוכל שאת, וזה אפילו לנביאי ישראל ומזה נשער לבלעם שצריך משל לנבואתו, לזה אמר וישא משלו, ודקדק לומר **וישא** שהנבואה היא כמשא לרוב ההרגש אשר תעשה ולזה תקרא משא :

לכה ארה לי יעקב וגו'. פירוש לפי שיש בישראל ב' הדרגות, גדר הצדיקים, וגדר הבינונים, וכבר כתבנו למעלה בפירוש שליחות בלק שאמר נכה בו ואגרשנו לאחד מהדרכים שנתכוון כנגד הבינונים נכה בו, וכנגד הצדיקים אמר ואגרשנו, כי ידוע היה להם הפלגת מעלת הצדיקים שלא תשלוט בהם כח הטומאה, והוא מה שאמר כאן **ארה לי יעקב** הם הבינונים לשון ארירה, **זועמה ישראל** הם הצדיקים המתכנים ישראל. והזעימה היא למטה מהארירה :

[ח] מה אקוב לא קבה וגו' כי מראש וגו'. קשה אם ה' קללו לזה מה מקום לקללו בלעם, גם אם זעם בו ה' מה צורך בזעימת בלעם הלא לא קרא לו בלק אלא לקלל למי שאינו מקולל וגו', עוד צריך לדעת מה נתינת טעם במאמר **כי מראש צורים** וגו' למאמר **מה אקוב** וגו'. ולעמוד על כוונת הדברים יש להעיר בעיקר הדבר של האיש המקולל, ממה נפשך אם הוא חייב כפי הדין רעה הבאה עליו באמצעות הקללה על כל פנים לא ינצל ממנה גם כי לא יקולל, ואם הוא כפי משפט אלהים לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע קללתו תשוב על ראש המקלל, בשלמא הברכה לפי שמדה טובה מרובה, גם לעשות ה' רצון ידידיו לברך המתברכים מהם במדת החסד תקובל ברכתו גם למי שאינו ראוי לה כמו מעשיו, מה שאין כן מדה רעה כי לא יריע ה' לאדם חנם חס ושלוש :

אכן עיקר הדבר הוא לפי שמדתו יתברך להאריך אפו לעוברי רצונו בין לצדיק כשיחטא בין לרשע הגם שירצה לחטוא, ומדה זו היא אחת מייג מדות רחמים שנאמרו למשה ונוהגת תמיד זולת בעת **אשר יזעום ה'** דכתיב כי רגע באפו (תהלים ל) אז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן ולא תתנהג מדה זו של ארך אפים, וכמו כן כשיקלל אדם את חבירו תסובב הקללה שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם ימהר ליפרע ממנו, אבל אם אין לו עון לא תועיל קללת המקלל כלום :

עוד אשכילך כי כל עושה רשע יפעיל פגם במדה עליונה בענף ההוא שתלויה אותה מצוה שעבר עליה, ולא בכל המדה הוא פוגם אלא בשורש נשמתו, והפגם הוא שתהיה אחיזה לחלק המרוחק לעמוד שם וליהנות ממקור החיים, וחלק זה המרוחק נעוץ סופו בתוך החוטא וראשו יונק ממקום שורש הנפש החוטאת, וזה יהיה כל עוד שלא שב האדם בתשובה

או לא נפרע על חטאו, וזה הוא סוד נושא עון שאמרו רז"ל שה' מפרנס הקטיגור הנברא מחטא האדם, וכי הוא זה הנפרע מהאדם עצמו (זוח"ג פ"ג:). כאומרו (ירמיה ב) תיסרך רעתך, וכתוב (ישעי' סד) ותמוגנו ביד וגו', והאיש המקלל יעורר הדין בכח הקללה בעת הזעם למהר להשליט השליט באדם לרע לו:

עוד יש לדעת כי חלק הארור יקרא בשם זה קללה וזעימה, וכן קראם הכתוב דכתיב (דברים כ"ח) ישלח ה' וגו' את המארה וגו' ואת המגערת, והם שמות כתות המתבלים, קללה הוא כנגד עבירות חמורות וזעם כנגד עבירות קלות, ולזה כשהיה בלעם רוצה לקלל אומה היה בוחר עת הזעם, ולצד היותם כולם זעומים בשביל מעשיהם הרעים היו דבריו מועילים להם, וחשב בלק כי עם בני ישראל לא יחדל מהם עון וכשפיו יגידו לו כי לא נמלטו מתחלואי הנפש שהוא ענף המרוחק כמו שאמרנו, לזה אמר בלעם **מה אקוב וגו' פירוש כי בכל ענפי הקדושה שבה נאחזים עם בני ישראל אין בו בשורש העליון שום שליטה מחלק המרוחק שבאמצעותו יעורר הדין עליהם, והנה ב' מדות עליונות שישראל מתיחסים עליהם שם אל ושם הוי"ה ברוך הוא שם אל שכן נקרא יעקב ישראל פירוש ישר אל לשלול אל השורש מקום שהוא בחינת הרע והוא חלק המרוחק, ושם הוי"ה דכתיב (שם לב) כי חלק ה' עמו, והם ב' הדרגות הקדושה שהשיגו ישראל ולזה אמר **מה אקוב לא קבה אל** כי שורש נשמתם שבבחינה זו אין בו רושם מזה חלק הרע כמו שאמרנו למעלה, גם בערך מקום עליון שהם שורשי נשמות הצדיקים שבבחינת שם הוי"ה **לא זעם ה'** פירוש אפילו דקדוקים שה' מדקדק עם הצדיקים לא נמצא שם, ומעתה מה יועילו קללותיו וזעמיו, ותאמר שיחפש בשורש הקודם להם ובענפים הסובבים, לזה בטל טענה זו מטעם שבקש ולא מצא, והוא אומרו **כי מראש צורים אראנו** וגו' פירוש צורים הם האבות כידוע והוא הביט וראה ראש הצורים שהם תרח ואבותיו ולא ראה מקום שממנו יעורר הדינים עליהם:**

ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך כי טעם שאני אומר לא זעם ולא קבה לא שבקשתי בחלק מהם לבד לא כן הוא אלא אני רואה ראש צורים, גם חפש אחר שורש האמהות והוא אומרו ומגבעות אשורנו, ובכל זה לא מצא מקום שיכנס דרך שם, ולהיות שיש להקשות בדבר איך יתכן שלא מצא נגע בראשוני תרח ואבותיו גם בתואל ולבן, לזה אמר **הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב** פירוש לבדד שאין שורשו משורש תרח ואבותיו וממין ענף ההוא אלא לבדד מין מתחב נשמות ישראל אין לו שום קורבה מהמולידים, ואומרו **ובגוים לא יתחשב** פירוש שאפילו עם אותם שנקראים גוים שהם אחיהם ממש והם ישמעאל ועשו ששניהם נקראים גוים, ישמעאל דכתיב (בראשית יז) ונתתיו לגוי גדול, ועשו דכתיב (שם כה) שני גוים, לא יתחשב, וכן אמר ה' לאברהם (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע למעט ישמעאל ועשו שאינם נחשבים זרעו, מעתה אין מקום לקלל לישראל לא לצדיקים ולא לבינונים, והגם שהיו ביד ישראל עונות עון העגל והמרגלים וכדומה, כבר אמר ה' עליהם לשון סליחה, ואולי כי

לטעם זה לא היה ה' מתכעס כל אותם הימים שהיה בלעם רוצה לקלל ח"ו:

עוד יכוון באומרו **הן עם** וגו' מתמיה על בלק שרוצה לקלל ישראל ואמר הן עם זה הוא העומד אחר כלות כל האומות יעמוד בדד ישכון וכל האומות אין מבטח להם אפילו שנים רבות ואיך רוצה לעקור אומה המתקיימת עד סוף העולם, ואומרו **ובגוים לא יתחשב** פירוש לא בא לגדר חשבון מעלתם כשיהיו לבדד כי אין דומה להם בכל הגדולות שיגיעו האומות:

[י] **מי מנה עפר יעקב וגו'.** הנה לפי שהרשע היה מתחכם בדעתו ומבקש איזה אופן להרע לישראל כמו שאמר שחפש בהם ובאבותיהם ליכנס דרך שם, בקש גם כן ענף אחר שהוא מיוחד לקליפה שתשלוט בו ותעשה רושם, והוא ענין המספר כאומרם ז"ל (ב"מ מב.) אין הברכה שורה לא בדבר המנוי וכו', ורצה הרשע להכניס עין הרע במספר ולא מצא, ואמר מי מנה עפר שנמשלו לו דכתיב (שם יג) כעפר הארץ, וברכה זו הגם שנאמרה לאברהם לא נתקיימה אלא ביעקב ולזה אמר עפר יעקב:

עוד נתכוון לומר שלא הגיע אדם למנותם, אפילו כשרוצים למנות עצמן צוה ה' שלא לפקוד אלא על ידי דבר אחר בשקלים או בטלאים, ואומרו **ומספר את רובע ישראל** למה שהקדמנו שידבר בבי' הדרגות בהמון העם שיתכנו בשם יעקב, ובצדיקים אשר בשם ישראל יתכנו, לזה אמר כנגד ההמון **מי מנה עפר יעקב**, וכנגד הצדיקים אמר **ומספר את רובע ישראל** פירוש שיש בהם צדיקים לאין מספר, ותדע שהצדיקים הגם שיהיו מועטים יפליגו במספרם, והרשעים בהפך הגם שיהיו רבים מספרם מועט כאומרם ז"ל (סנהדרין כו.) שאמר ה' לחזקיהו כשאמר לפניו רבים אשר את שבנא וגו' אמר לו אין מנין לרשעים, ודקדק לומר רובע לפי שהצדיקים הם רבוצים באהליהם דכתיב ביששכר (בראשית מט) רובץ בין המשפטים, גם לפי שהשכינה רובעת עליהם, גם יש סוד בדבר שהם יסובבו יחוד וזיווג הע ולמו ת:

עוד רמז על מה שהיה ה' מפליא עמהם במצרים כשגזרו כל הבן הילוד וגו' שהיו מונים למעוברות מלילה ראשונה שהיתה האשה היהודית טובלת ולא היו מועילים שהיה ה' עושה נפלאות להם לאין מספר כמו שמפוזרים הדברים במאמרם ז"ל (שמו"ר פכ"ג, סוטה יא:) ולא היו יכולין לעמוד על רביעותיהם, והוא אומרו ומספר את רובע ישראל:

תמות נפשי מות ישרים. אלו דברי עצמו ולא דברי רוח הקודש, וכבר אמרו ז"ל (ילקוט) כי כשהיה רוצה לדבר דברים שאין היזק לישראל היה ה' מניחו לדבר אשר יחפוץ, ואמר **מות ישרים** ולא אמר כמותם שחוזר על ישראל, הפליג רשע לשאול ענין גדול, שאמרו ז"ל אנשי אמת (זוח"א קכב:) שיש ב' הדרגות בצדיקים בשעת מיתתם, הא' שיוצאת הנפש מן הגוף והולכת באין מסך מבדיל באין מעכב עד מקום האושר העליון, ויש

צדיקים שביציאת הנפש לא ישיגו גדר זה ונמנעים מלכת תכף ומיד ומתעכבים עד זמן מה אם יהיה להם איזה חטאים וכדומה, ואפילו חטא כל שהוא יסובב הדבר, ולזה בחר בלעם לשאול גדר העליון שנפשו בשעת מיתה תהיה כמיתת אותם שהולכים ביושר את פניו יתברך באין מסך באין מעכב:

עוד אפשר שדבריו גם בזה ברוח הקודש נאמרו, והכוונה בהם היא תמות נפשו מות ביד ישרים שיהרגוהו ישראל כמו שכן היה. עוד ירצה שבהגיעו ליום המיתה יטיב דרכיו ממעשיו הרעים ותועבותיו, כי רשע שבאומות היה, ואתונו שהיתה לו סוכנת כמאמרם ז"ל (ע"ז ד:): תגיד עליו, אלא שנתאוה שבשעת מיתה ישוב ויהיה ישר כישרים שבאומות, ולפי שעמד על מזגו והנה הוא רע בתכלית הרע ונמנע ממנו עשות יושר, לזה שאל דבר שיכול להיות שבשעת דכדוכה של מות יהיה ישר, וכיוצא בזה ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותכף ימותו היו עושים אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך כי דבר מלך עליהם מלך זקן וכסיל רחמנא ליצלן, ולא שאל הרשע שימות כמיתת הצדיקים שבישראל כי הוא מן הנמנע שיגיע להשגה זו:

ותהי אחריתי כמוהו. חוזר אל העם, אמר זה כנגד עולם הבא שהוא אחרית העולם, ותדע שה' מעמיד בדין גם לצדיקים מי שהוא ראוי לאושר ההוא הנעלם מהמושג לנפש אחר מיתה לזה התפלל על ב' ההדרגות:

עוד לפי מה שפירשנו בכוונת מאמר מות ישרים שיהרגוהו ישראל יתבאר מאמר **ותהי אחריתי וגו'** על פי מה שקדם לנו ממאמרי אנשי אמת שאין לך קליפה בעולם שאין בה ניצוץ מהקדושה סוד המחיה אותה, וכבר הארכתני בענין זה בכמה מקומות ובפרשת שלח לך בפסוק כי לחמנו הם וגו' (יד ט), ואותו ניצוץ כשבעליו נהרג על ידי ישראל מתברר הניצוץ ההוא הטוב, ולפעמים ידבק בו אם הוא נקי בלא פסולת, והוא מאמר **תמות נפשי מות ישרים** ובזה תהיה אחריתי כמוהו כי הניצוץ ידבק באיש ישראל והרי הוא כמוהו, ומצינו בדברי המקובלים (ס' הגלגולים להאריז"ל) כי נפשו של בלעם באה בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, וזה יורה שנתקן באחריתו, והגם שמת על ידי ישראל היה הניצוץ משוקץ והוצרך להתלבן בגלגולים וליבונים ועמד עד שבא לאתונו של ר' פנחס בן יאיר ומשם עלה למקומו הראשון:

[יא] לקוב אויבי לקחתיך וגו'. נתרעם בלק על הברכה, לפי שהגם שאמר לו בלעם היכול אוכל דבר וגו' הבין שהכונה היא לענין שאם לא יסכים ה' עליו לקלל לא יקלל אבל הברכה שב ואל תעשה היא ולא יברך, והגם שאמר לו גם כן הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר, חשב שהוא בענין הקללה שאם ה' ישים בפיו לקלל עשה יעשה ככל אות נפשו, אבל אם ישים בפיו ברכה ימנע עצמו ולא יברך כי אינו מהמוסר שיעשה היזק

למי ששלח אחריו לברך אויביו שאין זה אלא מקלל את בלק, והוא מה שדקדק בתיבת **לי** שאמר **מה עשית לי** שברכת ישראל קללה היא לו :

והנה ברכת ברך. טעם כפל הדבר, יתבאר בהעיר עוד על בלק שהיא מתמיה על בלעם גם עליו יש לתמוה שהמתין לבלעם עד שגמר ברכותיו ולא הספיק כפיו כמו שעשה באחרונה למונעו מלברך עוד, ומי יחוש על זה יותר ממנו. אכן יודע היה בלק כי בלעם ערום יערים להתחכם לקלל ישראל ולזה היה משבח ומברך בהפלגה לומר אחריה השפלות וגנות וקללות, ותמצא שאפילו במין הברכה עצמה היה מתחכם לומר מין ברכה שבו קללה כמו שאמרו במדרש ילמדנו (ילקוט תשע"א) וזה לשונם עם שהרשע מקלסן בקש לגנותן יעויין שם דבריהם, הרי שהיה מתחכם גם בברכה עצמה לקללם, ולכן היה בלק ממתין לבלעם מה יאמר בתכלית וכיון שעמד נתגלה כי מה שהיה מברך לישראל לא היה לתכלית רע אלא לתכלית טוב, והוא אומרו ברכת ברך :

עוד נראה שהקפדת בלק היתה על מה ששמע מפי בלעם שנתאוה תאוה להיות כמוהו זה יגיד כי מה שבירך היה מלבו ולברכה יכוין, והוא אומרו **ברכת** ועשית אותם ברכה שאמרת ותהי אחריתי כמוהו, ולזה דקדק לומר ברך מלא פוס שמתברכים אחרים להיות כמותם :

{יב} **הלא את אשר וגו' אשמור וגו'**. פירוש לא כמו שאתה חושב שאין עלי חיוב כשיבא הדיבור מה' לברך ואסתום פי ולא אדבר, לא כן הוא אלא הרי הוא מותרה לבל ישתוק, ולזה דקדק לשון שמירה על דרך אומרם ז"ל (שבועות לו.) כל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה שהוא מוזהר לבל ידום ואם יעבור חייב מיתה, וזולת מאמר אשמור לא היה נשמע, ומעתה אנוס הוא, ורבותינו ז"ל (במד"ר פ"ב) אמרו שאמר לו ולואי שהיה מת ולא מברך ישראל, הרי שכל מה שהיה מברך אנוס היה ולא מלבו :

עוד ירצה ע"ד אומרם ז"ל (ילקוט) טס של ברזל היה עומד בפיו אם היה רוצה לקלל היה מונעו לברך יכול, והוא אומרו **אותו אשמור** כדי שאוכל לדבר שזולת זה היה מתאלם, או אפשר שנתכוין לומר לו כי הוא מיחל ומצפה לשום ה' דברו בפיו לדבר, והוא אומרו **אשר ישים ה' בפי אותו אשמור** פירוש מיחל ומצפה לדבר, כי יטעום טעם גדול אשר אינו כדאי הוא וכל משפחות האומות כידוע כמה ערב לנפש טעם הכח הקדוש אשר מלתו על לשונו, והגם שעשה ה' בפיו דבר ופירשנו לבל יגעו הדברים בפה חזיר, אף על פי כן יטעום טעם בן נותן טעם ויערב לו :

{יג} **ויאמר אליו בלק לך נא אתי וגו'**. אמר תיבת **נא**, גם אמר **וקבנו לי** בלשון ודאית, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פ"ב) שאמרו שראה שישראל נפרצים שם ששם מת משה עד כאן, והוא לפי שלא ידע טעם הפרצה חשב שהפרצה תהיה בהם, ולפי שידועים היו ישראל שעושים תשובה ומבטלים הגזירות מהר לומר **לך נא** פירוש מהר עתה שאני רואה

שהם מחויבים פרצה זו קודם שיעשו תשובה, וקבנו לי החליט הויית הדבר שתשיגם קללות רשע:

[יח] קום בלק וגו'. קימה זו למה, ורז"ל (שם) אמרו לפי שהיה בלק מצחק בבלעם שאינו ברשות עצמו לזה נתכוין להקניטו ואמר לו קום ושמע, ולדבריהם צריך לדעת למה אמר ושמע בתוספת וא"ו, ואולי שנתכוין לומר לו שיתחיל לשמוע משעת קימה, והוא אומרו **קום ושמע**. או ירצה לפי שאמר ה' לבלעם שוב אל בלק וגו' שהזקיקו לומר הדברים לפני בלק, לזה אם היה אומר קום בלק שמע יהיה נשמע שרצונו לומר שיקום לשמוע כדי שישמע מעומד אבל אין חיוב בשמיעה אם לא ירצה לשמוע יפנה וילך לו, לזה אמר ושמע חיוב בקימה וחיוב בשמיעה:

עוד יכוין לומר לו שקימה היא לו שזכה לשמוע דברים הבאים ממקום גבוה, והעירו עוד להטות אזנו עדיו להאזין כל דקדוקי הדברים, ובזה אתה יותר במדרגה מאותו שאתה מחשיבו לאב שהוא צפור הכשפים דכתיב בן צפור, מעתה הוא בנך, והוא אומרו בנו צפור. עוד יתבאר הכתוב לפי מה שהקדמנו כי רשע זה היו בו ב' דברים רעים, הא' שהיה רוצה לקלל ישראל והיה צריך שיבא מלאך לעקם פיו כאמור, והב' שהברכה עצמה שהיתה יוצאה מפיו היה מכוון בה לגנאי והיה צורך לרוח הקודש לפרשה לשבח כמו שכתבנו למעלה, ולפי שחשד בלק לבלעם שהוא חפץ לברך את ישראל, בתחילת דבריו אמר לבלק שיקום על עומדו להתבונן בב' פרטים כדי שלא יחשדנו, וזה ראשונה כנגד מה שהיה אומר בברכתו דברים שאינם כל כך מפורשים לטובה והיתה רוח הקודש מפרשתם לברכה שלימה והוא אומרו **ושמע** בתוספת וא"ו לרמוז שמיעה אחרת, וכנגד מה שהיה רוצה לקלל והמלאך עוקם פיו אמר **האזינה עדי** פירוש שיתקרב ביותר עדיו וישכיל בעקימת שפתיו, שמתעקמין ממבטא אשר יבטא בשפתיו, ובזה העירו כי אנוס היה ולא יחשדו כמברך אויביו:

[יט] לא איש וגו' ובן אדם וגו'. אמר ב' הדרגות כנגד ב' בחינות, הא' אשר יבטיח האדם לזולת על דבר, והב' אשר יחכים אדם עשות דבר בהנהגותיו ועניניו שאין נוגעים לזולת, כנגד מאמר שהוא הבטחת הזולת אמר **לא איש אל ויכזב**, וכנגד מאמר שאינו נוגע לזולת אמר **ובן אדם ויתנחם** שאינו מכזב בזולת אלא ינחם על אשר דבר עשות, ובמה שלפנינו יש ב' דברים אשר דבר ה', א' להקים מלכות ישראל ולהטיב להם, והב' שחשב ה' לעשות רצונו לתת תורתו לעם קדושו והם דברים שנוגעים לו יתברך, וכנגד שניהם אמר לא איש אל ויכזב בהבטחות הטובות אשר הבטיח לאבות ובן אדם ויתנחם ממה שחשב בהנהגות עולמו לתת תורתו לישראל ולהדריכם לקיים מצותיו, ואם כן איך יחשוב לקלל ישראל ונמצא מכזב ח"ו בהבטחותיו לאבות וניחם על מה שחשב עשות:

ואו' ויכזב ויתנחם בתוספת וא"ו, כלל בזה ב' הדרגות, א' שאינו איש ולא אדם ועוד לחשוד בו ח"ו דבר שאפילו בנבראים הוא גרעון והוא הכזב והחרטה, ונתכוון בזה שמן הנמנע שיסכים על קללת ישראל עד שיהיו בו

ב' דברים איש ויכזב ובן אדם ויתנחם שהגם שהיה ח"ו איש ויכזב עם כל זה לא יתחרט למה שנוגע למה שחשב עשות רצונו באמצעות ישראל, וטעם שפעם אחת אמר איש ופעם אחת אמר בן אדם, לפי שהמבטיח להטיב לזולת ישנו בגדר מעלה לזה אמר לשון חשיבות, ובפרט המתחרט על מה שחשב על עצמו אמר ובן אדם :

ההוא אמר וגו'. פשט הכתוב חוזר להאדם, ואפשר לפרשו על הקב"ה על זה הדרך כשרוצה לעשות מעשה אינו צריך למעשה אלא במאמר הוא נעשה, והוא אומרו **ההוא** פירוש האל שהזכיר בסמוך אמר פירוש פעולותיו שעשה הוא אמר ותהי, **ולא יעשה** פירוש לא יצטרך למעשה כאומרו (בראשית א) ויאמר וגו' ויהי כן, וכן אמרו במשנה (אבות פ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם, ואומרו **ודבר** וגו' פירוש וכשהמעשה שנעשה במאמרו אינו כל כך קיים, על דרך אומרם שהיה העולם רופף ורועד דכתיב (איוב כו) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו ואמרו חכמינו ז"ל (חגיגה יב.) שגער ה' בהם ונתקיימו, והוא אומרו **ודבר** לשון קושי **ולא יקימנה** פירוש ולא יצטרך לקיימנה אלא בדיבורו הקשה היא מתקיימת ומתחזקת :

[כ] הנה ברך לקחתי וברך וגו'. לפי מה שפירשנו בפסוק (כ"ג ה') וישם ה' דבר בפי בלעם שעשה בפיו דבר רוחני שיפסיק בין פיו לרוח הקודש המדברת, והוא מה שכוונו רז"ל במאמרם (ילקוט) דבר מלאך. אלא שהם נתנו טעם הדבר כדי למונעו מלקלל ושני הטעמים צודקים, וכפי זה נתכוון במאמר **הנה ברך לקחתי** שהרגיש במה שניתוסף בפיו ובלשונו שיקרא ברך. ועוד וברך כי לא שם הדבר בפיו ונשאר הדבר לרצונו של בלעם אלא וברך פירוש מכריחו לברך והגם שהוא אינו חפץ ולהשיבה אינו יכול, והוא אומרו **ולא אשיבנה** פירוש אינו יכול להחזירה :

[כא] לא הביט און ביעקב. יתבאר על פי דבריהם ז"ל (רע"מ ח"ג רעה) שאמרו כי על ידי חטא האדם נרשם רושם כח הרע באבר שבו עשאו והיא בחינת הפגם המוזכרת בדבריהם ז"ל, ופירוש און הוא כח הרע הנמשך מהעבירה, על דרך אומרו (משלי ל) לא פעלתי און, וכתוב (תהלים קכה) יוליכם ה' את פועלי האון, ולזה אמר **לא הביט און** שהוא רושם המפעל הרע אינו אפילו ביעקב שהן המון העם שיתכנו בשם יעקב שכלם נשמרים מעשות רע, והגם שיטעו מדרך השכל אינו נקבע בנפשם האון שהוא חלק הרע, על דרך אומרו (שיר ד') כלך יפה ומום אין בך פירוש שאין החטא עושה בו מום קבוע אלא לכלוך העובר על ידי רחיצה והדחה, וכמו שרמזו ז"ל (שהש"ר) במה שאמר הכתוב שחורה אני ונאווה יעיין שם, ואומרו **ולא ראה עמל בישראל** פירוש אפילו פגם שצריך עמל להעבירו אינו באותם שנקראים ישראל שהם הצדיקים :

או ירצה אומרו לא הביט און הוא חטא המחשבה שגם הוא יקרא און על דרך אומרו (תהלים ס"ו) און אם ראיתי בלבי, שאין ה' מביט אל המחשבה הרעה, ביעקב פירוש שאין עושה ביעקב המחשבה הרעה רושם האון

שהיא ענף הרע, ולזה דקדק לומר לשון הבטה שהיא יותר מהראיה פירוש כי הגם כי בראיה ראשונה הוא רואה מחשבה הרעה כשהוא מביט בפנימיות מפעלה אין און, ודקדק לומר **און ביעקב** פירוש שאינו עושה בו החטא ההוא רוע, וזה אפילו בהמון העם אשר בשם יעקב יכונה, וכנגד הצדיקים שבהם אמר **ולא ראה** פירוש אפילו מחשבה בלתי הגונה הנקרא עמל שעמל עמו יצר הרע בכח המחשבה להטותה מדרך השכל והצדיקים לבם חלל בקרבם, והוא אומרו **ולא ראה עמל בישראל**. גם נתכוון לומר שהצדיקים הגם שעושים מצות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל על דרך אומרו (תהלים עג) עמל הוא בעיני אלא אדרבא כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה. גם נתכוון על דרך אומרו (משלי ח) אני בינה לי גבורה, כי כשהצדיקים עוסקים בתורה ומתמידין בה אין להם עמל בעסק התורה שאדרבא היא נותנת לו גבורה:

עוד ירצה לומר כי באמצעות ב' הדרגות שיש בישראל אין הקב"ה מקפיד על רשע שבעולם מהאומות ובזה אינו מאבדם גם אינו יגע בבריאת עולמו ובנשיאת עול לכל הדברים הצריכין לעולם, והוא אומרו **לא הביט און** שיש בעולם בשביל יעקב, גם אינו רואה עמל שעמל כביכול בסבילת העולם ובמזונותיו ובסיפוק צרכיו הכל אינו חש לו בשביל ישראל, והוא אומרו **בישראל** בשביל ישראל, וכן תמצא שאם ישראל הולכים בדרך התורה והמצות ה' נותן טובו לעולם וניזונים ונהנים גם האומות יחד, ומעתה המבקשים לעקור אומה זו מבקשים לאבד העולם ויושביו. עוד נתכוון באומרו ולא ראה עמל בישראל כי הצדיקים כל צפופם עושים בו נחת רוח לה' ואינם מיגעים אותו כביכול על דרך אומרו (מלאכי ב) הוגעתם ה' בדבריכם, ולזה אמר ולא ראה עמל בישראל:

ה' **אלהיו עמו ותרועת מלך בו**. פירוש כנגד ב' בחינות שהזכיר, הנקראים בשם יעקב שהם ההמון עם, והמתכנים בשם ישראל שהם הצדיקים, ה' **אלהיו עמו** הם הצדיקים שעושים מאהבה, לזה אמר ה' שהוא שם החסד לומר שאין עבודת הצדיק לצד הדין אלא אוהב הטוב במה שהוא טוב, ודקדק לומר אלהיו שלא תחשוב שאם ה' מייסרהו ישוב אחור, לזה אמר אלהיו שהגם שייסרהו על משמרת אהבתו יעמוד, וכנגד כת ההמון הנקראים בשם יעקב אמר **ותרועת מלך בו** שהוא ירא לצד המשפט:

עוד ירצה לומר שבח השגתם שלא בחר ה' לשכן שמו אלא עמם, ועוד שעשה בהם כח עליון שיכולין לאבד כל מה שנותנין בו עיניהם כמלך עולם, והוא אומרו **ותרועת מלך בו** פירוש אין צריכין שה' יאבד קמיהם אלא בהם עצמן יש הדרגה זו. וכן תמצא שהצדיקים כל מקום שנותנים בו עיניהם להשחית בכל הנבראים הם בעלי היכולת:

עוד יתבאר על דרך אומרו ז"ל (ברכות סא): על רבי עקיבא שהיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל והיה מאריך באחד וכו', והוא אומרו ה' **אלהיו עמו** פירוש מדבק נפשו בה' אלהיו בתכלית החיבה הגם שתרועת מלך בו

בשבת ברזל שסורקין בשרו, ואפילו בזמן עצמו שהשבט בו שהיו סורקים וכו' אף על פי כן ה' אלהיו עמו :

[כב] אל מוציאם ממצרים. אמר **מוציאם** ולא הוציאם, הגם שרז"ל אמרו (ברכות לח.) דאפיק משמע והוכיחו מכאן אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר הוציאם :

ונראה על דרך אומרם ז"ל (פסחים קטז:) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו **אל מוציאם** כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר, ונתן טעם **כתועפות ראם לו** פירוש כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרוממם ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם עד גדר שלא ישאר שום תערובת הרע בקדושה, והוא אומרו **כי לא נחש ביעקב** רמז לבחינת הניחוש גם לבחינת הנקראת נחש שהוא ראש הקליפה ס"מ הרשע הנקרא נחש תעקר ולא ישאר ממנו ביעקב, על דרך אומרם (זכריה י"ג) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ולא קסם הוא בחינת טומאה למטה ממנה, ואז יהיו ישראל בגדר שלמות המעלה ותהיה מעלתם יותר מן המלאכים, והוא מה שגמר אומר **כעת יאמר ליעקב** וגו' ואמרו רז"ל (מד"ד כאן) שהמלאכים ישאלו לישראל מה פעל אל :

[כד] הן עם וגו'. אומרו הן, על דרך אומרם ז"ל (שבת קיט:) מלאך רע עונה אמן בעל כורחו, שבלעם עצמו אמר הן כן יהיה עם זה כלביא יקום וכארי וגו', ואומרו **כלביא** פירוש קימתו ראשונה אינו כשאר העולם שבתחילה להיותו חסר התלמדות המלחמה לא יעשה גבורות אלא כלביא יקום ויעשה נפלאות, כמו שכן היה שהגם שמעודו הוא שבוי בבית הבור מעונה בסבל אנוש אף על פי כן כצאתו את העיר הפליא עשות בסיחון ועוג, אמר עוד **וכארי יתנשא** פירוש על דרך אומרם ז"ל (שם עז:) ג' כל זמן שמזקינין מוסיפין כח ארי וכו', והוא אומרו **יתנשא** שהוא מתנשא ורם בכחו שהגם שיעברו עליו כמה מלחמות לא מפני זה יהיו נחלשים אלא הולכים ומתגברים :

עוד ירצה שמלבד כח אשר עשה ה' בהם עוד יהיה בעיני כל האומות במדרגה גדולה לפחד מהם כאומרו (יהושע ב') וגם נמוגו וגו', והוא אומרו **כלביא יקום** זה בערך גבורתו, ובערך מה שיהיה נחשב בעיני העולם **וכארי יתנשא** פירוש יותר ממה שהוא יהיו מנושאים בעיני העולם :

לא ישכב עד וגו'. פ"י שאין הלילה מפלט לנוס מפניו כי לילה לפניו כיום יאיר, וצא ולמד מיהושע (שם י') שאמר לשמש שתעמוד ולא אץ לבא וכדומה, והוא אומרו **לא ישכב עד יאכל טרף** הא למדת שבזמן שכיבה מתעסק הוא באכילת טרף, ואומרו **ודם חללים ישתה**, לפי שבטבע אנושי כשירבה להפיל חללים תיקר בעיניו נפש הנשארים, לזה אמר אוי להם

לאומות כי עם אלה הדם בעיניו כמשקה אשר ישתה ואינו נחשב בעיניהם הדם בגדר הריגה אלא בגדר שתיה, ודקדק לומר **ישתה**, לפי מה שהקדמנו כי על ידי הריגת עכו"ם נדבקים חלקי הקדושה בעם ה' בסוד כי לחמנו הם (י"ד ט"ו) כמו כן אמר כאן ישתה והבן ורז"ל (חולין לה:): למדו מכאן לדם שחשוב משקה:

[כה] **גם קב לא תקבנו**. אמר **גם**, וכפל לומר קב תקבנו פירוש לפי שאמר לו בלעם קום בלק וגוי האזינה וגוי ושם רמז לו שהוא חפץ לקלל ומלאך עוקם פיו כמאמרם ז"ל (מד"ר כאן) ג"כ לזה אמר גם קב פירוש מלבד שלא תקללנו בכיוון אלא אפילו להוציא הקללה מפיד בלא זכירת שמים לא תקבנו, מכאן שמתחכם היה בלעם הרשע להוציא מפיו קללה בדרך שלא יענישהו הבורא על זה הדרך שיאמר ארור או מקולל ולא יוציא מפיו שם המקולל והמארור אלא שבלבו יכוין למה שרוצה, ולטעם זה היה ה' מונעו מלהוציא מפיו קללה ונחתמה בלבו, ואומרו **גם ברוך** לפי שאמר לו בלעם שאינו מברכם מרצונו אלא אנוס הוא לברכם לזה אמר לו אם אתה לא תקלל לא תתחייב לברך, וחשב שלא יעקם ה' פיו לברך אלא אם ירצה לקלל, וכפל לומר **גם ברוך לא תברכנו** פירוש אפילו ברכה שאינה כפי האמת ברכה כפי דעת בלעם וכוונתו אף גם זאת לא תברכנו:

[כז] **ויען בלעם וגוי לאמר**. צריך לדעת אומרו **לאמר** כי למי יאמר בלק, אכן נתכוון לומר כי מה שדבר אליו קודם כוונתו לומר לו שכל אשר ידבר ה' בין קללה בין ברכה אותו אעשה, אם כן הגם שלא אקבנו וידבר ה' לברכם אברכם לקיים דבר ה':

[כח] **לכה נא אקחך**. אמר **נא** פירוש עתה שכבר היה מה שהיה ומה שיש לו לברך כבר ברכם, וטעם שעדיין היה מצפה לדבר שראה ב' פעמים שה' חפץ בברכה לישראל, נראה כי חשב שאפשר שהפינה שעמד בלעם פעם אחד וב' היו אנשים צדיקים מה שאין כן עתה שמשים פניו כנגד כל העם מן הסתם יהיו בהם כת אחת בלתי הגונה וחשב אולי ימצא מקום לקוב משם, והוא אומרו **אולי יישר וגוי**, ואמר **וקבותו לי** ולא אמר לקבותו, נתכוין בזה שאין צורך שיישר בעיני ה' לקבותו אלא שיישר בעיני ה' שלא למונעך ואז תקבנו משם:

במדבר פרק-כד

[א] **וירא בלעם כי טוב וגוי**. ולדבריהם ז"ל (מד"ר) שאמרו בפירוש פסוק כי ברוך הוא שאמר ה' לבלעם לא תברכם, נתכוון לומר על זה הדרך טוב בעיני ה' לברך פירוש ה' שהזכיר בסמוך ואינו חוזר על בלעם כי כבר אמר

לו ה' כי ברוך הוא ואינו צריך לברכס, והגם שמצינו שהיה מברכס, זה היה להפך קללתו לברכה, ולפי מה שפירשתי בפסוק (כ"ג ה') וישם ה' דבר בפי בלעם לא בלעם היה מברך אלא מלאך היה מברכס בפיו בהפסק דבר לפיו, ואומרו **ולא הלך כפעם** וגוי פירוש החליט שאין תקוה מה' להסכים להרע לישראל גם לא הלך כפעם וגוי משום שאין תוחלת מהנחשים, לזה נתחכס בעצה רעה והוא **וישת אל המדבר פניו** פירוש לראות מה שהכעיסו במדבר אולי דרך שם יוכל לקלל:

או יתבאר לשון דיבור כדרך שפירש בזוהר (ח"ג רה:) בפסוק אבינו מת במדבר לשון דיבור, והכוונה לפי שכל העשר נסיונות שניסו ישראל את המקום היו בדיבור, על ים סוף, בעגל, במתאוננים, במרגלים, בעדת קרח, מי מריבה וכו' כולם היו חוטאים בדיבור, וחשב כי בכללות ישראל שהיו לנגד פניו ימצאון רבים מכתות המדברים ודרך שם יקלל:

עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (זוח"ב קנז.) שאמרו כי המדבר הוא מקום חנות ס"מ הרשע, ונתכוון לעורר כוחותיו, והוא אומרו **וישת אל המדבר פניו** ששם הוא ראש הקליפה ס"מ וחיילותיו שונאי עם בני ישראל. ודקדק לומר **פניו**, אולי שתתעורר הקליפה באמצעות הכעס כדרך שתתעורר הקדושה בשמחה ובלב טוב, כי כל אחד יתעורר למינו, והוא אומרו פניו לשון כעס על דרך אומרו (שמות לג) פני ילכו שהוא לשון כעס:

או אפשר לפרש הכתוב על זה הדרך **וירא בלעם** כי מי שהוא טוב הוא בעיני ה' ראוי לברך ישראל על דרך אומרו (משלי כב) טוב עין הוא יבורך ואמרו ז"ל (סוטה לח:) לא תקרי יבורך אלא יברך, והכוונה בזה כי הוא להיותו רע עין כידוע לא נתנו ה' לברך כרמוז במאמר כי ברוך הוא, ומזה הרגיש כי נפסל להיותו רע עין והמברך הוא המלאך שמדבר בפיו, לזה חשב שלא ילך כפעם בפעם לקראת נחשים שהוא חלק הרע **וישת אל המדבר** פירוש אשר הוא חונה שם האלהים מקום מחנה שכינה ומרד בשרש נשמתו וחשב שבזה יוכשר להיות טוב ויברך את ישראל, והודיע הכתוב כי לא עשה זה מרצונו ומלבו אלא לפנים הוא שעשה את הדבר הזה שחשב לרמות בוחן לבות, ואולי שדעתו היתה עד שיאמין בו המלאך להסיר חכה מפיו לדבר כחפצו ואז יחשוב מחשבות להתחכס בסדר הברכה עצמה להרע, כמו שכן עשה כאומרם ז"ל (סנהדרין קה:) בפירוש אומרו כנחלים וגוי כאהלים וגוי והיתה רוח הקודש מבטלת מחשבתו ואומרת לא כמו שאתה חושב וגוי:

[ב] וישא בלעם וגוי. הוצרך לומר וישא, גם הוצרך להזכיר שמו ולא סמך על זכרונו בסמוך, לפי מה שקדם לנו שישראל היו מסובבים בעננים ולא היתה עין שולטת בהם, לזה אמר שנשא בלעם וגוי פירוש נשא נביאותו כי הוא היה נביא אומות העולם ומחזה נבואה יחזה, ולזה דקדק לומר בלעם לרמוז נביאות עין שאינה בזולתו אלא בו ובזה העיר שבמחזה הנבואה הכתוב מדבר, ובזה השיג לראות ישראל שהיו נסתרים בענני הכבוד:

וירא וגו' לשבטיו ותהי עליו וגו'. פירוש שראה בהם ב' ענינים גדולים א' שוכן כל שבט ושבט בפני עצמו, ב' **ותהי עליו וגו'** שהיתה שורה שכינה על כל שבט בפני עצמו מלכו בראשו, והטעם שכל שבט יש לו הדרגה בפני עצמו, או לצד הזכות שיש לאחד יותר מחבירו, או לפי המנין, גם רמז בקשר ב' דברים על פי דבריהם ז"ל (ב"ב ס.) שאמרו שבאמצעות שנסדרו ישראל בדרך זה כל שבט בפני עצמו שכנה עליהם שכינה ונעשו מרכבה לה, והוא מה שדקדק לומר **ותהי עליו רוח אלהים** :

[ג] וישא משלו וגו' נאום בלעם וגו' ונאום וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **וישא משלו**. עוד מה צורך לומר **נאום בלעם** פשיטא כי פיו המדבר, עוד למה הוצרך להודיע שם אביו כאן, עור למה הוצרך לסמן עצמו בסימנים שבגופו, גם במאמר שומע וגו' מה נתכוון בזה, ואם לשבח עצמו למה לא שבח בפעם ראשונה. אכן לפי שעד עתה היה מדבר מה שישים ה' בפיו הפך רצונו שהדיבור היה יוצא מפיו בעל כורחו ועתה רצה שיסכים הוא על הדברים היוצאים מפיו כאלו הוא אומר אותם מרצונו הפשוט, וכוונתו בזה גם כן שאם יקלל יבא כח המברך ויברך אבל אם יברך לא יברך כח המברך, ומה גם לפי מה שפירשתי בפסוק וישת אל המדבר פניו וגו' בפירוש ב' שנתכוון להכשיר עצמו לברך ישראל, יתישב הכתוב על זה הדרך **וישא משלו** פירוש המשל שהוא ממנו ומדעתו, ובזה יתיישבו דברי רז"ל (סנהדרין קה:) שאמרו שהוא אמר כנחלים וגו' בקש לכנותן כנחל שפוסק בימות החמה וכו' ורוח הקודש משיבתו לא כמו שאתה חושב אלא נטיו פירוש כנהר שאינו פוסק והולך, כאהלים פירוש שהם מטולטלים ונעקרים ממקומם ורוח הקודש משיבתו נטע ה' וגו' וכן כל דבריו הם ברכה שפנימיותה קללה, ואם הם דברי רוח הקודש למה תאמר דבר שיש בו דופי, אלא ודאי שהם דברי עצמו :

ולזה אמר וישא משלו ויאמר נאם בלעם פירוש דברים אלו הם משלי ואינם כשאר הדברים שקדמו שלא היו ממני, ופירש מי הוא המדבר דברים אלו כדי שיוחקו לעולם מי בעל דברים, ואמר ג' סימנים כדרך אומרו במשנה (פאה פ"ז מ"א) כל זית שיש לו שם וכו' בשמו ובמעשיו ובמקומו, כנגד בשמו אמר **בנו בעור**, ואמר בנו ולא אמר בן לומר שהיה אביו למטה ממנו וראוי להיות במדרגת בנו לגבי בחינת ההשגה, או אפשר לומר שלא היה לבעור אלא בלעם לזה אמר בנו פירוש יחידו של בעור, ולכשתמצא לומר שהיו לו אחרים אמר שכולם נחשבים כאין לפניו כאלו אין לו כי אם בלעם, כנגד מעשיו אמר **הגבר שתום העין** שהיה ניכר במעשה עיניו שכל מקום שהיה מסתכל בעיניו היה לוקה, ולכן היה סותם עינו הרעה לבל יזיק, ואפשר שהיתה לו עין השמאלית מיוחדת לזה, ואם נפרש שתום העין הוא לשון פתיחה ירצה שהיה מסומן בפתיחת עינו להרע, כנגד מקומו אמר **שומע אמרי אל** שהיה עומד לנס עמים ואין אדם אחר עומד במקום זה של נבואה :

עוד ירצה בהעיר למה אמר ג' פעמים נאום ולא הספיק באחת. אכן לפי שיש בבלעם ג' הדרגות מכוחות הנעלם. א' כח שבא בבריאתו אשר פעל

בו המוליד. ב' אשר קנה בכח מעשיו כי האדם ימשוך לנפשו כחות כפי המפעל ממנו. ג' אשר הקנהו ה' לסיבה ידועה להיות נביא לגוים כדי שלא יתרעמו האומות כאמור בדבריהם ז"ל (מד"ר ריש פ' זו), ונתכוון בלעם לומר דבריו בהסכמת כוחותיו יחד, כנגד כח הבא מכח המוליד אמר **נאם בלעם בנו בעור**, ודקדק לומר בנו ולא אמר בן כי אז היה נשמע שמציין מי ילדו והוא נתכוון לומר על החלק שבו ממה שהוא בנו ולא על מה שיש בכחו הן היום. וכנגד חלק אשר קנה בכחו אמר **נאם הגבר** פירוש הגבר מה שקנה בהיותו גבר מעצמו, גם רמז לתעצומותו מלשון גבורה, שתום העין שפקח עיניו כאומרם ז"ל (זוח"ג רח). שהיה הולך אצל עזא ועזאל ושם קנה כחות הטומאה ונתפתחו עיניו בנסתרות ובמופלאות אחר כמה יגיעות כאמור בדבריהם כמה יגיעות צריך לדבר, וכנגד כח שבו אשר הקנהו ה' לסיבה הידועה אמר **נאם שומע אמרי אל**, וכפל לומר **אמרי אל ומחזה** וגו' כנגד ב' פרטי השגה. א' כשהיה בא לו הדיבור לאזניו. והב' כשהיה נגלה אליו, וכנגד שניהם אמר **נופל וגלוי עינים** פירוש כשהיה חוזה מחזה שדי היה נופל וכשהיה בא לו הדיבור ושומע באזניו לא היה נופל אלא היה גלוי עינים:

[ה] מה טובו אהליך וגו'. פירוש לפי שיש בישראל כת שקובעים עתים לתורה, וכת שעוסקים בה יתד התקועה, כנגד בעלי עתים אמר **מה טובו אהליך יעקב** כאהל זה שאינו קבוע, וכנגד כת התקועה אמר **משכנותיך ישראל**:

עוד נתכוין כנגד ב' זמנים א' שהיו במדבר שהיה ה' ביניהם באהל דכתיב (שמות כו) ועשית וגו' לאהל על המשכן וכנגדו אמר מה טובו אהליך, ב' שהיו בו בישוב דכתיב (מ"א ח') ה' אמר לשכון בערפל וכנגדו אמר משכנותיך ישראל, ואמר לשון רבים לפי שיש הדרגות באהל אהל מועד משכן לפני מן הפרוכת:

[ו] כנחלים נטיו וגו'. רז"ל (סנהדרין קה:) דרשו בזה הרבה דרשות ואפשר לפרש הכתוב על זה הדרך שהכתוב מדבר כנגד ד' כתות הצדיקים שבעם ה'. א' הוא כשמואל הנביא שהיה מסבב כל ארץ ישראל ללמד ישראל תורה ומצות בכל שנה ושנה כאומרם ז"ל. (שבת נו.) ב' כת הצדיקים הקבועים לתלמוד תורה ללמוד ולהורות משפט והיא כת העומדת בלשכת הגזית העוסקת בתורה ובהוראה כידוע, והיא בגדר הראשון עצמו אלא שהמבקש ה' יבא אליהם מוסיף עליהם שמואל שהוא היה מסבב להורותם. ג' כת הלומדת תורה לשמה לעצמה להשכיל ולהבין אמרי נועם, יתירה עליה כת הראשונה שלומדת ומלמדת. ד' היא כת המחזקת ידי הלומדים ויוצאים למלאכתם למצוא טרף אדם, וכנגד ד' כתות אמר ד' דמיונים, כנגד כתו של שמואל אמר **כנחלים נטיו** שהם עושים כנחל הזה שנוטל מימיו ממקום למקום לשתות ממנו כמו כן כת זו שטורחין בעצמן להשקות צמא למים חיים, וכנגד כת ב' אמר **כגנות עלי נהר** כגן הזה שהוא נטוע וכל הרוצה ליהנות יבא ויהנה, גם מוליכים פירות ממנו וזנים הרחוקים כמו כן הם כת נטועה בלשכת הגזית וכל

הרוצה ליהנות יבא ויהנה, גם פירותיהם הולכים למרחוק שהבאים לשם מתחכמין מהם ויוצאים להשקות צמאי תורה, וכן כתיב (ישעי' ב) כי מציון תצא תורה וגו', וכנגד כת הג' הלומדין לעצמן ואין בהם כח להשפיע לזולת אמר **כאהלים נטע ה'** כיעקב איש תם יושב אוהלים ללמוד לעצמו, ואמר לשון נטיעה כנטיעה הזאת שכל שהיא מתישנת מוסיף שרשים ואחיזה ביניקתה כמו כן לומדי תורה כל זמן שמאריך בעסק התורה תוסיף להשתרש נפשו בה, וכנגד כת הד' אמר **כארזים עלי מים** ארזים רמז לעשירי עם בעלי קומה בעלי כח וגבורה בעולם הזה אבל אין עושים פירות בתורה לפי שאינם לומדים בתורה :

וכבר כתבתי בכמה מקומות כי פרי התורה הוא לבדו יקרא פרי. ועיין מה שפירש בזוהר (ח"ג רב) בפסוק לא תשחית את עצה וגו' ממנו תאכל וגו' שהכתוב רומז לבעל תורה שהוא עושה פרי וכו' יעויין שם, ואמר **עלי מים** שחוזקם גם כן הוא עלי מים שהיא התורה לפי שמחזיקים ידי האנשים הלומדים בתורה שנמשלה למים ויהנו מהמים עצמם, כי המחזיק ידי לומדי תורה חולק עמהם שכר כידוע, והכוונה בכל המאמר לומר שכל ישראל עומדים בשורש הקדושה זאת התורה ואפילו העוסקים בענין עולם הזה :

[ז] **יזל מים וגו'.** הכוונה על פי דבריהם (שמו"ר פכ"ח) כי כל איש ישראל קבל מסיני חלק בתורה, ולזה רמז מורשה ודרשו (פסחים מט:) אל תקרי מורשה אלא מאורשה, ואמר כאן כי כל מה שמחדשים בתורה הוא מדליו ממה שדלה דלה משה שהכל רמוז בתורה שבכתב :

ואמר לשון **דלי** לומר כי בערך פינה (בינה) הגדולה אשר עתיד ה' לגלות לישראל בסוף הדורות בימי מלך המשיח שהוא שער החמישים של בינה כל המ"ט הם בגדר דלי בערכו, ואמר כי הגם שעתה הוא דלי זרע ישראל יזכה לקחת מים רבים שהוא שער הנ', והוא אומרו **וזרעו במים רבים** :

ואמר וירום מאגג מלכו. כאן גילה מלכות ישראל הקיימת שהתחילה מאגג שהיא מלכות עמלק, ראשונה שעשה שאול ומשם נפסקה מלכות שאול ונתנה לרעהו הטוב שהוא דוד, וטעם שכינה התחלת מלכותו מאגג להעיר סיבת הדבר שהיה מצד אגג פירוש שהניחו שאול חי ולא הרגו, כאמרם ז"ל (מגילה יג.) שבאותה הלילה השריץ אגג זרע עמלק, וזה סיבה לעקירת מלכות שאול ולרומם מלכות בית דוד, **ותנשא מלכותו** היא מלכות המשיח שהוא דוד, דכתיב (יחזקאל לו) ועבדי דוד מלך עליהם ירום ונשא מאוד כאמור בישעיה (נב) :

עוד ירצה באומרו **וירום מאגג** שתחילת פעולת מלך המשיח היא מלחמת עמלק שכל עמלק בא מאגג כידוע, ואמרו ז"ל (תנחומא ס"פ תצא) שאמר הקדוש ברוך הוא אין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק ותנשא מלכותו על כל העולם :

ח **אל מוציאו ממצרים וגו'.** פירוש על דרך אומרם ז"ל כי בצאת ישראל ממצרים בררו כל נצוצי הקדושה שהיו בקליפת מצרים, וכבר הקדמנו שתוקף הקדושה היא כשמבררת ענפיה, והוא אומרו **מוציאו וגו' כתועפות ראם לו** פירוש לעם, ולזה גם כן רמז במאמר יאכל גוים צריו שהאכילה היא להוציא ניצוץ הקדושה שבו ותהיה נכללת בנפש ישראל בסוד (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו, ואומר **ועצמותיהם** פירוש ואפילו בחינה המתעצמת בהם יגרם אותה, ואומרו **וחציו ימחץ** יתבאר על דרך אומרם ז"ל (תנחומא פי' בשלח) בפסוק (ישע"י כד) יפקוד ה' על צבא וגו' שאין הקב"ה מאבד אומה למטה עד שפוקד על שר שלה למעלה, והנה כשהאומה נחלשת לבד לא יאבד השר למעלה אלא ישפילנו ה' וכשהאומה יארע לה כסדום ועמורה אז יאבד שרה למעלה, והוא אומרו **וחציו** פירוש כח מערכתם שהם חצים הלוחמים בעדם והם השרים, **ימחץ** על דרך אומרם (תהלים קי) מחץ ראש על ארץ רבה שיאבדו כח שריהם מלמעלה, ואם נפרש ימחץ לשון טבילה ורחיצה יכוין לומר שאין זורקין חץ שאינו נתקע בהם ונטבל בדמם:

ט **כרע שכב וגו'.** פירוש אפילו בזמן שכרע פירוש שאינו חוגר כלי זיין ולא עומד למלחמה אלא כורע ויושב לו, ולא זה בלבד אלא אפילו שכב שאינו מרגיש בבאים עליו אף על פי כן אינו חושש כי מי הוא זה שיתקרב אליו להקימו, ואומר **וכלביא** כפל ההדרגות כנגד ב' כתות שבישראל זו למעלה מזו כמו שכתבנו למעלה שהם הצדיקים והב' י נוני ס:

מברכיך ברוך וגו'. אמר **מברכיך** לשון רבים וברוך לשון יחיד, לא רצה לברך אלא אחד, ונתכוון על עצמו ורעה עינו בשאר המברכים, ואמר **אורריך ארור** נתכוון לומר שאין כל אורריו ארורים, ובא למעט עצמו מהארירה, ואולי כי לרעה נתכוון על זה הדרך מברכיך יתקיימו דבריו ותהיה ברוך, ואורריך יתקיימו דבריו ותהיה וגו', והערים הרשע בזה לקיים אם יקללם אחר כך, ולזה הקדים מאמר ברוך לארור להעמידם בארור חס ושלוש, וה' השיב גמולו בראשו ונתקיימה בו הקללה ונתארר בעולם הזה ובעולם הבא כאומרם ז"ל (סנהדרין צ.) בלעם אין לו חלק לעולם הבא:

י **ויחר אף וגו' ויספוק וגו'.** פירוש חרה אפו ושכך רוגזו בספיקת כפיו:

ברכת ברוך. פירוש ברכת ברכה שאין בה קללה והראיה שאמרת מברכיך ברוך ואורריך ארור, ולפי מה שכתבתי שכוונתו להרע, לא הרגיש בלק בכוונה זו:

יא **ועתה ברח וגו'.** גזר עליו ד' דברים, אחד שלא יתעכב אלא ילך באותה שעה והוא אומרו **ועתה**. ב' שילך במרוצה כבורח והוא אומרו **ברח**. ג' שלא ילך אחר עמו ללותו אלא הוא לבדו והוא אומרו **לך**. ד' שלא ילך מעיר זו לעיר אחרת מערי מואב או מדין אלא למקומו פתורה והוא אומרו **אל מקומך**, ולפי שכל זה הוא זלזול לבלעם והוא הפך מה ששלח

לו (כ"ב י"ז) כי כבד אכבדך מאוד, לזה אמר לו אמרתי כבד וגוי, ואומרו **והנה מנעך ה' מכבוד פירוש כל מה שעשה ה' שלא הניחך לקללם אינו אלא לתכלית דבר זה שהוא למנעך מהכבוד, וסתר בלעם טענתו כי שקר בפיו הלא גם למלאכיד דברתי וגוי פירוש ואף על פי כן סברת וקבלת ושלחת לי כי כבד אכבדך, וכפל לומר מלאכיד אשר שלחת ולא הספיק באומרו מלאכיד ומובן הדבר שהוא שלחם, נתכוון במאמר **מלאכיד** על המלאכים הראשונים, ואומרו **אשר שלחת** נתכוון אל מלאכים ששלח פעם ב', ואומרו **לאמר** פירוש לא דברתי הדברים לבד אלא צויתים לאמר לך:**

[יד] ועתה הנני וגוי'. פירוש הנה הוא מוכן לקיים גזירת מלך ללכת בעת ההיא, ואמר לשון יחיד כנגד מה שרמז לו בתיבת לך כמו שפירשתי, ואמר **לעמי** כנגד מה שאמר לו אל מקומך, אבל כנגד פרט הבריחה לא הודה לו כי לא חש לירא ממנו כי כשפן גדול היה, וצא ולמד (מד"ר) כמה נתעצמו עמו עם בני ישראל בהריגתו ומכל שכן זולתם שלא יוכלו עשות עמו רעה:

אשר יעשה וגוי' באחרית וגוי'. פירוש לפי שרצה לגלות לו שישראל יאבדו ויקעקעו ביצתם של מואב, וגם בלק אפשר שהיה רואה דבר זה בצפור כי עם בני ישראל ימחץ פאתי מואב, לזה אמר לו כי מה שיעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים, וטעם שהוצרך להודיעו דבר זה, לפי שבא ליעצו עצת הפקרת בנותיהם כאומרם ז"ל (סנהדרין קו.) בפירוש אומרו לכה איעצך, לזה חש שיאמר איך יתכן שיצאו נשיהם לעם בני ישראל הבאים לאבדם הלא כל היוצא ידקר, לזה הודיעו כי לא ירעו ולא ישחיתו עם הזה לעמך ויכולין נשיהם לצאת למחנה ישראל לעצתו, ודקדק לומר **לעמך** לומר דוקא לעמך שהם מואב שהיה מלך עליהם הוא שלא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים, ולמעט בלק כי פתע ישבר, וכמו שכן היה דכתיב (פי' ל"א) ואת מלכי מדין וגוי' והוא אחד מהם כאומרם ז"ל (במד"ר פ"כ):

[טו] וישא משלו וגוי'. פירשתי למעלה (שכל דבריו אינם אלא דרך משל, וגם לפי מה שפירשתי שם יכול להתפרש גם כן כאן):

[טז] אראנו ולא עתה וגוי'. כפל הדברים במלות שונות, גם כפל לומר **דרך כוכב** וגוי' **וקם שבט** וגוי' גם כפל לומר **ומחץ** וגוי' **וקרקר** וגוי', כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין צח.) שאמרו בפסוק בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה, והוא רחוק מופלג, וזה לך האות הן אנו בתחלת מאה הששית לאלף הששי, וכנגד ב' קצים אלו דבר הכתוב, כנגד אם זכו אמר **אראנו** פירוש לדבר שאני עתיד לומר אבל אינו עתה בזמן זה אלא בזמן אחר ויכול להיות שאינו רחוק כל כך, שאמרו ז"ל (דב"ר פ"ב) אם היו ישראל חוזרים בתשובה כמצטרך היו נגאלים מיד אפילו לא יעבור עליהם אלא יום אחד בגלות דכתיב יענך ה' ביום צרה, וכנגד קץ בעתה אמר **אשורנו** כמו שצופה מרחוק, והוא אומרו

ולא קרוב כי הקץ של בעתה ארוך עד למאד בעונות, ואומרו **דרך** וגוי פירוש זאת היא הנבואה שאמר עליה אראנו וגוי :

וכפל הענין ושינוי הלשון, יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל (סנהדרין שם) שאמרו שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואות כאמור בספר הזוהר (ח"א קיט. וח"ג רלב:), מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה תהיה באופן אחר ועליה נאמר (זכרי' ט"ו) שהגואל יבא עני ורוכב על חמור, והוא מה שאמר כאן כנגד גאולת אחישנה שהיא באמצעות זכות ישראל שרמז במאמר אראנו ולא עתה אמר **דרך כוכב** שיזרח הגואל מן השמים, גם רמז לכוכב היוצא באמצע השמים לנס מופלא כאמור בספר הזוהר (שם), וכנגד גאולת בעתה שרמז במאמר אשורנו ולא קרוב אמר **וקם שבת מישראל** פירוש שיקום שבת אחד מישראל כדרך הקמים בעולם דרך טבע, על דרך אומרו (דניאל ג) ושפל אנשים יקים עלה, שיבא עני ורוכב על חמור ויקום וימלוך ויעשה מה שנאמר בסמוך :

וטעם שיעד גאולת אחישנה שהיא ככוכב ליעקב וגאולת בעתה שהיא עני וכו' לישראל שהם כתות הצדיקים, נתכוון לומר שהמושג לגדר זה של ביאת הגואל ככוכב הוא כשתהיה הגאולה מפאת גדר הבינוני שבישראל שיטיבו מעשיהם ויבא בזכותם, והוא אומרו **דרך כוכב מיעקב**, אבל ביאתו בדרך וקם שבת זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים ולא יבא אלא מפאת כת הצדיקים שבהם, והוא אומרו **וקם שבת מישראל** :

עוד רמז במאמר **דרך כוכב** מיעקב על משיח בן דוד הרמוז בכוכב כנזכר, ואומרו **וקם שבת מישראל** ירמוז על משיח בן אפרים, והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב לא יאיר להם אלא משיח בן דוד אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאומרם ז"ל (סוכה נב.), אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנו אז אפילו אותו שבת שהוא משיח הבא מאפרים **וקם** פירוש תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס. ותמצא שציון גדולי ישראל (ע"י שער העמידה) לכוין בתפלתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו וגוי לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה :

ואומרו ומחץ וגוי. יתבאר על פי דבריהם (ב"ר פמ"ד) שאמרו כי ג' עמים אשר אמר ה' לאברהם לבד מהז' שכבר הגיעו לפרק השג יד ישראל הם עמון ומואב ואדום, והם הרמוזים במאמר קיני קניזי קדמוני, והוא אומרו **ומחץ פאתי מואב** פירוש המשיח האמור יאבד מואב ולא ישאיר לו פאה בכל זויותיו, ולזה דקדק לומר פאתי :

או ירמוז שיקדים דוד וימחצם וימדדם ומלך המשיח יאבד פאותיו הנשארים מהם, וכנגד עמון אמר **וקרקר כל בני שת**, ויחסם לשת לפי שהם חשופי שת, ולפי ששם יש בו מדת בושת אמר וקרקר ולא אמר ומחץ :

או יכוון הכתוב לכללות כל האומות שכולן באו משת ומכללם הם עמו, וטעם שפרט מואב לפי שהם שלחו אחריו ועמהם הוא מדבר לזה ביאר הדברים הנוגעים להם בפרטות. ואם תאמר והלא אין לישראל אלא עשרה אומות ולמה אמר כל בני שת, הוא מה שגמר אומר **והיה אדום ירשה וגו'** ומעתה כל בני שת שבאו לזכותם יטהרו לנו באדום, ולזה **וקרקר כל בני שת** ולא אמר ומחץ כי לא יתאבדו כל האומות לעתיד לבא, ועליהם נאמר בנבואה (ישעי' סה) הנער בן מאה שנה וגו' :

[יח] אויביו. פירוש אדום ושעיר, ואומרו **ירשה** פירוש שלא תבנה עוד ולא תהיה להם תקומה כשאר האומות שיחיו מהם כאמור, ונתן טעם לפי שהם אויבי ישראל דכתיב (תהלים קלז) זכור ה' לבני אדום וגו' לזה מכתם יתירה על כל בני שת :

וישראל עושה חיל. פירוש באמצעות איבוד אדום ושאר בני שת יעשו ישראל חיל. פירוש אשר בלע ס"מ ושאר העמים יוציאו בולעו מפיו, ולפי שניצוצי הקדושה הם מלוכלכים כשהם תוך הקליפה וכשהם מתבררים ויוצאים ממנה הם נתקנים לזה אמר **עושה חיל** לשון תיקון לחיל אשר היה בלוע בהם :

[יט] וירד מיעקב. ראב"ע אמר שעל יואב הוא אומר, ורש"י ז"ל פירש על מלך המשיח, ודבריו עיקר כי לדברי ראב"ע היה לו להקדים מאמר זה למאמר והיה אדום ירשה שהוא ענין המשיח, ולדברי רש"י ז"ל הגם שכבר אמר וקרקר כל בני שת וכלל כל שיצאו משת בן אדם הראשון, בא לומר שהגם שישארו מהאומות אחר וקרקר וגו' כמובן גם כן ממשמעות וקרקר שלא יאבד כולם כמאמרם ז"ל (פסחים סח.) אף על פי כן לא תהיה ממשלה מהם אלא מיעקב, והוא אומרו **וירד** פירוש לשון מלכות מיעקב פירוש מיעקב לבד תהיה, ואומרו **והאביז שריז מעיר** פירוש לא מלך לבד הוא שיהיה מיעקב ולא מהם אלא אפילו שריז שהוא ממשלה למטה מהמלכות יאבד מהם ולא ירים מהם עוד ראש :

[כ] ראשית וגו' ואחריתו וגו'. פירוש ראשית גוים שנצטוו ישראל לאבד לא נצטוו תחלה אלא על עמלק שכן כתיב (שמות י"ז) כתוב זאת זכרון וגו' מחה אמחה את זכר עמלק, וזה היה סמוך ליציאתם ממצרים, והיו לוחמים והולכים בו, שאול עשה בו מה שעשה, בימי מרדכי עשו בו ישראל מה שעשו, ואמר **ואחריתו וגו'** פירוש לא יעמוד על פרק סוף הכליון אלא עדי אובד פירוש עד שהמלך המשיח יאבד האומות אז תהיה אחריתו של עמלק להכרית. או ירצה על זה הדרך **ראשית גוים** פירוש ראשית לשון מעלה וחשיבות הוא עמלק לכל הגוים ויהיה עומד במעלה זו עד שיגיע לפרק כליונו, והוא אומרו **ואחריתו** פירוש גם כי יהיה ראשית גוים עדי אובד, ויש שבח לישראל שיגיע בידם בפרק גדולתו, וכן אמר **וצים מיד כתיים וגו' וגם הוא עדי אובד** יהיה לישראל למנה :

[כא] וירא את הקיני וגו'. זה יתרו, וכוונת המאמר היא על דרך אומרם ז"ל (ב"ב טו.) איתן זה אברהם, ואברהם היה גר צדק ראשון ועל שמו נקראים כל הגרים אברהם, ואמרו ז"ל (שמו"ר פכ"ז) שיתרו נתגייר, לזה אמר **איתן מושבך** פירוש מושבך הוא כנגד אברהם שנקרא איתן, ואומרו **ושים בסלע** וגו' פירוש ועוד לך ששמת קנך בסלע פירוש קנך הוא בתו שנתן למשה, ויחס משה לסלע לפי שהיה תקיף בתורה ועז מלך, גם סלע ירמוז לתורה כאמור בספר הזוהר (תיקונים כא) ונקרא משה על שמה:

[כב] כי אם יהיה לבער וגו'. פירוש נסתכל בקורות אשר יכולין להגיעו לקיני ואמר עד מה פירוש עד מה יהיה שיעור אשר תבואנה עליו מהצרות, **אשור תשבך** פירוש שישלוט עליו אשור שהוא סנחריב ויוליכנו בשביה:

[כג] מי יחיה משומו אל. רז"ל (סנהדרין קו.) דרשו בזה ב' דרשות יעויין שם דבריהם, ונראה לי הכתוב על פי הקדמה מדברי הזוהר כי סיבת גליות ישראל הוא לברר ניצוצות הקדושה אשר שם נתונים ביושב הארץ ההיא, והוא מה שרמזו בפסוק (קהלת ח) עת אשר ישלוט האדם באדם לרע לו פירוש לרע לו לשולט כי יתברר ממנו חלק הטוב ויגמר בו חלק הרע שיש בשכנגדו בנשלט, וכבר הקדמנו פעמים רבות כי בהעדר חלק הטוב מהאדם זה הוא כליונו כי הוא דבר המעמיד והמחיה כי בחינת הרע מת תקרא, ומעתה יכוין הכתוב על זה הדרך לפי שקדם והזכיר שבית אשור הודיעה רוח הקודש מעשה שבית עם קדושו שהם גולים בארצות, ואמר אוי לאומות **משומו אל** פירוש האויב יסובב להם שימת אלה בתוכם כי כל מקום ישים ה' ישראל שמה הם מוציאים מהם כל ניצוצי הקדושה המעמידים והמחיה אותם, והוא מאמר עצמו עת אשר ישלוט וגו' לרע לו של השולט:

[כד] ויקם בלעם וילך. פירוש לא פנה לבית אכסנייתו אלא הלך תכף ומיד, והוצרך לומר **וילך וישב למקומו** ולא הספיק לומר וילך למקומו להעירך שהלך בקומו ולא נתעכב, שאם היה אומר ויקם וילך למקומו היתה הכוונה שמודיעך ב' דברים, א' ויקם, ב' וילך למקומו, ואין ידוע אם בקומו הלך לזה אמר ויקם וילך להעירך שהלך בקומו, ומודיעך עוד שחזר למקומו כאשר אמר לו בלק, ואומרו **וגם בלק** הלך וגו' פירוש שלא עמד עמו ללוותו בקומו מלפניו:

עוד אפשר שבלק גם הוא לא עמד עוד במלכותו שם לפי שידעו מואב מדברי בלעם כי עם בני ישראל לא יריעו ולא ישחיתו להם אם כן בהבטל הסיבה יבטל המסובב והעמידוהו ממלוך עליהם והלך לדרכו שבא בו למדין, והראיה ששם נמצא במלחמת מדין ונהרג:

במדבר פרק-כה

[א] וישב ישראל בשטים וגו'. צריך לדעת מה צורך בהודעת מאמר זה, ורז"ל (מד"ר ותנחומא) העירו בזה ואמרו כי להודיעך בא כי זה סיבה לזנות וכו' לפי שהמקום מטבעו לעורר טבע התאוה הבהמית, ונראה לפרש שהכתוב יעיד סיבת הזנות שהיתה לפי שיצאו העם לטייל חוץ למחנה ישראל ושם נמצאו בנות מואב, והוא אומרו וישב ישראל בשטים פירוש במקום שהיו מטיילים בו חוץ למחניהם, ושטים הוא לשון טיולים כדרך אומרו (יא ח) שטו העם ופירש"י שם וזה לשונו אין שייט אלא לשון טיול, וזה סיבת ויחל העם לזנות:

ויחל העם לזנות אל בנות מואב. אומרו ויחל לשון חילול שנתחלל לזנות פירוש לפי שזנו אחרי אלהי נכר, ואמר אל בנות וגו' פירוש על דרך אומרם ז"ל (מד"ר ותנחומא שם) שהיו תובעים אותם לעבירה והיו אומרים להם השתחוה לזה וגו' והיו משתחיים אל אשר היו אומרים להם בנות מואב, והוא אומרו אל בנות וגו', ודקדק הכתוב לומר העם, לשלול הצדיקים אשר בשם ישראל יתכנו:

[ב] ותקראן לעם. הוצרך להזכיר העם ולא הספיק לומר ותקראן להם, נתכוון לומר שקראו לאותם שלא יצאו לשוט מאהליהם הלכו הם אצלם וקראו להם, או ירצה כי מלבד מה שהיו הולכים אחד אחד הוסיפו לקרוא להם שילכו בכנופיא לזבחי אלהיהן וכו':

לזבחי אלהיהן. והגם שאמר (שם) שפעור אין בעבודתו זביחה אלא בהתרזת הלכלוך למול פניו ומן הסתם לא זבחו לו, אולי שהיו עושים שמחה בבשר לכבודו, או אולי שהיו עושים כן כדי להרבות במאכלים להתריז כנגדו בריבוי יציאת הטינוף:

וישתחו וגו' ויצמד. פירוש זו סיבת השתחוייתו שנצמד וגו'. על דרך אומרם ז"ל (שם) שבעל פעור מאניס ע ובדיו:

[ד] וישוב חרון וגו'. הוצרך להשיב חרון גם אחר עשות משפט, לפי שהבית דין של מטה אין מענישים אלא לעושים בעדים והתראה ואם יעשה ה' משפט יגוף גם עושים בלא עדים ובלא התראה וכשיצא המשחית ישחית גם לחושבי מחשבות רע, לזה אמר להם לעשות משפט ובזה ישוב חרון אפו לבל ישחית עובדיה בלא עדים ובלא וכו' וישובו ויחיו:

[ח] וידקר את שניהם וגו'. קשה בשלמא דקירת איש ישראל כמשפט ההלכה שקנאים פוגעים בו אבל האשה אינה חייבת מיתה ואינה מצווה, ואם על חששת היותה אשת איש לא היתה נהרגת על הספק, ואפשר שדן בה משפט הבהמה דכתיב (ויקרא כ) ואת הבהמה תהרוגו, וכתיב (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם. ואם תאמר למה לא הרגו ישראל המדינית מקודם כיון שהיו מעם שלא נצטוו עליהם, ואפשר לפי שעדיין לא שלחו

להם ישראל קריאת שלום, והגם שלבסוף גם כן לא שלחו להם, זה היה אחר מעשה כי צוה ה' צרור וגו', או אולי שלא היו מכירים אותה וחשבו כי היא מואבית ולא מדינית שהרי לא היו רגילים אצלם להכירם, או היה מלבושם כמלבוש מואב, ואומרו המדינית, הוא דברי הכתוב:

בלק

פרשת

חסלת

פרשת פינחס

[יא] לאמר. צריך לדעת למי יאמר, אם לפנחס לא היה צריך לומר אחר כך לכן אמור שכבר אמר שיאמר לו הדברים, ועוד סדר הדברים יגיד שלא כן הוא:

ונראה שנתכוון בזה שיאמר לישראל דברים הנאמרים בענין, והכוונה כדי שיכירו מפעל טוב שעשה להם פנחס ולא ישנאוהו בשביל הריגת הנשיא ובמה שנמשך מסיבתו שחבט המלאך מהם מה שחבט כאומרם ז"ל (סנהדרין פב:) כאשר אבאר בסמוך:

[יא] פינחס בן אלעזר וגו'. צריך לדעת למה הוצרך ליחסו, ואולי שנתכוון שיזכרו אבותיו לטובה, ועוד נראה שנתכוון להשלים ישראל עם אהרן שסבב נפילה גדולה מישראל באמצעות העגל דכתיב (שמות לב) ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן הרי עמד פנחס בן בנו ופדה נפש כל ישראל כאומרו בסמוך ולא כליתי את בני ישראל, ולזה יחסו עד אהרן, ותמצא שאמרו ז"ל במדרש (תדאר"ר פי"ג) שהיה אהרן עומד ומתקן והיה מלמד כל ישראל תורה ומעשים טובים וכו' עד כאן, הא למדת שהיה נחשב על אהרן הקלקול שגרם במיתת עם רב והיה מבקש לתקן מה שנפרץ, וכאן רמז ה' כי פנחס שלם במדה טובה מרובה:

השיב את חמתי. כוונת הודעת דבר זה אולי שבא לומר לו שלא יחשוב שה' השיב את חמתו בלא אמצעות זכות אשר כפה מדת הדין, ויצא מזה שיחשוב משה כי ה' מתנהג בסדר זה, לכן הודיע ה' כי פנחס הוא שהיה סיבה להשיב חמה, והוא אומרו **השיב את חמתי** ולא מעצמה שבה:

מעל בני ישראל. פירוש אחר שיצתה החמה והיתה עליהם השיבה מעליהם וזה שבח גדול. עוד נתכוון לומר מעשה הטוב בגדר הפעולה עצמה שהסיר כעס ה' כי הכעס הוא ענף היגון והדאבון ויהיה לה' נחת רוח הרבה מהשבת חמה:

בקנאו את קנאתי בתוכם. דקדק לומר **קנאתי**, גם אמר **בתוכם**, בא לתת כח המשיג בו השבת חמה, ואמר שהיתה באמצעות ג' דברים. הא' שקינא בכבודו ובעצמו וסכן בעצמו כאמור בדבריהם, והוא אומרו **בקנאו** בכינוי. ב' שהיתה הקנאה בשביל כבודי לבד לא לאמצעות שום דבר זולתו, וזו היא מצוה שלימה אשר יתרצה ה' בה יותר מכל אשר יעשה האדם, והוא אומרו **את קנאתי** בכינוי להמדבר ברוך הוא. ג' שלא היתה הפעולה שעשה נעלמת מעיני אדם אלא קדש ה' בתוך קהל ועדה, כאומרם ז"ל (סנהדרין פב.) שהיו כל שבט שמעון סביב לאהל אשר שם דקר שניהם והרג נשיאיהם בפניהם, והוא אומרו בתוכם :

ולא כליתי וגו'. צריך לדעת למה כתב הסיבה שהיא בקנאו את קנאתי בתוכם באמצע ב' פרטי המסובב שהם השיב את חמתי ולא כליתי וגו' שהיה לו לומר על זה הדרך בקנאו וגו' השיב וגו' ולא כליתי וגו', או על זה הדרך השיב וגו' ולא כליתי וגו' בקנאו וגו', אכן נתכוון להעיר כי השבת החמה אחר שהיתה על בני ישראל גדר זה לא הושג אלא באמצעות ג' הדרגות עליונות הרשומים בענין כמו שפירשתי בפסוק בקנאו וגו', אבל לגבי מניעת הכליון שאמר ולא כליתי אפשר שהיה גם כן ה' משאיר פליטה לעמו הגם שלא היה במעשה כל ג' מעלות האמורות בענין, ובאמצעות תפילת צדיק וכדומה מהזכות יאמר ה' למלאך המשחית רב וגו', גם לפי מה שפירשתי באומרו השיב את חמתי שהוא דבר טוב בגדר הפעולה מצד עצמה בהכרח לומר הכתוב בסדר זה, כי אם היה אומר השיב וגו' ולא כליתי ואחר כך יאמר בקנאו היה נשמע כי תכלית ענין זה של השבת חמה הוא הנמשך ממנו שלא כילה את בני ישראל ואין מובן שיש מפעל טוב בהשבת חמה מצד עצמה, אבל מאומרו השיב את חמתי ואמר סמוך לה סיבת הדבר שהוא בקנאו וגו' זה יגיד שכבר הודיע תכלית מפעל הטוב :

{יב} לכן אמור. צריך לדעת למה הוצרך לומר לכן אחר שאומר בסמוך תחת אשר קנא שהוא גם כן משמעות מאמר לכן, ובהכרח לומר שהוא לשון שבועה כאומרם ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא שבועה דכתיב (ש"א ג') לכן נשבעתי לבית עלי, ועדיין צריך לדעת למה הוצרך לשבועה, ולזה יש לומר כי הוצרך לשבועה לחזק ברית השלום הגם שלא יהיו בניו ראויים לדבר זה יקיים ה' את השבועה :

עוד יתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל (זבחים קא:) שאמרו כי קודם מעשה זמרי לא נתכהן פנחס לפי שהיה מצוי ולא נמשח ואחר שעשה קנאתו היתה לו הכהונה, והנה יש באופן זה ב' דרכים, א' הוא דרך מחילה, והב' דרך מתנה, דרך מחילה הוא שימחול לו ה' הקנס שקנסו שלא נמשח בזמן משיחת הכהנים, ודרך מתנה הוא שיתן לו הכהונה מחדש כדרך שנתנה לאהרן הגם שאביו ואחיו לא היו כהנים, וכפי הדין יש הפרש בין אם יהיה הדבר דרך מחילה לדרך נתינה, דרך מחילה אינה צריכה קנין ודרך מתנה צריכה קנין וכל עוד שלא קנו מידו לא זכה המקבל במתנה אלא במה שכבר הגיעו :

עוד יש בדרך מתנה ב' רעות מה שאין כן אם תהיה דרך מחילה, כי בדרך מחילה אם ימחול לו על הקנס ויחזור לכהונת אהרן אף הוא בטלו המעוררים על כהונתו כדרך שבטלו על כהונת אהרן שממנו בא, מה שאין כן בדרך מתנה שישנם למעוררים עליו כדרך שהיו על אהרן בתחילה, ומה גם שהיה להם שנאה עמו לסיבת הריגת הנשיא וכו', ב' שבדרך מתנה יש מקום לומר שהדבר חידוש ואין לך בו אלא חידושו, מה שאין כן אם יהיה בדרך מחילה וחוזר לכהונת אהרן שחוזר הדבר לשורשו וצאצאיו כמותו, נמצאת אומר כי בג' דרכים דרך המחילה הוא הנאות מדרך המתנה, א' שאין צריך קנין. ב' שאין לחוש למעוררים. ג' שתהיה נמשכת לו וליוצאי חלציו:

והנה האדון ה' נראה בעיניו ברוך הוא לרומם מעלת פנחס לעשות הדבר בדרך מתנה שיהיה כהן מצדו ולא מצד הענף שבא ממנו לתפארת לו, והוא אומר **הנני נותן לו** בדרך מתנה, ותקן אלהי עולם כל הג' דברים שיש בהם פקפוק כשיהיה דרך מתנה כמו שאמרנו, כנגד מה שאמרנו מתנה צריכה קנין אמר לכן לשון שבועה, וכנגד חשש המעוררים אמר **הנני נותן לו את בריתי שלום**, וכנגד מיחוש שאין הדבר אלא לפנחס וחידוש הוא אמר **והיתה לו ולזרעו אחריו** וגו' שמתנה זו נתקיימה בידו בשבועה מפי הבורא שתהיה לו לשלום ולזרעו אחריו כהונת עולם, וכבר העירותיך בב' ובג' מקומות שהכהונה היא נפש הנקראת כן במקום הנשמות, והבטיח ה' את פנחס כי ישתלשל בזרעו ענף זה הקדוש הנקרא כהונה, והוא סוד אומרו כהונת עולם:

[יג] **תחת אשר וגו' ויכפר וגו'**. נתן טעם למה שבחר לו יה לזכות הכהונה לפנחס בתורת מתנה מה' ולא מכח אביו, אמר **תחת אשר קנא לאלהיו** הוא עשה לאלהיו וחש על כבודו גם אלהיו ירוממהו באין צורך לו ליהנות ביקרו מיקר אביו, וכנגד מה שאמר שתהיה לו שלום וגם תהיה לזרעו וגו' אמר **ויכפר על בני ישראל** פירוש שעשה שלום בין ישראל ובין אביהם שבשמים והניח לישראל מחמת מלך מלאכי מות לזה יהיה לו ברית השלום מהם, וכשם שההטבה אשר הטיב בכפרת בני ישראל היא הטבה נמשכת שכל דור ודור הבא בא מכח הראשונים אשר כיפר עליהם ולזה כמו כן תהיה נמשכת הטבתו גם כן והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

ובדרך רמז יתבאר על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו פינחס הוא אליהו אשר הוא עתיד לבשר עם בני ישראל בגלות האחרון, וכאן הודיע הכתוב במה זכה למעלה זו להשיב לב בנים על אבות, ואמרו ז"ל (עדות פ"ח מ"ז) אין אליהו בא אלא להרבות שלום בעולם, והוא אומר **פינחס** וגו' **השיב** וגו' **בקנאו** וגו' כפל לומר ב' קנאות לרמוז לקנאה שקנא בזמן זה ולקנאה שקנא פעם ב' בימי אחאב כאומרו (מ"א י"ט) קנא קנאתי לה', גם שם כפל לומר קנא קנאתי לרמוז לב' קנאות א' בימי משה וא' בימי אחאב, לכן אמר **הנני נותן לו את בריתי שלום** שהוא הברית שכרת עם האבות לתת להם עשרה עממין, וזה יקרא ברית שלום כי אז יהיה שלום

בכל העולם דכתיב (ישעי' יא) ופרה ודוב תרעינה וגוי' לא ירעו ולא ישחיתו וגוי', ברית זה יהיה לו כי הוא זה אשר יעשה את הדבר הזה והשיב לב בניס על אבות וגוי' דכתיב (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה וגוי', ולזה דקדק לומר **הנני נותן לו** בפרטות ולא שתף עמו זרעו, ואחר כך אמר ברית הכהונה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, וגמר אומר **תחת** פירוש ב' יעודים אלו הם כנגד ב' דברים שעשה, ברית שלום תחת אשר קנא לאלהיו כאן רמז במה שקנא בימי אחאב על שעזבו אלהים והיו עובדי עבודה זרה, והוא מה שדקדק לומר **לאלהיו** שנתקנא על עבודה זרה שעליה נאמר (דברים ו) כי אל קנא וגוי' עד שאמרו כל העם (מ"א י"ח) ה' הוא האלהים וגוי' לזה גם כן הוא יבשר ביום ההוא אשר יהיה ה' אחד ושמו אחד שהוא גם כן סוד ה' הוא האלהים, ואמרו **ויכפר** וגוי' הוא כנגד יעוד והיתה לו וגוי' ברית כהונת כי זה הוא לו חלק אשר כפר על בני ישראל כמו כן יהיה תמיד מכפר עליהם, על דרך אומרו (ויקרא ז) וכפר עליו הכהן :

[יד] ושם איש ישראל. קשה ממה נפשך אם חפץ ה' לגלות המוכים היה לו להזכירם בשעת מעשה כשאמר (כ"ה ו) והנה איש מבני ישראל שם היה מקום להזכירו ולומר והנה איש וגוי' זמרי וגוי', וכשהזכיר גם כן המדינית היה לו להזכיר שמה, ואם תורה כסתה עליהם כדרך שכסתה על המקושש בשבת למה נמלך להזכיר שם והוצרך גם כן להוסיף עוד תיבות יתירות בתורה שאם היה מזכיר שם למעלה לא היה צריך לומר פ"ב ושם איש וגוי' ושם האשה וגוי' :

אכן הנה האדון ברוך הוא אינו חפץ לזלזל אפילו ברשעים לפרסם מי בעלי דברים המתועבים, ומקושש יוכית, גם במה שלפנינו תראה שלא גילה אותם בשעת מעשה אלא דוקא אחר שהזכיר שבח פנחס אשר פעל ועשה מהמפעל הטוב שקנא לה' וכפר על בני ישראל זכר גם כן כי לא קנא באדם פחות אלא באדם גדול נשיא בית אב עם האשה ראש הקליפות ואביה מלך כאמרו ראש אומות בית אב ונתעבה במיתה בזויה לעין כל, ובכל כיוצא בזה שמו יתברך מתקדש, לזה יחסה לומר בת מלך היא, והגם שיש לזלזל לאיש ישראל לא יגרע מצדיק עינו כדרך אומרו (משלי י) זכר צדיק לברכה הגם ששם רשעים ירקב באמצעות כן, ואולי כי להודיעך בא הכתוב שלא השיג השבת החמה וכו' אלא באמצעות דבר זה שעשה הקנאה בנשיא ונתקדש שמו קידוש גדול ונכנעה כח הס"מ ומאם העון כל כך בעיני כל בזה השיב חמה ויכפר וגוי' אבל זולת זה הגם שהיה מקנא לה' באדם הדיוט לא היה משיג כל הדרגות הרשומות, ודקדק לומר **ושם האיש** ולא הספיק במאמר ושם המוכה וגוי' לפי דרכינו ירצה לשון חשיבות לומר כי היה חשוב ומעולה בישראל ועל כל זה לא נרתע צדיק זה מעשות בו מעשה הנפלא, עוד נראה כי טעם שלא הזכיר ה' שמו למעלה לפי שעדיין לא עשה מעשה אלא חשב לעשות, וכל עוד שלא עשה לא תבזהו התורה להזכיר שמו, ואחר שכבר עשה מעשה פרסם ה' שמו כי מצוה לפרסם הרשעים :

המוכה אשר הוכה וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **המוכה אשר הוכה** ולא הספיק באחת מהנה, גם צריך לדעת למה שינה הכתוב מטבע המאמר שהתחיל לדבר בו כשהזכיר שם ישראל שהקדים לומר איש ישראל ואחר כך אמר המאורע המוכה וגו' וכשהזכיר המדינית הקדים המאורע ושם האשה המוכה ואחר כך אמר המדינית :

אכן יתבאר הענין על פי דבריהם ז"ל (ברכות יח:) שאמרו שהרשעים בחייהם קרויים מתים, והטעם הוא לפי שכח הרע שהוא בחינת המת דבוקה בהם, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי השם שיקרא בו האדם הוא שם הנפש, וה' שם שמות בארץ כאומרים ז"ל (שם ז:) אל תקרי שמות אלא כו', וכשאדם חוטא נפגמה נפשו בדביקת הרע בחינת המרקיב, והוא אומרו (משלי ט) ושם רשעים ירקב, ולזה היה רבי מאיר בודק בשם (יומא פג:) לראות אם בעל נפש ישרה הוא, והנה זה אשר בעל ארמית השחית נפשו בפגעו בה והנה הוא מוכה מכת מות קודם שהרגו פנחס, והוא מה שנתכוון הכתוב לומר **ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה וגו'**, כנגד הכאת הנפש אמר ושם איש ישראל המוכה שמעת אשר געל נפשו ובא עליה הוכה מכת נפש הישראלית שהיא כינוי נפש קדושה הנקראת ישראל, וכנגד הריגתו שהרגו פנחס אמר אשר הוכה את וגו' כאומרו (כ"ה ח") וידקור את שניהם, או על זה הדרך המוכה פירוש שהכהו פנחס, **אשר הוכה את המדינית** הוא הכאת הנפש שרשם בתיבת איש, וידויק על נכון גם כן אומרו **הוכה את המדינית**, כי לפי ששכב אותה הוכה בנפשו, וכפי זה שיעור תיבת אשר הוכה פירוש שכבר הוכה את המדינית פירוש להיותו אתה :

עוד רמז באומרו **את המדינית** על דרך אומרו (בראשית לט) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה ואמרו ז"ל (יומא לה) לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא, והוא אומרו **הוכה את המדינית** שהכאתו היא שיהיה אתה עמה בעולם הבא כי מן הסתם מת שלא מתוך תשובה שהרי דקרו בשעת מעשה, ובזה נתיישב מה שדקדקנו למה כפל המוכה אשר הוכה, גם טעם שהקדים לומר איש ישראל קודם אומרו המוכה כדי שיהיה חוזר אומרו המוכה על השם לומר שההכאה באה לו גם בשם איש ישראל שהיא ענף הקדושה, ולזה כשהזכיר המדינית לא הזכיר בה אלא הכאה אחת דכתיב ושם האשה המוכה גם לא הקדים זכרונה קודם זכרון ההכאה כי בחייה קרויה מתה ושמה מוכה ועומד כרשום בתיבת מדינית, וכבר כתבנו בכמה מקומות כי שם עובדי כוכבים ומזלות הוא שם הקליפות שכולן הם בחינות המיתה :

עוד יתבאר על זה הדרך על פי מה שקדם לנו מדברי המקובלים שלא ידח נדח מכל ניצוצי הקדושה וכלן לבסוף יזכו למקום שממנו באו והגם שיריע איש ישראל אף יצריח נפשו סוף כל סוף יחזור לשורשו, והוא אומרו **ושם איש ישראל** הרי שאפילו אחר מעשה בשם ישראל יכונה הא למדת שלא נעקר משורשו, **המוכה** פירוש שהכה פנחס מודיעך הכתוב שלא הוכה באבדון נפשו אלא אשר הוכה את המדינית פירוש אותו החלק הרע שנדבק בו מאת המדינית שיתכנה אליו שם הכאה הוא שהוכה ומת

באמצעות הכאת פנחס, הא למדת שיצא הפסדו מה שהפסיד בעבירה נפרע ממנו העון בהכאתו של פנחס שהרגו ומיתתו כפרתו. או על זה הדרך שלא הוכה בנפשו אלא כשהיה עמה אבל אחר שנבדל ממנה לא נשאר בו רושם החטא כי הוא נבדל במיתה ומיתתו טהרה נפשו, ובזה נתן טעם למה קראו איש ישראל כי אחר הריגה בשם ישראל יכונה, זה כתבתי אם אפשר:

[טו] המדינית. אמר בה"א הידיעה, נראה לומר כי לא היתה אשה אחרת מדינית במופקרות זולתה, ולזה גם כן בפרשת בלק (כ"ה ו') כשהזכיר ויקרב אל אחיו אמר את המדינית בה"א הידיעה לומר אותה מדינית שהיתה במופקרות, וכפי זה לא הפקירו מדין בנותיהם, ואם היו המדיניות במופקרות היה ה' מצוה עליהם להורגם, וכן תמצא כשאמר הכתוב (שם א') ויחל העם לזנות אל בנות מואב, הא למדת כי המופקרות מואביות היו, וטעם שלא הפקירו מדין בנותיהם, לפי שלא היו בטוחים מהם כמואביות כמו שכתבתי למעלה (כ"ד י"ד) בפסוק אשר יעשה וגו' באחרית הימים, וזו שיצתה טעמה בצדה להיותה בת בלק השונא הגדול אשר שכר עלינו את בלעם בן בעור וקבל עצתו והפקיר בתו, מה שאין כן אנשי מדין קטן וגדול לא הפקירו:

ובזה מצאתי נחת במאמר חז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו כי צור שנהרג עם נסיכי מדין הוא בלק ובשביל שהפקיר בתו הורידוהו מגדולתו שהיה ראש לכלם דכתיב ראש אומות ועתה מנאו ג' למלכי מדין, וצריך לדעת מי גילה סוד זה כי צור הוא בלק, ולדברינו יש טעם נכון לומר כן, כיון שלא מצינו אלא מדינית אחת כאן הבן שואל מה נשתנית מדינית זו שיצתה מכל בנות מדין, אלא ודאי כי הוא זה בלק אשר שכר עלינו בלעם ויעצו וקיים עצתו בבתו והוא צור שזלזל בכבודו לקיים עצה רעה של בלעם, ואולי שלא רצו מואב להפקיר בנותיהם עד שקדם בלק שהיה אז מלך עליהם והפקיר בתו, והגם שכתבתי למעלה שלא עמד במלכותו אחר שהודיעם בלעם שלא יריעו ולא ישחיתו למואב, תיכף ומיד קיים העצה והלך לו לעירו ובזה הפקירו מואב בנותיהם, וזולת זה איך יתכן שישתנה צור מכולן:

אלא שבא לידי מדרש (ילקוט מטות) וזה לשונם הן הנה מלמד שהיו מכירין אותם ואומרים זה לזה זו היא שחטא עמה פלוני עד כאן, כפי מדרש זה לא אחת ולא שתיים היו, ואפשר לומר שמדין לא הפקירו מבנות הגדולים אלא מהמוניהם ולזה הורידו בלק שהפקיר בתו והוא היה מלך, ולדרך זה אומרו **המדינית** פירוש המכובדת שכולן שלא יצאה ממדין בת מלך אלא היא, ולדרך זה יתאמת לנו מה שפירשתי בסוף פרשת בלק שישראל לא היו מכירין אותם שהרי היו שם מדיניות הרבה, ולא אמר הכתוב (כ"ה א') אלא ויחל העם לזנות אל בנות מואב ולמה לא הזכיר גם בנות מדין, הא למדת שהיו כלן בעיניהם בנות מואב שזולת זה היו הורגים אותם מתחילה ויטלו ממונם או לבסוף אחר מעשה פנחס היה להם להרוג בנות מדין אלא שהיו כל הנשים בחזקת בנות מואב:

במדין הוא. מאמר זה קשה המשמעות, אם כוונתו לומר שהוא ראש אומות של מדין היה לו לומר ראש וגוי בית אב למדין, כי שיעור תיבת במדין הוא משמע שמודיענו מקומו ואין ידוע הכוונה בזה. ונראה שהכוונה היא לפי שאמר צור ראש אומות על בלק יאמר האומר והלא בלק מלך מואב היה שהמליכוהו עליהם, לזה הודיעך הכתוב ואמר לא כמו שאתה חושב שנשאר מלך למואב אלא כבר נגרש מהם וחזר למקומו, והוא אומרו **במדין הוא** פירוש באותו מצב שהיתה מופקרת בתו היה במדין, ועיין מה שפירשתי בפסוק (כ"ד כ"ה) וגם בלק הלך וגוי:

[יז] צור את המדינים וגוי. צריך לדעת למה כפל **צור והכיתם**, ורז"ל הרגישו ואמרו (במד"ר פכ"א) כי נתכוון בזה לומר שהגם שצוה ה' (דברים כ') כי תקרב אל עיר וגוי לא תשחית את עצה וגוי זו אומה קלה ובזויה להשחית את עצה וגוי עד כאן, וצריך לדעת מה נקמה היא זו למדין ואדרבה היה להם לקיים, (שם) ואכלת את שלל אויביך שזה הוא להם יותר נקמה ודאבון נפש, וכיוצא בזה מצינו בקללות התורה (ויקרא כו) ואכלוהו אויביכם:

עוד צריך לדעת אומרו **כי צוררים** למה הוצרך לנתינת טעם, ולפי דברי רז"ל שאמרו שבא לומר ישחיתו עצה וכו' יש לנו מקום לומר שבא לתת טעם לביטול מצות לא תשחית וגוי במקום הזה כי צוררים, ובתנחומא אמרו וזה לשונם צור וגוי למה כי צוררים וגוי מכאן אמרו הבא להורגך וכו', ולדברי תנחומא בא הכתוב להודיעך משפט הבא וכו' וזה דרך דרש:

ונראה לפרש בהעיר למה צוה ה' מצוה זו שלא בזמנה, כי מצינו שאחר כך הוצרך ה' לצוות לומר (ל"א ב') נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים הא למדת כי מאמר זה לא היה בזמן הנקמה:

אכן נתכוון ה' במאמר זה לתקנתם של ישראל, לפי שכל אשר יטעום טעם חטא הטבעי השולט באדם שלא לרצונו לו יהיה שלא טעמו אלא בבחינת החושב קשה הוא להפרידו, וכמו שהארכתני בפרט זה בפרשת אחרי מות (ויקרא יח) בפסוק כמעשה ארץ מצרים וגוי, וכל עוד שלא נפרד, מהחוטא תאות הדבר ותשוקתו אליו הוא מושלל מהכפרה, וכמו שפירשתי בפרשת בראשית במה שאמר הכתוב (שם ד') ואלו תשוקתו ואתה תמשל בו, ומה שלפנינו עם בני ישראל טעמו עריבת הזנות מהם במעשה מהם במחשבה, גם נדבקו בפעור דכתיב (כ"ה ג') ויצמד ישראל לבעל פעור ואמרו רז"ל (במד"ר פ"ב) שנעשו כצמיד וכו' עד כאן, וחפץ ה' לרפאותם בעצת ה' הנכונה כדי לסלק מעליהם המגפה, שהלא תמצא שהיתה המגפה בישראל עד אשר ספו תמו כל הנצמדים לבעל פעור דכתיב (דברים ד) כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך, ובהכרח אתה לומר כי לא על הכ"ד אלף שאמר הכתוב (סו"פ בלק) ויהיו המתים וגוי ארבעה וגוי הוא אומר שאלו היו משבט שמעון ומתו על שרצו לשלוח יד בפנחס כמאמרם ז"ל (במד"ר פ"ב) והכתוב אומר אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וגוי הא למדת שהשמיד גם כל הזונים לבד הכ"ד אלף, גם ממה שאמר

הכתוב כאן המוכה ביום המגפה על דבר פעור זה יגיד שמתו מישראל לבד
אותם שמתו בשביל פנחס שרצו לשלוח בו יד :

והגם שנשכיל בעיקר הסיבה אשר סבבה מעשה פנחס, לא היה אלא זנות
זמרי כי לא הרג פנחס לזמרי על עבודה זרה, אלא ודאי שהמגפה היתה
שולטת בזונים, והגם שאמר הכתוב ויכפר על בני ישראל, פירוש שלא
כילה כל העם מהם בשביל מחשבת עבודה זרה מהם בשביל הערבות
ולעולם ה' לא ויתר על הזונים ויעץ ה' ואמר צרור את וגו', הכוונה בזה
להקדים לשנא המחטיאים גם להתעיב הערב והטוב הבא מהם לאבד
כל עץ נחמד וכל מעיין מתוק וכל טוב הבא מהם על אשר גרמו להם עשות
רע, והוא על דרך אומרו (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא פירוש
משנאיך כאלו אמר משנאיך שגורמים לשנאת בחור בטוב כדרך שדרשו
ז"ל (שבת קיד:) בפסוק כל משנאי אהבו מות אל תקרא וכו', ובאמצעות
מחשבה זו תהיה מתרחקת תאות העבירה מהם ותהיה להם לזרה כי על
העבר שונאים הסובב ויולד בהם טבע אלהי, ומדה זו מדה סגוליית היא
לחפץ בחיים, ובזה יתכפר עון הקודם במחשבת עבודה זרה גם בארס
תאות הניאוף ולא יהיה בהם נגף :

והוא מאמר הכתוב כאן **צרור את המדינים** פירוש יהיו לכם בגדר צר
ואויב לשנאתם ולשנא כל הערב מהם להשחית עצם ולקלקל מעינותיהם
זה תמורת מה שהתאוו להם, וזו היא אחד מתקוני התשובה, ואמר **צרור**
לשון הווה פירוש יגבירו בהם השנאה עד גדר שיהיה נקבע בהם טבע
הצרירות, ואמר **והכיתם** אותם פירוש תחכו ליום נקם שתכו אותם, ולזה
לא אמר והכו אותם כי אין זמנו עתה, ואמר **כי צוררים** וגו' הכוונה בזה
לומר תנאי הוא הדבר שהשנאה ואויבות שתהיה לכם לא על שסבבו
נפילה מישראל שאם כן נאבדה הכוונה של תיקון החטא אלא כי צוררים
הם וגו' **על דבר פעור** אשר החטיאו אתכם בעבודה זרה **ועל דבר כזבי** וגו'
שגרמו לכם להכשל בזנות, וטעם שתלה פרט זה בכזבי לבד לפי שהיא בת
מלך והזכיר הגדולה, גם לפי שזנותה היה בפרסום, ואפשר שעל פיה היו
כל המופקרות :

עוד אפשר שלזה נתכוון הכתוב במאמר **בת נשיא מדין** שלא היה צריך
שכבר אמר בסמוך כזבי בת צור וגו', אלא בא לומר שלהיותה בת מלך
יתפסו בשבילה כל האומה, ודקדק ואמר **אחותם** לומר הגם שיציאתה
היתה ממואב אחותם פירוש אחותם בעצה שבעצתם של מדין יצתה
ויחשב הדבר על כלן, ואומרו **המוכה** לומר שמסרה נפשה עליהם כאח על
אחיו, ואומרו **ביום המגפה** וגו' פירוש המגפה שהיתה על דבר פעור הא
למדת שביום עצמו נגף ה' ההולכים אחר פעור לבד מהכ"ד אלף שאמר
הכתוב שאותם היו כלן משמעון שמתו בשביל פנחס, והכוונה בעיקר
המאמר להעירם בשנאה טבעית שהיו סיבה לחרות אף ה' בעם, ואין
לטעות שהכוונה בזה היא שישנאום בשביל המגפה, שכבר אמר כי צוררים
וגו' שלא יצררו אותם אלא על דבר פעור וגו' :

במדבר פרק-כו

[א] ויהי אחרי המגפה וגו'. צריך לדעת למה עשה תחילת פרשה באמצע הכתוב, ולפי מה שכתבתי למעלה יש טעם נכון, שנתכוון בזה לומר כי באמצעות מצות צרור וגו' כדרך שפירשנו תקנו מחשבת עבודה זרה והטו עצמם לטבע האלהי ובה ויהי אחרי המגפה פירוש נסתלקה המגפה שהיתה בישראל באמצעות תיקון זה אשר צוה ה' עשות, ולזה התחיל הפרשה באמצע הכתוב לומר כי מאמר אחרי המגפה מקושר עם מה שלמעלה ממנו, וטעם שלא עשאו פסוק בפני עצמו, נתכוון גם כן לקשרו למטה שאחר המגפה אמר ה' וגו' שאו וגו', נמצאת אומר כי מאמר ויהי אחרי המגפה משמש למעלה להגיד ענין אחד, ולמטה להגיד ענין אחר :

עוד נראה לתת טעם שהתחיל הפרשה מאמצע הכתוב על פי דבריהם ז"ל (ילקוט) שאמרו וזה לשונם ויהי אחרי המגפה שאו את ראש וגו' זה הוא שאמר הכתוב אם אמרתי מטה רגלי וגו' בשעה שקבלו ישראל התורה נתקנאו אומות העולם וכו' אמר להם הקדוש ברוך הוא הביאו לי ספר יוחסין שלכם וכו' כשבאו לשטים קלקלו וכו' אמרו האומות העטרה שהיתה בידם בטלה שוים הם לנו זקפן ה' שנגף כל מי שנתקלקל והעמידן על טהרתם עד כאן, לפי זה יש טעם בהפסקה באמצע הפסוק להעיר שהמאמר קשור גם עם מה שלמעלה בענין רעות אשר גרמו מדין על דבר פעור ועל דבר כזבי וגו' וגם **ויהי אחרי המגפה** פירוש לשון צער, והוא מה שרמז בפסוק מטה רגלי שהיו אומות העולם מזלזלים בהם שניטלה העטרה שהיתה בידם, וזלזול זה לא נחלט מישראל כשנסתלקה המגפה מהם עד שמנאם ונמצאו כל אחד מכיר אבותיו עד השבט אז נשאו ראש, והוא אומרו **ויהי** לשון צער גם אחרי המגפה, ולזה ויאמר ה' וגו' שאו, ולא החליט להפסיק לעשותו פסוק בפני עצמו וערבו עם מה שלמטה ממנו לומר כי בשביל מה שרמוז בתיבת ויהי שהוא זלזול האומות הוא שאמר ה' שאו וגו' :

עוד יש לתת טעם שהתחיל הפרשה מאמצע הכתוב על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פכ"ג) שאמרו וזה לשונם כשיצאו ישראל ממצרים ונמסרו למשה נמסרו במנין כשקרב למות החזירים במנין עד כאן, והוא מה שנתכוון בהתחלת הפרשה **ויאמר ה' אל משה** וגו' לומר כי בלא טעם אחרי המגפה יש טעם במנין זה כדי להחזירם במנין כאמור, אלא שהיתה גם כן סיבה אחרת שהיא אחרי המגפה, ונמצאו שתי סיבות המנין נרמזות באמצעות התחלת פרשה באמצע הכתוב :

[ג] **וידבר משה וגו' בערבות מואב וגו'**. יש להעיר למה הוצרך לומר **בערבות מואב**, ואם יש צורך בהודעה זו היה לו להזכירו במצות ה'

כשאמר ויאמר ה' וגו', ואולי שנתכוין למה שאמרו ז"ל (שם) משל לרועה וכו' כי בהיותם בערבות מואב על ירדן יריחו נגמרה שמירת רועה נאמן והחזירם בחשבון, ולזה גם כן הקדים הכתוב לומר בתחלת הפרשה ויהי אחרי המגפה להעיר שאפילו אחר שהיה בהם המגפה באו לכלל חשבון הראשון, ולטעם זה לא אמר הכתוב ענין זה במצות ה' כי דבר זה נוגע למשה להראות שלא הפסידו הצאן על ידו, ואם תאמר והלא רואני כי ה' אמר אליו שאו את ראש, אין כוונתו במאמר זה לקבלם במנין, כי לכשיהיו נמצאים חסרים הרבה אין לו טענה עליו שאינו דומה למציאות הרועה, אלא היתה כוונת ה' כדרך שאמרו ז"ל משל לרועה שנכנס זאב לעדרו והרג בהם וכו', ומצא משה דרך לעשות חפצו בזמן שהיה צריך למנותם, ואומרו תיבת לאמר במקום זה שאין להם למי יאמרו, פירוש שאמר להם המכוון הרמוז בערבות מואב שהוא רוצה להחזירם במנין כדי שידעו שלא חסרו ממניינם הראשון על ידו. או ירצה כי הוא מונה אותם על פי הנאמר לו מה' ולא מלבד לבד הוא מונה אותם:

[ד] מבן עשרים שנה. צריך לדעת למה לא הזכיר המספר שעליו חוזר מאמר מבן עשרים, ואם סמך שעל המספר הוא אומר כאמור בסמוך, אם כן גם מאמר מבן עשרים וגו' היה לו לסמוך שהוזכר בסמוך ולא יצטרך להזכירו, ולפי מה שפירשתי בפסוק שלפני זה שבא המספר בערבות מואב גם כן להראות שלא חסרו על ידו יתחייב הדבר למנות גם הקטנים שזולת זה אין שבח שלא חסרו כי לעולם חסרו אלא שגדלו הגדיים ונעשו תישים, ויש מקום לומר כי לכלן מנה, לזה אמר מבן כ' שנה, ונתן הכתוב טעם לדבר כאשר צוה ה' כי אם היה הדבר מצד משה לבד להחזיר הצאן במנין ולא היה דבר ה' אלא לצותו על הדבר דכתיב שאו את ראש וגו' לא היה משה מונה את ישראל לרצונו הגם שיהיה לו טעם בדבר, לזה לא מנה אלא מבן עשרים כאשר צוה וגו':

ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. אין ידוע הכוונה במאמר זה, וראב"ע אמר כי ירצה לומר שהיו בספורים רבים מיוצאי מצרים, ואין טעם למה יודיע הכתוב ענין זה, ועוד ודאי שאני יודע שהיו בהם מיוצאי מצרים שלא נגזרה גזירה אלא על היוצאים מבן עשרים, ואולי שכוונת הכתוב היא להודיע ששנמנו ונמצאו בני ישראל כמספר היוצאים מארץ מצרים לא כמספר שבפרשת במדבר, ששם היו שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים ומספר זה עלה לשש מאות אלף ושבע מאות ושלושים שחסר למספר במדבר, ואין חיוב על משה אלא להחזיר במנין שהופקדו אצלו בתחלה והנה הוא מספרם שלם, ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך ובני ישראל עלה מניינם למנין היוצאים וגו' ולא למטה מהם. או ירצה על זה הדרך כי מספרם היה כסדר מספר היוצאים מארץ מצרים שמנו למשפחות דכתיב (בראשית מו) בני ראובן חנוך ופלוא בני שמעון ימואל וימין וגו', כמו כן מספר זה היו מונים למשפחות כרשום בענין ולא כדרך שנמנו במדבר סיני שלא הוזכר שם פרטי המשפחות:

[ה] משפחת החנוכי. רז"ל (ילקוט) אמרו וזה לשונם אמר רב אידי ה"א בריש דתבותא ויו"ד בסופה יה מעיד עליהם שהם בני אבותיהם ומה טעם שבטי יה עדות וגוי עד כאן :

וראיתי לתת טעם למה נקבע בהם השם שלא כסדרו ה"א בתחלה ויו"ד בסוף, בהקדים דבריהם ז"ל (תיקונים י) כי כללות נשמות ישראל הם מכסא כבודו יתברך אשר יקרא היכל קדשו ויתכנה בשם אדנ"י, וכפי מה שקדם לנו מאנשי אמת (טושי"ע או"ח סי' ה') כי יתחייב כל המוציא מפיו הזכרת השם לכוין לאותיות המוזכרות בפיו והנעלמות במחשבה, המוזכרות שם אדנ"י, והנעלמות שם הוי"ה, גם יכוין לשילוב האותיות שהוא סוד ה' בהיכל קדשו (תהלים יא), ומעתה בהשתלב ב' שמות יעמדו יחד ב' אותיות ה' יי ה"א קודם ליו"ד, והם האותיות הנרשמות במשפחות בית ישראל החנוכי הפלואי שקודמת ה"א ליו"ד שהם אותיות חותם ה' בהיכל קדשו ויבנה משניהם שם י"ה הרמוז במאמר שבטי יה :

[ט] הוא דתן ואבירם וגו'. צריך לדעת מה בא ללמדנו במאמר זה, ואם להודיע כי הן הנה האמורים במעשה קרח דבר פשוט הוא שאין לטעות שהיו דתן ואבירם אחרים בני אליאב אחר. ועוד מעיקרא לא היה לו להזכירם והיו כלא היו כשאר המשפחות שספו תמו ולא נמנו. עוד למה האריך בדברים אלו אשר **הצו** וגו' **בהצותם** על ה'. ונראה כי לא בא הכתוב כאן אלא לומר שהן הנה היו סיבה לכל מעשה קרח, כי יחפוץ ה' לפרסם הרשעים שהם סיבה לרשע הנעשה, והוא אומרו **הוא דתן** וגו' **אשר הצו** וגו' פירוש את אחרים על ה' ומשה עבדו, וכן פרש"י, הא למדת שהם המחטיאים העדה הנועדת, ואפשר שגם את קרח הם החטיאוהו, והגם שאמר הכתוב ויקח קרח שנראה שמעצמו עשה, אפשר שהיה למה שקדם לו מהם ולעולם הם הצו אותנו. ואומרו **ותפתח** וגו' אחר שהדברים כבר כתובין בפרשת קרח, נתכוין לומר שגם בליעת קרח ואכילת האש ר"ן איש הם היו סיבה למאורע מתחלה ועד סוף, הא למדת שהגם שנקהלו היהודים על משה ועל אהרן היו חוזרים בהם אם לא היו ב' הרשעים :

וזה לך האות כי האיש משה לא היה משתדל לרצות אלא להם דכתיב (ט"ז י"ב) וישלח משה לקרא לדתן וגו', וכתיב (שם כ"ה) וילך משה אל דתן וגו' שהרגיש שבהם הדבר תלוי, מעתה נפשות כל המתים תלויים בב' הרשעים ההם, ויש בזה לימוד זכות על קרח ועל הר"ן איש וכן תמצא שאמר הכתוב בפרשת עקב (דברים יא) ואשר עשה לדתן ולאבירם וגו' שאינו מונה המאורע אלא לדתן ואבירם, וכפי זה יכולין אנו להעמיד סברת האומר (סנהדרין קח.) עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא בדתן ואבירם, ולהעמיד סברת האומר עליהם אמר הכתוב מוריד שאול ויעל בשאר העדה חוץ מהם :

[יא] ובני קרח לא מתו. הודיע הכתוב ענין זה כאן ולא במקום עיקר המעשה, גם לא כתבו במקום מספר הלויים כי שם מקום הודעת המתים מהם, לפי מה שכתבנו כי כאן בא אלהים לקבוע העון בדתן ואבירם

ולחקל מעל קרח, לזה גמר אומר **ובני קרח לא מתו**, הכוונה שזה יגיד זכות אביהם שלא שטפס חובו כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתיהם להיותם עיקר המ ח לוקת :

[יג] לשאול משפחת וגו'. רז"ל (במד"ר פכ"א) אמרו וזה לשונם אמר ר' יוחנן ה' שמות נקראו לו זמרי וגו' שאול בן הכנענית וגו', וקשה לדברי המדרש ששאול האמור כאן הוא זמרי למה מיחס ה' שמו על משפחתו המתכנית עליו והלא אמרו ז"ל (יומא ל"ח) בפסוק ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמייהו עד כאן, ואין צריך לומר להחתימו בשמו יתברך, ולפי אחד מהדרכים שפירשנו בפסוק (כ"ה י"ד) אשר הוכה את המדינית שלא הוכה אלא בהיותה עמה ולא אחר כך, הוא מה שהצדיק ה' במאמרו כאן שהחתיים שמו עליו, וכן משמע גם כן מדבריהם ז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו וזה לשונם שאול שהשאיל עצמו לעבירה, וידוע הוא דין השאלה שחוזרת בעינה :

[טז] לאזני. פירש רש"י אומר אני שזו משפחת אצבון ואין אני יודע וכו' עד כאן. ואין נראה להמציא דבר שאין לו טעם ואינו מדבריהם ז"ל. ועוד קשה שבמדרש ר' תנחומא אמרו וזה לשונם וכשאתה מונה משפחת גד אין שם אצבון כי חסר על הזנות בעצת בלעם עד כאן, אשר על כן היה נראה כי אזני היא משפחה אחרת שיצתה מגד, כי מן הסתם היו בכל שבט ענפים אחרים לבד מאותם שנבנית מהם המשפחה והיו נקראים על אחיהם ולפעמים יגדל הענף ההוא ותקרא המשפחה על שמו, אלא שמצאתי בפסיקתא וזה לשונם אזני זה אצבון שנאמר בפרשת ויגש מלשון אצית והאזין עד כאן, כפי זה הוא השם עצמו ואין הכתוב מקפיד על שינוי השם כשיהיה במשמעו שם הראשון, ורש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו וכוון אל דברי חז"ל :

[יט] בני יהודה. פרשה זו תרמוז מאורעות עם בני ישראל, ובחר לרמוז ביהודה מהטעם עצמו שאמרו ז"ל (ב"ר פ' צ"ח) למה נקראו ישראל על שם יהודה, ואמרו **בני יהודה** הם התולדות יתכנו בשם בנים כידוע, ואמרו **ער ואונן** ירמוז לבית ראשון ובית שני, ער כנגד בית ראשון על דרך אומרו (שיר ה) אני ישנה ולבי ער שהיה הקב"ה בו ער בהשגחה גדולה עמנו בבית המקודש, אונן הוא בית שני וקראו אונן לשון אונאה לפי שהיה חסר דברים העיקרים של בית המקודש ואמרו **וימת ער ואונן** הוא חורבן הבתים, כי סילוק שכינה מהם יקרא מיתה שפרחה הנפש שהיא השכינה ונשאר הבית מת בעונות ומלא טומאת הקליפה הנתונה בו כידוע, גם תמצא שעון שבו מת ער הוא העון עצמו שגרם החורבן שאמרו ז"ל (שבת סב:) שהיו מסריחין על מטותיהם והוא מעשה ער דכתיב (בראשית לח) ושחת ארצה, ועון אונן הוא עון שגרם חורבן בית שני שהיה להם שנאת חנם (יומא ט:) וכמו כן אונן דכתיב בו (שם) לבלתי נתן זרע לאחיו, גם לשון אונאה שהיו מאנים זה את זה, ואמרו **בארץ כנען** רשם מקום המקודש כי הוא בארץ כנען ושם מיתתו שחזר ליכנס ברשות ס"מ הנקרא כנען :

גם ירמוז סיבה אחת כללית והיא שישראל לא הורישו הכנעני ונשארו יושבים בה וזה סבב להטותם מדרך המוסר כידוע, והוא מה שרמז במאמר בארץ כנען, ואומרו **ויהיו בני יהודה** ירמוז לצער הבא להם אחר חורבן הבית ווי היו בני יהודה בגלות ביד אויביהם אשרי מי שלא טעם שליטת שונא, ותמצא שבכל השבטים לא הזכיר הכתוב לשון זה של ויהיו אלא כאן, ובבנימין כידוע הטעם שם ואומרו **למשפחותם** כי כל משפחות בית ישראל בכל מקום שהם כל הנקרא בשם יהודה ווי היו :

ואומרו לשלה נתכוון למושיע ורב הבא לגאול מגלות האחרון הנקרא שלה, והגם שיעקב קראו שילה לא ישתנה השם בזה, וצא ולמד ממשפחות הרשומות כמה השתנות בשמות, ואולי שרמז בסמיכות מאמר **לשלה** עם מאמר **ויהיו בני יהודה** שצריכין ישראל להצטער בשבילו ולקוות לישועתו, וכמו שאמרו רז"ל במעשה רבי יהושע בן לוי ששאלו המשיח אם ישראל מכירים בצערו וחולים עליו וכו' עד כאן, וכדברי הזוהר (בשלה נה): בפירוש פסוק קול צופיך נשאו קול וגו', והוא מאמר **ויהיו** פירוש יהיו בווי שהוא הצער למשפחותם בשביל שלה והוא אומרו לשלה וגו', ובזה יהיו **משפחת השלני** פירוש דור שבן דוד בא, ויקראו על שמו דורו של משיח :

עוד ירמוז במה שנדקדק אומרו **השלני** ואין אות הנו"ן בבנין השם ואין כן מנהגו להוסיף בשם המשפחה אות חדשה זולת ה"א ויו"ד כאמור בכל הקודמות חנוך משפחת החנוכי וגו', אכן ירמוז למה שאמרו ז"ל (שבת לב): בפסוק והחזיקו זה בכנף איש יהודי וגו' יעויין שם דבריהם, והוא זה שרמז במאמר **השלני** פירוש שהאומות כלן יאמרו לכל אחד מישראל שלו אני, ואומרו **לפרץ משפחת הפרצי** ירמוז על דרך אומרם (סנהדרין כ): שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך, והכוונה כי בבא הבא מפרץ יהיו כל ישראל משפחת הפרצי מלכים, ועל אותו זמן הוא שאמרו ז"ל (ב"מ קיג): כל ישראל בני מלכים, וכן אמר הנביא (ישעיה מט) מלכים יראו וקמו וגו', גם ירמוז על הפרצה הגדולה אשר יפרוץ באומות לאין תכלית, ואומרו **לזרח משפחת הזרחי** ירמוז מה שאמר הכתוב (שם ס) הנה החושך וגו' ועליך יזרח ה' וכתוב והיה לך ה' לאור עולם, והוא אומרו משפחת הזרחי אשר עלינו יזרח ה' :

או תרמוז הפרשה לגי ענינים שיהיו בעת הפקידה. אי ביאת משיח בן אפרים כמאמרם ז"ל (סוכה נב). ב' גילוי משיח בן דוד. ג' כשימלוך ה' עלינו. כנגד ביאת משיח בן אפרים אמר **שלה** ורמז שתפגע בו מדת הדין וימות בעונות ישראל, והוא הרמוז בתיבת שלה כדרך אומרו (ש"ב ו) ויכהו שם על השל. וכנגד משיח בן דוד אמר **לפרץ** וגו' כי זה יעשה פרצה באומות וינקום דם צדיק. וכנגד מלכות עולם אמר **לזרח** וגו' רמז לכבוד ה' עלינו יזרח. ואומרו **ויהיו בני פרץ** אמר לשון צער לרמוז על הצרות אשר יהיו בבא הגואל כאומרם בגמרא ייתי ולא אחמיניה מרוב הצער של חבלי משיח, ואומרו **בני פרץ** וגו' פירוש תולדות היוצאות מביאת הגואל הרמוז בפרץ הם ב' דברים, א' שיבנה ה' חצר בית המלך והוא בית

המקדש אשר פעל ה' וכווננו ידיו ויהיו ישראל מבני פלטין שלו, והוא אומרו **לחצרון משפחת החצרוני** והבן. הבי' **לחמול משפחת החמולי** שיחמול עלינו בכל ענפי החמלה:

ואומרו אלה משפחות יהודה. פירוש מה שיהיה להם מהמאורעות גם הרעות גם הטובות, ואומרו לפקודיהם פירוש כשיהיו נפקדים יש פקידה לרעה ויש פקידה לטובה כאמור בדבריהם ז"ל (זוח"א קס.), ושני מיני פקידות נאמרו בכתוב, ואומרו **ששה ושבעים אלף וחמש מאות**, אולי שרמז ה' בזה מתי יהיה תכלית הפקידה טובה הרשומה בסמוך שיזרח עלינו כבוד ה', ואמר עד עבור כל גליות, גלות מצרים, וגלות בבל, וגלות אדום, כנגד גלות מצרים אמר **ששה** לרמוז לגלות מצרים שהיה לששה דורות דכתיב (בראשית טו) ודור רביעי ישוּבו הנה, ועיין מה שכתבתי שם שג' דורות סבלו גלות לבד מיצחק ויעקב ויהודה הרי ששה כי התחלת הגלות היה משנולד יצחק, וכנגד גלות בבל אמר **ושבעים** דכתיב (ירמ"י כט) עד למלאות לבבל ע' שנה, וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו אמר **אלף וחמש מאות**, ואם היו זוכים ישראל היו נמנים קע"ב שנה שנשאר מאלף הדי' וכיון שלא זכו יתחיל החשבון מאלף הה' וחמש מאות מאלף הששי, ומקוים אנו כי הוא זה קץ גליותינו ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום:

[כג] בני יששכר וגו'. למה שקדם לנו כי יששכר הוא בן תורה רמזה התורה בשם זה של יששכר כי דוקא זה ישנו לשכר, וכל חוץ ממנו מה יתרון לאדם בכל עמלו, והוא מה שאמרו בברכות בפרק תפלת השחר (כח): שצריך לברך ביציאתו מבית המדרש מודה אני לפניך וכו' אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר וכו' עד כאן, והטעם כי לא יעמוד קנין המדומה, והגם שיעמוד הבל הוא. עוד ירמוז כי כל מה שיש בעולם הוא שכר לו כי כל מה שברא ה' לא בראו אלא בשבילו כמו שדרשו ז"ל (בי"ר פ"א) בפרשת בראשית וגו' בשביל תורה וכו' ברא שמים וארץ:

עוד ירמוז למה שאמרו ז"ל (עוקצין פ"ג) עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק שלש מאות ועשר עולמות, והוא אומרו יש שכר, **ואומרו לתולע** וגו' רמז הכתוב תנאי השגת התורה בשמות משפחות יששכר, והם מ"ח כאומרם (אבות פ"ו) במשנה שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, הנה משמעות תולע יגיד שני פרטים, א' ישים עצמו כעדין זה כאומרם ז"ל (מו"ק טז): על דוד שנקרא עדינו העצני, ב' שיתעסק בפיו כתולע זה שכחה בפיה כי לעמל פה נברא האדם, וב' דברים אלו כוללים כל ענפי העונה וכל ענפי הלימוד המנויים במ"ח מעלות הנזכרים, ואומרו **לפוח משפחת הפוני**, יש להעיר למה הוסיף אות שאינה נמנית מאותיות השם שהיה לו לומר משפחת הפוי, אלא רמז לשאר מעלות המנויים שם במ"ח שהם מיעוט שיחה מיעוט שחוק ושאר הענפים הדומים לאלו, והוא אומרו **לפוח** משפחת הפוני פירוש פוח הוא לשון פה והוסיף לו אות ו' שהוא סוד עץ חיים שהוא עוסק בה יתר על שאר הפיות, גם רמז בסמיכות אות

הוא"ו לאות ה"א לומר סוד חיבור המדות באמצעות עסק התורה. ואומרו **משפחת הפוני** פירוש שצריך לפנותו ממותרות המורגשות גם מהשחוק ומדברים בטלים כי הם מונעים קיום התורה באדם, ומצאתי לחסידי ישראל שכתבו (אלשיך תצוה כ"ח ל"א) כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו בס' בקודש כי אין קדושה כקדושת התורה ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים, והוא מה שרמז במאמר **לפוח** שהוא פה העמל בתורה שבו שוכן חצי שמו יתברך, **משפחת הפוני** פירוש צריך לפנות מפיו כל חוץ מהגות בתורה ובזה נכללים חלק אחד מהמ"ח מעלות שהם במיעוט שיחה במיעוט שחוק במיעוט תענוג וכדומה להם שבענף המותרות:

ואומרו לישוב ירמוז שצריך להרבות בישיבה ולא דרך עראי, גם צריך להתישב בכל פרט ופרט מהתורה עד שיעמוד על עקרו כמצטרך בעומק הלכה כי הוא זה עיקר התורה, ובזה נכללים חלק אחד מהמ"ח מעלות שהם בישוב, ומתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב, המכוין את שמועתו וכו', גם מה שמנו שם שמיעת האוזן, עריכת שפתים, בינת הלב וכו', וכדומה לזה שבענף הבנת השכליות:

ואומרו לשמרון משפחת השמרוני ירמוז לתוספת השמירה המתחייב עשות בן תורה יתר על ההמון כאומרם ז"ל (יומא פו.) היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר עד כאן. מזה יקיש כמה צריך להשתמר בן תורה בכל פרטי המצות, ואמרו ז"ל (חובת הלבבות שער התשובה פ"ה) כי חסידים הראשונים היו שומרים חמשים שערי היתר לבל יכשלו בשער האיסור, והוא אומרו לשמרון משפחת השמרוני, ואמרו **אלה משפחות יששכר לפקודיהם** פירוש פקודיהם פקידה לטוב, ומה היא הפקידה פירוש הכתוב ואמר ארבעה וששים אלף ושלוש מאות כאן רמז השגה בב' דברים, הא' שבעולם הזה נעשים מרכבה לשכינה והוא מה שרמז במאמר ארבעה וששים והוא בחינת נקודה אחת הרי ס"ה שהוא מספר אדנ"י, ואמר בסדר זה לומר כי באמצעות הלמדן תתמתק בחינת הדין שחשבונו ס"ד ותהיה נתקנת השכינה במספרה ס"ה כאומרם ז"ל בספר הזוהר (ח"ב ט') בפסוק והאם רובצת על האפרוחים וגו', והשגה שניה היא לעולם הבא כרמוז בשמו שלש מאות ועשר עולמות, והוא מה שרמז במאמר אלף ושלוש מאות, וקודם שנעמוד על הכוונה אעיר במאמר רבי יהושע בן לוי (עוקצין פ"ג) שאמר עתיד הקב"ה להנחיל וכו' שלש מאות ועשר עולמות ומוכיח מאומרו (משלי ח) להנחיל אוהבי יש, קשה לדבריו ז"ל אם למספר יכוין הכתוב למה הקדים הכתוב מספר העשר למספר המאות שהיה לו לומר להנחיל אוהבי ש"י, ושמעתי מפי הראשונים טעם ערב, כי מספר זה ירמוז לארבע עולמות כידוע אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, וכל אחד כלול מעשר, ומאמר רבי יהושע בן לוי בא ללמד כי הצדיקים יתענגו על רוב שלום בעולם העליון בארבע עולמות אבל אין השגתם בכלום שוה אלא בג' ישיגו כל ההדרגות שישנם בהם והם במספר שלש מאות אבל בעולם העליון שהוא עולם האצילות לא יוכלו להשיג כל צדיק כי אם חלק מעשרה שבה שהיא גם כן עשרה בפרטם כנזכר שכל

אחד כלולה מעשר, ויש לך לדעת כי העשר המושג מעולם העליון גדול ומהולל מאוד למעלה מכל השלש מאות, ולזה הקדים הכתוב העשר למאות ואמר להנחיל וגו' י"ש, ועל פי הדברים ירמוז באומרו **אלף** יכוין לחלק הקטן הרמוז ביו"ד ויחד לו מספר זה של אלף כאומרם ז"ל שכל עשר כלולה מעשר ועשר מעשר הרי שנקודה אחת תתכנה לאלף, ואומרו ושלש מאות כפשטה, והוא מה שרמוז בשמו של יששכר יש שכר :

[כז] **בני זבולון וגו'.** רמז הכתוב מעשיהם והמושג ממנו, סרד כמו סדר, וכן דרך הכתוב לקרות לכבש כשב, והכוונה בזה שהיה מסדר לפני יששכר כל הצריך לו למזונותיו, ואלון לשון חוזק ורמז על דרך אומרו (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה, ואמרו רז"ל (ויק"ר פכ"ה) ללומדיה לא נאמר וכו', ולזה לפי שזבולון היה מחזיק ביד לומדי תורה יחס לו מדה זו, והוא אומרו לאלון :

[כח] **ויזכר וגו' לאמר.** פירוש לאמר ליהושע והזקנים כי הוא המנחיל את הארץ, ואין לפרש לאמר לישראל כי תיבת לאלה שאמר בסמוך תכחיש זה :

[כט] **לאלה תחלק הארץ וגו'.** אומרו **לאלה**, נחלקו רז"ל בפרק יש נוחלין דף קי"ז וזה לשונם ר' יאשיה אמר ליוצאי מצרים נתחלקה שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו אלא מה אני מקיים לאלה וגו' לאלה להוציא את הטפלים פירוש שלא יחלק אלא ליוצאי מצרים מבן עשרים, ור' יונתן אומר לבאי הארץ נתחלקה שנאמר לאלה תחלק הארץ ומה אני מקיים לשמות מטות משונה נחלה זו וכו' וכאן מתים יורשים וכו' עד כאן, לדברי ר' יונתן אומרו לאלה להוציא דברי ר' יאשיה במשמעות פסוק לשמות מטות וגו', וראיתי ברייתא אחת (ספרי) וזה לשונם לאלה בני כשרים וקדושים להוציא רשעים שבהם שלא היה להם חלק ונחלה, והוכיחו הדברים מבני המרגלים ומתלוננים, וסברא זו הולכת לדרכו של ר' יאשיה שאמר ליוצאי מצרים נתחלקה ולזה כשאמר לאלה כאלה שהיו צדיקים כלם למעט הרשעים שהיו ביוצאי מצרים שהם המרגלים שלא נטלו בניהם חלקם :

ונראה שאין דרשה זו דלמעט רשעים דוחקת דרשתנו דלמעט יוצאי מצרים פחות מבן עשרים ולא להפך, כי כולן נשמעים יחד ממאמר כאלה כל שאינו כאלה בין במספר בין בצדקות אינו בכלל החלוקה, וראיתי לרש"י ז"ל שפירש לאלה על באי הארץ כסברת ר' יונתן ואמר וזה לשונו לאלה וגו' ולא לפחותים מבן עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ וכו' עד כאן, וקשה הלא לר' יונתן צריך לאלה להשמיענו שהארץ נחלקה לבאי הארץ וכמו שדקדק ר' יונתן באומרו לבאי הארץ נתחלקה הארץ שנאמר לאלה וגו' ומה אני מקיים לשמות וגו' עד כאן, הא למדת שלא הוכרח לומר לבאי הארץ אלא מאומרו לאלה ומכח זה הוצרך לחפש במה יקיים מאמר לשמות וגו' הא למדת שצריך לומר לאלה להודיענו שתחלק הארץ לבאיה :

והן אמת כי בעקרון של דברים שאומר רש"י שלא תחלק אלא לבן עשרים אין אני מכריע לחלוק הגם שלא נאמר בדברי רבי יונתן, עם כל זה יכול להיות נכלל בתיבת לאלה ויסבול ב' הדרשות, אלא שאין הכרח לדבר זה דלמא לא בא אלא לשלול ליוצאי מצרים והדבר שקול, אלא דצריך עיון למה לא פירש רש"י כאמיתתן של דברים אליבא דרבי יונתן:

וראיתי לרא"ם שפירש דברי רש"י שדייק תיבת לאלה ולא יצא ידי חובת עיונו הזך אפילו בענין הקושיא שיש על רש"י מהברייתא, ואני אומר כי רש"י ז"ל לא נעלם ממנו כוונת דברי ר' יונתן, אלא שנראה לדעתו הזכה מוכרע מתיבת לאלה שלא נתחלקה הארץ אלא לאותם שהיו אז ודווקא אותם שהיו מבן עשרים באותו מספר, ודבר חידוש זה הוא שבא להשמיענו והדבר מובן הוא מעצמו שנתחלקה לבאי הארץ:

במספר שמות. פירוש שתהיה החלוקה למספר השמות האמורות שהם חמשים ושבע משפחות, הכוונה שיחלקו הארץ לנ"ז משפחות וכל משפחה כפי מה שהיא, ודרך זה אינו אלא לרבי יונתן, דלרבי יאשיה שסובר ליוצאי מצרים אין לחלק לנ"ז משפחות שהרי צריך לחלק גם לשה משפחות שנחסרו מיוצאי מצרים כאמור בדבריהם ז"ל (במד"ר כ"א) ויטלו חלקם השבט שממנו נחסרו במשפט הנחלה, ואפשר שגם ר' יאשיה יצדיק לומר במספר שמות על המשפחות של יוצאי מצרים:

[נד] לרב תרבה וגו'. אמרו במסכת בבא בתרא (ק"ז): וזה לשונם אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דכתיב לרב תרבה וגו' אלא למאן דאמר לבאי הארץ מאי לרב וגו' קשיא עד כאן, פירוש אם החלוקה היא לאותם המנויים בערבות מואב מה מקום לומר לרב וגו', הנה קושיא זו אינה מאיזה דיוק רק שנוכל לומר לא נתן דעתו עליו שהרי מקרא מלא דבר הכתוב, ועוד אין אלו דברי אמורא לדחותן אלא דברי ר' יונתן שהוא תנא, ולפי מה שקדם לנו מכללי התלמוד שכל שיאמר הגמרא קשיא היא עומדת לתירוץ אלא שלא נזדמן להם תירוץ:

ונראה לפי מה שפירשתי במה שאמר במספר שמות שחוזר על החמשים ושבעה משפחות ידויק על נכון אומרו לרב וגו' פירוש שיחלקו נ"ז חלקים ולא חלק כחלק יהיה אלא לרב תרבה נחלתו, המשל משפחה שיש בה כ' אלף טיטול בכפלים מהמשפחה שיש בה עשדה:

עוד נראה לפי דרכו של רש"י ז"ל כי רבי יונתן סובר שלא יטלו חלוקה אלא אותם שהיו במספר ערבות מואב, כפי זה בא הכתוב לאם היו לאחד י' בנים בני עשרים ולאחד שמנה בנים ד' מבן עשרים וד' למטה מעשרים ובכניסתן לארץ מי שהיו לו י' בני עשרים מתו לו ד' ומי שהיו לו ד' בשמנה למטה מעשרים הגיעו לכלל עשרים בשעת החלוקה, לזה אמר הכתוב לרב פירוש בזמן המספר תרבה נחלתו פירוש מי שהיו לו י' בני עשרים במספר זה תרבה לו כשיעור עשרה הגם שאין לו אלא ששה, ולמעט בזמן המספר

שלא היו לו אלא ד' בני עשרים תמעיט לתת לו כשיעור ד' הגם שיש לו ח' בני עשרים, ואולי שרש"י ז"ל לתרץ קושיא זו נתחכם במאמרו :

איש לפי פקודיו וגו'. בספרי אמרו וזה לשונם לפי פקודיו מלמד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא עד כאן, אין בזה סתירה למה שפירשתי בפסוק במספר שמות שנתחלקה לני"ז משפחות, אפשר שנתחלקה לשבטים ולמשפחות על זה הדרך חלקו הארץ ליי"ב חלקים והחלקים לני"ז חלקים, שבט שיש לו ב' משפחות יטול ב' חלקים, ומי שיש לו ד' יטול ד' חלקים, והחלק יהיה כפי המספר למר מספר יוצאי מצרים ולמר מספר ערבות מואב, ואם תאמר כיון שמחלקים למשפחות למה הוצרכו לחלק לשבטים, הטעם כדי שיהיה כל שבט גורלו בפני עצמו מה שלא יהיה כן אם יחלקו למשפחות שיכול לעשות גורל לשני משפחות שמעון עם משפחות זבולן ולהפך ולא יהיו כל שבט ושבט יחד :

ובמסכת בבא בתרא דף קכ"ב אמרו וזה לשונם איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפליג או לקרקף גברי איפלוג תא שמע בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק ליי"ג שבטים שבתחילה לא נחלקה אלא ליי"ב שבטים עד כאן, ונעלם מהש"ס ברייתא בספרי שדרשוה מאיש לפי פקודיו, ומסתברא כי תנא דיי"ג שבטים גם כן דרשתו מאיש לפי פקודיו כתנא דספרי, ועיין בפסוק בין רב וגו' :

עוד יתבאר לדרכו של רכי יונתן שסובר לאלה תחלק הארץ שהם באי הארץ, ועדיין אין אני יודע אם דוקא להבאים לכלל עשרים או לכלל באי הארץ ואפילו לאותם שלא הגיעו לכלל עשרים תלמוד לומר לפי פקודיו הא למדת כי דוקא לבני עשרים, ובזה אנו מצדיקים דברי רש"י שפירש בפסוק לאלה ולא מטעמו :

[נה] לשמות מטות אבותם וגו'. לדברי רבי יאשיה בא הכתוב לשלול פשטיות הנשמע מאומרו לאלה שאין הכוונה היא על הנמנים בערבות מואב אלא פירוש כאלה שהם בני עשרים. ור' יונתן מפרש שבא הכתוב לומר שהגם שחלקו להנמנים בערבות מואב חזרו הם והורישו יוצאי מצרים וחזרו וירשום כאומרים בברייתא (ספרי) וזה לשונם כיוצא בזה אתה אומר בבאי הארץ זה נטל סאה ואלו נטלו ג' סאין והורישו אביהם וירשו המתים את החיים וחזרו וחלקו בשוה, ולדרך זה ידויק על נכון אומרו **ינחלו** שכינה הדבר לנוחלים מה שאין כן מטבע הדיבור עד עתה כאומרו **תחלק הארץ** ולא אמר יחלקו, וכן אומרו **תרבה נחלתו** וכו' וכן אומרו **יותן נחלתו**, ולא אמר יקח נחלתו, **יחלק את הארץ** ולא אמר יחלקו הארץ, הא למדת שעד עתה היה הכתוב מדבר אשר יעשה בהנחיל אותם ומאמר לשמות וגו' ינחלו הוא מה שיעשו הנוחלים אחר שהגיעתם הנחלה ינחלוה בדרך זה כאילו נחלו אותה אבותיהם מהם וחוזרים ונוחלים אותה מהם, והוא אומרו **ינחלו** כי לא הזכיר נושא המנחיל להלביש הדבר בו :

ינו **בין רב למעט**. במסכת בבא בתרא דף קכ"ב אמרו וזה לשונם אבעיא להו ארץ ישראל לשבטים אפלוג או לקרקף גברי אפלוג תא שמע בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק ליי"ג שבטים שבתחילה לא נחלקה אלא ליי"ב וכו' ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט אמר רבי יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאה בגליל עד כאן, וכתב רשב"ם שם וזה לשונו תא שמע בין רב וגוי שיקח כל שבט מה שיתן לו הגורל בין שהיה מגיע לו חלק מרובה כגון שבט שהיה לו אנשים מעט בין שהיה לו חלק מועט כגון שהיו לו אנשים מרובים וכו' דכל השבטים חולקין בשוה וכו' עד כאן, וקשה בדברי הגמרא למה מפשט מהכתוב כיון שאין לו הכרח ממנו שהרי בברייתא שמביא מפרשו לקרוב לירושלים ורחוק ממנה קרוב קוריהו רב רחוק מעט לפי ששוה יותר:

ועוד נראים דברי הש"ס סותרים סופם לתחילתם כי מאומרו תא שמע בין רב וגוי מגלה דעתו שסובר שנתחלקה בשוה לשבטים ומאומרו ועוד תניא לא משמע כן שהרי מפרש אומרו בין רב וגוי לריחוק מקום וקירוב מקום, ומכח זה מוכרחים אנו לומר דסובר התלמוד כי תנא דעתידה ארץ ישראל סובר שנתחלקה ארץ ישראל לשבטים בהשוואה ולזה העיר הש"ס במאמר תא שמע בין רב למעט לומר דסובר כדברי הברייתא שנתחלקה לשבטים בשוה, ואין דברים אלו צודקים שהרי אם נפרש בין רב למעט בין שבט שנוטל רב לנוטל מעט לשיעור אנשיו מנין לנו לומר ריחוק מקום וקירוב מקום, וכן להפך אם נפרש לריחוק מקום וכו' מנין לומר שנתחלקה וכו':

ועוד אם נאמר שנתחלקה בשוה לשבטים אם כן נעמיד מחלוקת רבי יונתן ורבי יאשיה בחלוקת כל שבט ושבט בפני עצמו למר ליוצאי מצרים ולמר לבאי הארץ, כפי זה מה מקשה הגמרא שם דף קי"ח וזה לשונם בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דקא צווחן בני יוסף דכתיב (יהושע י"ז) וידברו בני יוסף אלא למי"ד לבאי הארץ מאי קא צווחי כולהו שקול לטפלים עד כאן, אין אני רואה קושיא כיון שלכל הסברות נטלו בני יוסף בשוה עם השבטים וטענת בני יוסף הוא שהם רבים מכל השבטים ובין להאומר ליוצאי מצרים ובין להאומר לבאי הארץ מחלוקתם היא בחילוק השבט עצמו, אלא ודאי דבין לרבי יונתן בין לרבי יאשיה לא נתחלקה הארץ בהשוואה לשבטים, ואין להעמיד תנא דברייתא הפך שניהם, ועוד אם נאמר שנתחלקה לשבטים בשוה יותר היה לו לצעוק שבט יהודה שהרי כפי מספר באי הארץ יש במספר יהודה ע"ו אלף וחמש מאות ומספר מנשה ואפרים יחד פ"ה אלף ומאתים נמצא שאין יתרים שניהם מיהודה אלא שמנה אלפים ושבע מאות ונטלו בכפלים שהרי הם נטלו שני חלקים ויהודה חלק אחד כמו שמבואר שם שלא נתחלקה אלא ליי"ב שבטים לבד מלוי שלא נטל חלק בארץ:

אלא הנכון בעיני כי לא עלה על דעת הגמרא לומר שנתחלקה לשבטים בשוה כדברי רשב"ם, ופירוש דבריו שאמר תא שמע בין רב למעט ממשמעות הכתוב מוכיח שהחילוק היה לשבטים ממה שהזכיר בגורל בין

רב למעט הרי שהחלוקה שהיתה על פי הגורל היה בו חלק רב וחלק מועט, ואם תאמר לקרקף דגברי לא יוצדק ליאמר בין רב למעט, ופירוש רב ומעט הוא בין שבט שיש לו כפי אנשיו הרבה ובין שבט שיש לו כפי אנשיו מועט הכל יהיה על פי הגורל לענין המקום שיטלו בו חלקיהם, ואומרו ועוד תניא עתידה ארץ ישראל וכו' ירצה להביא הדבר ביותר ביאור, לפי שיש לבעל הדין לחלוק ולומר שאין להוכיח מפסוק בין דב למעט אלא לומר שלא נתחלקה לקרקף דגברי אבל עדיין יש להסתפק אם למשפחות או לשבטים לזה אמר ועוד תניא עתידה ארץ ישראל וכו' נתחלקה לייב שבטים נמצינו אומרים כי פירוש בין רב למעט לכל הסברות אין נשמע ממנו שיחלקו השבטים בשוה ולא חלקו אלא כפי שיעור הפקודים, וכדברי תנא של ספרי שהבאתי בפסוק איש לפי פקודיו:

במדבר פרק-כז

[א] ותקרבנה בנות וגו'. אומרו **ותקרבנה** ולא הספיק במאמר ותעמודנה וגו' שאמר בסמוך, לומר שלא עמדו לפני משה עד שהתוועדו יחד בעצה הגונה וראו כי יש בפיהם נכונה בטענה הנשמעת כאשר אבאר בעזרת השם ואחר כך עמדו לפני משה וכו'. או ירצה על זה הדרך **ותקרבנה** וגו' **למשפחות מנשה בן יוסף** פירוש שנתוועדו לקחת עצה מגדולי השבט ולהמלך עמהם משום דרך ארץ. ואולי שרמז הכתוב באומרו **בנות** לומר שהערתם היתה מה שאמר בסמוך איש לפי פקודיו ואמרו בספרי וזה לשונם יצאו נשים וכו'. או ירצה באומרו **ותקרבנה** וגו' להגיד שביישניות היו וקודם שעמדו לפני משה, נתקרבו לפני גדולי השבטים, והוא אומרו **למשפחות מנשה** ואחר שנתקרבו לבני משפחתם הסירו מסוה הבושה לעמוד לפני משה, ולדברי האומר סרס המקרא ודרשהו לא יכלו לעמוד לפני משה, עד שקדמו לעמוד לפני שלמטה ממנו, ודבר זה ממדת הבושת:

בנות צלפחד בן חפר וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין יחסם הכתוב ולא סמך על מה שהזכיר בסמוך במספר בני מנשה ושם נאמר צלפחד ושם בנותיו, ורז"ל (ספרי) דרשו דרשות. ואפשר לומר שרשם ה' בזה הטענה שעליה נתקרבו יחד להתוועד, והיא על פי דבריהם ז"ל בבבא בתרא דף קי"ח וזה לשונם בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דקא צווחן בנות צלפחד אלא למאן דאמר לבאי הארץ אמאי צווחן הא ליתיה דלישקול ומתרץ לחזרה עד כאן, פירוש שאפילו למאן דאמר לבאי הארץ הוכרח לומר מכח פסוק לשמות מטות אבותם וגו' שבאי הארץ יחזירו הנחלה ליוצאי מצרים וחוזרים ונוחלים ואם כן כשיחזירו בני חפר נחלתם לחפר ויחזרו לנחול מהם יזכו הבנות עמהם בירושת חפר, והיא הטענה הבאה במאמר

בנות צלפחד בן חפר, אם החלוקה תהיה למאן דאמר שנחלקה ליוצאי מצרים באים בטענה ליתן להם חלק צלפחד אביהם וחלוקה הנוגעת להם בחפר מוריש מורישם, ולמאן דאמר לבאי הארץ יתבאר על זה הדרך בנות צלפחד והגם שנחלקה הארץ לבאיה אף על פי כן נתועדו לצד טענת היות צלפחד בן חפר וכשתחזור נחלת בני חפר לחפר ויחזור להנחיל יהיה נוגע לבנות חלק יחד עם דודיהן :

ואומרו בן גלעד בן מכיר בן מנשה, כבר העירו רז"ל ואמרו בספרי וזה לשונם מגיד הכתוב כשם שצלפחד היה בכור כך היו כולן בכורות עד כאן, וכפי זה יכוין הכתוב להודיע שנתעוררו גם בפרט זה ליטול חלק הבכורה הנוגעת להאבות. עוד אמרו שם וזה לשונם להודיעך שכולן צדיקים שכל מי שיחסו וכו' עד כאן, וכן משמע מדברי רש"י בחומש, ואמרו **ואלה** בתוספת וא"ו לומר מה הראשונים צלפחד חפר מכיר גלעד כלם צדיקים כאומרם ז"ל כמו שכתבתי בסמוך ואלה גם כן צדיקים כמותם :

ואלה שמות בנותיו. קשה אומרו **בנותיו** שנראה שלא הזכיר אלא צלפחד ולא הבנות שבזה יוצדק לומר ואלה שמות בנותיו, ולא כן הוא שאדרבא לא הזכיר אלא הבנות בכינוי אביהם ואם כן היה לו לומר ואלה שמותם. ולהבין הכונה אעיר גם כן בסדר שמות הבנות שרואני שאין הכתוב מסדרן בסדר שוה שמזכירם במקום אחר שכן תמצא בפרשת מסעי (ל"ו י"א) שסדרם שלא כסדר זה, ובמסכת בבא בתרא דף ק"כ אמרו וזה לשונם להלן מנאן דרך גדולתן וכאן דרך חכמתן, ופירש רשב"ם להלן הוא בפרשת מסעי בשעת נישואין דרך גדולתן, וכאן פירוש כשבאו לפני משה מנאן דרך חכמתן, ואין הדברים נראים מכמה טעמים, א' במה מסוים הדבר כי מנאן דרך גדולתן בענין הנשואין כי מי יאמר שהכתוב דרך נשואיהן מני להו. ב' למה כשמנאם הכתוב למעלה (כ"ו ל"ג) במספר בני מנשה למה לא מנאן דרך גדולתן ושם אין דבר חכמה ולא תבונה. ג' מדברי התלמוד קשה למה הקדים לומר להלן ואחר כן אמר וכאן וכו' כיון שכונת אומרו להלן הוא האמור לבסוף בפרשת מסעי, גם תיבת להלן פשטה הוא מקודם :

אכן הנכון בעיני הוא כי סדר גדולתן הוא סדר האמור במספר בני מנשה והאמור בפסוק ותקרבנה, וסדר חכמתן הוא סדר האמור בפסוק ותהיינה וגו', ולזה אמר הש"ס להלן וכו', פירוש לפי שהש"ס אמר בסמוך צדקניות הם שלא נשאו אלא להגון להם ואמר להלן פירוש בזכרון הקודם לזכרון זה של נישואין, והוא זכרון האמור במספר בני מנשה גם בפסוק ותקרבנה מנאן כסדר גדולתן כי כן ראוי לחוש לומר דרך גדולתן בזכרון ראשון להודעת הוייתן, וכאן פירוש בפסוק ותהיינה שאנו עוסקין בו כאמור מנאן דרך חכמתן, והודיע בהם הכתוב ענין זה של דרך חכמתן בפעם אחרונה שהזכירם, אבל בכל המקומות לא הזכירם אלא כסדר גדולתן, וכפי זה ידויק דברי הש"ס על נכון :

ובזה נבא ליישב מה שהקשינו בכתוב, והוא שנתחכם הכתוב להעיר כי דרך גדולתן מונה אותם ולזה אם היה אומר ואלה שמותם היה צריך לסדרן כסדר חכמתן וסדר חכמתן אינה כן ולזה אמר **ואלה שמות בנותיו** להעירך שסדר הוית בנות מאביהם הוא שמסדר הכתוב, וכן תמצא למעלה במספר בני מנשה שנאמרו גם כן בסדר זה דקדק הכתוב לומר ושם בנות צלפחד להעיר כמו כן, והגם שגם בפסוק ותהיינה אמר הכתוב גם כן בנות צלפחד, שם הקדים זכרונם ואחר כך שם אביהם ואין במשמעותו שסדרן כדרך לידתן אלא כשיקדים זכרון האב ויסמוך לזכרונו זכרונם זה יגיד כי מונה סדר יציאתן ממנו, ועיין מה שכתבתי בפרשת נח בפסוק (א' י') ויולד נח שלשה בנים :

[ב] ותעמדה לפני משה וגו'. בפרשת בהעלותך (ט' ו') פירשתי מחלוקת אבא חנן ור' יאשיה, גם למה נחלקו גם במקום זה, ולפי מה שפירשתי שם יתישב אומרו גם כן כל הנשיאים והעדה לב' הסברות, להאומר חולקין כבוד וכו' מכאן אתה למד שאפילו אין רבו חולק לו כבוד מן הסתם אין הנשיאים חולקים כבוד לעם הארץ, ולמאן דאמר אין חולקין וכו' מכאן תתחייב לומר סרס המקרא ודרשהו והבן, וטעם שדברו בזמן שהיו יחד שבטי ישראל, לומר דבריהם בפני כולן כדי שידעו תשובתו להם שלא יערערו אחר כניסתם לארץ :

ובספר הזוהר הקדוש פרשת בלק דף ר"ה אמרו וזה לשונם דחב במדברא במלולא לגבי משה חשיבו דמשה אנטיר דבבו ובגין כך קריבו לקמיה דמשה ואלעזר וכל הנשיאים וכל ראשי אבהן וכו' עד כאן, הדברים יגידו שמפרש טעם מאמר הנשיאים וכל העדה הוא שהבנות כנסו אותם לחשש שינטור משה להם איבת אביהם, ומה שאמרו בזוהר וכל ראשי אבהן הוא פירוש אומרו וכל העדה, והוכרח לפרש כן לפי מה שמפרש שהם כנסו אותם לא יתכנסו העדה כולם זולת במאמר משה ובתקיעה בחצוצרות כידוע לזה פירש שהם ראשי האבות, ויש להעיר לדברי הזוהר איך יעלה על דעת הצדקניות לחשוד בכשר כמשה, ואולי שאינו אלא ללמדנו דרך החיים, וכמו שפירש שם בזוהר וזה לשונם מכאן מאן דחייש מן דיינא יקרב אחריני ויסגי בגוברי עד כאן, וכבר אמרו ז"ל (ב"ר ק"ט:) שהבנות חכמניות היו וצדקניות היו, ולעולם יודעים היו כי משה לא יעוול משפט, או אפשר שחששו כי משה ישפוט בהם כמשפט המתלוננים והמרגלים שלא נטלו בניהם חלק בארץ לפי שדברו בה' ובמשה לזה כנסו כל האמורים לצדד עמו במשפט כדי שלא יטה בדעתו לחובתם, או אפשר שנתחכמו בזה כדי שירגיש משה ויעשה מה שעשה כאמור שם בזוהר שנסתלק מן המשפט והקריבו לפני ה', ונראה שהגם שהיה יודע משה שנוטלות נחלה עם כל זה עשה כן ללמד לדיינים שרואים שנחשדים בדין שיסתלקו וכו' כדרך שעשה הוא, או אפשר שחש להם שיהיו כמתלוננים וסלק עצמו מלצדד במשפטם והקריבו לפני ה' :

[ג] אבינו מת במדבר. טעם אומרו **מת במדבר**, לשלול שלא מת במצרים, והכונה בזה בין למאן דאמר נתחלקה לבאי הארץ בין למאן דאמר

נתחלקה ליוצאי מצרים זו היא עיקר טענתם, למאן דאמר ליוצאי מצרים אמרו מת במדבר הרי שהיה מיוצאי מצרים, ודקדקו גם כן בתיבת **במדבר** לומר שהיה מכלל אותם שנגזרה עליהם גזירת במדבר יפלו פגריכם (י"ד כ"ט) הא למדת שהיה בן עשרים כשיצא ממצרים, ולמאן דאמר נתחלקה הארץ לבאיה הרי גם הוא מודה שתחזור ליוצאי מצרים וינחילו בניהם ונוגעת הירושה להם בחזרה:

עוד יתבאר על פי דברי הזוהר (ח"ב קנז.) שאמר כי המדבר הוא מקום שליטת ס"מ הרשע, וזו סיבת פרעון עונם תכף ומיד כי לפי שהיו דורסים עליו וכופין אותו לא היו משיגים גדר זה לשלוט עליו עד שהיו מתרפאין מנגע עונם, והוא אומרו **מת במדבר** פירוש בשביל היותו במדבר שזולת זה היה ה' מאריך אפו עד שהיה מתקן מעשיו ולא היה מת:

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בזוהר (ח"ג רה:) כי במדבר לשון דיבור כי באו להסיר מלב משה לבל יחשוד אותם שיש בלבם עליו ח"ו שיעוול משפטם, ואמרו **אבינו מת במדבר** פירוש איך יעלה על הדעת שיחשבו דבר זה הלא המה ראו את אשר המית ה' אביהם בשביל שדיבר במשה וזה אות להם להרחיק מחשבות און באיש אלהים, ואמרו ראייה לדבר שמיתת אביהם היתה בשביל שדיבר במשה שהרי לא היה בתוך העדה וגוי ודרשו ז"ל (ספרי) שכללו בדבריהם עדת מרגלים ועדת קרח ומתלוננים והוא לא היה ביניהם הא למדת שלא היה לו אלא חטא הדיבור שהרי כמה כתות של רשע היו ולא נמנה עמהם, והוא מה שגמרו אומר **כי בחטאו** לשון יחיד פירוש חטא אחד היה לו ולא יותר, ואולי כי לזה נתכוונו לדבר דבריהם בפני כל הנשיאים והעדה להשמיעם דברים אלו להגדיל אימת משה בלבם, ואפשר כי לזה נתכוון באומרו לאמר אבינו מת במדבר פירוש טעם ותקרבה לפני וגוי ולפני וגוי לאמר דבר זה אבינו מת בשביל שדיבר במשה הגם שהיה צדיק גמור ולא היה בידו אלא חטא אחד:

ובזה נתישבה תמיהת התוס' שהקשו שם בפרק יש נוחלין (ב"ב קיח:) בדיבור המתחיל ולמאן דאמר לבאי הארץ וכו' שמדברי הגמרא מוכח כי למאן דאמר נתחלקה לבאי הארץ לא נטלו הבנות חלק צלפחד הנוגע לו לעצמו בנחלה אלא הנוגע לו בנחלת חפר כשחזרו לו בניו אם כן למה הוצרכו הבנות לומר והוא לא היה בתוך העדה וגוי והלא אפילו בני העדה של המרגלים נטלו בזכות אבי אביהם, ולדרכנו הוצרכו לומר והוא לא היה וגוי לומר כי בחטאו וגוי כמו שפירשתי וחוף מדרכינו יש ליישב קושית התוספת שהבנות לא ידעו שלא נקנסו המרגלים ליטול בחזרה בנכסי אביהם וחשבו שפקע מהמרגלים נחלה בארץ כל עיקר לזה הוצרכו לומר והוא לא היה וגוי:

ובנים לא היו לו. ולא אמרו **אין לו**, יתבאר על דרך אומרם בני בנים הרי הם כבנים, והעלו בגמרא (יבמות סב:) שהוא הדין בני הבנות, לזה אמרו לא

היו לו כבר אבל יש תקוה שיהיה לו והם אשר ילדו בנותיו שהם נקראים גם כן בניו :

[ד] למה יגרע. פירוש על פי מה שאמרו במשנה בפרק יש נוחלין (ב"ב קטז) וזה לשונם בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה חלק אביהם וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ושהיה בכור וכו' עד כאן, והוא אומרו **למה יגרע** וגוי כנגד חלק צלפחד, **תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו** פירוש חלק צלפחד שנוגע לו תוך אחיו בנכסי חפר שהיה מיוצאי מצרים וחלק הבכורה כלול הוא במאמר בתוך אחי וגוי, ודרך זה אינו אלא למאן דאמר שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים אבל למאן דאמר לבאיה נתחלקה לא נטלו חלקו של צלפחד עצמו, ויתבאר הכתוב בדרך אחר, על דרך מה שאמרו שם דף קי"ח וזה לשונם אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה וכו' היינו דכתיב חבלי מנשה עשרה שיתא דשיתא בתי אבות וד' ידיהו פירוש אחד חלק צלפחד, ב' חלקו בחפר, ג' בכורתו פי שנים, ד' חלקו בירושת אחיו, אלא למאן דאמר לבאי הארץ וכו' ומתוך תרי אחי אבא הוו ליה עד כאן, מעתה אפילו לסברת מאן דאמר לבאיה נתחלקה נטלו הבנות ב' ירושות ירושת צלפחד דאביו פי שנים וירושת ב' אחיו שמתו, לזה אמרו **למה יגרע** וגוי כנגד ירושת חפר שנוגעת לצלפחד בחזרה, **תנה לנו** וגוי כנגד ירושת האחים שמתו שנוגעת לצלפחד גם כן מצד החזרה :

עוד יתבאר הכתוב לב' הסברות בהעיר אומרו **למה יגרע** שם אבינו שהיה לו לומר למה תגרע נחלת אבינו. עוד למה חזרו לומר **כי אין לו** אחר שכבר אמרו ובנים לא היו לו, ויתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל במסכת בבא בתרא דף קי"ט וזה לשונם תנא בנות צלפחד וכו' חכמניות הן שלפי שעה דברו דאמר ר' שמואל מלמד שהיה משה יושב ודורש בפרשת יבמין שנאמר כי ישבו אחים וגוי אמרו לו אם כבן אנו תן לנו נחלה ואם לא תתיבם אמנו עד כאן, והוא מה שאמר הכתוב כאן **למה יגרע שם אבינו** פירוש זו היא טענת יבום להקים שם המת, ולזה דקדקו בלשונם למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו והגרעון הוא כי אין לו בן וה' צוה כי ישבו אחים וגוי ובן אין לו וגוי יבמה יבא עליה וגוי, מה תאמר שהבת כבן תחשב ופוטרת אם כן תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו, והגם דר' שמואל הקדים במאמר הבנות טענת הנחלה לטענת היבום, לא נתכוין אלא לומר ב' הטענות שאמרו ולא דקדק לומר אותם כסדרן, ודרך זה ישנו בין לסברת ר' יאשיה שאמר הארץ נתחלקה ליוצאי מצרים בין לסברת ר' יונתן שאמר לבאיה נתחלקה, לסברת האומר ליוצאי מצרים שואלים גם חלקו של צלפחד עצמו ושאר חלקים הנוגעים לו מובנים מעצמן ולסברת האומר לבאיה נתחלקה שואלים חלקים הנוגעים לצלפחד בחזרה :

[ה] ויקרב משה וגוי. אפשר שנתכוין לפי דברי תנא דחכמניות וכו' שהבאתי בפסוק למה יגרע ששפטו אם אנו כבן נירש ואם לאו תתיבם אמנו, כמו כן דבר משה לפני ה', וטעמו שאמר כן לשאם יאמר לו ה' אין להם נחלה יתן לו טעם למה לא תתיבם אמם. עוד יתבאר על פי מה

שאמרו בבבא בתרא (ק"ט:) וזה לשונם אמר רבי חידקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא וכך היה אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על פי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וראויה היתה פרשת מקושש וכו' אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו עד כאן, וכתבו התוספות שם בדיבור המתחיל יודע היה משה וכו' אף על פי שלא נאמרה פרשת נחלות יודע היה מטעם אם כבן אנו נירש אם כבת תתיבם אמנו כדלקמן עד כאן :

וקשה לדברי ברייתא זו מברייתא (זבחים קטו:) שנחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל בסדר נתינת התורה שכלם מודים שנאמרו כללות התורה ופרטיה בסיני, ולפי ברייתא זו לא נאמר למשה אם יטלו חלק בכורה אם לא עד שנת הארבעים שהיה בערבות מואב אחר מיתת אהרן שכן אמר הכתוב ולפני אלעזר הא למדת שמת אהרן, בשלמא פרשת מקושש לפי שהיתה בשנה ראשונה כאומרם ז"ל (ספרי ח"א ק"ג:) נוכל לומר שהיה ה' אומרה למשה בסיני אלא שנתחייב מקושש וכו' מה שאין כן מה שלפנינו, ועוד כפי זה מת אהרן חסר ידיעת התורה בפרט דין זה :

ונראה כי לעולם כל משפטי התורה נאמרו למשה בסיני כללות ופרטות וכמו כן פרשת נחלות והיה יודע משה ואהרן שהבנות יטלו גם חלק הבכורה, ומה שאמרו בברייתא לא היה יודע שיטלו חלק הבכורה פירוש בארץ ישראל, הכונה אם תחשב ראוי או מוחזק לפי שאין הבכור נוטל פי שנים אלא במוחזק ולא בראוי, ודבר זה לא בא מחמת חסרון ידיעת ההלכה אלא חסרון ידיעת מציאות זה אם קרוי מוחזק או ראוי, וחסרון ידיעת דבר זה אינו חסרון דיני התורה, וכן מוכיחים הדברים ממה שאמרו שם בגמרא שמקשה מברייתא זו של ר' שמעון השקמוני לרבא שאמר ארץ ישראל מוחזקת היא ואמר ואי סלקא דעתך מוחזקת היא מאי קא מספקא ליה ומתרץ היא גופא מספקא ליה במשמעות דקרא (שמות ו') ונתתי אותה לכם מורשה וגו', פירוש אם פירוש מורשה הוא ירושה וכפי זה הבכור יטול בה פי שנים או דלמא פירוש מורשה הוא שיהיו מורישין אותה, ופשטו ליה ירושה לכם ומורישין לבניהם והיינו דכתיב (שם ט"ו) תביאמו ותטעמו וגו' מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה וכו' עד כאן, הדברים מגידים שהספק היה בארץ לא במשפט הבכורה שכבר נאמרה פרשת נחלות, שאם לא כן מה מקשה התלמוד במה נסתפק משה כיון שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות עד אותה שעה :

ונתבאר גם כן מהגמרא שגם משפט ארץ ישראל אם היא מוחזקת או ראויה נאמרה בתורה אלא שנסתפק משה בפירוש מורשה, וגם אותו ספק יש לו בירור בתורה מפסוק תביאמו ותטעמו ולא הרגיש בו כאמרו מתנבאים ואינם יודעים וכו', ומעתה אומרו **ויקרב משה את משפטן** הוא טענת הבכורה בארץ, ואמר ליה רחמנא **והעברת את נחלת** וגו' ופירש שם שדורש רמז הבכורה מתיבת והעברת כדכתיב (שם י"ג) והעברת כל פטר רחם, והגם שתמצא שכל ענין הנחלות כתוב כאן, בזמנו נאמר בסיני אלא

שנקבע כאן, כדרך שאמרו ז"ל (סנהדרין נט): בענין מילה וגיד הנשה (חולין ק): שבסיני נאמרו אלא שנקבעו שם, אלא שנשאר לנו לידע היכן רמזו הבנות בדבריהם טענת הבכורה שאומר שעליה הקריב משה משפטן, ואולי כי אין צורך שישאלו אם הדיין יודע שיש להם זכות מה שלא הוזכר בדבריהם ונסתפק בו ישאל עליו לאלהי המשפט. או אפשר שרמזהו במאמר **למה יגרע שם אבינו** שרצו שיהיה הדבר להם כאלו אביהם הוא הנכנס לארץ והדבר מובן שרצונם לומר שיטלו חלק הבכורה בארץ, ולפי זה אומרו **משפטן** פירוש המשפט שתבעו בחלק הבכורה:

ו ויאמר ה' וגו' לאמר. אומרו **לאמר**, פירוש שלא יחשוב משה כי מאמר כן בנות וגו' הם הדברים הנאמרים למשה שהקריב המשפט ואין צורך לאומרם לזולת לזה אמר לאמר שיאמר כמו כן להם, ואפשר שלא להם לבד אלא לישראל, ולזה לא אמר לאמר להם. או אפשר ממה שאמר אחר כך ואל בני ישראל וגו' גילה כי מה שקדם אין צורך לאומרו כי אם לבנות צלפחד, וכפי זה אומרו לאמר הוא לאמר לבנות:

ז כן בנות צלפחד וגו'. הוצרך לאמר **כן** ולא הספיק במה שפרט המשפטים, לומר שדרך המשפט ששפטו בשכלם לכל הפירושים שפירשנו בין לפי מה שאמר התנא דחכמניות היו ששפטו דין ירושה מדין יבום הצדיק ה' מה שדנו בשכלם בין מה שאמרו מדעת עצמן שנוגע להם חלקי הבכורה וחלק אחיהם, עוד נתחכם ה' לומר כן וגו' להעיר כי כל פרטי הדינים אשר יצו ה' בענין כמו שדרשו ז"ל בברייתא במסכת בבא בתרא (ק"ח): וזה לשונם נתן נתן זו נחלת אביהן, בתוך אחי וגו' זו נחלת אבי אביהן, והעברת זו בכורה וכו', ואמר ר"א אף חלק אחי אביהן וכו' דכתיב נתן נתן וגו' לכל אלו הפרטים נתכוונו בנות צלפחד בדבריהם, והוא אומרו **כז בנות** וגו' וחזר לפרש דברים שכלל במאמר כן, הא למדת שהיתה כוונתם לשאול כל האמור, וכבר רמזנו למעלה בדבריהם, ונתכוון ה' גם כן לרומם הצדקניות החכמניות, ואולי כי לזה נתכוון בתיבת **לאמר** לשון מעלה כדרך אומרו (דברים כו) האמירך היום לרוממם במאמר כן בנות צלפחד דוברות, עוד נתכוין ה' ליחד להם תשובה למשפטן בפני עצמן ולא כללן יחד במצוה אחת עם ישראל כשצוה בסמוך דכתיב ואל בני ישראל תדבר לאמר, להראות את אשר יכבד מכבדיו ועושי רצונו:

יג וראיתה אותה. ולא הספיק מה שכבר אמר וראה את הארץ, על דרך אומרם ז"ל (ספרי ח"א קל"ו) שהראהו ה' ראייה נסיית מה שאין כח בשיעור עין טבעיית לראות באור השמש זולת באור הגנוז כידוע, ולזה הבטיחו ואמר לו **וראיתה אותה** כי יאיר לפניו אור החיים, וכמו כן תמצא שאמר הכתוב (שם ל"ד) ויראהו ה' וגו' להעיר על האמור:

גם אתה כאשר וגו'. יתבאר על פי דבריהם ז"ל (ילקוט ריש פ' מסעי) שאמרו שאמר אהרן למשה אילו היה יודע כן היה רוצה בדבר מקודם לכן, והוא אומרו **גם אתה** סמוך למאמר **ונאספת** לומר שלא יהיה נרתע מהאסיפה

שמבטיחו שגם הוא יחפוץ וירצה ליאסף כשיראה עריבות המושג בשעת מיתה, וזה לך האות כאשר נאסף אהרן אחיך שהוא אמר לך שאם היה יודע וכו' הרי שגם החפץ והרצון יסכימו ליאסף. עוד ירצה להעירו במצוה המוטלת על הצדיקים לעשות בשעת מיתה, והוא שיצדיק עליו את הדין ויחפוץ בגזירת מלך שתתקיים, והוא אומרו **ונאספת** וגו' **גם אתה** פירוש אפילו אתה תסכים ליאסף כדרך אומרו (תהלים לא) בידך אפקיד, ואומרו **כאשר נאסף אהרן** וגו' פירוש על דרך אומרם ז"ל (ילקוט שם) שאמר לו משה לאהרן אהרן אחי מקובל עליך למות אמר לו הן אמר לו נעלה להר מיד עלו וכו' עד כאן, והוא מה שרמז במאמר **כאשר נאסף אהרן** פירוש שהסכים גם הוא על האסיפה, וטעם הדבר שעושה ה' כסדר זה לפי שאינו חפץ ליטול נפש הצדיק אלא ברצונו לרוב חיבת ידידיו, גם שבזה ישלמו האושר השלם כאמור (דברים ה) ובכל נפשך :

[טו] וידבר משה וגו' לאמר. הנה למה שקדם לנו מדבריהם שלשון דיבור יגיד על מענה קשה כפי זה למה אמר הכתוב **וידבר משה לפני ה'** שאין זה מהמוסר, עוד צריך לדעת אומרו **לאמר** שאין לה משמעות במה שלפנינו, ואפשר כי משה בא בטענת משפט לבל ימות, ולא למה שממנו אלא בשביל ישראל כאשר אבאר מאמריו לזה אמר לשון דיבור, ולפי שבמאמר משה האמורים בענין אינם אלא דברי חיבה ורחמנות על ישראל אין תכלית הדברים עומד בנאמר אלא במתחייב מהמאמר שהוא מניעת המיתה ממנו כאשר אבאר והוא אומרו **לאמר** :

[טז] יפקוד ה' אלהי הרוחות וגו'. צריך לדעת א' למה בחר כינוי זה מכל כינויי המעלה והשבח הידועים לה'. ב' למה האריך לשון **אשר יצא** וגו' **ואשר יבא ואשר יוציאם ואשר יביאם.** ג' אומרו **ולא תהיה עדת** וגו' מנין יעלה על הדעת שה' יעלים עינו מבניו שיהיו כצאן אשר וגו'. אכן יתבאר הענין על זה הדרך דע כי תכונת השכל ובחירתו ושלילתו רחוקה בגדר הנשתווין בריבוי הנושאים, וכשם שישתנו הנבראים בצורתם ובקומתם ואין ההשתוות בהם כמו כן ויותר מהמה בענין השתנות הנבחר והנשלל בבחינת ההשכל והרצון, נוסף על שינוי פרטי הטבע בתכונת ההרכבה שביסודות וכוחות היולים אשר מהם יולד הבחירה בדומים, וימצא לפעמים ההשתוות בתכונה והוא נעלם, והוא מה שכיוונו רז"ל (נדרים לט): לומר בן גילו בענין ביקור חולים, ומזה תשער שיושלל בגדר הנמצא שישתוו רבים כהמה ס' ריבוא שהיו בדורו של משה לאחד, והמלך אשר ישים ה' עליהם לא ישתוו ברצונם אליו זולת האיש משה שאמרו ז"ל (תיקונים סט) שהיה שורש כל הנשמות של דור המדבר בסוד אומרו (ישעי' סג) משה עמו, ועיין מה שכתבתי בפסוק (לעיל י"א י"ב) האנכי הריתי וגו', וזו היתה סיבה שהפקיד והנפקדים נמזגו לגדר ההשתוות וכל אחד היה לו כלבבו :

וזה הוא גם כן טעם שצוה ה' עשות שופטים לשבטיך וכו' לפי שהשבט יתקרב בתכונה לענפיו, וזה ידע ובחן משה עליו השלום ואמר תשובה למאמר המיתה **יפקד ה'** פירוש ימנה, **אל אלהי הרוחות** פירוש שיודע

רוח של כל בשר וגדר תכונתם תמנה אחד שיהיה טבעו שוה בתכונה לכל העדה שיסכים הוא למה שיאמרו הם ויסכימו הם למה שיאמר הוא להם, והוא אומרו **אשר יצא לפניו** פירוש שיהיה לו הרצון בהם, **ואשר יוציאם** וגוי' שיהיה להם הרצון כמוהו לצאת ולבא עמו, ותלה הדבר בו כי הוא המלך, ובחירה כזאת היא מוחלטת השגה מזולתו יתברך כי הוא לבדו יודע תוכן הרוחות וידע רוח שתתמזג עם כלן, ואיש כזה אינו בנמצא זולת אם יהיה אדם כמשה שכל ישראל הם ענפיו והוא שורש לכולם, וזולת זה תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, ותכלית כוונת דברי משה לה' הוא על זה הדרך אני אעשה כאשר אדוני דובר אבל יתקן דבר זה קודם אם יוכל להכנס בגדר התיקון ואם לא תהיה עדת ה' כצאן וגוי', והיוצא מזה הוא ולא ימות כרמוז בתיבת לאמר שאמרנו, ומתוך הדברים אתה למד שאם ימצא איש כזה הנה הוא מסכים גם הוא ליאסף אל עמיו כמאמרו יתברך :

[יח] **ויאמר ה' וגו' קח לך וגו' אשר רוח בו**. צריך לדעת אומרו **קח לך**, עוד אומרו **אשר רוח בו** וכי יש אדם שאין בו רוח, עוד צריך לדעת מה זו סמיכה. אכן לפי מה שפירשתי בדברי משה באה התשובה שפירש אומרו קח לך פירוש כחששתך ולדברך קח את יהושע, ודע שהוא איש אשר רוח בו פירוש אתה ישנך שורש כל הנשמות והוא ישנו בבחינת הרוח, והוא אומרו **אשר רוח בו** פירוש שורש כל רוחות הדור ההוא, וצוה ה' לסמוך ידו להעיר לרוח מהות הנשמה שבמשה, והוא אומרו לבסוף **למען ישמעו כל עדת בני ישראל** סמוכה למאמר ונתת מהודך עליו, לומר שבזה יהיה גם כן כלול משורש הנשמות ובזה ישמעו פירוש יקבלו מאמריו, כל עדת בני ישראל פירוש תהיה גם כן תכונת האנשים השלמים בעלי הנשמה מרוצית ממנו :

[כא] **על פיו יצאו וגו'**. פירוש חוזר על ה' האמור בסמוך הוא המוציא והמביא בהודעת האורים והתומים :

[כב] **ויעש משה כאשר וגו'**. פירוש סמוך למצות המלך, והגם שה' לא צוה לו כן אלא תשובה למאמרו ואין הכרח שיעשה הדבר תיכף אף על פי כן מיהר עשות מאמר ה' :

[כג] **ויסמוך וגו' ויצוהו**. פירוש לשון צוותא שהאיר בו הוד הנשמה כמו שפירשתי למעלה במה שכתוב וסמכת, וידויק כפי זה אומרו **כאשר דבר ה' ביד משה** שאין משמעות למאמר זה וכי הדיבור הזה ענין הנתפס ביד, אלא פירוש כי ה' דבר שהשפעת ההוד יהיה ביד משה ליהושע. עוד ירמוז אל המלכות על דרך אומרם ז"ל אין צו אלא מלכות (ש"א י"ג) דכתיב ויצוני ה' לנגיד, וידויק גם כן אומרו כאשר דבר ה' ביד משה פירוש כי המלכות דבר ה' שתהיה ביד משה במקום שמן המשחה :

במדבר פרק-כח

[ב] **צו את בני ישראל וגו'.** צריך לדעת למה סידר פרשת הקרבנות במקום זה אחר מינוי יהושע ולא במקום שצוה על הקרבנות בפרשת אמור, שהרי מצוה זו מוכרח אתה לומר שנהגה משהוקם המשכן ויהושע נסמך בשנת הארבעים, ואולי שבא לומר שאם ירצה יהושע להקריב תמידין ומוספין משלו שאינו רשאי הגם שדין ציבור יש לו כדמוכח מכמה מקומות, לזה סדר מצוה זו אחר מינוי יהושע וצוה בה שתהיה משל ציבור כאומרו צו את בני ישראל וגו' לומר שאין התמידים באים אלא משל ציבור, ולזה כפל לומר **ואמרת אליהם** לעיכוב, ודקדק גם כן באומרו **אליהם** ולא אמר להם, לפי מה שפירשתי בפרשת וירא אליו כי ירצה מיעוט זולתו כמו כן במה שלפנינו העיר אותנו שכוונתו למעט, שוב ראיתי לרז"ל (ילקוט) שאמרו וזה לשונם לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היו המסעות נוהגים והתמידין נוהגים פסקו המסעות פסקו התמידין אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם שיהיו נוהגין תמידין עד כאן לשונם, וע' פנים לתורה:

את קרבני לחמי וגו'. פירוש לפי שיש בתמידין שלשה מיני קרבן, אחד הקרבת התמיד, ב' עשירית האיפה של מנחת התמיד, שלישי הנסכים, כנגד הקרבת התמיד אמר **קרבני**, וכנגד המנחה אמר **לחמי** שנקראת לחם ושניהם כליל לאישים לזה אמר **לאשי**, וכנגד הנסכים אמר **ריח ניחוחי** שאין בו אלא ריח שהוא אינו לאישים אלא יוצק על היסוד ויורד לשיתין, ובשלשה דברים דקדק לומר בכינוי, קרבני, לחמי, ניחוחי, לומר שכולן של הקדוש ברוך הוא בורא הכל ועדיין ברשותו כאומרו (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה ופרשנוהו במקומו, ודקדק גם כן לומר **לאשי** בכינוי, לומר שגם האש היא של הקדוש ברוך הוא, ומעתה מה שישראל מקריבין הוא מנכסיו של הבורא:

לזה נתחכם ה' ונתן אזהרה ואמר תשמרו לומר שאם לא יעשו הנה הם גוזלים נכסיו ועוברים בלאו, ואומרו **להקריב לי** וגו' פירוש כי מה שיעשו הוא הקרבת חלק מנכסיו לפניו אבל עקרון של נכסים הם של המקום:

עוד נתכוון בזה להודיע סוד הקרבן שהוא לקרב ענפי הקדושה שהם חלק ה', והוא מה שנתכוין באומרו **קרבני** בכינוי אליו והבן, ואומרו **לחמי** **לאשי** פירוש לחם זה שאני מצוה להביא לאישים סודו הוא קרבני שכשעולה לה' ריח ניחוח מתקרבים כל ניצוצי הקדושה שנתרחקו:

[ג] **ואמרת להם זה האשה וגו'.** יחד אמירה אחרת, גם אמר **זה האשה**, לבל יחשבו כי מה שיצו ה' כבש אחד וגו' לתמידין הוא לצד ההסתפקות ולא לשיעור הנגבל בשלילת היותר ממנו והפחות ממנו, לזה יחד אמירה להגביל הדבר ואמר זה האשה זה ולא יותר ממנו את הכבש אחד וגו' ואת

הכבש וגוי', נמצאת אומר שבפסוק ראשון צו את וגוי' נצטוו על התמדת הקרבת התמידין, ובפסוק זה נצטוו על שיעור הקרבת התמידין :

ט **וביום השבת שני כבשים וגוי'**. טעם שמוסף שבת הוא מועט מכל מוספי ראש חודש ומוספי יום טוב והמועדים, הוא סוד לחם משנה, ולזה מוספיו שני כבשים על שני כבשי תמיד, וסוד השביעיות רמוז ביום עצמו כי הוא שביעי מה שאין השביעיות מסוים לא בראש חודש ולא בשאר ימים טובים, והגם שיש שביעי של פסח, אין השביעיות קבוע בו כיום השבת והבן :

יא **ובראשי חדשיכם**. אמר בכינוי חדשיכם לפי שקידוש החודש תלוי בבית דין של של מטה :

יז **לחדש הזה**. תיבת הזה מיותרת ודרשוה רז"ל (תוי"כ כ"ג ו') למעט סוכות ממצה, וכבר פירשתיה בפרשת תזריע :

כז **בהקריבכם וגוי' בשבועותיכם**. נתכוון לומר כי אין החג על סימן מנחה חדשה לבד אלא גם לתשלום ספירת השבועות, כי הוא תיקון גדול לנשמות עם בני ישראל כאמור בספרי אנשי אמת, ודקדק לומר בשבועותיכם בכינוי, להעיר כי השבעה שבועות הם בחינת שבעה הצדיקים יסודי עם בני ישראל כאמור בספר הזוהר (תיקונים כא) :

עוד נתכוין באומרו **בשבועותיכם** לשלול דעת שוטים (מנחות סה:) שסוברים במה שאמר הכתוב ממחרת השבת הוא שבת בראשית לזה אמר **בשבועותיכם** פירוש השבועות שלכם, ואם פירוש מאמר ממחרת השבת שבת בראשית אין שביעיות אלו שלהם אלא שביעיות עולם, כיוצא בדבר מצינו שאמרו בברייתא (שם ע"ב) וזה לשונם ר' יהודה אומר תספור לך יצתה שבת בראשית שספירתה בכל אדם :

במדבר פרק-כט

יג **והקרבתם עולה וגוי' לה' פרים וגוי'**. נראה כי טעם המעטת הפרים יום יום, לפי שיש ב' סודי שביעיות, האומות הם הרבים שבעים אומות ונמשלו לפרים, וישראל גם כן הם בבחינת השבע בסוד בת שבע (זוח"ג) וכל מעשיהם שביעיות, הקרבנות בכל המוספין שבעה שבעה, ימים טובים שבעה שבעה, השבת סוד שבעה ענפי אילן שבו שורש נשמתן שבעה, צדיקים שבעה, ורמז ה' כנגד האומות הרמוזים בפרים שיהיו מתמעטים והולכים :

ורמז בחשבון זה קבוע ארבעה עשר כבשים לרמוז ב' הדרגות שבישראל שבאים ברמז הכבשים אחד נסתר ואחד נגלה, הנסתר הם הברורים שצריך לברר מהאומות, והנגלה הם המבררים, ולזה כשכלים הפרים זה לך האות שכלה מהם הנסתר ולא ישארו כי אם ישראל למופת ואות, והוא מה שרמז ה' בקרבן יום עצרת שבעה כבשים שהם לבני ישראל צאן קדשים, פר הוא הנשאר מהאומות מענף ישמעאל, איל הוא הנשאר מבני עשו הבא מיצחק והבן סוד הדבר:

במדבר פרק-ל

[א] ככל אשר וגו' את משה. ולא הספיק לומר אותו ומוכן שעל משה הוא אומר, להעריך שהוא מאמר בפני עצמו שהם דברי התורה שמעידה ואומרת שהמאמר ממנו אליהם היה ככל אשר צוה ה' את משה, מה שלא היה נשמע אם היה אומר אותו שאז היה נשמע שהוא גמר מאמר ויאמר משה וגו' ככל אשר צוה ה' אותו, ועדיין אני אומר שהוא חשב כן ומי יאמר שלא טעה בדבריו ולא שינה בהסח הדעת:

פינחס

פרשת

חסלת

פרשת מטות

[ב] אל ראשי המטות וגו'. צריך לדעת מה נשתנית מצוה זו שפרט בה הכתוב ראשי המטות, ורז"ל בספרי אמרו לפי שבמאמר החצוצרות הקדים קריאת העדה לנשיאים חש לומר שהעדה קודמת לנשיאים תלמוד לומר אל ראשי וגו' שהם הקודמים, ובמקום אחר (נדריים עח: ב"ב קכ:) אמרו שבא לומר היתר נדריים ביחיד מומחה, וכל זה דרך דרש ואסמכתות עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר המטות לבני שלא היה לו לומר אלא אל ראשי מטות בני ישראל, והיה נראה לומר שנתכוון לדבר בסדר זה שלא תאמר שלא באה המצוה אלא לראשי המטות ישראל לבד לזה אמר אל ראשי המטות לבני ישראל, וכאילו אמר לזה ולזה, והגם שלא אמר ולבני, הרבה מקראות מדברים בסדר זה כדרך אומרו (שמות א) ראובן שמעון וגו' וכאילו אמר ושמעון:

אלא שראיתי ברייתא (שם) וזה לשונם תניא יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטאי חוץ (ויקרא יז) זה הדבר מה להלן וכו' אף זו נאמרה לכלן, אם כן אין משמעות אומרו לבני ישראל ולבני ישראל שהרי הוצרכו בברייתא להוכיח מגזירה שוה וכבר אמרו רז"ל (כריתות ה.) וזה לשונם לעולם אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך וכו', עוד צריך לדעת כוונת אומרו **לאמר** כי למי יאמרו בני ישראל, ואם הכוונה היא שראשי המטות יאמרו לבני ישראל, היה לו לומר לאמר לבני ישראל. עוד אומרו זה הדבר מה בא למעט בתיבת זה:

אכן יתבאר הכתוב בהקדים מאמרם ז"ל שאמרו (חגיגה י.) וזה לשונם היתר נדרים פורחים באויר עד כאן, ויש להעיר למה עשה ה' ממצוה זו סדר זה מה שלא עשה כן בכל התורה שכל דבר ודבר כתוב יושר וזו פורחת באויר:

אכן הטעם הוא כי לא רצה ה' שיהיה כתוב לעין כל אדם שהנדר והשבועה ישנה בהיתר שבזה יזלזלו בנדרים ובשבועות, ולזה נתחכם ה' והעלים הדבר ומסר ההתר לגדולי ישראל שהם ידעו ויבחינו חילוקי המשפטים שבהתר, אבל בפני כל ההמון יהיו נעולי דלת לקיים כל נדר וכל שבועה כאומרו לא יחל וגומר ככל היוצא מפיו וגוי'. וזה הוא שיעור הכתוב **וידבר משה אל ראשי המטות** שהם גדולי ישראל המצוה בשלימות, אבל **לבני ישראל לאמר זה הדבר** פירוש כי לבני ישראל בכללות לא יאמר להם מהדיבור הנאמר לראשי המטות אלא זה הדבר ולא הפורח באויר שנאמר בעל פה לראשי המטות, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים:

או ירצה על זה הדרך אל ראשי המטות באה המצוה, **ולבני ישראל לאמר** פירוש כי הנודר והנשבע מבני ישראל יבא ויאמר לראשי המטות והם יגידו למו את שישנו בבל יחל ואת שישנו בהתרה כפי ההלכות שבאו במשפט זה:

ואם תאמר לכל הדרכים הרי הוזכרו גם בני ישראל במצוה זו ולמה הוצרכו רז"ל ללמוד הדבר כנזכר, יש לומר שלא הוצרכו לדון בגזירה שוה, אלא לומר שמה אמר הדברים מפיו לישראל, אבל להודעת המצוה לישראל לא הוצרכו לגזירה שוה, וזה הוא מה שדקדקו לומר יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לראשי המטות ולא אמרו יכול שלא נאמרה פרשה זו אלא לראשי המטות שאז תהיה הכוונה שלא נאמרה כל עיקר:

עוד יש לומר שזולת גזירה שוה שהודיעה שמצוה זו נוהגת בישראל הייתי יכול לפרש אומרו לבני ישראל כאלו אמר של בני ישראל ויהיה הדבר שקול, ואחר שבאה גזירה שוה שהצדיקה המצוה גם בישראל אנו מישבים הכתוב כדרך האמור, ואין להקשות לפי מה שפירשנו זה הדבר שבא למעט שלא יאמר לכל שהנדרים ניתנים בפה והרי צריכה זה הדבר לגזירה שוה, כי הגזירה שוה גמר לה מתיבת הדבר ופירושינו הוא מתיבת זה לבד הגם שהיה אומר זה אשר צוה ה':

ובדרך רמז יתבאר אומרו לבני ישראל לאמר זה הדבר על פי מה שאמרו רז"ל (מ"ר כאן) וזה לשונם לעולם יהיה אדם זהיר בנדרים אלף עיירות היו לו לינאי וכו', הרי שהגם שהיו מקיימין שבועתן נענשו, ואמר הכתוב כאן כי יש נדרים ושבועות שצוה ה' אותם, והוא אומרו **לבני ישראל לאמר אין לאמר אלא גילוי עריות (סנהדרין נ:). פירוש לחשש העריות זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר וגו', ודקדק לומר **איש** לרמוז לתגבורת ניגוד התאוה כאומרם ז"ל (רות רבה פ"ו) בפסוק חי ה' שכבי וגו' שנשבע ליצרו, וכן אמרו (חגיגה י.) בפסוק נשבעתי ואקיימה לשמור וגו' כי מצוה לישבע ליצרו:**

[ג] איש כי ידור נדר לה' וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **ידור נדר או השבע שבועה** ולא הספיק לומר כי ידור לה' או ישבע. עוד למה כפל לומר **לא יחל וגו' ככל היוצא מפיו**. אכן לפי שיש ב' מיני נדרים ושבועות, אחד בעניינים הנוגעים לנפש ויתחלק לב' עניינים אחד לעשות מעשה הטוב כגון ללמוד וללמד להקדיש לגמילות חסדים ואחד להרחיק התיעוב להגדיר עצמו לבל ידור בשכונת אשה חשודה לבל ילך בחברת פועלי און וכדומה, ב' בעניינים הנוגעים לגוף במעשה שאין בו לא איסור ולא מצוה, וגם זה יתחלק לשני דברים, לאכול ולשתות לדור בדירה זו וכדומה, או שלא לאכול דבר פלוני ושלא ללבוש מלבוש זה וכדומה, ויצו ה' משפטיו כדת מה לעשות, ואמר כי ידור נדר סתם נדר יגיד על המעשה שנדר ללכת למקום פלוני או לעשות איזה דבר, ולפי שיש נדר שהוא לה' ודינו משונה מנדרי חול כאשר יבאר הכתוב לזה פרטו ואמר נדר לה', נמצאת אומר שהזכיר הכתוב ב' מיני נדרים נדרי חול ונדרי קודש:

ואמרו או השבע שבועה כנגד העדר המעשה כמו שגמר אומר לאסור איסור על נפשו, ויש גם כן בזה ב' נדרים, נדרי חול כגון לאסור דברים שאין מצוה באיסורם, או לאסור גם כן דברים שהם אסורין כגון בועז שנשבע ליצרו, ונתחכם ה' במה שאמר תיבת לה' בין נדר לשבועה להסמיך לה' נדר ושבועה לומר שהכפל שבא בנדר ובשבועה הוא פרט הנוגע לה' ולא כללו בכלל נדרי חול לפי שדינו משונה, והוא מה שגמר אומר **לא יחל דברו ככל היוצא וגו'** פירוש כנגד נדרים שהם דברי חול ושבועות שהם מניעת דברים שאין בהם צורכי מצוה כשבועתו של בועז וכדומה לה אמר לא יחל פירוש הוא לא יחל אבל אחרים מתירים לו וכמו שפירשו רז"ל (שם), וכנגד נדרים שהם נדרי הקדשות ונדרי שמים ושבועות שיש בהם צורכי מצוה אמר **ככל היוצא מפיו יעשה** בזה אין בהם תנאי שאחרים יכולין להתירו אלא הם דברים שאין להם התרה:

עוד נראה לפרש טעם אומרו לה' על פי מה שכתב רמב"ם בפרק י"א מהלכות נדרים וזה לשונו קטן בן י"ב שנה שנשבע או שנדר בודקים אותו אם יודע לשם מי נדר וכו' עד כאן, והוא מה שנתכוין ה' במאמר **נדר לה'**, כי לפי שקדם ואמר **איש** בא לתת גדר שיקרא איש לדבר זה ואמר נדר לה' פירוש כשידע לשם מי נדר וכן בשבועה כאמרו או השבע שבועה שהדין כמו כן בשבועה:

ה **ושמע אביה את נדרה וגו' וקמו כל נדריה וגו'.** צריך לדעת למה התחיל לדבר לשון יחיד, כאומרו נדרה וגמר אומר לשון רבים כאומרו נדריה, גם מה מרבה בתיבות כל נדריה וכל איסר שלא היה לו לומר אלא וקמו נדריה ואסריה. עוד למה שינה בנדרים אמר **וקמו נדריה** ובאסרים **יקום**, גם לא היה צריך לומר יקום והיה סומך על מאמר וקמו שאמר בתחלה, ויתבאר הכתוב על פי מה שאמרו במסכת נדרים דף פ"ז וזה לשונם המשנה אמרה קונם תאנים וענבים קיים לתאנים כולו קיים הפר לתאנים אינו מופר עד שיפר גם לענבים, אמרה קונם ענבים שאיני טועמת ותאנים שאיני טועמת הרי אלו ב' נדרים עד כאן:

ואמרו בש"ס וזה לשונם מתניתין ר' ישמעאל הוא דתניא אישה יקימנו אמרה קונם תאנים וענבים וכו' קיים לתאנים כולו קיים וכו' הפר לענבים אינו מופר עד שיפר גם לתאנים דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר אישה יקימנו וגו' מה יקימנו ממנו אף יפירו ממנו, ורבי ישמעאל, מי כתיב יפר ממנו, ורבי עקיבא, מקיש הפרה להקמה, אמר ר' יוחנן זו דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אבל חכמים אומרים מקיש הקמה להפרה מה הפרה מה שהפר הפר אף הקמה מה שקיים קיים עד כאן, זו היא גירסת הספרים שלפנינו, אבל התוס' ורמב"ן והר"ן גורסים אבל חכמים אומרים מה הפרה מה שהפר לא הופר אף וכו', ולפי גירסא זו חכמים ורבי ישמעאל הם בסברא אחת בענין ההפרה שלא הופר, וגירסה זו היא עיקר כמו שהוכיחו מהתוספתא:

נמצינו אומרים ג' סברות, א' היא סברת ר' ישמעאל שהביא רבי במשנה שאם הקים חלק מהנדר הקים הכל ואם הפר חלק מהנדר אינו מופר אפילו חלק שהפר. ב' סברת רבי עקיבא שכל שהקים מקצת או הפר מקצת כאלו הקים או הפר הכל. ג' סברת חכמים שסוברים שבין בהפרה בין בהקמה אין הקמתו והפרתו כלום אלא אם הקים או הפר הכל, ולכל אחד מג' הסברות יתיישב הכתוב על נכון, לסברת ר' ישמעאל שסתם רבי במשנה כמותו יתיישב על זה הדרך אומרו ושמע אביה את נדרה לשון יחיד לומר שבנודרת נדר אחד הכתוב מדבר וכגון שאמרה קונם תאנים וענבים שזה יקרא נדר אחד לאפוקי אם אמרה קונם תאנים שאיני טועמת קונם ענבים וכו' שזה יקרא ב' נדרים:

ואמרו והחריש וגו' וקמו כל נדריה פירוש אפילו לא החריש אלא מפרט אחד פירוש שמהתאנים והענבים שנדרה בהם לא החריש אלא לתאנים וקמו כל נדריה פירוש אפילו לענבים, ובזה העירך כי אומרו **והחריש** אין הכוונה מהכל שהרי הוצרך להודיעך בקיום ואמר וקמו כל הא למדת שעד עתה במאמר והחריש לא היינו עסוקים לכל נדריה, ואמרו **וכל איסר וגו' יקום** נתכוון בשינוי זה להזכירו בלשון יחיד לגלות שמאמר כל נדריה לא שהם נדרים רבים אלא נדר אחד הוא אלא שכללה בו דברים רבים תאנים וענבים, ובערך הנידרים הוא שאמר לשון רבים, והוא אומרו וכל איסר וגו' יקום, והגם שהמאמר בא באיסר, כבר הודיעך הכתוב שדין הנדר והשבועה שוים:

ואומרו יקום ולא סמך על מאמר וקמו שקדם, שאם כן הייתי מפרש כוונת הכתוב שבא לומר שאם נדרה ונשבעה על ב' דברים יחד והחריש לנדר קיים גם לשבועה, לזה אמר יקום לומר שצריך הקמה לכל אחד מהם, ואומרו **ואם הניא** וגוי' כל נדריה פירוש צריך שיפר כל נדריה פירוש אם לא הפר אלא לתאנים אינו מופר עד שיפר גם לענבים, ואומרו **לא יקום** לשון יחיד להעירך שבנדר אחד הכתוב מדבר, לבל תטעה ממאמר נדריה וגוי' שאין הכתוב מדבר אלא בנודרת נדרים רבים כדין האמור בסיפא של המשנה שכתבנו למעלה:

ולסברת רבי עקיבא שבהפרת חלק הופר הכל ובהקמת חלק כמו כן הוקם הכל יתבאר על זה הדרך **ושמע אביה את נדרה** וגוי' **והחריש** וגוי' פירוש אם שמע אפילו חלק מנדרה הגם שלא שמע כל נדרה והחריש לאותו חלק בזה **וקמו כל נדריה** אפילו חלק שלא שמע, ואומרו **ואם הניא אביה אותה** פירוש אפילו לא הניא הכל אלא חלק אחד כל שאנו קורין בו הניא אותה, ולזה לא הסמיך מאמר כל נדריה למאמר ואם הניא על זה הדרך ואם הניא אביה כל נדריה ביום שמעו, ואז לא היה צריך לומר תיבת אותה, וכפי זה מאמר כל נדריה וגוי' נמשך למטה למאמר לא יקום, ואמר **לא יקום** לשון יחיד נתכוון בזה לומר חידוש הדין שאפילו מה שלא הפר הופר:

ולדרך זה יתישב על נכון מאמר **וה' יסלח לה** וגוי', פירוש שאם לא הניא אביה אלא לענבים והיא אינה יודעת המשפט שגם לתאנים הועיל הביטול ואכלה תאנים מודיע הכתוב שה' יסלח לה כי צריכה סליחה כיון שלדעתה לא הניא על התאנים, ונתן טעם הסליחה כי הניא אביה אותה פירוש כי הביטול שעשה אביה הועיל גם לזה, והוצרך לומר כן להעירך שהדבר שעליו בא הסליחה הוא על העדר ידיעה זו שממנה יצאה השגגה והבן:

ולסברת חכמים שאמרו שלא תועיל הפרה למקצת ולא הקמה למקצת עד שיפר לכל או יקום לכל יתבאר על זה הדרך **ושמע אביה את נדרה** אמר לשון יחיד להעירך שהכתוב מדבר בעשתה נדר אחד ולא בעשתה ב' נדרים כמו שפירשתי לסברת רבי ישמעאל ואומרו **והחריש** וגוי' **וקמו כל נדריה** מאמר כל נדריה נמשך לפניו ולפני פניו וזה פירושו והחריש לה אביה אימתי יועיל החרישה להקים אם יהיו כל נדריה אבל חלק ממנה לא תועיל לו הקמה:

ואומרו ואם הניא וגוי' **כל נדריה** וגוי' מאמר כל נדריה נמשך למעלה על זה הדרך **ואם הניא** וגוי' אם בהפרתו הניא הכל אז לא יקום פרט מהם, ולהודיעך בא שאם הניא פרט אחד אין אנו קורים בו לא יקום, והגם שנאמר שמאמר כל נדריה נמשך למטה למאמר לא יקום יתבאר על זה הדרך כל נדריה וגוי' לא יקום פירוש בזמן שיש כל נדריה בכלל אז ישנו לפרט הא למדת שאין ביטול לפרט לבדו, וכל זה דוקא שעשתה נדר אחד

כמו שרשם במאמר ושמע אביה את נדרה, אבל אם עשתה אותם בגדר ב' נדרים אין נתלה זה בזה:

[יג] ואם הפר יפר וגו'. טעם שכפל לומר **הפר יפר**, גם ריבוי **כל מוצא**, יתבאר על פי מה שאמרו בנדרים פרק י"א (פ"ב:) וזה לשונם אמר רב יהודה וכו' נדרה מבי' ככרות בא' מתענה ובאחת אין מתענה מתוך שהוא מפר למתענה מפר גם לשאינה מתענה עד כאן, והוא מה שנתכוון הכתוב בכפל **ואם הפר יפר** פירוש אם הפר בחלק שיש לו הפרה. יפר לרבות גם חלק שאין לו בו דין הפרה, ואמר **כל מוצא שפתיה** וגו' פירוש טעם שהוא מפר גם חלק שאין בו דין הפרה לפי שהוא כלול עם דבר שיש בו הפרה וכשהוא מפר מפר כלם יחד, ולסברת רב אסי שחלק שם בנדרים וזה לשונו רב אסי אמר מפר למתענה ואינו מפר לשאינו מתענה עד כאן, יתבאר על זה הדרך אם הפר פירוש דבר שיש בו דין הפרה, יפר פירוש תועיל הפרתו אבל לא חלק שאין בו דין הפרה, ואמרו **כל וגו' לנדריה** פירוש אפילו הם כלולים יחד ב' דברים אחד מתענה בו ואחד אין מתענה בו:

עוד יתבאר על פי מה שאמרו שם במשנה דף פ"ז וזה לשונם יודע אני שיש מפירין אבל איני יודע שזה נדר רבי מאיר אומר לא יפר וחכמים אומרים יפר עד כאן, והוא מה שנתכוון הכתוב במאמר **הפר יפר** פירוש אפילו אין לו שגגה אלא בהפרה תועיל לו להפר אחר זמן כשידע שיש מפירין זו כדברי חכמים, ולרבי מאיר יתבאר הכפל לומר שיש מציאות שהגם שלא הפר בזמנו יפר שלא בזמנו וכגון שלא ידע שיש מפירין, ואמרו **לנדריה** לסברת רבי מאיר יתיישב על זה הדרך אימתי אמרתי לך שיכול להפר אחר כך כשלא היתה לו השגגה בנדרים, והוא אומר **לנדריה** פירוש כשיכיר נדריה, ולסברת חכמים יתבאר אומר **לנדריה** הכרת היותה נדריה, הא למדת שבה שגג ואף על פי כן ריבה בו הפרה לומר שיכול להפר לכשידע שהם נדרים:

[טז] ואם הפר יפר. פירוש אפילו בנדרים שיש בהם הפרה אם יפר ונשא וגו':

במדבר פרק-לא

[א] וידבר ה' וגו' לאמר נקום וגו'. קשה אם הדיבור בא לאמר לישראל כנשמע מתיבת לאמר היה לו לומר נקמו נקמתכם מאת וגו', ובמדרש תנחומא אמרו וזה לשונם אין וידבר אלא לשון עז וכו' התחיל משה לפייס הקדוש ברוך הוא על מיתתו ולא נתפייס וכו' אמר לו משה לי ראוי מיתה

שראיתי נפלאות וכו' ופייסו ה' בבי דברים אם אתה רוצה לחיות שנים רבות לא יראו ישראל במפלת אויביהם ולא תכבש מדין לפנייהם וכו' וכיון שנתפייס משה היה קשה לפני הקדוש ברוך הוא שקנס עליו מיתה וכו' עד כאן, הנה בעל המדרש הרגיש במה שדקדקנו ולדבריו יתיישב הכתוב על נכון, וידבר לשון קושי זה ירמוז לבי מיני קושי, אי למשה על מיתתו, ואי בעיני ה' על שקנס על ידידו המיתה, ותיבת **לאמר** נתכוון לרמוז אל הפיוס שפייס ה' למשה להתפייס למות מטעם נקום וגוי כאמור במדרש, או ירצה בתיבת **לאמר** להודיע ריצוי שריצה משה לה' כדי שלא ימות, וענהו ה' נקום וגוי פירוש בשביל שינקום מאויבי ישראל:

ולפי פשט הכתוב יתבאר על זה הדרך וידבר ה' אמר לשון דבור לומר דיבר אליו דבר מלך שלטון כשאר כל הציוויים שבתורה, ואומרו **לאמר** כפשטה לאמר לישראל ככל לאמר האמורה בתורה, וכאן צריכה ליאמר יותר מכל המקומות לפי שאמר נקום תבא לו הסברא שהוא לבד יעשה הנקמה כפשט המאמר ואין זה דבר זר כי גבור חיל היה וה' בעזרו, וצא ולמד מיהונתן בן שאול וגוי' (ש"א י"ד) ומכל שכן משה גבור הגבורים לז"א אליו לאמר לישראל, ואומרו **נקום** וגוי' פירוש לפי שתלה לו ה' מיתתו בנקמת מדין דכתיב אחר תאסף וגוי' אמר אליו כי במה שיאמר הדברים הוא להם בזה מעלה עליו הכתוב שהוא הנוקם כי הוא מוסר נפשו ממש על הדבר שהגם שיודע שבאמצעות כן ימות אף על פי כן יאמר לישראל מה שאמר בסמוך אין לך קיום מצות בכל נפשך כזו, ובסמוך יתבאר באופן אחר:

[ב] נקום נקמת וגוי' משמעות הכתוב יגיד שהטיל ה' על משה להנקם ממדין, וראינו שאפילו למלחמה לא יצא עמהם, והגם שפירשתי שהנקמה היא האמירה שיאמר להם, על כל זה פשט הכתוב משמע שהוא עצמו ינקום לא ישלח פינחס במקומו, עוד למה תלה אסיפת משה בנקמת מדין:

אכן כונת מאמר נקום סובלת ב' דרכים, אי הוא השתדלות סדר המעשה פירוש התחכמות סדר המלחמה לתועלת הניצחון בין בשיעור הצריך בין בסדר שבו ישיג לאבד קמיו והערכת הלוחמים וכדומה, ב' המלחמה עצמה שהיא פעולת הנקמה, והבין משה פירוש צודק כי כונת נקום וגוי' שאמר ה' היא התחכמות סדר הדבר שבאמצעותו תהיה הנקמה, ופירוש זה הצדקתו היא ממה שלא אמר לו ה' בפירוש הלחם במדין שהוא לשון מוכרע, גם לפי שהשכיל במה שלפנינו שהוא צריך להתחכמות בסדר הדבר מטעם כי הנה העם אשר יצו ה' עליהם הנקמה הם עם אשר נכשלו בני ישראל בהם בעריות מהם במעשה מהם במחשבה, והגם שנגף ה' כמה וכמה סוף כל סוף ימנע מהם הנס בהם, ואדרבה יקטרג המקטרג להפילם במלחמותם לצד שמץ העון, וזה ידמה למעשה העגל שהגם שנגף ה' כל עובדיו עם כל זה יצו ה' לבל יכנס כהן גדול לפנים בבגדי זהב, גם צוה (פדר"א פ"ד) שוכני שמים לכסות בכנפיהם את רגליהם שדומים לרגל עגל לבל יתעורר המקטרג, ומכל שכן בעת המלחמה שיתעורר המקטרג על

החטא שבא מהם, וצא ולמד (סוטה מד:) שיעור החטא שיחזרו עליו מעורכי המלחמה, וכמו כן יתפסו בכל שהוא מהרהור התיעוב, ואין צריך לומר שיהיו מנועי הנס, ולזה כשאמר ה' למשה נקום אמר ודאי כונת ה' הוא התחכמות בסדר הענין להרים המיחוש האמור, וזו היא עיקר הדבר שתעלה בידם הנקמה, וכמו כן עשה בחכמתו עבד ה' כאשר אבאר בסמוך:

ואומרו אחר תאסף אל עמך נראה כי נתכוין לומר לו שקודם לכן אינו שלם התיקון יאסף אל עמיו, פירוש שיהיה לו מונע בדין וימנענו מגשת נפשו למקום מושבה שיקרא עמיו כידוע עד שיעמידנו במשפט, כי על הכל יביא ה' במשפט וסביביו נשערה מאוד, והמונע הוא לפי שהשלם הזה נתרפה במעשה זמרי ולא עשה דבר כאומרם ז"ל (במד"ר פ"ב) שרפו ידיו והקפיד ה' עליו שלא נקם עד שעמד פנחס, ולזה כשהגיע זמן פטירתו אמר ה' אליו תיקון לדבר זה שנמנע מהתנקם מעושי רשע יקום ויתנקם ממדין שסבבוהו, ואחר שישלים התיקון ליאסף אל עמיו באין שטן ואין וכו', וזה מחסדי אל ואהבתו לידידיו ינחם במעגלי צדק:

מאת המדינים. אומרו **מאת** ולא הספיק לומר מהמדינים, אולי שרמו לזולתם הנמצא אתם והוא בלעם שנמצא שם אז והרגוהו דכתיב (ל"א ח') ואת בלעם וגו'. ואולי כי לזה מיהר ה' הדבר קודם שיחזור בלעם לארצו כי לא היה במדין אלא לקחת שכרו כאומרם ז"ל (סנהדרין קו.) ועומד לחזור, וה' פרש רשת לרגלו וצדו לחרב נוקמת:

[ג] וידבר וגו' לאמר החלצו וגו'. צריך לדעת א' אומרו **לאמר** למי יאמרו. ב' אומרו **החלצו** וגו' למה לא צוה כסדר שאמר במלחמת עמלק ליהושע (שמות י"ז) בחר לנו אנשים כמו כן כאן היה לו לצוות לפינחס ששלח עמהם ולא לכללות העם, גם שאין דרך זה נכון כי מי מפים לדעת מי זה הוא שיזרז עצמו לצאת וכל אחד יאמר לא עלי המצוה לעשות. ג' אומרו **ויהיו על מדין** שהיה לו לומר וילחמו במדין כדרך אומרו (שם) הלחם בעמלק. ר' למה שינה מדברי ה' כי ה' אמר אליו נקום נקמת בני ישראל והוא אמר נקמת ה' והיה צריך לדייק מאמר ה'. ה' אומרו **אלף למטה** למה לא שלח כל העם לעשות נקמה בגוים הרשעים ועל מי סמך לשלוח אנשים מועטים י"ב אלף לעם רב, וצא ולמד ריבויים מטפס הנשארים שהיו שנים ושלשים אלף:

אכן לפי מה שהקדמנו כי יש בענין מלחמה זו מיחוש צודק ולזה בא האלהים בנועם דבריו למשה נקום וגו' להעירך סדר המלחמה בסדר שבו יקיים דבר הנקמה אשר צוה ה', לזה נתחכם ולא רצה לבחור אנשים על ידי הזולת כי מי יודע האנשים אשר לא חשבו מחשבות און ולא טעו במכשול אומה זו, ויעץ ואמר להם שיחלצו מהעדה פירוש הם מעצמן כל מי שיודע עצמו שהוא בר לבב ונקי כפים ימסר לחשבון האלף למטה, והוא מה שרמז בתיבת **לאמר** מאמר הנעלם שהוא ענין נקיותם מחטא מדין להבחין בעצמו כל אחד מהנמסרים אם הוא נקי ובר, ואולי כי רמז

גם כן בתיבת **לאמר** ענין העריות כאומרם ז"ל (סנהדרין נו:). לאמר זו גילוי עריות שאמר להם שצריכין שיהיו החלוצים נקיים מהחטא, וכמו שגמר אומר אנשים לצבא ואמרו רז"ל (תנחומא) כל אנשים צדיקים והגם שפירשנו במקומות אחרים שאין זה אלא כשתהיה תיבת אנשים יתירה, במה שלפנינו יגיד עליו ריעו מה שדייקנו בענין, ולזה אין להם לחוש למכשול כיון שהיוצאים לצבא צדיקים, ועוד להם שיקראו חסידים כיון שבא לידם עון זה וניצולו ממנו כאומרם ז"ל (זוח"ג קצה:). שלזה יקרא חסיד, באמצעות כן תהיה הנקמה באין מיחוש, ולזה לא רצה שירצו כל ישראל לצבא כי בדרך זה יש מיחוש מניעת הנקמה ואדרבה להיפך כנזכר:

ואומרו ויהיו על מדין יתבאר על פי מה שאמרו אנשי אמת שבחינת הקדושה הוא יסוד העליה ובחינת הקליפה היא סוד הירידה וכשאדם חוטא ונדבק בו חלק הרע תפעיל בו טבעה ויסודה להשפילו, ופרט זה פירשנוהו בפרשת כי תשא את ראש בני ישראל שהחוטא יכוף כאגמון ראשו ועומד בגדר השפלות, והוא אומרם **ויהיו על מדין** פירוש שלא יהיה בהם מהטומאה הסובבת השואתם למדין אלא יהיו בגדר הטוב שעומדים למעלה:

ואומרו לתת נקמת ה' גם זה מההתחכמות להשגת הנקמה שצוה אותם שתהיה כוונת הנקמה לקנאת ה' אשר גרמו ביטול מצותיו ורצונו יתברך ולא להתנקם על המסובב מהחטא שמתו כמה מישראל, כי לכשתהיה הכוונה על זה אין במעשה מצוה להסתייע באמצעותם להנקם מאויב, והגם שה' אמר אליו נקמת בני ישראל, לא אמר אליו שיאמר לישראל לשון זה אלא שדבריו היו עם משה נקום נקמת בני ישראל, ומשה נתחכם לעשות הדבר בדרך זה לקיים הנקמה של ישראל שנצטווה עליה במאמר נקום:

עוד יתבאר הכתוב על זה הדרך שאין צורך שילחמו הם אלא יהיו שם עליהם פירוש בשבילם, והטעם **לתת נקמת ה'** פירוש נקמה שיתנקם ה' במדין באמצעותם על דרך אומרם (שמות יד) ה' ילחם לכם, ואמר הכתוב **וימסרו מאלפי ישראל** פירוש כל מי שהיה יודע בעצמו שעומד בצדקו מסר עצמו לדבר עד שבאו לכלל האלף, והגם שהיו בישראל כהנה וכהנה מהצדיקים, נתחכם ה' כדי שלא לבייש הנשאים שלא יהיו ניכרים:

[ו] וישלח וגו' אותם ואת פנחס וגו'. אומרם **וישלח**, נתכוין לעשותן שלוחי מצוה לנקום נקמת ה' ושלוחי מצוה אינן ניזוקין, וכפל לומר אותם פעם ב' לרמוז ששקול פנחס כנגד כלן, וטעם שבחר בפנחס ולא יהושע וכדומה, גם זה מההתחכמות הנקמה כי זה הוא אשר קינא ועשה בהם שפטים מופלאים וסמוך הוא בכח מופלא להשמיד כל האומה הטמאה, גם אפשר שחש משה לקטרוג האנשים למה לא מיחו בזונים הגם שהם נקיים לזה נתחכם ושלח המקנא קנאת ה' במסירת נפשו, ואולי כי הוא מה שדקדק במאמר **אותם ואת פנחס** לומר ישלים זה מה

שחסר לזה, ואולי כי דבר זה היה בלב תעלומות חכמה שנקמת מדין צריכה להיות על ידי פנחס, והן האדון חשב לטובה שלא יכלים משה לומר לו בפירוש שלח את פנחס שזה יגיד שנפסל ח"ו הוא מהמעשה, לזה נתחכם ותלה הדבר ביד משה ואמר לו נקום וגוי ומשה מעצמו ידע הנכון עשות וישלח פנחס, ובזה נעשית מחשבת ה' לטובה ולא נכלם משה ידיד ה' :

ח **ואת מלכי וגוי' חמשת וגוי'**. טעם שהוצרך הכתוב להזכיר מניינם, לומר שנהרגו יחד זה עם זה וראו זה את זה במפלתן. ואומרו **מלכי מדין** פעם ב' אולי שנתכוין בכפל הדברים לומר שהרגום בידיעה שהם מלכי מדין ולא בהסח הדעת :

הרגו בחרב. הוצרך לומר **הרגו** הגם שמובן הוא שהרגוהו מסמיכות זכרונו עם הנהרגים, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו כי בלעם הלך ממדין לקראת ישראל ליעצם לבל ילחמו במדין ואמר להם ומה כשהייתם כו' עד כאן, הדברים יגידו כי בלעם נהרג קודם הריגת ה' מלכי מדין, והוא מה שנתחכם ה' ויחד לו הריגה בפני עצמו להעריך שלא נהרג עמהם שלא היה מובן כן אם לא היה אומר הרגו, ואומרו **בחרב** לומר שבטלו כשפיו בערך ישראל והרגוהו בגשמי :

טז **הן הנה וגוי' בדבר בלעם**. צריך לדעת כונת אומרו **הן הנה**, עוד למה האריך לומר בדבר בלעם וגוי' על דבר פעור, ויתבאר הדבר בהעיר למה שגגו פינחס וצדיקי עליון שהלכו עמו בדבר זה :

אכן פינחס ואנשי הצבא דנו ופטרום מטעם שהנשים כפופות הן לבעליהם ולאבותיהם ואנוסים המה, והן האדון משה רבינו עליו השלום הרגיש שמטעם זה החיו אותם ובא בטענה הנשמעת ואמר בשלמא אם לא היו עושים אלא מעשה הזנות שבא להם עליו מצות גדוליהם יש לדון אותם לזכות, אלא שהם עשו מעצמן מעשה אחר מה שלא ציוו אותם גדוליהם שהוא מעשה פעור שאמרו רז"ל (במד"ר פ"ב) שהיו מוציאים להם צורת פעור ואומרים להם השתחוה לזה ותהיה נשמעת לו נמצא שמכשול עבודה זרה היה מהם, והוא אומרו **הן הנה** פירוש מדנפשם היו סיבה לבני ישראל, **בדבר בלעם** וגוי' פי' באמצעות סיבת עצת בלעם שיעצם להפקיר בנותיהם לזנות, ותמצא שלא אמרו ז"ל שאמר בלעם אלא ענין הזנות כאומרם (שם) אלהיהן של אלו שונא זימה וכו' והם היו סיבה למסר מעל בה' על דבר פעור שלא היו רוצים להשמע להם אלא אם ישתחוו לפעור, **ותהי המגפה בעדת ה'** פירוש בסיבת עבודה זרה ולא בסיבת הזנות, ומי גרם עבודה זרה הן הנה, ואומר ועתה וגוי' פירוש יתודו על השגגה ויהרגו וגוי' :

יז **הרוגו**. הוצרך לומר פעם ב' הרוגו, אמר ר' ישמעאל (ספרי) להפסיק וכו', שאם לא כן יהיה מאמר וכל אשה וגוי' שקול אם נמשך למעלה או למטה, וקשה שהיה לו להקדים תיבת החיו לכם בפסוק וכל הטף על זה הדרך החיו לכם, ובזה אין צורך לכפול מאמר הרוגו, ואולי שחש לומר

כן שאז תהיה הכוונה שהוא מצווה אותם להחיותם, ולא כן מחשבת ה' אלא רשות הוא אומר שאין מצוה להמיתם, ולזה הקדים מאמר וכל הטף וגו' לומר שלא בא אלא להודיע מה יהיה דינם לא לצוות בהם:

ועוד נשאר לנו ליישב מה שקשה עוד למה אמר **הרגו** בתחילת הכתוב ולא הספיק בהרגו שאמר לבסוף, ואולי שנתכוון להסמיך מאמר הרגו למאמר ועתה לומר שהתשובה הרמוזה בועתה היא במעשה הריגה, וכל עוד שלא הרגו לא קיימו תשובת החטא, או אפשר שנתכוון להסמיך הרגו לטף והרגו לאשה וכו' לומר שיש מצוה על אלו בפני עצמן ועל אלו בפני עצמן. או נתכוין להסמיך זכרון ההריגה לתיבת ועתה לומר שיהרגום תיכף ומיד:

[יח] **החיו לכם**. פירוש יגירו אותם שבזה יקראו חיים כדי שיהיו ראויות להם להנשא לחפץ בהם:

[לב] (לב~מג) **ויהי המלקוח וגו' ותהי המחצה וגו' ויהי המכס וגו' ותהי מחצת וגו'**. צריך לדעת למה האריך כל כך בפרטי החשבון בדבר שיכול כל הבא למנות לידע כי כך יעלה למחצה וכן יעלה למכס וגו', גם בענין מחצת העדה לא האריך לומר כל פרטי הסכומים אלא חשבון העולה במחצית המלקוח וגם עליו דן אנכי שלא היה צריך לאומרו, והרמב"ן עליו השלום כתב טעם הדבר שבא להודיע שלא נחסר אחד מזמן המספר לזמן שחצוהו עד כאן, ואין נראה בעיני דבר זה שמה שלא נחסר מהמקנה בזמן מועט שיש בו נס, ומה גם שיצטרך הכתוב לכתוב כל הדברים בשבילו:

והנכון בעיני הוא שהודעת פרטי החשבון במחצית חלק היוצאים בצבא הוא לגלות שהמכס היה מלגיו לא שהיה מונה חמש מאות ונותן אחד לה' מפאת המכס אלא מונה תצ"ט ונותן אחד, ולזה העלה כל פרטי חשבון המכס וממנו תדע שהיו נותנים א' לתצ"ט, והודעת חשבון מחצת העדה בא הכתוב להסיר טעות אחר והוא שיאמר האומר לעולם מכס שנתנו אנשי הצבא היה אחד מת"ק מלבר ואין ראיה מסכום המכס שעלה המכס לומר שאם כן לא היה עולה מכס של של"ז אלף וחמש מאות צאן למספר האמור יש לומר שהיו נותנים אותו המכס ממחצית העדה שבזה יעלה מספר האמור במכס חלק הצבא הגם שיהיה ניתן מלבר, אשר על כן בא הכתוב ומנה מספר חלק העדה ומנאו שלם להסיר מיחוש זה, ולזה לא פרט הכתוב במספר חלק העדה אלא מספר המחצית לצורך מה שכתבתי שהמכס ניתן מלגיו וכל אחד שילם חלקו ממחציתו, והוא גם כן מה שצוהו ה' במאמר ממחציתם תקחו לומר שלא יפרעו המכס אלא ממחציתם וגם אמר אחד מחמש מאות הא למדת שצריך שיהיה המכס מלגיו:

[מט] (מט~נ) **ויאמרו אל משה וגו' ונקרב וגו'**. פירוש מאמר **ויאמרו וגו' ולא נפקד וגו'** הוא להסיר מהם חשש מכשול עון כמובן ממין הקרבן אשר

הקריבו תכשיטי נשים, ומאמר **ונקרב** וגוי הוא טעם הקרבן שהוא לכפר על הרהור עון, כמאמרם ז"ל בשבת (סד). ופירשתיהו בחיבורי (חפץ ה') :

[נא] **כל כלי מעשה**. הודיע בזה ריבוי השלל של מדין לבד היה ששה עשר אלף ותש"נ, ואמר עוד **אנשי הצבא בזזו איש לו** אחר שכבר הודיע הכתוב למעלה ביזת אנשי הצבא שבזזו לעצמן, גם אין זה מקום הודעה זו, אלא בא להודיע כי לא כל כלי זהב של מדין היו אלו אלא מה שהביאו הממונים של הצבא מלבד מה שבזזו אנשי הצבא כל אחד לעצמו, והכוונה בזה שמצאו להם עושר גדול:

[נד] **אל אהל מועד זכרון וגוי לפני ה'.** צריך לדעת למה כתב בסדר זה שהפסיק בין זכרון המקום ובין מאמר לפני ה' שהיה לו לומר אל אוהל מועד לפני ה' זכרון לבני ישראל, ויתבאר הכתוב על פי מה שאמרו במסכת כלה וזה לשונם אמר רב אחאי בר יאשיה כל המפנה עצמו מן העבירה אפילו הוא ישראל ראוי הוא להעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח וכו' עד כאן, ומה שלפנינו כל כלי מעשה שהרימו הפקודים היו מהאנשים שפינו עצמן מהעבירה והכלים באו מגוף הדבר, שאמרו ז"ל (שה"ש פסוק שיניד) שכך היה מנהגם באותה מלחמה כשהיו מפשיטים תכשיטיהם היו טחין פניהם בטיט ורפש והיו פורקין נזמיהם מהם שלא יסתכלו בהם, והוא מה שנתכוון במה שסמך מאמר לפני ה' למאמר לבני ישראל כי בני ישראל אלו ראויים להיות לפני ה' כמאמר רב אחאי בר יאשיה והיה הדבר לזכרון:

במדבר פרק-לב

[א] **ומקנה רב וגוי.** טעם הודעה זו, להצדיק הכתוב טעם הנמצא בפיהם לשאלת ארץ סיחון ועוג כי אמת הוא, וטעם שהיה להם יותר מכל השבטים להיות שהיו גבורי כח בזזו אנשי הצבא חלק מרובה מכל השבטים:

[ב] **ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה.** צריך לדעת למה לא הספיק להם לדבר למשה לבדו, ואם אין צורך בדבר למה הוצרך הכתוב להזכירם, ואולי שהכוונה היא לומר שהיה הדבר כדרך שצוה ה' עשות בנחלת הארץ, דכתיב בפרשת אלה מסעי (ל"ד י"ז) אלה אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיא אחד נשיא אחד וגוי שצריך מלך וכהן גדול והנשיאים והם האמורים כאן, וטעם שהצריך ה' שלשתם לפי שכל אחד יש לו כח אחר, המלך תמצא שכתב רמב"ם בפרק ד' מהלכות מלכים וזה לשונו כל הארץ שכובש הוא שלו ונותן לעבדיו

ולאנשי המלחמה כפי מה שיראה עד כאן, הרי שהמלך בידו הכל, אלעזר והנשיאים כשאין רצון המלך לתת אלא לכל אחד הראוי לו כפי החלוקה צריכין כל בעלי החלוקה להזדמן לחלוק, והכהן לדעת אשר יסכים אל עליון באיזה מקום יטול פלוני חלקו, הא למדת שכל הגי' צריכין להיות בהסכמת נתינת חלק בארץ כל אחד יש לו כח אחר, ומה גם שיש בזה לצדד שאין דין מלך שנותן למי שירצה אלא אחר חלוקת הארץ וישיבת ישראל בעריהם אבל לא בתחילת הירושה שאין למלך משפט זה, ולכן הוצרכו בני גד ובני ראובן לעמוד גם כן לפני אלעזר והנשיאים, ואמרו **לאמר**, אולי ירצה שיאמרו לישראל כולן דבר שיסכימו עליו, או ירצה אמירה רכה לשון ריצוי:

[ג] (ג~ד) עטרות וגו' הארץ וגו'. צריך לדעת אי' למה הוצרכו לפרט כל העיירות ולא הספיק במאמר הכללי שאמרו הארץ אשר הכה ה' וגו' ששם כלולים כל הארצות ההם, או היה להם לומר כדרך שהזכירם הכתוב בסמוך ב' כללים דכתיב את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד, ב' אומרו **הארץ אשר** וגו' וכי היו לפנייהם ארצות אחרים ששםם כמו כן שהוצרכו לסמן אלו, ואם לומר שה' הכה אותם מי לא ידע בזה:

אכן הכוונה היא על זה הדרך כי האנשים האלה השכילו לדבר בסדר שלא יהיה מקום להקשות לשאלתם מה שיש להקשות בענין. אי' כיון שהארץ הלזו היא של כללות ישראל מה כוחם לשאול דבר של אחרים. ב' איך יעלה על דעתם שישבו בטח בארץ אשר כבר נכבשה ושאר השבטים יכנסו בסכנת המלחמות העצומות המוכנות להם, וכל אחד מישראל יאמר כדבריכם אדבר גם אני ולא אכניס עצמי בסכנת העמים, וכל זה למה שנוגע לשלילת הרצון ממשה וישראל, לבד מה שיש להתרעם עליהם שבחרים לשבת חוץ לארץ הקדושה והנבחרת לה':

אשר על כן נתחכמו בני גד ובני ראובן במאמר ראשון ונתנו תשובה לגי' דברים הנזכרים המריעים שאלתם במה שאמרו **עטרות וגו' הארץ אשר הכה ה' וגו'**, כנגד טענה אי' שהארץ היא של כללות ישראל יש במאמר זה תשובה לזה שלא לקחו הארץ בדרך טבע לומר הלא לנו היא אלא ה' הוא שהכה יושביה לפנייהם ואין זה אלא נכסי שמים ומנכסי גבוה אנו באים לשאול, גם טענה ב' שאחיהם יכנסו בסכנת מלחמות וכו' סתרוה במאמר זה **אשר הכה ה'** פירוש בשלמא אם ירושת הארץ היתה בדרך טבע היתה טענה זו טענה אבל כיון שה' הוא המכה את יושבי הארץ לפנייהם מה מקום לחשש סכנת מלחמות, וזה לך האות הארץ אשר הכה ה' לפנייהם, וזה סימן לכל הארץ דכתיב בפרשת דברים (גי' כ"א) ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמר עיניך הרואות את כל אשר עשה ה' אלהיכם לשני מלכי האמורי כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה, מעתה אין מקום לטענת פחד המלחמה, ונתכוונו גם כן בזה להסיר מיחוש הנופל בשאלתם שיאמרו שלא עשו כן אלא לפחד מלחמת הארץ:

גם טענת מאיסת ארץ הקדושה נתנו תשובה במאמר **אשר הכה ה'** פירוש על דרך מה שכתב רמב"ם בפרק א' מהלכות תרומות וזה לשונו ארץ ישראל האמורה בכל מקום הוא ארץ שכבשה מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל אבל יחיד מישראל או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שנתנה לאברהם אינה נקראת ארץ ישראל עד כאן, וכתב עוד שם בדין ארצות שכבש דוד וזה לשונו ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל שנשאר בה מז' עממין עד כאן, ועיקר דין זה הובא בספרי (סוף פ' עקב) שלמדו דין שאר ארצות מארץ ישראל מפסוק (דברים י"א) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה ללמד על מקומות שכיבשו חוץ מארץ ישראל שהוא מן המדבר והלבנון וגו' עד הים האחרון וגו', ולמדו שצריך להקדים ארץ ישראל מרתיב קודם מאמר כל מקום וירשתם גוים גדולים וגו' שלא תהיה ארץ ישראל מטמאה בגילולים ואתם מכבשים חוצה לארץ וכו' עד כאן, הדברים יגידו שזולת טעם הקדימה כל שכבשוה רוב ישראל דין ארץ ישראל יש לה לכל דבר, והוא מאמר בני גד ובני ראובן **הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל** פירוש ארץ זו קדושת הארץ יש לה לטעם שכבשוה לפני עדת ישראל וכיבוש רבים דינה כארץ ישראל לכל דבריה :

ולטענת מה שדייקו בספרי לומר שכיבוש חוץ לארץ קודם כיבוש הארץ אין לו דין ארץ ישראל ואם כן ארץ סיחון ועוג קודם כבישת הארץ היתה, לזה שללו טענה זו במאמר **אשר הכה ה'** פירוש משונה כיבוש זה לפי שהיה במאמר ה' כי הוא אמר אל משה על ארץ סיחון ואת ארצו החל רש כאמור בפרשת דברים (ב'), וגם על ארץ עוג (שם ג') אמר ה' שם בידך נתתי אותו ואת ארצו ואת כל עמו ועשית לו וגו', מעתה ה' הסכים על הקדימה, ויש גם כן טעם בדבר שלא היו לפנייהם ב' כבישות אחד של הארץ ואחד של חוץ לארץ והקדימו של חוץ לארץ כדרך שעשה דוד שלקח ארם צובה קודם שהוריש היבוסים כאמור שם לומר למה הנחתם מלכבוש ארץ ישראל קודם, ואדרבה כבישת ארץ סיחון ועוג היתה צורך כיבוש הארץ כדי שיעברו דרך שם לכובשה, וכבר שלחו לו דברי שלום לתת להם מעבר דרך ארצו ולא אבה, מעתה אין תרעומת נגד שאלתם מה' ומישראל :

ובזה יש טעם נכון למה הוצרכו להזכיר פרטי שמות הארץ, כי למה שנתכוונו במאמר אשר הכה ה' לומר שלא באו לשאול אלא מנכסי גבוה אמרו כי כל פרטי המדינות כלם לא כבשו דרך טבע אלא ה' הכה אותם לפנייהם, בין למה שבאו להחזיקם בחזקת קדושת הארץ דקדקו להזכיר כל השמות לומר שכל אחת מהם ישנה בקדושת הארץ ומדינה אחרת זולת אלו אינה בכלל, והיוצא מזה כל עיר שבעבר הירדן זולת אלו אין להם דין ארץ ישראל לפי שאינה כיבוש רבים :

ואמרו ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה, נתכוונו להסיר טענה אחרת והיא, אחר שנשכחים לכל הטענות שאמרו עדיין כל שבט ושבט מישראל יבא ויאמר הטענות עצמן ליטול את הארץ כי הטענות עצמן צודקות לכל

שבת מישראל, לזה אמרו אין שבט אחר צריך לה כמו שצריכין הם לה לפי שהיא ארץ מקנה ולהם יש מקנה רב :

[ה] ויאמרו וגו' יותן את הארץ וגו'. הוצרך לומר תיבת ויאמרו הגם שהם עודם מדברים ולא היה הפסק לדבריהם, להעירך כי עד עתה היו מסדרים ההצעה שבאמצעותם תתקבל השאלה כדרך שפירשתי למעלה ומכאן הוא מתחיל מאמר השאלה, ואמרו יותן ולא אמרו תתן, לפי מה שפירשתי כי כח נחלת הארץ היא במלך וכהן וישראל לזה אמרו יותן פירוש תהיה הנתינה באופן המועיל, או אם ירצה לתת משה לבדו כמשפט המלך שיכול לתת כמו שכתבתי, או בהסכמת אלעזר והנשיאים כדן חלוקת הארץ :

אל תעבירו את הירדן. הכוונה בזה על דרך אומרם ז"ל (ב"ב קט): בפסוק והעברתם את נחלתו לבתו שהבת מעברת הנחלה ממקומה, כמו כן נתכוונו לומר שאם לא יתן להם ארץ המקנה הראויה להם הנה הוא מעביר נחלתם ממקומה :

עוד נתכוונו להרים מכשול החשד בהם שבוחרים בארץ זו לצד המנוחה לבל יכנסו לארץ אויביהם, ואמרו שטעם דבריהם אינו אלא לפי שאינם רוצים לנחול בעבר הירדן אלא כאן לצד ההכנה שיש להם ולא כדי שלא יטריחו במלחמות יושבי הארץ כי אין להם בזה אלא העברה :

עוד נתכוונו במאמר **אל תעבירו** לומר כי יש בזה דבר נאות לישראל שיקילו מעליהם עולם ולא יצטרכו לנחל אותם בארץ :

עוד אפשר שנתכוונו לשלול העברתם עם ישראל כדרך שהתנה עליהם משה לבסוף, וסמכו על הטעם שנתנו בתחילת דבריהם שאמרו אשר הכה ה' ואין צורך לעבור כל חלוץ :

[ו] ויאמר משה וגו' האחיכם יבואו וגו' ולמה תניאון וגו'. הן האדון משה רבינו השכיל בדברי בני גד ובני ראובן כל מה שרצו לומר כמו שפירשנו, וטען כנגד מה שאמרו שמנכסי גבוה הם שואלים כי העדה לא עשו דבר, גם מה שנתכוונו לטעון כנגד העתיד שאין טורח בדבר כי ה' הוא עושה נפלאות גדולות לבדו, אמר להם האחיכם יבואו למלחמה פירוש אמת כי ה' הוא הנלחם להם אבל על כל פנים צריכין להזדמן במלחמה, והוא מה שדייק **יבואו למלחמה** ולא אמר האחיכם ילחמו לומר שעל הביאה בלבד הוא תמה, ויש בזה סתירה על טענת מלחמה שעברה וגם טענת מלחמה הבאה בארץ שעל כל פנים כל איש ישראל יש להם יגיעה בדבר, ולמה יבקשו הם יגיע כפם של ישראל, וגמר אומר **ואתם תשבו פה**, נתחכם לומר שהגם שהבטחת ה' היא מושגת שאמירת הגבוה כמסירת הדיוט ואין כאן יגיעה, הלא תשכיל ביאת ישראל למלחמה בערך ישיבתכם פה ותראו כי יש הרגש ליגיעת ביאת המלחמה, ואם כן למה תרצו ליטול דבר

שהיא יגיעה של ישראל כיון שאין אתם יגיעים עמהם בביאתכם למלחמת הארץ:

גם נתכוון במאמר **תשבו פה** בטענה הנשמעת כי ארץ סיחון ועוג שהם שואלים נתנה ה' כשהיו מקובצים יחד שבטי ישראל שזכות כלן עמד להנחילם הארץ הלזו וכשהם נוטלים חלקם בארץ נגרע מערך זכות הרבים לפי שהם יושבים פה, ובזה סתר טענתם שנתכוונו במאמר אשר הכה ה' שזה יגיד על מלחמות הארץ שאין טורח לישראל כמו שפירשתי למעלה כי לא כן הוא שאין הדבר דומה:

[ז] **ולמה תניאון וגו'.** פירוש מלבד הטענות עוד קובל אני עליכם למה תניאון את לב וגו', פירוש לו יהיה שאין כוונתכם אלא לטעמים האמורים בדבריכם, עם כל זה יש מקום לרוצה לחשוב שטענותיכם הוא ליראת עם הארץ, והגם שאתם שוללים הדברים שאדרבה אתם חושבים הארץ כאלו כבושה לפני ישראל, אפשר שזה עצה ותחבולה לכסות טעם הניכר שהוא ליראת יושבי הארץ, והן הנה דברי המרגלים שאמרו (י"ג ל"א) שחזק הוא ממנו, והוא אומרו כה עשו אבותיכם וגו', עוד נתכוון לומר להם שהיה להם לחוש לחשד זה אחר שכבר קדם מעשה האבות והיה מה שהיה שפחדו עם בני ישראל מעלות אל הארץ ולזה יש מקום לחשוב הדבר עצמו כשיראו שחלק מהשבטים מבקשים לשבת חוץ לארץ:

אשר נתז להם ה'. נתכוון גם בזה כנגד מה שנתכוונו במאמר אשר הכה ה' וגו' לומר שדין הארץ יש לה, אמר להם שעל כל פנים יש הפרש בין הארץ אשר הם באים שמה מארץ אשר הם רוצים, כי הארץ נתן להם ה' מה שאין כן ארץ סיחון ועוג אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם, וכדתניא (ספרי ח"ב רצט) וזה לשונם לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך, והגם שסברא זו סברת ר' שמעון אבל תנא קמא דורש דרשה אחרת, מדרבי שמעון נשמע לתנא קמא כי מן הסתם אינם חולקים בעיקר הדבר אם ארץ סיחון ועוג היא בכלל מה שנתן ה' לאברהם אם לאו:

גם מצינו שאמרו רז"ל (במד"ר פ"ז) בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה, וכן אמר הכתוב (יהושע כ"ב) אם טמאה ארץ אחוזתכם, הא למדת שיש הפרש בין ארץ סיחון ועוג לארץ ישראל, ואפשר כי מטעם זה לא היה בדעת משה לחלקה לשבטים והיה חפץ שיהיו כל ישראל בארץ אשר נתן ה' להם להיותה יותר קדושה, ועיין בפרשת דברים (ג' י"ג) בפסוק ההוא יקרא ארץ רפאים:

[טז] **ויגשו וגו'.** טעם אומרו **ויגשו** הגם ששם היו עומדים לפניו לדבר אליו, אפשר שנהגו בעצמן הרחקה כשכעס עליהם משה ואמר להם קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, לזה כשרצו לדבר אמר הכתוב ויגשו:

או לפי שמדברי משה שתלה להם המניעה בדברים שבידם לתקנם לזה היה להם אבירות לב וחזקו ידיים רפות לגשת אליו ביותר ממקום שהיו בו כשדברו אליו דברים הראשונים :

גדרות צאן וגו'. קשה למה הוצרכו למאמר זה של גדרות צאן וגו' שלא היה להם לומר אלא תשובה הסותרת השגותיו של משה האמורה בדבריהם בסמוך שהוא אנחנו נחלץ חושים וגו' לא נשוב וגו' עד התנחל, ויתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפרק י"א מהלכות מכירה וזה לשונו המוכר בית לחבירו או נתנו לו במתנה על מנת שילך עמו לירושלים ביום פלוני והחזיק זה בבית קנה כשילך עמו לירושלים באותו יום, אבל אם התנה ואמר לו אם תלך עמי לירושלים ביום פלוני אתן לך בית זה וכו' והלך עמו באותו היום אף על פי שהחזיק בבית אחר שקיים התנאי לא קנה שזה אסמכתא עד כאן, ובפרק א' מהלכות מכירה כתב וזה לשונו כיצד החזקה מכר לו בית מכר לו שדה או שנתן וכו' כיון שנעל או פרץ או גדר כל שהוא והוא שיועיל מעשיו הרי זה קנה עד כאן לשונו :

ועל פי הדינים נתחכמו בני גד ובני ראובן לדבר דבריהם כיון שמה שלפניהם הוא הדבר בתנאי במציאות עצמו שכתב רמב"ם בפרק י"א מהלכות מכירה שהם מקבלים הארץ בתנאי שיעלו עמהם לארץ ישראל, ולזה הקדימו זכיתם בארץ קודם התנאי שהוא מציאות שכתב בו רמב"ם, ואמרו **גדרות צאן נבנה** וגו' פירוש נחזיק בארץ לזכותינו מעכשיו ותנאי הוא הדבר על מנת שנעלה לארץ עם אחינו ביום שיעלו, ואמרו אופן החזקה **גדרות צאן** וגו' נתכוונו לעשות החזקה בכל המקומות במה שיעשו בו גדרות לצאן וערים לטף פירוש יבנו בדרך שיועילו מעשיהם בארצות כמשפט החזקה :

ואם תאמר למה הוצרכו לומר הדברים והיו יכולין להחזיק מעצמן באין צורך הודעה, הנה כתב רמב"ם בפרק א' מהלכות מכירה וזה לשונו במה דברים אמורים שהחזיק בפני המוכר או הנותן אבל שלא בפני המוכר וכו' צריך שיאמר לו לך חזק וקני ואחר כך אם החזיק קנה אף על פי שהוא שלא בפני הבעלים עד כאן, ולזה נתכוונו כאן לומר ענין החזקה לפניהם כדי שיסכימו שזולת זה אין חזקתם חזקה, ולזה כשהסכים משה על הדבר אמר להם **בנו לכם ערים** וגו', והוא מה שכתב רמב"ם שאמר לו לך חזק וקני :

ולסברת רמב"ן וסיעתו שחולקים עם הרמב"ם בדין זה וסוברים שכל שהתנאי קיומו תלוי ביד הלוקח או המקבל מתנה אין בו דין אסמכתא משום שהמקנה גמר והקנה, כפי זה צריך ליישב טעם מאמר בנין הגדרות וערים כי הוא לבל יתחייבו לעבור הירדן עד שיכינו הגדרות ויבנו הערים ואז יחלצו ללכת עמהם, והוא אומרו גדרות צאן נבנה למקננו וערים לטפנו ואחר כך אנחנו נחלץ חושים וגו' :

יז **וישב טפנו וגו'.** הוצרך לומר זה, גם לא אמרו כן למעלה כשהזכירו וערים לטפנו, נתכוונו לומר שאם ישבו טפס בערים בצורות אז יכולין להוסיף עוד תנאי אחר שלא ישבו לבניהם עד התנחל איש נחלתו פירוש אחר שיעברו שבע שנים של כיבוש ושבע שנים של חילוק, ואם לא יהיו בערי המבצר פירוש ערים בצורות אלא לשמירה כמצטרך לא יהיו בטוחים בהם להתעכב כל כך ארבע עשרה שנה אלא שבע שנים עד שיכבשו את הארץ, ולזה כתב מאמר וישב טפנו בערי המבצר באמצע שני המאמרים שכולם ענין אחד שהם מאמר ואנחנו נחלץ חושים וגו' עד הביאונם אל מקומם ומאמר לא נשוב אל בתינו עד התנחל וגו' ומן הראוי היה לו להסמיק שני המאמרים שהשני גזרה של הראשון ולא להפסיק בשלא כענין, ולדרכנו יתישב על נכון:

גם יתישב למה אמרו ב' גבולים נגדיים, א' עד אשר אם הביאונם וגו', ו' עד התנחל, והגם שהא' אמרו לענין נחלץ חושים והב' לענין השבתם לארצם, עם כל זה מפסוק ראשון משמע שלא חייבו עצמן אלא עד הביאם למקומן ולא עד התנחל, ולדברינו עלה על נכון, ואמר להם משה בנו לכם ערים לטפכם, דקדק לומר **לכם**, פירוש למה שברצונכם שהוא לבנות ערי מבצר, וכן היה דכתיב ויבנו את דיבון ואת עטרות וגו' שאלו הם ערי המבצר שהם העיירות הגדולות שהזכירו בשאלתם, ותמצא שלא חזרו לבתיהם עד אחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק:

יט **כי לא ננחל וגו' כי באה וגו'.** אומרו כי **לא ננחל**, הוא נתינת טעם למה שאמרו בסמוך עד התנחל בני ישראל וגו' שהוציאו עצמן מהנחלה לזה אמרו טעם שאנו מיחסים הנחלה לישראל ולא לנו מטעם כי לא ננחל אתם כי באה וגו' פירוש מטעם שבאה נחלתנו וגו'. או נתכוונו לומר שאחר שקבלו עליהם כל האמור יודע עתה שטעם שאלתם לא מטעם יראתם ממלחמת העמים הוא כמו שבא החשד בדברי משה אלא מטעם שאין להם נחלה בארץ כי ה' נתן להם נחלתם כבר מעבר הירדן מזרחה:

כ **ויאמר אליהם משה אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו'.** קשה למה כפל לומר **אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו'** ולא הספיק באחת מהנה, ולכשנדייק לא היה צריך להשיבם אלא יסכים לדבריהם במה שיקרא ליהושע ולא לעזר ויצו אותם כאמור בסמוך, עוד למה דקדק לומר הזה, עוד מה כוונתו באומרו בסמוך לפני ה':

אכן כוונת מאמר משה היא לפי שראה שדעת בני גד ובני ראובן שרוצים לעבור עם ישראל אינו אלא כדי שיתרצו ויחליטו להם נתינת הארצות ולא לתכלית אחר, ודבר זה אין נכון לעשות כן לענין הצלחת המלחמה כי צריכין בני המלחמה שתהיה מלחמתם להנקם מאויבי ה' להכרית להם כל נשמה ותקרא מלחמת חובת מצות ה', וזה לך לשון רמב"ם בפרק ז' מהלכות מלכים כל הנלחם בכל לבו וכו' ותהיה כוונתו לקדש ה' בלבד מובטח לו שלא ימצא לו שום נזק ולא תגיעהו רעה וכו' ויזכה לחיי עולם הבא עד כאן:

על כן האנשים ההמה כיון שאין הולכים אלא להתקיים בידם הארץ יש מיחוש בחליצתם שלא תועיל, ואפשר שיהיו ניזוקים מהם, אשר על כן נתחכם משה ואמר להם **אם תעשון וגו' אם תחלצו וגו'**, פירוש כנגד מה שאמרו הם ואנחנו נחלץ חושים וגו' אמר אם תעשון את הדבר הזה, ותיבת זה חוזרת למאמר הנאמר בסמוך, וכנגד מה שכוונתן בהליכה לקיום התנאי אמר אם תחלצו לפני ה' למלחמה, דקדק לומר **לפני ה'** כמאמר רמב"ם שכתב שתהיה כוונתו לקדש ה', וכמו שגמר אומר **עד הורישו את אויביו** פירוש אויביו של הקדוש ברוך הוא, ואין לפרש אויביו של ישראל שהרי לא הוזכר בדברי משה מתחילת דבריו עד עתה זכרון ישראל לומר שעליו חוזר מאמר אויביו, אלא ודאי כי לה' חוזרים הדברים שתהיה כוונתם להנקם מאויבי ה' לקדש שמו יתברך, וכפירוש זה הרווחנו גזרת דברי משה שלא נודע מקומה שכל המאמרים הטיל להם וא"ו בתחילתה, ולדברינו הגזרה היא לפני ה' :

עוד נתכוון באומרו **אם תחלצו לפני ה'** להשיבם להמובן בדבריהם שאמרו נחלץ וגו' לפני בני ישראל שזה יגיד שישראל צריכין עזר טבעי, לזה אמר אם תחלצו לפני ה' תחלצו פירוש להרבות זכותכם לפני ה' שאין דומה זכות מאה לזכות מאה ואחד :

[כא] ועבר לכם כל חלוץ. ולא הספיק מה שאמר אם תחלצו, בא להתנות דבר שלא הוזכרו בדבריהם והוא שיעברו כולם פירוש כל הראוי לחלוץ צבא, אלא שעדיין קשה שהיה לו לומר בפסוק ראשון אם תחלצו כולכם או אם תעברו כולכם חלוצים :

אכן כוונת משה בזה הוא הבטחה והודעת דיוק הנשמע על זה הדרך שאם **תעשו וגו' ותחלצו וגו'** מבטיח כי לא יפול מהם אחד ויהיו שלמים וכן רבים, והוא אומרו **ועבר לכם כל חלוץ** פירוש כולם ולא יפקד מהם איש, ומכלל זה אתה שומע שאם לא יעשו האמור הם מוכנים להשחתה, וכפירוש זה מאמר **ועבר וגו'** הוא גזירה לפסוק שקדם לא תנאי במעשה שהתנאי כבר אמר אם תעשון הדבר הזה שפירושו הוא התנאי שהתנו הם כמו שכתבתי למעלה, ואומרו **לפני ה'** לומר שבזה לא יהיה מסך מבדיל בינם ובין ה' כאומרו (ישעי' נט) עונותיכם היו מבדילין ביניכם לבין אלהיכם, שס"מ הרשע וחילותיו הם המבדילים והם המכללים :

עוד נתכוון לומר **לפני ה'** פירוש שהוא המוריש אויביו כמו שגמר אומר עד הורישו פירוש ה' לאויביו מפניו, וכפירוש זה שיעור הכתוב הוא על זה הדרך **אם תחלצו** ותהיה כוונתכם לפני ה' וגו' אז אינכם צריכין למלחמה אלא העברה לבד לפני ה' והוא יוריש אויביו, והוא אומרו ועבר לכם וגו' לפני ה' היוצא להנקם עד הורישו אויביו הא למדת כי הוא המוריש לפני בני ישראל, ודקדק לומר **מפניו**, לפי שה' שוכן בעיר אשר בחר לו ירושלים החביבה ואינו חפץ לראות אויביו לפניו :

כב **ונכבשה הארץ**. צריך לדעת למה לא הספיק במאמר עד הורישו שאמר בסמוך, עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר **ואחר תשובו** שמוכן הוא מאומרו עד הורישו וגוי הרי גבול ההליכה ומוכן מעצמו שישובו אחר כך. אכן כוונת משה בזה הוא הבטחת הטובה הנמשכת מקיום הדברים, כי באמצעות מעשה הקודם יובטחו בכמה הבטחות, א' **ונכבשה הארץ** פירוש ודאי שתכבש הארץ לפני ה', ב' **ואחר תשובו** פירוש הבטיח כל המדבר אליהם שלא יפקדו בכל זמן שיהיו בארץ במלחמות הגדולות וישובו שלימים לביתם, והגם שמצינו (ב"ב קכא:) שיאיר בן מנשה נהרג במלחמת העי, חצי המנשה לא היה מאותם שדבר משה עמהם אז כמוכן מהכתובים:

עוד הודיעם שבזה יהיו נקיים מה' ומישראל, פירוש מה' כשיעברו למלחמה על דרך שכתבתי שתהיה כוונתם לקדש שם שמים ולא להנאתם בשביל קיום תנאי הארץ, ומישראל לבל יחשדו שטינא היתה בלבם מהמרגלים כמו שאמר להם משה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים שכוונתם לשוב מאחרי ה', ואומרו **והיתה הארץ** וגוי הבטיחם שבזה תתקיים בידם הארץ לאחוזתה ולא תהיה נגזלת מהם, וממוצא דבר אתה למד שאם לא יעשו כדבר משה יושללו מכל הבטחות הטובות:

ואומרו לפני ה' אפשר שנתכוון להחזיקם בקדושת הארץ מהטעמים עצמן שאמרו הם בתחילת דבריהם, וזה הוא שיעור דבריו **והיתה הארץ הזאת** וגוי הגם שהוא חוצה לארץ תהיה נחשבת לכם **לאחוזת לפני ה'** פירוש תהיה נחשבת אחוזתה זו שהיא לפני ה' וזו היא קדושתה שלטעם זה היא שנחשבת הארץ קדושה לפי שהיא לפני ה' באין רצועת חול מפסקת בינה ובין ה' שוכן הבירה:

כג **ואם לא תעשון כן הנה חטאתם**. קשה לא היה לו לומר אלא ואם לא תעשון כן לא תהיה הארץ הזאת לכם. אכן כוונת המאמר הוא שאם לא יעשו כדברי משה שצוה אותם שילכו לקיים מצות מלחמת חובה לעשות נקמה באויבי ה' הגם שיעברו חלוצים הנה חטאתם פירוש מה שלפנינו כבר יש בידכם חטא, והוא מה שדקדק לומר חטאתם לה' כבר:

ודעו את חטאתכם וגו'. פירוש מודיעם שמי שיש חטא בידו ימצאהו בשעת הסכנה ויפרע ממנו, והוא אומרו **אשר תמצא אתכם** בפשיטות, וצא ולמד ממאמרם ז"ל (טושי"ע או"ח סי' נד) שחוזרים מעורכי המלחמה על חטא קל אם שח בין ישתבח ליוצר, וכמו כן ימצאם עון זה ויחסרו כל ההצלחות הרשומים בדבריו, גם אז לא יהיו נקיים מה' ומישראל כי מהמקרה הרע אדרבה יצדיקו כי לא נקיים היו, ועיין מה שפרשתי בתשובת בני גד ובני ראובן שאמרו עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה:

כד **והיוצא מפיכם תעשו**. הכוונה במאמר זה שלא יבינו שהחליט להם מאמר בנין הערים וגוי על כל פנים אלא תנאי הוא הדבר. או נתכוון להשיב למה שאמרו שאם יבנו ערי מבצר וישבו שם טפס שיתעכבו עד

שינחלו ישראל נחלתם בארץ, לזה אמר **והיוצא** וגוי פירוש פרט זה אם לא הייתם אומרים אותו אין צורך בו למיחוש שיש בענין והיה די בעכבתכם שם עד תשלום שבע שני כיבוש ואין צורך להתעכב שם ארבע עשרה שנה, ולפי שאתם אמרתם כן היוצא מפיכם תעשו, ותמצא שלא התנה עליהם משה אלא עד שנכבשה ולא עד שנחלקה כאמור במאמר התנאים לומר שאין תנאי זה מעכב אלא לקיים היוצא מפייהם :

{כה} ויאמר בני גד וגוי לאמר **עבדיך יעשו וגוי**. קשה א' אומרו **לאמר** למי יאמר משה, ב' מה חידוש בדבריהם **עבדיך יעשו** הלא כבר הם קדמו ואמרו מה שצוה אותם משה, ג' אחר שאמרו בדרך כלל **עבדיך יעשו** כאשר אדוני מצוה למה הוצרכו לומר עוד **טפנו** וגוי יהיו שם וגוי **ועבדיך יעברו**, עוד למה כפלו לומר **כאשר אדוני דובר** והלא כבר אמרו **עבדיך יעשו** כאשר אדוני מצוה, ד' למה שינה בפסוק ראשון אמר **מצוה** ובפסוק ב' אמר **דובר** :

אכן לפי מה שפירשתי בדברי משה שנתכוון לחדש להם שתהיה כוונת עברתם למלחמה כמשפט אוהבי שמו כמו שכתב רמב"ם בפרק ז' מהלכות מלכים, גם בענין פרט הקדמת ערים לטף לבנין גדרות צאן כאומרם ז"ל (מד"ר כאן) שהם חבבו הממון מטף ומשה הפך להם, לזה השיבו יחד כאיש אחד ויאמר בני גד והסכימו למאמר משה בב' הפרטים שחדש להם משה, והתחילו מהסמוך שהוא ענין חיבוב טפם מממונם ואמרו **טפנו** וגוי **וכל בהמתנו** הרי שהקדימו טפם לבהמתם כדברי משה, ואחר כך אמרו גם כן הודאתם עשות בפרט הראשון שתהיה כוונתם במלחמה לפני ה', והוא אומרם **ועבדיך יעברו** כל חלוץ צבא לפני ה' כאשר אדוני דובר ולא כמו שאמרו בתחילה נחלץ חושים לפני בני ישראל עד הביאונום וגוי :

והנה לצד כי ב' דברים אלו יש עליהם חיוב לקיימם בשביל שכך התנה עליהם משה וכל תנאי שבממון קיים הגם שיהיה המתנה איש הדיוט, לזה נתחכמו בתחילת דבריהם ואמרו כי גם בלא חיוב התנאי עליהם לקיים כל דברי משה נביא ה' דכתיב (דברים יח) אליו תשמעון, והוא מה שנתכוונו במאמר ראשון שאמרו **עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה** אותנו לעשות גם בלא טעם שהוא תנאי נתינת הארץ, ולזה אמר תיבת **לאמר** פירוש במאמרך לבד חובה עלינו לעשות מצותך :

גם ירצה לשון עילוי ורוממות כי דבר זה אמרוהו בני גד ובני ראובן לצד מעלת מלך ונביא, ואחר כך פירשו הדברים ואמרו **עבדיך יעשו כאשר אדוני דובר** פירוש גם מלבד חיוב הבא מחמת המצוה יש חובה עלינו לעשות הגם שלא היה הדבר מצוה אלא דיבור כדברים העוברים בין אדם לחבירו בעניני תנאי מקח וממכר זוכה ומזכה בעניני העולם, והכוונה בזה שמקבלים גם כן עליהם הדבר כדברים שמתחייב אדם לחבירו בתנאי הממון שקיימין כראי מוצק :

כט ויאמר משה וגו' ונתתם להם. אמר ונתתם להם שנראה כי הם הנותנים ובסמוך אמר הכתוב ויתן להם משה וגו' את ממלכת וגו', לפי שאין החלט הנתונה אלא אחר קיום התנאי לזה אמר ונתתם, ונשאר לדעת למה אמר ונתתם שהיה לו לומר תתנו להם, ואולי שרמז להם הדברים עצמן שאמר לבני גד ובני ראובן שאם ילכו יצליחו כל ישראל בין הנוחלים בארץ בין הנוחלים בעבר הירדן, והוא אומרו **אם יעברו** וגו' ו**נכבשה** וגו' הצלחת נוחלי הארץ, ו**נתתם** וגו' הצלחת נוחלי עבר הירדן, ורמז זה לא היה נשמע אם היה אומר תתנו להם:

ל ואם לא יעברו חלוצים אתכם. פירוש הגם שיעברו אחר כך יאחזו בתוככם, וטעם אומרו ו**נאחזו** בתוספת וא"ו ולא אמר יאחזו, נתכוון לרמז דיוק הצלחתם הנשמע מפסוק אם יעברו על זה הדרך ואם לא יעברו אין הצלחתם בארץ הלזו ומעצמן יאחזו בתוככם לצד המצר להם בארץ, ונמצאו בטלו המצוה ושלהם לא הגיעם:

לא ויענו בני גד וגו'. הוצרכו להחזיר הדברים, גם אמר הכתוב ויענו ולא אמר ויאמרו, לפי שאמר משה ונתתם להם חשו שאז תתחיל הנתונה לזה ענו ואמרו כי עברתם חלוצים הוא דבר שחייבן לעשותו בדבר מלך שלטון ומלחמת חובה היא להם, והוא אומרו **את אשר דבר ה' לעבדיך כן נעשה** נחנו נחלץ חושים לפני ה' להלחם באויביו, אבל הנתונה היא מעכשיו, והוא אומרו ו**אתנו אחוזת נחלתינו**, והם לא הבינו כוונת דברי משה כמו שפירשנוהו, ולזה תכף נתן להם ובזה גילה דעתו כי כוונתו במאמר ונתתם להם היא בידם כמו שפירשתי:

או אפשר שגם משה דעתו היה שלא יתחיל זכותם בה אלא אחר התנאי וכשראה חוזק רצונם במעשה הטוב הסכים ונתנה להם תכף ומיד:

מטות

פרשת

חסלת

מסעי

פרשת

במדבר פרק-לג

[א] אלה מסעי וגו'. רז"ל (ב"ר פ"ו) אמרו כל מקום שנאמר אלה פסל הקודמים, ובמה שלפנינו לא ראינו שקדמו במאמר מסעות זולתם לומר שנתכוון הכתוב לפוסלם. והיה נראה כי נתכוון לפסול כל מסעות זולתם שישנם בעולם הגם שלא הוזכרו, אלא שרואני שלא היו המסעות לשבח ולואי שלא היו בעולם כי רובם היו ליסורין של עון המרגלים, גם הקודמים היו דרך רחוקה לבל יתנו ראש וישובו דכתיב (שמות יג) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים, הא למדת שלא היה לרצון ולסדר הנכון למועדי רגל, גם אמרו רז"ל (ילקוט יתרו רעג) וזה לשונם וכל נתיבותיה שלום בקש הקדוש ברוך הוא ליתן התורה לישראל כשיצאו ממצרים והיו חולקין אלו עם אלו וכו' מה כתיב ויסעו מסוכות ויחנו באיתם היו נוסעים במריבה וחונים במריבה וכו' עד כאן, וכפירוש זה אין במסעות אלו דבר יקר הערך לפסול כל זולתם :

ואפשר כי לפי שיש במסעות אלה האמורים בפרשה ב' הדרגות, א' הם המסעות שהיו בשנה ראשונה קודם גזרת מרגלים, ב' המסעות שעשו בשביל גזרת המרגלים שלא היה בדעת ה' עשות זולת מה שעשו בב' שנים, ומסעות אלו גרועים הם מערך שלאחריהם, וכנגדן נתכוון ה' במאמר אלה לפוסלם, וזה שיעור הכתוב **אלה מסעי וגו'** פירוש האמורים בסמוך הם המסעות הראוים והצריכין וכל זולתם פסולין הם שלא היו אלא יסורין להניעם במדבר בתוכחות של עון המרגלים :

עוד נראה בהעיר למה בחר הכתוב למנות המסעות ולא החניות ומה גם לדבריהם ז"ל (מד"ר כאן) שאמרו משל למלך וכו' כאן ישנו כאן וכו' עד כאן, שזה יותר בזכרון החניות לא במסעות, גם לפי מדרש אחר (תנחומא) שאמרו שהזכיר המסעות לקבוע להם שכר לעתיד לבא דכתיב (ישעי' לה) ישושם מדבר וגו' לפי זה היה ראוי למנות החניות :

אכן יתבאר על פי דברי אנשי אמת (זוה"ב קנז.) שאמרו שהליכת ישראל במדבר היתה לברר ניצוצי הקדושה שאנס איש הבליעל החונה במדבר השמים ששם קנה מקומו מקום נחש שרף ועקרב ודרכו שם עדת ה' להוציא בולעו מפיו, והוא הטעם שהיו ישראל חונים במקום אחד שנה ובמקום אחר י"ב שעות שהוא כפי מה שצריך לבירור הניצוצות שישנם במקום ההוא, ובירור זה אין כח בעולם שיכול עשותו זולת קדושה השלמה ובסוד שלימות מחברת הכללות ומחברת הפרטות, קדושה השלמה היא השכינה וישראל והתורה, ומחברת הפרטות הם ס' ריבוא נשמות קדושות, מחברת הכללות הוא משה רבינו בסוד משה עמו, כי הוא אילן שממנו נוצצו נשמות ס' ריבוא שהיו שם, ונסתייעו בעזר אלהי בשכונת שוכן הבירה ושברו מלתעות עול וביררו בירור עצום :

וכפי זה תכלית המעשה הוא כשנוסעים היו נוסעים עמהם כל הדומה למין הקודש לא בזמן החניה שעדיין לא נעשה עמו דבר, והוא מה שרמז במאמר **אלה מסעי** אלה פסל כל המסעות שבעולם שאין מסע כזה שהיו נוסעים עמהם הון קדוש ויקר שאין ערוך אליו, והגם שקדמו האבות

ודרכו מקומות ועשו חלקם בבירורי ניצוצות, לא הגיעו לגדר זה, ואמר הכתוב עצמו טעם עילוי מסעות אלה לפי שהם של בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים ונצרכו בכור הברזל שהיא ארץ מצרים כאמור ובוזה היו נשמותם ראויים לברר ניצוצי הקדושה בכל המקום אשר יבואו שמה, ועוד לצבאותם שהיא שלימות הצבא אשר תשרה עליו השכינה שהוא מספר ס' ריבוא ופחות ממספר זה אינו בגדר השלימות:

ותמצא שאמרו ז"ל (ב"ר פע"א מכילתא יתרו) כי לסיבה זו לא נתן ה' התורה לראשונים שלא היה בהם שלימות הצבא שתשרה עליהם שכינה הנקראת צבאות, גם רמז בתיבת **לצבאותם** השראת שכינה עמהם, הרי לפניך זכרון עם קדוש וזכרון מספר השלם והשראת השכינה, וכנגד מחברת כללות מספר השלם אמר ביד משה ואהרן, משה הוא מחברת מספר השלם, ואהרן הוא שושבין השכינה המקריב ומיוחד אליה כל הענפים כידוע בסוד הקרבן:

אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם. לפי מה שפירשנו כי תיבת אלה הגידה על המסעות המובחרים ופסלה מסעות הגרועים סמך הכתוב למאמר אלה מאמר אשר יצאו וגו' **לצבאותם** להעירך כי המובחרים הם אותם שקדמו למרגלים שהם בני ישראל שיצאו מארץ מצרים לצבאותם פירוש הצבאות עצמן שיצאו לשלול מסעות שהיו מזמן המרגלים שלא היו לצבאותם שנגזרה גזירה למות במדבר ומאותה שנה עצמה מתו חלק מהם ולא היה בנמצא הצבאות שיצאו ממצרים, ואומרו **ביד משה ואהרן** פירוש המסעות היו בידם דכתיב בפרשת בהעלותך (ט"ו כ"י) ועל פי ה' יסעו וגו' על פי ה' ביד משה וסמך עמו אהרן שאהרן הוא התוקע בחצוצרות למסעם לזה שתפו עם משה:

[ב] ויכתוב משה את מוצאיהם וגו'. צריך לדעת מה מודיענו הכתוב במאמר זה, אם לומר שמשה כתבם הלא כל התורה משה כתבה והמסעות הכתובים בתורה מכלל התורה, עוד היה לו לומר ויכתוב משה את מסעיהם, עוד למה חזר לומר **ואלה מסעיהם** וגו' והלא כבר אמר אלה מסעי וגו', עוד למה שינה בתחלה הקדים לומר **למוצאיהם** ואחר כך אמר **למסעיהם** ואחר כך הקדים תיבת **למסעיהם** לתיבת **למוצאיהם**:

ונראה שהכתוב נתכוון להודיענו סדר כתיבת המסעות שלא נכתבו ביום אחד אלא על זה הסדר שהתחיל משה לכתוב בפנקסו במצות המלך מיום שיצאו ממצרים על זה הדרך יום שיצאו ממצרים כתב פסוק ויסעו בני ישראל מרעמסס וגו' ב' כתובים הבאים כאחד הכתובים לפנינו עד תיבת שפטים, וכשחנו בסוכות כתב פסוק ויסעו וגו' ויחנו בסוכות, וכשנסעו מסוכות כתב ויסעו מסוכות, וכשחנו באיתם כתב ויחנו באיתם, וכן על זה הדרך היה כותב כל מסע בזמנו עד שהגיעו לערבות מואב, ואחר כך אמר ה' אליו שישדרם בתורה כדרך שהיו כתובים אצלו, והוא מה שאמר הכתוב **ויכתוב משה את מוצאיהם** פירוש יום שיצאו ממצרים והם ב' הכתובים מויסעו מרעמסס עד תיבת שפטים, ואומרו **למסעיהם** פירוש

לסדר כל מסעיהם שנסעו מיום צאתם ממצרים עד סוף המסעות, ואומרו **על פי ה'** לומר שמכתב הראשון עצמו היה על פי ה' הוא אמר אליו שיהיה כותב והולך, ואומרו **ואלה מסעיהם** וגו' פירוש אלה הם המסעות האמורים שכתב משה **למוצאיהם** כל אחד בזמנו ובמקומו וזה העתקה:

{ג} **ויסעו מרעמסס וגומר**. הוצרך לומר זכרון **בחדש הראשון** ב' פעמים הגם שהיה יכול לומר בחמשה עשר יום ומוכן הדבר שבחודש הראשון מדבר הכתוב, או על זה הדרך ויסעו בט"ו לחודש הראשון, אולי שרמז מה שאמרו רבותינו ז"ל (שמו"ר פט"ו) כי חודש ניסן הוא זמן שמזלם של ישראל עומד, גם זמן שלימות ההצלחה בו הוא ט"ו בחודש, והוא אומרו **ויסעו** וגו' **בחודש הראשון** שהוא זמן העמדת מזלם, ועוד לתוספת גודל המערכה בט"ו שהוא זמן מילוי הלבנה, ואומרו **לחודש הראשון** לפי שאין גדר זה מורה על רום ההצלחה אלא כשהוא בחודש המוצלח:

{ה} **ויסעו וגו' ויחנו בסוכות**. קשה הלא כבר אמר ויסעו בני ישראל מרעמסס וגו' ולא היה צריך לומר אלא ויחנו בסוכות. ונראה שנתכוין לומר שלא היה מסע אחר בין רעמסס לסוכות, והוא מה שסמך לויסעו ויחנו, וזולת זה אם היה מתחיל ויחנו בסוכות אין הערה לזה, וכמו כן דקדק בכל המסעות להסמיך החניה למסע, חוץ מז' עממין הנמצאין שם, ולזה דקדק לומר **את כל יושבי הארץ** לומר אפילו שאינם מז' עממין. או אפשר שחוזר על אומה שאין כח בהם להורגם שישתדלו להורישם ולא יניחו מהם בארץ:

{נג} **והורשתם את וגו' וישבתם וגו'**. רש"י ז"ל פירש שהמצוה היא והורשתם אבל וישבתם הוא הבטחה, ורמב"ן ז"ל פירש שהמצוה היא וישבתם ומכאן סמכו לומר (כתובות קי.) הכל מעלין לארץ ישראל:

ונראה פשט הכתוב כדברי רש"י ממה שגמר אומר **כי לכם** וגו' **לרשת אותה**, ואם הישיבה היא המצוה היה לו לתלות בעיקר המצוה ולומר כי לכם וגו' לשבת בה:

{נה} **ואם לא תורישו וגו' והיה וגו'**. לדבריהם ז"ל (מגילה י.) שאמרו כל מקום שנאמר והיה הוא לשון שמחה כאן נתכוין לומר שהגם שהם יותירו אותם לצד הרצון והשמחה בהם לצורכיהם הוא מבשרם שיהיו לשיכים וגו':

וצררו אתכם על הארץ וגו'. פירוש לא מלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו וצררו אתכם על חלק שאתם יושבים בו לומר קומו צאו ממנו, ופירוש תיבת **על** כדרך אומרו (כ"י כ"ד) על אשר מריתם פי על אשר לא קדשתם (דברים לב נא):

נו **כאשר דמיתתי וגו'**. פירוש חשבתי במצותי זו לכם ואתם לא עשיתם ותשאר מחשבתי עומדת בלא קיום וקימה בהם:

במדבר פרק-לד

יד **כי לקחו מטה וגו'**. פירוש נתינת טעם להקודם למה הגביל ה' גבולות הארץ בסדר זה כי לקחו מטה וגו' אבל זולת זה אפשר שהיה ה' מרחיב להם הגבול יותר מהגבולות האמורים בענין:

לקחו נחלתם. הוצרך לכפול מאמר זה פעם ב', לפי שחצי שבט מנשה לא בא עם בני גד ובני ראובן יחד לזה יחד לו לקיחה כפני עצמו, וכפי זה מאמר **לקחו נחלתם** חוזר לחצי שבט מנשה, ולזה הפסיק הכתוב במאמר **לביית אבותם** בין ב' המטות לחצי שבט מנשה, עוד ירצה בכפל הדברים לומר כי מה שלקחו הוא כפי נחלתם באמת כי בא להם נחלתם שם כדבריהם שאמרו באה נחלתינו אלינו:

טו **שני המטות וגו' לקחו וגו'**. נתכוין במאמר זה לומר שנחלתם היתה יחד ממשה מעבר הירדן וגו' ולא חלק משה חלק לכל אחד בפני עצמו:

יט **למטה יהודה וגו'**. צריך לדעת למה נשתנו מטה יהודה ומטה שמעון ומטה בנימין שלא הזכיר נשיא בהם, ואולי כי להיותם סמוכים לזכרון נשיא אחד נשיא אחד מובן כי הם נשיאים ומשלשה ואילך הופלג זכרון הנשיאות והוצרך הכתוב לזכרו בכל אחד:

וראיתי בשם רבינו ניסים גאון כי ביהודה לא הוצרך כי ידוע כלב לנשיא, שמעון לא היה ראוי לנשיא משום מעשה זמרי, בנימין אלידד זה אלדד וכבר זכה לנבואה והורדה היא לו לקרות נשיא עד כאן:

ואפשר עוד לומר כי לא יחס נשיאות לכלב על יהודה משום כבוד מלכות שעומדת ממנו, וכמו כן לבנימין משום שממנו מתחלת המלכות בישראל שהוא שאול איש ימיני, ושמעון טעמו נכון כדברי גאון:

במדבר פרק-לה

ב **ונתנו ללויים וגו'.** פירוש הגם שצוה ה' שלא יהיה ללויים חלק ונחלה בארץ אבל בתורת חסד יתנו להם מתנת חנם ממה שהגיעם, כדין שמפרנסים מי שהשיגה (אולי צריך לומר שלא השיגה) ידו, והוא מה שדקדק לומר **ערים לשבת** פירוש לצד ההכרח לשבת בהם וגו', ולזה כפל לומר אחר כך **והיו הערים להם לשבת** להעירך כי מאמר לשבת ראשון היא טעם הנתונה ומאמר והיו הערים להם לשבת הוא לומר לך שצריך שיהיו ראויים לישיבה, ורז"ל אמרו (מכות י"ב. ערכין לג) שבא לומר שהערים יהיו לישיבה שאין עושין עיר מגרש:

ג **ולכל חיתם.** פשט הכתוב הוא לכל צרכיהם, אלא שלא היה צריך לומר וכלול הוא בכלל רכושם שאמר הכתוב, ורז"ל במסכת מכות (יב.) פירשו שבא לומר שלא ניתנו אלא לחיים ולא לקבורה שאין קוברין בהם אלא הרוצח שבא בו מאמר ה' כי שם תהיה קבורתו. ולדבריהם ז"ל קשה תיבת ולכל כיון שלא בא מאמר ולכל חיתם אלא למעט קבורת מתים לחיתם היה לו לומר כי ולכל משמע שמרבה בתשמישי המגרש, ומה גם בתוספת וא"ו ולכל חיתם רבוי, ורצה לומר ולכל ריבוי והשכילו שהמיעוט הוא הנשמע מתיבת חיתם עצמה, או לפי שנתכוין למעט הקבורה הוצרך לרבות כל חוץ ממנה, וזה שיעור הכתוב **ולכל** מין תשמיש שהוא לחיים הא למדת שלא מיעט אלא לקבורה, ואם היה אומר לחיתם היה נשמע שמיעט כל שאינו לצורך חיתם לגמרי ויכנסו בגדר האיסור דברים אחרים לבד הקבורה:

ו **ואת הערים וגו' את שש ערי המקלט.** מכאן משמע כי השש ערי מקלט הם לגולין ולא ללויים, ומאומרו בפסוק שאחר זה שאמר **כל הערים אשר נתנו ללויים** מ"ח משמע שלזכות הלויים הם גם הששה. ונראה כי נתכוון הכתוב בזה לתת זכות שוה לישראל הגולין וללויים שיד כולן שוה, לכן בפסוק ראשון אמר זכות לגולין שיהיו שש ערי מקלט להם לדור בהם, ובפסוק ב' נתן זכות ללויים, הא למדת שהם של לויים והם של הגולין ואין הגולין מעלין שכר, וכן העלו בסוף הגולין (יג.) לכל הסברות, וסובר אני שכן לוי נדחה מפני ישראל הגולה אם רבו הרצחנים והוצרכו לשש עיירות ידחו הלויים מהם שהרי הקדים הכתוב זכות לגולין:

במדבר פרק-לו

ה **ויצו משה את בני ישראל וגו'.** פירוש שצוה אותם על פי ה' שצוהו לאמר לישראל ומה צוה, כן מטה בני יוסף וגו' פירוש שבאה המצוה מה' שטענתם ודבריהם אמת, והכוונה בזה לכבוד ולתפארת בני יוסף:

ו זה הדבר. אומרו זה הדבר, יתבאר על פי מה שאמרו במסכת בבא בתרא (ק.כ.) וזה לשונם בנות צלפחד הותרו לינשא לכל מי שירצו שנאמר לטוב בעיניהם אלא מה אני מקיים אך למשפחת אביהן וגוי עצה טובה וכו' עד כאן, והוא אומרו זה הדבר פירוש לפי שקדם ואמר כן מטה בני יוסף דוברים שהדין עמם וחזר ופירש שדין זה של בנות צלפחד לא נכלל בגדר גזירת משפט זה, והוא אומרו זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד שהרשות בידם לטוב בעיניהם וגוי, ודקדק לומר זה לומר ולא אחר שלא עשה ה' מעלה זו ברשיון זה אלא להם, והוא מה שרמז באומרו בנות צלפחד לאמר שאין לתיבת לאמר משמעות, ולדרכנו יכוין לומר כי בא האלהים במאמר זה לרומם כבודם:

ט ולא תסוב נחלה ממטה וגוי. טעם שכפל המאמר עצמו שאמר בסמוך ולא תסוב וגוי, לפי מה שכתבתי בסמוך שאין זה אלא עצה טובה, בא מאמר ב' לחיוב לכל בני ישראל שאליהם באה מצות וכל בת יורשת וגוי האמורה קודם לזה:

י כאשר צוה ה' את משה כן עשו. צריך לדעת למה שינה הכתוב מאמר זה מסדר הרגיל שמקדים המעשה ואחר כך יאמר כאשר צוה וכאן הקדים מאמר כאשר וגוי ואחר כך אמר כן עשו:

ונראה כי לפי שהי עשה להם יתרון לבנות צלפחד ומעלה והתיר להם לינשא לכל אדם והוציאם מכלל מצוה הכללית, בא הכתוב להודיענו שהגם שהי עשה הבחירה בידם אף על פי כן לא עשו אלא כמצות המלך לעם בני ישראל, והוא אומרו כאשר צוה וגוי פירוש כמצוה הכללית כן עשו ולא כרשיון שנתן להם, ולזה אם היה אומר ויעשו בנות צלפחד וגוי כאשר צוה יהיה נשמע שההודעה באה לומר המעשה שעשו ומודיע במאמר כאשר צוה ה' כסדר הרגיל לומר, אבל מאומרו בתחילה כאשר צוה ה' ואחר כך הודעת המעשה זה יגיד כי לא בא להודיע המעשה אלא לשלול רשיון הפך מצוה הכללית והבן:

חסלת פרשת מסעי, סליק ספר במדבר